
**REGISTRÁCIA CIRKVI A NÁBOŽENSKÝCH
SPOLOČNOSTÍ V ZEMIACH VYŠEHRADSKÉJ ŠTVORKY,
RAKÚSKU A NA UKRAJINE**

**REGISTRATION OF CHURCHES AND RELIGIOUS
SOCIETIES IN THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES,
AUSTRIA AND UKRAINE**

**REGISTRÁCIA CIRKVI
A NÁBOŽENSKÝCH
SPOLOČNOSTÍ V ZEMIACH
VYŠEHRADSKÉJ ŠTVORKY, RAKÚSKU
A NA UKRAJINE**

**REGISTRATION OF CHURCHES
AND RELIGIOUS SOCIETIES
IN THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES,
AUSTRIA AND UKRAINE**

Damián Němec (ed.)

leges

Vzor citácie:

Němec, D. (ed.): Registrácia cirkví a náboženských spoločností v zemích Vyšehradskej štvorky, Rakúsku a na Ukrajine. Registration of Churches and Religious Societies in the Visegrad Four Countries, Austria and Ukraine. Praha: Leges, 2019, 320 s.

Recenzenti:

JUDr. Lucia Madleňáková, Ph.D.

JUDr. Róbert Gyuri, PhD.

Grant: Visegrad Grant No. 21730060, Registration of Churches and Religious Societies

Řešitel: Damián Němec

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2019 jako svou 570. publikaci.

Vydání první

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce JUDr. Jana Sladká Hyklová, Ph.D.

Sazba Gradis

Tisk powerprint, s. r. o., Horoměřice

www.knihyleges.cz

© Damián Němec (ed.), 2019

ISBN 978-80-7502-369-8

978-80-7502-370-4 (e-kniha)

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Registrácia cirkví a náboženských spoločností v zemiach Vyšehradskej štvorky, Rakúsku a na Ukrajine = Registration of churches and religious societies in the Visegrad Four countries, Austria and Ukraine / Damián Němec (ed). – Vydání první. – Praha : Leges, 2019. – 320 stran

Souběžný anglický text

Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-369-8 (brožováno)

* 2-7 * 348 * 2-78 * 2-736-784 * 342.731 * 322 * (4-191.2) * (436) * (477) * (062.534)

- cirkve – země Visegrádské skupiny
- cirkve – Rakousko
- cirkve – Ukrajina
- konfesní právo – země Visegrádské skupiny
- konfesní právo – Rakousko
- konfesní právo – Ukrajina
- cirkve – právní postavení
- náboženské společnosti – právní postavení
- náboženské instituce a organizace – právní postavení
- svoboda vyznání
- stát a církve
- sborníky konferencí

34 – Právo [16]

OBSAH / CONTENTS

Úvod	9
O nadobudnutí špecifického právneho postavenia náboženských organizácií v Rakúsku	
<i>Wolfgang Wieshaider</i>	11
Registrácia cirkví a náboženských spoločností v Českej republike	
<i>Kamila Bubelová – Monika Menke</i>	29
Registrácia cirkví a náboženských spoločností na Slovensku	
<i>Damián Němec</i>	55
Registrácia cirkví a náboženských spoločností v Poľsku	
<i>Miroslaw Sitarz – Agnieszka Romanko</i>	85
Registrácia cirkví a náboženských spoločností v Maďarsku	
<i>Balázs Schanda</i>	105
Registrácia náboženských organizácií na Ukrajine	
<i>Oleksandr Bilash</i>	123
Zhrnutie a návrhy	155
Introduction	159
On the Acquisition of a Legal Status Particular to Religious Organisations in Austria	
<i>Wolfgang Wieshaider</i>	161
Registration of Churches and Religious Societies in the Czech Republic	
<i>Kamila Bubelová – Monika Menke</i>	181
Registration of Churches and Religious Societies in Slovakia	
<i>Damián Němec</i>	211

**Registration of Churches and Religious Communities
in Poland**

Mirosław Sitarz – Agnieszka Romanko 243

**Registration of Churches and Religious Communities
in Hungary**

Balázs Schanda..... 265

Registration of Religious Communities in the Ukraine

Oleksandr Bilash 283

Summary and Suggestions 317

ÚVOD

Ústav pre právne otázky náboženskej slobody na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave sa dlhodobo venuje témam spojeným s právnou garanciou náboženskej slobody nielen jedincov (individuálna dimenzia), ale aj náboženských skupín (korporatívna dimenzia).

Jednou z veľmi dôležitých tém je legálna garancia odpovedajúceho právneho postavenia náboženských entít v štátnom práve, v stredoeurópskom priestore tradične formou registrácie či uznania cirkví a náboženských spoločností štátnymi orgánmi. Právne riešenia sa v jednotlivých krajinách nielen líšia, ale podliehajú tiež v priebehu času výrazným zmenám, čo platí aj o Slovenskej republike, kde bol zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, poslednýkrát novelizovaný pomerne nedávno, v marci 2017. Ide teda o veľmi aktuálnu tému.

Keďže konkrétne riešenie veľmi závisí na historickej a kultúrnej tradícii na danom území, boli vybrané blízke krajiny, predovšetkým štáty Vyšehradskej štvorky (čo je v súlade s podmienkami Vyšehradského fondu, od ktorého bol pre riešenie získaný tento grant: Visegrad Grant No. 21730060), ale aj Rakúsko, lebo v krajinách V4 je dosiaľ silne zjavný vplyv legislatívy z čias Rakúska-Uhorska (preto je Rakúsko vo zborníku prvou popisovanou krajinou), a napokon Ukrajina ako posledná z krajín susediacich so Slovenskou republikou. Veľmi dôležité je, že popis právneho riešenia bol spracovaný odborníkom alebo dvojicou odborníkov, pracujúcim(i) v oblasti konfesného práva v danej krajine. Nesmierny význam malo aj konanie medzinárodnej vedeckej konferencie na tému *Registrácia cirkví a náboženských spoločností – áno, ale ako?*, ktorá sa v rámci uvedeného grantu konala 7. februára 2019 na právnickej fakulte v Trnave. V rámci nej nezazneli iba príspevky popisujúce situáciu v jednotlivých krajinách, ale predovšetkým sa pomerne dlho diskutovalo nad jednotlivými pozitívnymi aj problematickými aspektmi riešení v jednotlivých krajinách, čo svojím prínosom vysoko predstihuje samotné zhromaždenie príspevkov – niektoré výsledky tejto diskusie budú začlenené do záverečného zhrnutia tohto zborníka.

S tradíciou konkrétnej krajiny súvisí aj legálna terminológia. V nadväznosti na Rakúsko-Uhorsko sa dodnes v niektorých zo skúmaných krajín používa termín „cirkvi a náboženské spoločnosti“ odvodený od nemeckého obratu „Kirchen und Religionsgesellschaften“, preto je aj v anglickom texte v tomto prípade užívaný obrat „churches and religious societies“, aj keď sa dnes v odbornej literatúre zväčša užíva termín „churches and religious communities“.

Pre využitie znalostí a skúseností je potrebné porovnanie: to sa snažíme umožniť vypracovaním príspevkov podľa jednotnej schémy, od ktorej sa – z historických dôvodov – mierne odlišuje popis situácie v Rakúsku a na Ukrajine. Takéto porovnanie dáva predpoklady pre syntetizujúce závery a pre formuláciu návrhov na legislatívne úpravy (*de lege ferenda*), ktoré uvedieme v závere tohto zborníku.

Želáme všetkým čitateľom, aby pre nich bol tento zborník obohatením a možno aj inšpiráciou.

Damián Němec

O NADOBUDNUTÍ ŠPECIFICKÉHO PRÁVNEHO POSTAVENIA NÁBOŽENSKÝCH ORGANIZÁCIÍ V RAKÚSKU

Wolfgang Wieshaider

Viedeňská univerzita, Právnická fakulta, Ústav právnej filozofie

Abstrakt

Súčasný rakúsky konfesný právny systém poskytuje dvojstupňový systém špecifického statusu pre náboženské organizácie: registráciu konfesionálnych komunít a uznanie náboženských spoločností. Dôležité aplikovateľné právne zdroje siahajú až do 19. storočia, zatiaľ čo iné boli prijaté oveľa neskôr. Najmä od konca 20. storočia prispela nová legislatívna činnosť k tomu, že systém sa stal komplikovanejší, než tomu bolo v minulosti, najmä na úrovni náboženských spoločností. Existujú tri spôsoby uznania – historické, nariadením alebo zákonom – ktoré poskytujú rovnakú právnu subjektivitu, ale nie presne rovnaký status.

Kľúčové slová

Uznanie, registrácia, náboženská spoločnosť, konfesionálna komunita

1. Niektoré štatistiky o náboženskej príslušnosti

V roku 1918 bola novovzniknutá republika založená v častiach územia rakúsko-uhorskej ríše. Sčítanie z roku 1910 potvrdilo veľkú katolícku väčšinu s významnými protestantskými a židovskými menšinami.¹ Údaje z r. 1934² ukazujú pokračovanie tohto trendu:

¹ Porovnaj K.k. STATISTISCHE ZENTRAALKOMMISSION (ed.). *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*. Wien: K.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1914, Sv. 1, č. 2, s. 36–37; MAGYAR KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (ed.). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Budapest: Athenæum, 1912, Sv. 1, s. 43–46.

² GELINEK, Oskar. *Bevölkerungs-Spiegel Österreichs. Lebenswichtige Ergebnisse der Volkszählung 1934*, 2. vyd. Wien: Carl Ueberreuter, 1936, s. 14–15.

	obyvateľ- stvo	rímsko- katolícke	protes- tantské ³	staro- katolícke	židovské	islamské	iné	bez vy- znania	neuve- dené
1934	6 760 233	6 112 658 (90,5 %)	295 452 (4,4 %)	36 776 (0,5 %)	191 481 (2,8 %)	—	17 786 (0,2 %)	106 080 (1,6 %)	—

Po druhej svetovej vojne sčítania medzi rokmi 1951 a 2001 zaznamenali náboženskú príslušnosť:⁴

	obyvateľ- stvo	rímsko- katolícke	protes- tantské ⁵	staro- katolícke	židovské	islamské	iné	bezkon- fesní	neuve- dené
1951	6 933 905	6 170 084 (88,98 %)	429 493 (6,19 %)	32 919 (0,47 %)	11 224 (0,16 %)	—	23 093 ⁶ (0,33 %)	264 014 (3,81 %)	3 078 (0,04 %)
1961	7 073 807	6 295 075 (88,99 %)	438 663 (6,20 %)	29 652 (0,42 %)	9 049 (0,13 %)	—	31 386 (0,44 %)	266 009 (3,76 %)	3 973 (0,06 %)
1971	7 491 526	6 548 316 (87,41 %)	447 070 (5,97 %)	26 992 (0,36 %)	8 461 (0,11 %)	22 267 (0,30 %)	74 440 (0,99 %)	321 218 (4,29 %)	42 762 (0,57 %)
1981	7 555 338	6 372 645 (84,35 %)	423 162 (5,60 %)	25 547 (0,34 %)	7 123 (0,09 %)	76 939 (1,02 %)	118 866 (1,57 %)	452 039 (5,98 %)	79 017 (1,05 %)
1991	7 795 786	6 081 454 (78,01 %)	388 709 (4,99 %)	18 930 (0,24 %)	7 268 (0,09 %)	158 776 (2,04 %)	197 433 (2,53 %)	672 251 (8,62 %)	270 965 (3,48 %)
2001	8 032 926	5 915 421 (73,64 %)	376 150 (4,68 %)	14 621 (0,18 %)	8 140 (0,10 %)	338 988 (4,22 %)	255 681 (3,18 %)	963 263 (11,99 %)	160 662 (2,00 %)

Od roku 2011 je však sčítanie ľudu zostavované z registrov narodení, sobášov a úmrtí podľa spolkového zákona o sčítaní z registrov.⁷ Tieto registre neobsahujú žiadne informácie o náboženskej príslušnosti. Ak

³ Luteránske aj reformované.

⁴ STATISTIK AUSTRIA, *Bevölkerung nach dem Religionsbekenntnis und Bundesländern 1951 bis 2001*, http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen_abgestimmte_erwerbsstatistik/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022885.html (8. 11. 2018).

⁵ Luteránske aj reformované.

⁶ Vráťane islamského vyznania.

⁷ *Registerzählungsgesetz*, Bundesgesetzblatt I č. 33/2006, naposledy novelizovaný zákonom Bundesgesetzblatt I č. 125/2009.

je to potrebné, príslušný minister môže nariadiť neosobný štatistický prieskum o náboženskej príslušnosti podľa § 1 ods. 3 citovaného zákona. K dnešnému dňu sa to nestalo. Podľa prieskumu publikovaného v roku 2013 neštátnym servisným portálom pre novinárov predstavujú katolíci asi 63 %, moslimovia 6–7 %, pravoslávni a východní kresťania 6 %, protestanti 3,8 %, aleviti 0,7 %, budhisti 0,25 %, Jehovovi Svedkovia 0,25 % a židia 0,15 % obyvateľov Rakúska.⁸

2. Právny stav náboženských spoločenstiev v minulosti

Hlavné korene moderného rakúskeho konfesného práva sa datujú do druhej polovice 19. storočia. Čl. 14 až 16 základného zákona štátneho z roku 1867,⁹ ako súčasti predlitavskej ústavy, zaručovali individuálnu a kolektívnu slobodu náboženstva, ale rozlišujú medzi uznanými a neuznanými náboženskými spoločnosťami. Čl. 15 cit. zákona zaručoval rovnaké zaobchádzanie s uznanými spoločnosťami. Čl. 16 cit. zákona obmedzil výkon náboženstva pre členov neuznaných spoločností na súkromnú sféru.¹⁰

Zatiaľ čo katolícka cirkev ako dominantná cirkev štátu, ako aj protestantské, ortodoxné a arménske cirkvi a židovské komunity, náboženstvá tolerované cisárom Jozefom II. na konci 18. storočia, boli považované za historicky uznané, iné spoločenstvá mohli usilovať o uznanie na základe nariadenia podľa zákona, ktorý sa týka zákonného uznania spoločností náboženských z roku 1874.¹¹ Uzané náboženské spoločnosti boli verej-

⁸ MEDIEN-SERVICESTELLE NEUE ÖSTERREICHERINNEN. *Weltreligionen in Österreich – Daten und Zahlen*, http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2013/01/18/weltreligionen-in-osterreich-daten-und-zahlen/; tiež pozri hodnotenie in GOUJON, Anne, Sandra JURASSOVICH a Michaela POTANČOKOVÁ. *Demographie und Religion in Österreich. Szenarien 2016 bis 2046. Deutsche Zusammenfassung und englischer Gesamtbericht* (Wien, Österreichischer Integrationsfonds, 2017), <https://www.integrationsfonds.at/publikationen/forschungsberichte/forschungsbericht-demographie-und-religion/> (oboje 12. 11. 2018).

⁹ *Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*, Reichsgesetzblatt č. 142/1867.

¹⁰ SCHIMA, Stefan. Die Entfaltung der Religionsfreiheit in Österreich von der Dezemberverfassung bis heute. Einblicke in die letzten 150 Jahre. In: HINGHOFER-SZALKAY, Stephan a Herbert KALB (ed.). *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, s. 3–47 (ods. 32–33).

¹¹ *Gesetz betreffend die gesetzliche Anerkennung von Religionsgesellschaften*, Reichsgesetzblatt č. 68/1874; porov. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*. 2. vyd. Leipzig: Duncker & Humblot, 1908, s. 25–26.

noprávnymi korporáciami,¹² ich právny status sa riadil zákonom, ako napríklad protestantským patentom z roku 1861¹³ alebo zákonom ktorým upravujú sa vonkajšie právne pomery izraelitskej spoločnosti náboženskej z roku 1890¹⁴ – alebo vyššie uvedeným uznaním. Osobitný status bol poskytnutý moslimom po pripojení Bosny a Hercegoviny: zákon o islame z roku 1912¹⁵ udelil moslimom individuálny právny status členov uznanej náboženskej spoločnosti dokonca aj bez formálne uznanej štruktúry spoločnosti, inými slovami slobodný výkon náboženstva na verejnosti.

Nová republika prevzala predlitavské konfesné právo s veľkou modifikáciou čl. 63 ods. 2 štátnej zmluvy St. Germain-en-Laye z roku 1920,¹⁶ ktorý nadobudol ústavnoprávnu silu a ktorý zrušil spomínané čiastočné obmedzenie výkonu náboženstva na súkromnú sféru. Nová republika bola organizovaná ako federácia a podľa čl. 10 ods. 1 bod 13 Federálnej ústavy¹⁷ konfesné právo spadá do kompetencie federácie ako v legislatíve, tak aj v exekutíve.¹⁸

V roku 1933 právny status katolíckej cirkvi bol znova upravený v konkordáte¹⁹ v roku 1933, doterajší zákon z roku 1874²⁰ bol zrušený. Autori-

¹² WIESHAIDER, Wolfgang. Zu Rechtspersönlichkeit und Wesen gesetzlich anerkannter Religionsgesellschaften. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), s. 336–346.

¹³ *Kaiserliches Patent, womit die Angelegenheiten der evangelischen Kirche ausburgischen und helvetischen Bekenntnisses, insbesondere die staatsrechtlichen Beziehungen derselben [...] geregelt werden*, Reichsgesetzblatt č. 41/1861; cf. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, s. 48–49.

¹⁴ *Gesetz betreffend die Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der israelitischen Religionsgesellschaft*, Reichsgesetzblatt č. 57/1890; porov. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, s. 52–53.

¹⁵ *Gesetz betreffend die Anerkennung der Anhänger des Islams nach hanefitischem Ritus als Religionsgesellschaft*, Reichsgesetzblatt č. 159/1912; SCHIMA, Stefan. Das IslamG im Kontext des österreichischen Religionsrechts. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 59 (2012), s. 225–250.

¹⁶ *Staatsvertrag von St. Germain*, Staatsgesetzblatt č. 303/1920.

¹⁷ *Bundes-Verfassungsgesetz*, Bundesgesetzblatt č. 1/1930.

¹⁸ Porov. POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE a Herbert KALB. *Religionsrecht*. Wien: WUV, 2003, s. 33–34.

¹⁹ *Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und der Republik Österreich samt Zusatzprotokoll*, Bundesgesetzblatt č. 2 II 1934.

²⁰ *Gesetz, wodurch Bestimmungen zur Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche erlassen werden*, Reichsgesetzblatt č. 50/1874; *Gesetz, mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden*, Reichsgesetzblatt č. 51/1874.

tatívny štát v rokoch 1934–1938 ústavne uznal verejné slobodné uplatňovanie náboženstva pre všetkých občanov.²¹

Anschluss nacistickou ríšou v roku 1938 ukončil tradíciu založenú na náboženskej slobode.²² Konkordát z roku 1933 bol prohlásený za zaniknutý, nemecký konkordát nebol rozšírený na bývalé rakúske územia.²³ Zákony upravujúce postavenie náboženských spoločností však zrušené neboli. Táto skutočnosť dokonca platila aj o zákone o izraelskej náboženskej spoločnosti z roku 1890, zatiaľ čo najmä židovská populácia trpela prenasledovaním a genocídou a ich inštitúcie boli v roku 1942 nakoniec rozpustené.²⁴

Po obnovení Rakúskej republiky v roku 1945 bola platnosť ústavy z 5. marca 1933 obnovená, zatiaľ čo zákony boli prevzaté, aj keď nadobudli platnosť po 13. marci 1938, pokiaľ neboli nezlučiteľné so slobodným nezávislým štátom, s pravou demokraciou alebo pokiaľ neobsahovali typickú nacistickú agendu.²⁵

3. Zmluvná regulácia

Rakúska republika a Svätá stolica uzatvorili v roku 1933 konkordát, ktorý je stále – prerušený nacistickou okupáciou – účinný.²⁶ Reguluje právne postavenie katolíckej cirkvi v Rakúsku, ako sú organizačné záležitosti (čl. III), úrady (čl. IV, XI a XII), teologické fakulty (čl. V), vzdelávanie (čl. VI), pastoračná starostlivosť vo verejných inštitúciách (čl. VIII a XVI), sviatky (čl. IX), rehole (čl. X), majetkové práva (čl. XIII), poplat-

²¹ Porov. SCHIMA, Stefan. *Die Entfaltung der Religionsfreiheit*, ods. 40–42.

²² Cf. SCHIMA, Stefan. *Die Entfaltung der Religionsfreiheit*, ods. 43–44.

²³ Cf. POTZ, Richard. Nationalsozialismus und Staatskirchenrecht. In DAVY, Ulrike, Helmut FUCHS, Herbert HOFMEISTER, Judit MARTE a Ilse REITER, (ed.). *Nationalsozialismus und Recht. Rechtssetzung und Rechtswissenschaft in Österreich unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*. Wien: Orac, 1990, s. 266–284 (s. 275–278).

²⁴ BUDISCHOWSKY, Jens. *Die staatskirchenrechtliche Stellung der österreichischen Israeliten. Zugleich ein Beitrag zur Auslegung des Artikels 15 Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger*, RGBl 1867/142. Wien: Manz, 1995, s. 26–32.

²⁵ Pozri čl. 1–2 *Verfassungsgesetz über das neuerliche Wirksamwerden des Bundes-Verfassungsgesetzes in der Fassung von 1929*, Staatsgesetzblatt č. 4/1945; §§ 1–2 *Verfassungsgesetz über die Wiederherstellung des Rechtslebens in Österreich*, Staatsgesetzblatt č. 6/1945; BERKA, Walter. *Verfassungsrecht*. 5. vyd. Wien: Verlag Österreich, 2014, ods. 35–43; porov. POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE a Herbert KALB. *Religionsrecht*, s. 546.

²⁶ Cf. POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE a Herbert KALB. *Religionsrecht*, s. 453–454.

ky a finančná podpora (čl. XIV a XV), práva úradníkov (čl. XVII a XIX), ochranu služobného tajomstva (čl. XX), oblečenia a insígnie (čl. XXI).²⁷ Doplnkové zmluvy týkajúce sa vlastníckych práv, vzdelávania a vytvárania diecéz boli uzavreté v šesťdesiatych rokoch.²⁸ Na rozdiel napríklad od Slovenska neexistuje právny základ pre obdobné zmluvy s inými náboženskými spoločnosťami. Aby sa preklenula táto medzera rozdielneho zaobchádzania,²⁹ zákony, ktoré upravujú vonkajšie právne vzťahy náboženských spoločností, sú schvaľované až po dôkladnej konzultácii s dotknutými spoločnosťami.

Ďalší aspekt zmluvného konfesného práva sa odráža v dohovoroch, ktoré sa uzatvorili pre možnosť pastorácie v policajných zložkách. V odbornej literatúre sa vyskytol názor, že tieto dohovory boli prvé zmluvy medzi štátom a náboženskými spoločnosťami okrem konkordátu;³⁰ ale keďže neexistuje ústavné zakotvenie pre verejnoprávne zmluvy tohto druhu, možno ju považovať len za zmluvu súkromnej povahy; príslušný minister následne upravuje príslušné verejné záležitosti výnosom.³¹

4. Ďalšie ústavné zakotvenie slobody svedomia a náboženstva

Rakúska republika ratifikovala Európsky dohovor o ľudských právach (EDLP) a jeho prvý protokol v roku 1958; v roku 1964 ho parlament

²⁷ Pozri *tamtiež*, s. 458–534.

²⁸ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Österreich zur Regelung von vermögensrechtlichen Beziehungen*, Bundesgesetzblatt č. 195/1960; *Vertrag betreffend die Erhebung der Apostolischen Administratur Eisenstadt zur Diözese*, Bundesgesetzblatt č. 196/1960; *Vertrag zur Regelung von mit dem Schulwesen zusammenhängenden Fragen*, Bundesgesetzblatt č. 273/1962; *Vertrag betreffend die Erhebung der Apostolischen Administratur Innsbruck-Feldkirch zur Diözese*, Bundesgesetzblatt č. 227/1964; *Vertrag betreffend die Errichtung der Diözese Feldkirch*, Bundesgesetzblatt č. 417/1968.

²⁹ POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE a Herbert KALB. *Religionsrecht*, p. 64.

³⁰ SCHWARZ, Karl W. *Polizeiseelsorge – berufsfeldbezogene Supervision vor dem Hintergrund der Religionsfreiheit Kultusrechtliche Anmerkungen aus österreichischer Perspektive*. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 55 (2008), s. 30–46 (s. 33); KNEUCKER, Raoul. *Verträge mit Kirchenleitungen*. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), s. 293–327 (s. 304).

³¹ WIESHAIDER, Wolfgang. *Les aumôneries dans les établissements publics autrichiens*. In BALODIS, Ringolds and Miguel RODRÍGUEZ BLANCO (ed.). *Religious assistance in public institutions – Assistance spirituelle dans les services publics*. Granada: Comares 2018, s. 41–51 (s. 50).

povýšil na ústavnú úroveň.³² Čl. 9 EDEP tak dodal ďalšiu úroveň vyššie uvedeným ústavným zárukám náboženskej slobody. Dohovor priamo uplatňuje aj rakúsky Ústavný súd, čo úzko spája jeho rozhodnutia s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva.³³

5. Aktuálne právne predpisy o právnom postavení náboženských spoločenstiev

Zákony prijaté po roku 1945, možno rozdeliť do troch vĺn:

Prvá vlna bola vytvorená prijatím protestantského zákona z roku 1961³⁴ a zákona o pravoslávnej cirkvi z roku 1967.³⁵ Štát neuznal na základe týchto zákonov žiadne nové cirkvi, ale novo upravil právny štatút už historicky uznávaných cirkví s cieľom prispôbiť predpisy moderným cirkevným požiadavkám a vytvoriť jasný právny rámec pre činnosti príslušných cirkevných orgánov dotýčnych korporácií.³⁶

Druhá vlna začala so zákonom o konfesionálnych komunitách z roku 1998.³⁷ Jeho prijatie bolo motivované judikatúrou Ústavného súdu, ktorá vznikla začiatkom 90. rokov 20. storočia³⁸ a po ktorej nasledovala judikatúra Najvyššieho správneho súdu z roku 1997,³⁹ podľa ktorej žiadatelia o uznanie novej náboženskej spoločnosti mali nárok na negatívne, ale odvolateľné individuálne rozhodnutie, pokiaľ príslušný orgán nevydá nariadenie o uznaní. Parlament však otvoril orgánu priestor zaviedujúc dvojstupňový systém právneho postavenia náboženských spoločenstiev a zmenil všetky žiadosti podané na základe zákona o uznaní spoločností náboženských z roku 1874

³² Čl. 2 bod 7 novely ústavy, Bundesgesetzblatt č. 59/1964.

³³ Porov. napr. iba Verfassungsgerichtshof 16. 12. 2009, B 516/09, VfSlg. 18 965; Verfassungsgerichtshof 1. 12. 2010, B 1214/09, VfSlg. 19 240 = Österreichisches Archiv für Recht & Religion 58 (2011), s. 192–209; Verfassungsgerichtshof 2. 3. 2016, G 370/2015 & al.

³⁴ Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche, Bundesgesetzblatt č. 182/1961.

³⁵ Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich, Bundesgesetzblatt č. 229/1967.

³⁶ POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE a Herbert KALB. *Religionsrecht*, s. 93, 569–573, 541–548.

³⁷ Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften, Bundesgesetzblatt I č. 19/1998.

³⁸ Verfassungsgerichtshof 25. 6. 1992, G 282/91, VfSlg. 13 134; Verfassungsgerichtshof 4. 10. 1995, K I-9/94, VfSlg. 14 295.

³⁹ Verwaltungsgerichtshof 28. 4. 1997, 96/10/0049.

predpisom § 11 ods. 2 zákona o konfesiónálnych komunitách z roku 1998 na žiadostí podľa tohto nového zákona. Tento zákon poprvé stanovil prísne podmienky

- pre registráciu konfesiónálnych komunít, sa vyžadujúci sa 300 prívržencov podľa § 3 ods. 3 cit. zákona,
- pre uznanie náboženských spoločností, vyžadujúc počet prívržencov vo výške 2 promile z celkového počtu obyvateľov republiky podľa § 11 ods. 1 bod 2 cit. zákona; novela z roku 2011⁴⁰ zaviedla prečíslovanie, toto ustanovenie je v súčasnosti uvedené v § 11 bod 1 písm. d) cit. zákona.

Napokon ustanovenie § 11 ods. 1 bod 1 cit. zákona stanovilo ako podmienku lehotu dvadsiatich rokov, s tým, že počas desiatich rokov z nich spoločenstvo má byť registrovaná ako konfesiónalna komunita, než žiadosť o uznanie za náboženskú spoločnosť môže byť úspešná.

Novozavedený vysoký cenzus pre uznanie pri obmedzovaní prispôsobenia na uznané náboženské spoločnosti vyvolal sériu sťažností na Európsky súd pre ľudské práva, ktoré podávala predovšetkým Náboženská komunita svedkov Jehovových.⁴¹ Najvýznamnejším výsledkom týchto snáh bol záver, že nešpecifikovaná čakacia lehota porušuje čl. 9 EDP.

Preto rakúsky ústavný súd zrušil ustanovenia obsahujúce prísnu čakáciu lehotu,⁴² na základe čoho bol v roku 2011 zmenený a doplnený zákon o konfesiónálnych komunitách z roku 1998 a čakacia lehota sa diverzifikovala. Teraz sa môže táto požiadavka naplniť tým, že príslušné spoločenstvo existuje

⁴⁰ Bundesgesetzblatt I č. 78/2011.

⁴¹ ESEP 31. 12. 2008, 40 825/98 (*Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas a ostatní proti Rakúsku*); ESEP 26. 2. 2009, 76 581/01 (*Verein der Freunde der Christengemeinschaft a ostatní proti Rakúsku*); pozri tiež s ohľadom na právne následky uznaní náboženskej spoločnosti ESEP 12. 3. 2009, 42 967/98 (*Löffelmann proti Rakúsku*); ESEP 12. 3. 2009, 49 686/99 (*Gütl proti Rakúsku*); ESEP 19. 3. 2009, 28 648/03 (*Lang proti Rakúsku*); ESEP 10. 12. 2009, 33 001/03 (*Koppi proti Rakúsku*), *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 56 (2009), s. 508–510; KALB, Herbert, Richard POTZ a Brigitte SCHINKELE, *Österreichisches Religionsrecht in der jüngsten Straßburger Rechtsprechung. Tamtiež*, s. 400–432.

⁴² Verfassungsgerichtshof 25. 9. 2010, G 58/10 & al., VfSlg. 19 166, *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 57 (2010), s. 302–319.

- v Rakúsku najmenej dvadsať rokov, z toho najmenej desať rokov v organizovanej forme a päť rokov ako registrovaná konfesiónalna komunita podľa § 11 bod 1 písm. a) cit. zákona, alebo
- medzinárodne najmenej sto rokov, z čoho v Rakúsku najmenej desať rokov v organizovanej forme podľa § 11 bod 1 písm. b) cit. zákona, alebo
- medzinárodne najmenej dvesto rokov podľa § 11 bod 1 písm. c) cit. zákona.

Náboženská komunita svedkov Jehovových bola nakoniec uznaná nariadením podľa § 2 zákona o uznaní spoločností náboženských z roku 1874 v roku 2009;⁴³ požadovaný počet prívržencov v tomto prípade nepredstavoval problém.

Koptskej cirkvi sa podarilo spojiť s ostatnými cirkvami a presvedčiť zákonodarcu, aby prijal zákon o východných pravoslávnych cirkvách v roku 2003,⁴⁴ a tak došlo k jej uznaniu zákonom bez toho, aby spĺňala kritéria čakacej doby a počtu prívržencov.⁴⁵ Arménsko-apostolská cirkev, sýrsko-pravoslávna cirkev a koptská ortodoxná cirkev, ktoré boli nezávisle uznané, sú spojené spoločným orientálnym pravoslávny m cirkevným výborom podľa § 2 cit. zákona.

Pre slobodné cirkvi sa však nebol schválený podobný zákon, ale podarilo sa tým cirkvám dosiahnuť uznanie vytvorením spoločného orgánu viacerých slobodných cirkví, čím prekročili hranicu potrebného počtu prívržencov.⁴⁶ Tento model fungoval pre slobodné cirkvi, ale nezdá sa, že by bol uplatniteľný na iné konfesiónalne komunity s malým počtom členov, pretože nemajú partnerov, ktorí sú doktrínálne dosť príbuzní, aby mohli vytvoriť zastrešujúce organizácie.

⁴³ *Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur betreffend die Anerkennung der Anhänger von Jehovas Zeugen als Religionsgesellschaft*, Bundesgesetzblatt II č. 139/2009.

⁴⁴ *Orientalisch-orthodoxes Kirchengesetz*, Bundesgesetzblatt I č. 20/2003.

⁴⁵ Pozri S SCHINKELE, Brigitte. Die Rechtsstellung der Orientalisch-orthodoxen Kirchen in Österreich nach dem OrientKG 2003. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 51 (2004), s. 221–243.

⁴⁶ SCHWARZ, Karl W. „Freikirchen“ in Österreich und „Staatskirchenrecht“ – eine österreichische Problemgeschichte. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), s. 347–356; SCHINKELE, Brigitte. Gesetzliche Anerkennung der „Freikirchen in Österreich“ aus religionsrechtlicher Sicht. *Tamtiež*, s. 357–363; Verfassung der „Freikirchen in Österreich“. *Tamtiež*, s. 430–444.

Tieto prístupy vyjadrujú princíp exkluzívneho zastúpenia náboženstiev.⁴⁷ Jeho pôvod sa viaže k momentu uznania luteránskej a reformovanej cirkvi – názvov⁴⁸ sa datuje do roku 1848⁴⁹ –, ktorého zastrešujúcou korporáciou je spoločná luteránska a reformovaná cirkev, a to ako na základe protestantského patentu z roku 1861, tak aj protestantského zákona z roku 1961. Podobný systém sa vzťahuje aj na grécko-orientálnu cirkev. Od januára 2019 združuje cirkevné obce grécko-ortodoxné a rusko-ortodoxné aj srbsko-ortodoxnú, rumunsko-ortodoxnú, bulharsko-ortodoxnú a antiochijsko-ortodoxnú. Majú spoločnú biskupskú konferenciu podľa § 1a zákona o pravoslávnej cirkvi z roku 1967.⁵⁰

Tá istá novela z roku 2011 vložila nový § 11a do zákona o konfesijnálnych komunitách z roku 1998; podľa jeho ods. 1 musí príslušný orgán zrušiť uznanie náboženskej spoločnosti, ak

- nikdy nesplnila nevyhnutné predpoklady na uznanie alebo tie prestala spĺňať,
- nemá svoje štatutárne zastupiteľské orgány dlhšie než jeden rok,
- nastane dôvod vedúci k zákazu konfesijálnej komunity alebo činnosť, ktorá je v rozpore so štatútom, a to pretrváva aj napriek požiadavke na ukončenie rozporu,
- nie sú splnené povinnosti spojené s uznaním napriek požiadavke na ukončenie rozporu.

⁴⁷ GAMPL, Inge. *Österreichisches Staatskirchenrecht*. Wien, New York: Springer, 1971, s. 163–164; POTZ, Richard. Das Ausschließlichkeitsrecht. Zur aktuellen Bedeutung einer traditionellen dogmatischen Figur des österreichischen Religionsrechts. In JABLONER, Clemens, Gabriele KUCSKO-STADLMAYER, Gerhard MUZAK, Bettina PERTHOLD-STOITZNER a Karl STÖGER (ed.). *Vom praktischen Wert der Methode. Festschrift für Heinz Mayer zum 65. Geburtstag*, Wien: Manz, 2011, s. 555–573; POTZ, Richard a Brigitte SCHINKELE. *Religion and Law in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer International, 2016, ods. 244–247; Verfassungsgerichtshof 1. 12. 2010, B 1214/09, VfSlg. 19 240 = *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), s. 192–209.

⁴⁸ *Evangelische Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses*.

⁴⁹ Pozri výnos Ministerstva vnútra (*Erlass des Ministeriums des Innern betreffend einige provisorische Verfügungen in Bezug auf die Verhältnisse der Akatholiken*), Reichsgesetzblatt č. 107/1848; HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, 1908, s. 48–49.

⁵⁰ *Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich*, Bundesgesetzblatt č. 229/1967, naposledy novelizovaný zákonom Bundesgesetzblatt I č. 68/2011.

Zatiaľ čo takéto ustanovenie bolo prvé svojho druhu, všeobecne sa zdôrazňovalo, že zrušenie uznania by bolo možné aj bez tohto predpisu.⁵¹ V každom prípade § 11a cit. zákona sa môže týkať iba náboženských spoločností uznaných nariadením. Doteraz sa použil len raz v roku 2012,⁵² a to v prípade evanjelickej cirkvi bratskej (Ochranovskej cirkvi bratskej), ktorá bola uznaná v roku 1880,⁵³ ale nikdy nepôsobila na území Rakúskej republiky.⁵⁴

Tretia skupina z roku 2012⁵⁵ bola tvorená dôkladnou novelou zákona o izraelitskej náboženskej spoločnosti z roku 1890 a vyvrcholila prijatím nového zákona o islame z roku 2015.⁵⁶

Zákon o izraelitskej náboženskej spoločnosti z roku 1890 vznikol v období, kedy sa konfesné právo riadilo ešte stále princípom obmedzenej autonómie a omnoho širším rozsahom uskutočňovania štátnej kontroly v porovnaní s dnešným stavom.⁵⁷ Zatiaľ čo sa ústavné pomery počas 20. storočia zmenili, formulácia zákona zostala prevažne nedotknutá – napriek novele z roku 1984, umožňujúcej židom vytvoriť vlastnú náboženskú spoločnosť podľa zákona o uznaní spoločností náboženských z roku 1874 pre rituálne rozdiely. Novela bola vyvolaná rozhodnutím ústavného súdu,⁵⁸ ale až doteraz nepoužitá. Zákon o izraelitskej náboženskej spoločnosti, ktorý bol právnym aktom upravujúcim vonkajšie právne postavenie jednej spoločnosti, konkrétne izraelitskej náboženskej spo-

⁵¹ SCHIMA, Stefan. Die Aufhebung der Anerkennung von Religionsgemeinschaften. Anmerkungen zum neu erlassenen § 11a des Bekenntnisgemeinschaftengesetzes. In: SCHINKELE, Brigitte, René KUPPE, Stefan SCHIMA, Eva M. SYNEK, Jürgen WALLNER a Wolfgang WIESHAIDER (ed.). *Recht—Religion—Kultur. Festschrift für Richard Potz zum 70. Geburtstag*. Wien: Facultas, 2014, s. 745–773 (s. 745).

⁵² *Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur, mit der die Verordnung, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter-Brüderkirche) ausgesprochen wird, aufgehoben wird*, Bundesgesetzblatt II č. 31/2012.

⁵³ *Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter Brüderkirche) ausgesprochen wird*, Reichsgesetzblatt č. 40/1880.

⁵⁴ SCHIMA, Stefan. *Die Aufhebung der Anerkennung*, passim.

⁵⁵ Bundesgesetzblatt I č. 48/2012.

⁵⁶ *Islamgesetz* 2015, Bundesgesetzblatt I č. 39.

⁵⁷ POROV. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, s. 5–9 a 52–54.

⁵⁸ Verfassungsgerichtshof 2. 7. 1981, G 31/79, VfSlg. 9185, Bundesgesetzblatt č. 436/1981; porov. BUDISCHOWSKY, Jens. *Israeliten*, s. 74–80.

ločnosti, bolo treba modernizovať. Názov zostal nezmenený, zákon však bol dôkladne zmenený, nebol nahradený novým predpisom, aby sa tak zdôraznila právna kontinuita spoločnosti a jej postavenie. Boli vložené niektoré dôležité príklady náboženskej slobody, ako napr.:

- štátna záruka tradičných obradov spojených so vychovávaním detí podľa § 9 ods. 4 cit. zákona,
- výroba potravín podľa potravinových pravidiel podľa § 12 ods. 1,
- židovské cintoríny podľa § 19 cit. zákona, alebo
- rešpektovanie náboženských sviatkov zo strany štátu vrátane odkazu na židovský kalendár podľa § 10 cit. zákona.

Tento zákon čiastočne slúžil ako vzor pre zákon o islame z roku 2015 s tým rozdielom, že posledný menovaný zákon neurčuje postavenie jednej, ale každej náboženskej spoločnosti, ktorá sa považuje za islamskú. Pre takúto organizáciu má jeho uplatňovanie prednosť pred zákonom o uznaní spoločností náboženských z roku 1874 v spojení s § 11 zákona o konfesijných komunitách z roku 1998, ale pritom stanovuje podobné pravidlá pre uznanie ako také. Dve islamské náboženské spoločnosti, ktoré boli doteraz zriadené, sú výslovne posudzované odlišnými kapitolami zákona o islamu.⁵⁹

- Islamská náboženská komunita (§§ 9–15) a
- Alevitská islamská komunita (§§ 16–22).

6. Otvorené otázky

Len niekoľko mesiacov nadobudnutí platnosti zákona o islamu z roku 2015 alevitská islamská náboženská komunita zmenila svoj názov tým, že vypustila slovo „islamská“.⁶⁰ Federácia alevitských spoločenstiev, kto-

⁵⁹ Porov. POTZ, Richard a Brigitte SCHINKELE. Die Genese des österreichischen Islamgesetzes 2015. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 62 (2015), s. 303–385; RAAB, Susanne. The New Austrian Islam Law: Aims, Potentials and Limits to the Legal Governance of Islam. Practical Insights into the Development of the Legal Framework in Austria. In HINGHOFFER-SZALKAY, Stephan and Herbert KALB (ed.). *Islam*, s. 355–367; SCHIMA, Stefan. Das im Islamgesetz 2015 verankerte Verbot der Auslandsfinanzierung. Anmerkungen vor dem Hintergrund der verfassungsgesetzlich gewährleisteten Religionsfreiheit. *Tamtiež*, s. 369–398.

⁶⁰ HAMMER, Stefan. Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht—ein Kampf um Anerkennung. Der schwere Abschied vom Ausschließlichkeitsgrundsatz. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 65 (2018), s. 1–17 (s. 10).

rá zastupuje ne-islamský alevizmus, sa neúspešne odvolala na správny súd.⁶¹ Navyše, registrácia Federácie alevitských spoločenstiev ako konfesionálnej komunity zlyhala druhýkrát.⁶² Príslušný orgán tvrdil, že chýba doktrínálne odlíšenie od prvého, zdanlivo pretrvávajúce pri uplatňovaní princípu exkluzívneho zastúpenia náboženstiev. Táto otázka je predmetom konania pred Viedenským správnym súdom.⁶³ Napokon i na žiadosť alevitskej (islamskej) náboženskej komunity podľa § 16 ods. 4 zákona o islame z roku 2015, príslušný orgán požadoval, aby miestne alevitské združenia buď zastavili svoje aktivity, alebo sa začlenili sa do alevitskej (islamskej) náboženskej komunity.⁶⁴ A to hoci zákon o združeniach z roku 2002⁶⁵ umožňuje náboženským organizáciám, aby sa stali neziskovými združeniami, čo už bolo dosiahnuté na základe vyhlásenia vlády s ohľadom na predtým uplatniteľné právo v konaní pred Európskou komisiou pre ľudské práva v roku 1981.⁶⁶

Zatiaľ čo otázky týkajúce sa alevitských organizácií sú na zozname otvorených otázok zaradené najvyššie, dlhodobým desideratum bolo od roku 1998 pripisovanie ďalších právnych dôsledkov postaveniu konfesionálnych komunít od ich zavedenia tam, kde rozlišovanie medzi nimi a náboženskými spoločnosťami nie je opodstatnené. Pozitívnym príkladom je v tomto ohľade zákon o návrate kultúrnych objektov z roku 2016, v ktorom sa s obidvoma typmi náboženských organizácií zaobchádza rovnako.⁶⁷

⁶¹ Verwaltungsgericht Wien 8. 8. 2016, VGW-101/069/4623/2016, *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 65 (2018), s. 154–171; Verwaltungsgerichtshof 29. 9. 2017, Ro 2016/10/0043, *tamtiež*, s. 144–150; HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht*, s. 10–16.

⁶² Porov. POTZ, Richard a Brigitte SCHINKELE. Eintragung bzw gesetzliche Anerkennung alevitischer Gruppen in Österreich. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), s. 137–155.

⁶³ HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht*, s. 7–10.

⁶⁴ Pozri Landesverwaltungsgericht Niederösterreich 20. 12. 2016, LVwG-AV-1262/001-2016, *Österreichisches Archiv für Recht & Religion*, 65 (2018), s. 172–179; HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht*, s. 16–17.

⁶⁵ *Vereinsgesetz 2002*, Bundesgesetzblatt I č. 66, naposledy novelizovaný zákonom Bundesgesetzblatt I č. 32/2018.

⁶⁶ EKLP 15. 10. 1981, 8652/79 (*X. proti Rakúsku*).

⁶⁷ Porov. WIESHAIDER, Wolfgang. Der Begriff religiöser Einrichtungen im Kulturgüterückgaberecht. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 64 (2017), s. 662–675.

Záver

Rakúske právo, ktoré upravuje špecifické právne postavenie náboženstva, možno pochopiť iba prostredníctvom historickej perspektívy. Nábožensky pluralistickejšia spoločnosť kladie nové výzvy pred zákonodarcu a príslušné správne orgány. Aj keď sa zdá, že niektoré riešenia majú všeobecný charakter, iné môžu – ako to dokazujú rôzne alevitské organizácie – neúmyselne vytvárať ešte väčšie ťažkosti pre iné spoločenstvá tým, že poskytujú individuálne nápravy pre požiadavky jedného spoločenstva. Posledný menovaný prístup však nie je úplne negatívny, pretože prispôsobenie znamená *suum cuique* a uznávaním židovských, moslimských a alevitských kalendárov v zákonoch z roku 2012 a 2015 súčasný zákonodarcu urobil v tomto ohľade veľký krok smerom k skutočnej akomodácii, krok stále očakávaný vo vzťahu k iným, napríklad voči juliánskemu kalendáru.

Bibliografia

Pramene⁶⁸

Judikáty

Ústavný súd 2. júla 1981, G 31/79, VfSlg. 9185

Ústavný súd 25. júna 1992, G 282/91, VfSlg. 13 134

Ústavný súd 4. októbra 1995, K I-9/94, VfSlg. 14 295

Ústavný súd 16. decembra 2009, B 516/09, VfSlg. 18 965

Ústavný súd 25. septembra 2010, G 58/10 & al., VfSlg. 19 166

Ústavný súd 1. decembra 2010, B 1214/09, VfSlg. 19 240

Ústavný súd 2. marca 2016, G 370/2015 & al.

Správny súd 28. apríla 1997, 96/10/0049

Správny súd 29. septembra 2017, Ro 2016/10/0043

Zemský správny súd Dolné Rakúsko 20. decembra 2016, LVwG-AV-1262/001-2016

Správny súd Viedeň 8. augusta 2016, VGW-101/069/4623/2016

⁶⁸ Pozri nižšie, na s. 175–176.

Literatúra

- BERKA, Walter. *Verfassungsrecht*. 5. vyd. Wien: Verlag Österreich, 2014.
- BUDISCHOWSKY, Jens. *Die staatskirchenrechtliche Stellung der österreichischen Israeliten. Zugleich ein Beitrag zur Auslegung des Artikels 15 Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger*, RGBL 1867/142. Wien: Manz, 1995.
- GAMPL, Inge. *Österreichisches Staatskirchenrecht*. Wien, New York: Springer, 1971.
- GELINEK, Oskar. *Bevölkerungs-Spiegel Österreichs. Lebenswichtige Ergebnisse der Volkszählung 1934*. 2. vyd. Wien: Carl Ueberreuter, 1936.
- GOUJON, Anne, Sandra JURASSZOVICH a Michaela POTANČOKOVÁ. *Demographie und Religion in Österreich. Szenarien 2016 bis 2046. Deutsche Zusammenfassung und englischer Gesamtbericht* (Wien, Österreichischer Integrationsfonds, 2017), <https://www.integrationsfonds.at/publikationen/forschungsberichte/forschungsbericht-demographie-und-religion/> (12. 11. 2018).
- HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht – ein Kampf um Anerkennung. Der schwere Abschied vom Ausschließlichkeitsgrundsatz Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 65 (2018), s. 1–17.
- HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*. 2. vyd. Leipzig: Duncker & Humblot, 1908.
- STATISTIK AUSTRIA. *Bevölkerung nach dem Religionsbekenntnis und Bundesländern 1951 bis 2001*, http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen_abgestimmte_erwerbsstatistik/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022885.html (8. 11. 2018).
- K.K. STATISTISCHE ZENTRAALKOMMISSION (ed.). *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*. Wien: k.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1914, Sv. 1, č. 2.
- KNEUCKER, Raoul. *Verträge mit Kirchenleitungen. Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), s. 293–327.
- MAGYAR KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (ed.). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Budapest: Athenæum, 1912, Sv. 1.
- MEDIEN-SERVICESTELLE NEUE ÖSTERREICHERINNEN. *Weltreligionen in Österreich – Daten und Zahlen*, http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2013/01/18/weltreligionen-in-osterreich-daten-und-zahlen/ (12. 11. 2018).
- POTZ, Richard. *Das Ausschließlichkeitsrecht. Zur aktuellen Bedeutung einer traditionellen dogmatischen Figur des österreichischen Religionsrechts*. In: JABLONER, Clemens, Gabriele KUCSKO-STADLMAYER, Gerhard MUZAK, Bettina PERTHOLD-

- STOITZNER a Karl STÖGER (ed.). *Vom praktischen Wert der Methode. Festschrift für Heinz Mayer zum 65. Geburtstag*. Wien: Manz, 2011, s. 555–573.
- POTZ, Richard. Nationalsozialismus und Staatskirchenrecht. In: DAVY, Ulrike, Helmut FUCHS, Herbert HOFMEISTER, Judit MARTE a Ilse REITER (ed.). *Nationalsozialismus und Recht. Rechtssetzung und Rechtswissenschaft in Österreich unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*. Wien: Orac, 1990, s. 266–284.
- POTZ, Richard a Brigitte SCHINKELE. Die Genese des österreichischen Islamgesetzes 2015. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 62 (2015), s. 303–385.
- POTZ, Richard a Brigitte SCHINKELE. Eintragung bzw. gesetzliche Anerkennung alevitischer Gruppen in Österreich. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), s. 137–155.
- POTZ, Richard a Brigitte SCHINKELE. *Religion a Law in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer International, 2016.
- POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE a Herbert KALB. *Religionsrecht*. Wien: WUV, 2003.
- RAAB, Susanne. The New Austrian Islam Law: Aims, Potentials a Limits to the Legal Governance of Islam. Practical Insights into the Development of the Legal Framework in Austria. In: HINGHOFER-SZALKAY, Stephan a Herbert KALB (ed.). *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, s. 355–367.
- SCHIMA, Stefan. Das im Islamgesetz 2015 verankerte Verbot der Auslandsfinanzierung. Anmerkungen vor dem Hintergrund der verfassungsgesetzlich gewährleisteten Religionsfreiheit. In: HINGHOFER-SZALKAY, Stephan a Herbert KALB (ed.). *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, s. 369–398.
- SCHIMA, Stefan. Das IslamG im Kontext des österreichischen Religionsrechts. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 59 (2012), s. 225–250.
- SCHIMA, Stefan. Die Entfaltung der Religionsfreiheit in Österreich von der Dezemberverfassung bis heute. Einblicke in die letzten 150 Jahre. In: HINGHOFER-SZALKAY, Stephan a Herbert KALB (ed.). *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, s. 3–47.
- SCHINKELE, Brigitte. Die Rechtsstellung der Orientalisch-orthodoxen Kirchen in Österreich nach dem OrientKG 2003. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 51 (2004), s. 221–243.
- SCHINKELE, Brigitte. Gesetzliche Anerkennung der „Freikirchen in Österreich“ aus religionsrechtlicher Sicht. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), s. 357–363.
- SCHWARZ, Karl W. „Freikirchen“ in Österreich und „Staatskirchenrecht“ – eine österreichische Problemgeschichte. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), s. 347–356.

- SCHWARZ, Karl W. Polizeiseelsorge – berufsfeldbezogene Supervision vor dem Hintergrund der Religionsfreiheit Kultusrechtliche Anmerkungen aus österreichischer Perspektive. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 55 (2008), s. 30–46.
- WIESHAIDER, Wolfgang. Der Begriff religiöser Einrichtungen im Kulturgüterrückgaberecht. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 64 (2017), s. 662–675.
- WIESHAIDER, Wolfgang. Les aumôneries dans les établissements publics autrichiens. In: BALODIS, Ringolds a Miguel RODRÍGUEZ BLANCO (ed.). *Religious assistance in public institutions – Assistance spirituelle dans les services publics*. Granada: Comares, 2018, s. 41–51.
- WIESHAIDER, Wolfgang. Zu Rechtspersönlichkeit und Wesen gesetzlich anerkannter Religionsgesellschaften. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), s. 336–346.

REGISTRÁCIA CIRKVI A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ V ČESKEJ REPUBLIKE

Kamila Bubelová

*Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,
vedúca Katedry teórie práva a právnych dejín*

Monika Menke

*Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,
Katedra teórie práva a právnych dejín*

Abstrakt

Príspevok podáva prehľad o súčasnom procese registrovania cirkví a náboženských spoločností v Českej republike, vrátane jeho historických koreňov. Stručne opisuje religióznu situáciu ČR v minulosti a súčasnosti, oboznamuje s právnym postavením náboženských spoločností na našom území a so spôsobmi, akými k nim štát pristupoval a pristupuje. Následne podáva výklad o zmluvnom zakotvení náboženskej slobody a slobody svedomia v individuálnej a korporatívnej dimenzii. Záverečná časť je venovaná súčasnej legislatívnej úprave registračného procesu a jej praktickej aplikácii.

Kľúčové slová

Viera, náboženstvo, sloboda náboženského presvedčenia, cirkev, registrácia cirkvi

1. Religiózna situácia Českej republiky v minulosti a súčasnosti

Územie terajšej Českej republiky (ďalej iba „ČR“) je už z historických a kultúrnych dôvodov nábožensky menej homogénnym celkom ako územie našich susedov: v českých krajinách, na Morave a v Sliezske nebola prevažujúca jedna väčšinová cirkev, ako napr. v Poľsku či na slovenskom území (ktoré sa stalo pri vzniku novej Republiky československej v roku 1918 jeho súčasťou).¹ Údaje o miere religiozity na tomto území na začiatku 20. storočia nachádzame v štatistikách prvého sčítania ľudu novo-

¹ K právnemu statusu cirkevných inštitúcií v minulosti viď TRETERA, Jiří Rajmund. K článku JUDr. Milana Kindla: Malá poznámka k právní subjektivitě církevních institucí v minulosti. In TRETERA, Jiří Rajmund. Církev a právo – Miscellanea, s. 131.

vzniknutého štátneho útvaru z roku 1921,² ktoré vykonával (v roku 1919 zriadený) Štátny úrad štatistický (terajší Český štatistický úrad). Ďalšie – pre našu problematiku cirkví a náboženských spoločností – dôležité sčítania sa potom konali v rokoch 1930,³ 1950, 1991, 2001 a 2011. Začiatok 20. storočia je charakteristický nielen snahou o emancipáciu a vlastné národné vymedzenie českého a slovenského národa, ale aj (protestantizmom už od 15. storočia ovplyvneným)⁴ odpútavaním sa od katolicizmu chápaného ako silne spätého s habsburskou monarchiou.

Prvá československá republika zaujala k náboženským spoločnostiam v dobe svojho vzniku postoj zdržanlivý a do značnej miery objektívny; žiadnu z nich výrazne nepotláčala ani nepriviligovala. Napriek tomu sa po roku 1921 k rímskokatolíckej cirkvi na našom území hlásilo 82 % obyvateľstva. Druhou najväčšou cirkvou bola cirkev Československá (terajšia Cirkev československá husitská) s 5,2 % a na treťom mieste Českobratská cirkev evanjelická s 2,3 %. Podľa výsledkov sčítania ľudu v roku 1930 sa podiel veriacich znížil iba o niekoľko percent. Podľa sčítania ľudu v roku 1950 bola religiozita ČSR stále vysoká: za veriacich sa považovalo 93,9 % obyvateľov prevažne sa hlásiacich k cirkvi katolíckej (76,3 %), k Cirkvi československej (10,6 %) a Českobratskej cirkvi evanjelickej (4,5 %).⁵ Okrem zmeny štruktúry obyvateľstva bolo toto číslo ovplyvnené aj odsu-

² Sčítanie ľudu podľa nového zákona č. 256/1920 Sb. z. a n. sa uskutočnilo 15. februára 1921. Aj keď sa za politicky najdôležitejšie považovalo zistenie národnosti obyvateľstva, ktoré malo potvrdiť oprávnenosť vzniku samostatnej Československej republiky, ani otázka náboženskej príslušnosti nebola bez významu. Výsledky sčítania totiž potvrdili, že obyvatelia Československa zostali naďalej vo veľkej väčšine verní niektorej z uznávaných cirkví.

³ Sčítanie ľudu, ktoré sa malo uskutočniť v roku 1940, sa nekonalo: jeho konaniu na oklieštenom území Protektorátu Čechy a Morava zabránili českí politici a demografovia s odôvodnením nepripravenosti a najmä s úmyslom nedať okupačnej mocnosti spoľahlivé podklady pre vojnové hospodárstvo. Porov. https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i [cit. 16. 9. 2018].

⁴ K vývoju protestantizmu viď VLADÁR, Vojtech. *Dejiny cirkevného práva*. Praha: Leges, 2017, s. 351 an.

⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD: *Obyvatelstvo hlásící se k jednotlivým církvím a náboženským společnostem – srovnání*. Informácie verejne dostupné elektronicky z webovej adresy: https://www.czso.cz/csu/czso/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem. [Cit. 16. 9. 2018]. Toto sčítanie bolo posledným sčítaním spracovaným za tzv. prítomné obyvateľstvo a nadlho posledným, pri ktorom sa zisťovala príslušnosť k cirkvám (k opätovnému zaradeniu otázky o náboženskom vyznaní došlo až pri sčítaní v roku 1991).

nom nemeckého obyvateľstva, z veľkej časti rímskokatolíckeho. Posledné, ešte československé sčítanie ľudu, sa uskutočnilo 3. marca 1991 a do sčítacích hárkov bola po mnohých rokoch opätovne zaradená aj otázka o náboženskom vyznaní obyvateľov. Väčšina všetkých veriacich sa hlásila k cirkvi rímskokatolíckej (39 %),⁶ k Českobratrskej cirkvi evanjelickej (2 %) a Cirkvi československej husitskej (1,7 %). Počet osôb hlásiacich sa k niektorej z cirkví sa oproti roku 1950 znížil o 45,8 %, počet osôb bez vyznania vzrástol šesťkrát a výrazne vzrástol počet osôb s nezisteným náboženským vyznaním. V roku 1950 sa zvýšil počet osôb hlásiacich sa predovšetkým k Československej cirkvi husitskej na 11,3 % všetkých veriacich.⁷

Pri sčítaní v roku 2001 klesol počet osôb hlásiacich sa ku konkrétnej náboženskej skupine oproti roku 1919 o 10 % (celkovo o 1,2 milióna obyvateľov) a takmer o 20 % vzrástol počet obyvateľov „bez vyznania“. Najväčší pokles členov zaznamenali tradičné cirkvi (napr. rímskokatolícka cirkev prišla o 32 % členov), nárast nastal u menších denominácií (Cirkev bratská, Apoštolská cirkev či Náboženská spoločnosť svedkov Jehovových) alebo u nových náboženských hnutí zaradených vo štatistike pod označenie „ostatné“. Poklesol tiež počet tých, ktorí na otázku o náboženskom vyznaní odmietli odpovedať.⁸

Doposiaľ posledné sčítanie ľudu, domov a bytov sa konalo na základe zákona č. 296/2009 Sb. v roku 2011, a jednou z novínok bola aj dobrovoľnosť v možnosti odpovedať na otázku o národnosti a náboženskom vyznaní, ako aj možnosť prihlásiť sa medzi veriacich bez príslušnosti k niektorej cirkvi a náboženskej spoločnosti. Túto možnosť využil extrémne vysoký počet osôb.⁹ K cirkvi či náboženskej spoločnosti sa prihlásilo iba

⁶ Táto cirkev za prenasledovanie v dobe komunizmu, ako aj v období nacizmu, získala silný morálny kredit ako jeden z odporcov prednovembrového režimu. V priebehu nasledujúcich rokov potom aj v jej prípade počet veriacich silne klesal z dôvodu postupujúcej sekularizácie a štátnej podpory ateizmu. Rovnako klesala aj ochota hlásiť sa k náboženskému vyznaniu u stále väčšej skupiny českých občanov.

⁷ https://www.czso.cz/csu/czso/4110-03-obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem.

⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náboženské vyznání obyvatelstva*. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04 [cit. 17. 10. 2018].

⁹ To vo svojom dôsledku znamenalo pokles absolútnych hodnôt u veriacich celkom, ale aj u vetšiny jednotlivých cirkví, náboženských spoločností a náboženských smerov. Porov.

13,9 % obyvateľov (počet obyvateľov Českej republiky v tomto roku bol 10 436 560 osôb). K viere bez príslušnosti k cirkvi sa prihlásilo 6,7 % obyvateľov (spolu teda tvorí skupinu veriacich s podielom 20,6 % obyvateľov ČR). Bez náboženskej viery bolo 34,2 % obyvateľov; avšak k otázke náboženskej viery sa nevyjadriло celých 45,2 % respondentov. U tradičných cirkví sa v roku 2011 zvýšil počet osôb, ktoré deklarovali svoju príslušnosť k Cirkvi gréckokatolíckej (o 29 % na takmer 10 tisíc osôb), k Cirkvi bratskej (o viac ako 9 % na takmer 11 tisíc osôb) a ku Starokatolíckej cirkvi v ČR (o 8 % na viac ako 1,7 tisíc osôb). V období medzi sčítaniami 2001 a 2011 bolo v ČR novo registrovaných 11 cirkví a náboženských spoločností. Aj v roku 2011 platilo, že najväčšími cirkvami zostali Cirkev rímskokatolícka (1,1. mil. osôb), Českobratská cirkev evanjelická (52 tisíc osôb) a Cirkev československá husitská (39 tisíc osôb). K ďalším početnejším cirkvám patrila Pravoslávna cirkev v českých krajinách, ku ktorej sa v roku 2011 hlásilo 20,5 tisíc osôb (ďalších takmer 6 tisíc osôb zvolilo Ruskú pravoslávnu cirkev, podvorje patriarchu moskovského). Hranicu desiatich tisíc veriacich prekročila ešte Náboženská spoločnosť Svedkovia Jehovovi (13 tis.) a Cirkev bratská (11 tis.).

Z uvedeného vyplýva, že česká religiozita je značne rozmanitá a v súčasnosti aj veľmi nízka; najvyšším počtom veriacich je z pochopiteľných dôvodov zastúpené kresťanstvo. Či v najbližšej dobe prevládne trend smerujúci k sekularizmu, či novému nárastu religiozity, nie je možné kvalifikovane odhadnúť. Zvyšuje sa počet obyvateľov, ktorí sa síce pokladajú za veriacich, no neprikláňajú sa k žiadnej cirkvi. Žiaden predpis, ani zákon č. 3/2002 Sb., nezavádza povinnú evidenciu alebo registráciu osôb hlásiacich sa k náboženskému spoločenstvu (s výnimkou povinného počtu podpisov, ktoré je nutné priložiť k návrhom na registráciu alebo k priznaniu zvláštnych práv). Záleží tak na samotnej cirkvi či náboženskej spoločnosti (ďalej iba „CNS“), do akej miery jej vnútorné predpisy upravujú prehľad o osobách, ktoré sa k nej hlásia, a či tieto údaje zverejňuje. V ČR existuje dostatočné množstvo sociologických a religionistických spracovaní tejto problematiky, preto na tomto mieste iba odkazujeme na tieto štúdie.¹⁰

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náboženské vyznání obyvatelstva – 2011*, s. 5 a 6. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl> [cit. 17. 10. 2018].

¹⁰ Porov. napr. FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace; náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

ČR je v posledných troch dekádach často označovaná predovšetkým v mediálnom a žurnalistickom priestore za jednu z najateistickejších krajín Európy. Toto tvrdenie vychádza zo zjednodušenej interpretácie a nekritických porovnaní údajov z niekoľkých posledných sčítaní ľudu – výpovedná hodnota týchto výskumov nemôže byť absolutizovaná, lebo ide iba o kvantitatívne štatistické údaje, ktoré nemôžu postihnúť šírku pojmov, subjektívne či objektívne zasadenie človeka v kategóriách veriaci – praktikujúci vieru – nehlásiaci sa k cirkvi – považujúci sa za veriaceho v „niečo transcendentného“ – odmietajúci náboženskú prax. Tiež doba takmer štyridsaťročného komunistického režimu nie je ohľadne týchto čísiel relevantná: náboženské vyznanie bolo zisťované pri sčítaniach v rokoch 1921–1950 a ďalej až v rokoch 1991–2011 a metodika zisťovania bola odlišná. Je možné zhrnúť, že vývoj štruktúry obyvateľstva podľa náboženskej viery od roku 1991 vykazoval trvalý pokles podielu veriacich osôb. V priebehu dvadsiatich rokov sa ich počet síce znížil na polovicu, v desaťročí 2001–2011 bol ale úbytok počtu veriacich ovplyvnený aj vysokých počtom neuvedených odpovedí. Vyhlásenie o ateizme českého obyvateľstva nie je teda vždy relevantné. Aj keď dochádza k oslabovaniu vplyvu tradičného náboženstva či veľkých cirkví, neznamená to nutne, že by Česi, Moravania a Slezania neboli nábožensky založení (skôr to, že sa ťažisko ich duchovných záujmov presúva stále viac k iným a menej inštitucionalizovaným typom religiozity).

2. Právne postavenie náboženských spoločenstiev v minulosti

Vznik Republiky československej v roku 1918 bol sprevádzaný prijatím právnej kontinuity na základe recepčného zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zriadení samostatného štátu československého. Tak sa stalo súčasťou právneho poriadku nového štátu aj dovtedajšie rakúsko-uhorské zákonodarstvo. S ohľadom na tradíciu predošlých stáročí možno hovoriť o týchto skupinách CNS v roku 1918: 1. Pôvodne štátna cirkev katolícka, ktorej pomery boli upravené zákonom č. 50/1873 ř. z., o vonkajších pomeroch

183 s.; VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010. 243 s.; SPOUSTA, Jan. *České církve očima sociologických výzkumů*. In HANUŠ, J. (ed.). *Náboženství v době společenských změn*. Brno: Masarykova univerzita, 1999; HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013 a ďalšie.

cirkvi katolíckej (silný dohľad štátu); 2. recipované CNS (evanjelické cirkvi augsburského a helvétskeho vyznania a pravoslávna cirkev); 3. pôvodne iba tolerované židovské náboženské obce, pomery ktorých boli upravené zákonom č. 57/1890 ř. z., o vonkajších pomeroch izraelitskej náboženskej spoločnosti; 4. CNS uznané na základe zákona č. 68/1874 ř. z., o zákonnom uznaní spoločností náboženských (Starokatolícka cirkev v roku 1877, Evanjelická cirkev bratská¹¹ v roku 1880, Bratská jednota baptistov v roku 1885, Slobodná cirkev reformovaná v roku 1880).¹²

Štátne uznanie CNS do vypuknutia druhej svetovej vojny (teda v rokoch 1918–1939)¹³ malo dvojakú formu: buď uznanie novej formy organizácie už prv uznaného náboženského spoločenstva alebo inej formy organizácie náboženskej spoločnosti, alebo uznanie novozaloženého náboženského spoločenstva. Zmena nastala v organizácii cirkvi evanjelickej, a to zvyčajne podľa národnostného princípu. V novovzniknutom štáte boli českí evanjelici organizovaní v Českobratskej cirkvi evanjelickej založenej na sneme v Prahe 17. a 18. decembra 1918;¹⁴ k cirkvi patrili všetky české hovoriace zbory dovtedajších evanjelických cirkví augsburského a helvétskeho vyznania na území dnešnej ČR.¹⁵ Vznikla tiež Nemecká evanjelická cirkev v Čechách, na Morave a v Sliezsku¹⁶ a Augsburská cirkev evanjelická vo východnom Sliezsku v Československu s prevažne poľskou členskou základňou. Štatút pravoslávnej eparchie v českej a moravsko-sliezskej krajine bol schválený výnosom ministerstva školstva a národnej osvety č. 161.182/29. Židovské náboženské obce sa naopak zlučovali do

¹¹ Pôvodný názov bol Ochranovská cirkev bratská, od roku 1921 zvaná aj Jednota bratská.

¹² Porov. TRETERA, Jiří Rajmund a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Konfesní právo, s. 322.

¹³ Podrobne pozri VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*. Praha: Václav Valeš, 2013.

¹⁴ Vyhláška ministerstva školstva a národnej osvety zo dňa 25. novembra 1919 čis. 625/1919 Sb. z. a n., ktorou sa vyhlasujú „Základní a přechodná ustanovení pro Českobratrskou církev evangelickou v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“.

¹⁵ Nové cirkevné zriadenie bolo schválené vládou a uverejnené vyhláškou ministerstva školstva a národnej osvety č. 64/1922 Sb. z. a n. Vyhláškou č. 84/1928 Sb. z. a n. bola táto cirkev uznaná aj na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi.

¹⁶ Kreáciu tejto cirkvi schválila vláda vyhláškou ministerstva školstva a národnej osvety č. 79/1923 Sb. z. a n. Cirkevnou rečou bola nemčina, ale bolo možné aj pripojenie nenemeckých evanjelických obcí. Nové cirkevné zriadenie bolo schválené vyhláškou ministerstva školstva a národnej osvety č. 209/1924 Sb. z. a n.

vyšších zväzov,¹⁷ ktoré si v roku 1927 zriadili ako centrálny orgán Najvyššiu radu zväzov židovských náboženských obcí v Čechách, na Morave a v Sliezske so sídlom v Prahe.¹⁸ Ako nové CNS boli uznané Cirkev československá (1920) a unitári (1930). Naopak o oficiálne uznanie nežiadali cirkvi anglosaského pôvodu, predovšetkým tie, pre ktoré je typické presbyteriálne alebo kongregacionistické zriadenie: slobodná reformovaná cirkev (dnes Cirkev bratská), Jednota Chelčického (dnes Bratská jednota baptistov), Evanjelická cirkev metodistická a Cirkev adventistov siedmeho dňa. Svedkovia Jehovovi jestvovali vtedy vo forme voľného združenia pod názvom Medzinárodné združenie vážnych bádateľov Biblie – Strážna veža a traktátna spoločnosť, a to od roku 1923.¹⁹

Situácia po mníchovskej dohode, odtrhnutie sudetských území v októbri 1938 a vznik Protektorátu Čechy a Morava v marci 1939 narušili predovšetkým vnútorné štruktúry CNS na celom území,²⁰ priniesli prenasledovanie kňazov a kazateľov, v prípade židovskej náboženskej spoločnosti došlo k pogromom. Povojnový odsun nemeckého obyvateľstva mal dopad v oblasti ekonomickej, kultúrnej aj náboženskej,²¹ po právnej stránke sa prejavil najmä zrušením nemeckej evanjelickej cirkvi v roku 1948.²² Celkovo však konfesnoprávny systém prvej republiky aj spôsob štátneho uznania CNS pretrval aj v dobe druhej svetovej vojny a po jej skončení až do roku 1949.

Režim totalitnej komunistickej strany, ktorý sa v ČSR dostal k moci 25. februára 1948, sa pokúsil počas 40 rokov vytvárať v českých krajinách

¹⁷ Svaz pražských židovských náboženských obcí (1925), Svaz českých židovských náboženských obcí v Čechách (1927), Svaz náboženských obcí židovských v Čechách s německou jednací řečí (1927), Svaz israelských židovských náboženských obcí na Moravě (1924), Svaz náboženských obcí židovských ve Slezsku (1925).

¹⁸ Jej stanovky boli schválené ministerstvom školstva a národnej osvety 3. septembra 1927 pod č. 97.759/VI.

¹⁹ Porov. TRETERA a HORÁK. *Konfesní právo*, s. 332.

²⁰ Na odlúčených, kedysi českých pohraničných územiach boli zvyčajne ustanovené generálne vikariáty.

²¹ V dôsledku odsunu nemeckého obyvateľstva stratila obnovená republika významnú časť obyvateľstva, ktoré sa z veľkej časti hlásilo ku katolíckemu vyznaniu. Odsun sa výrazne dotkol i ďalších cirkevných spoločenstiev: Novoapoštolskej cirkvi a Starokatolíckej cirkvi.

²² Zákon č. 131/1948 Sb. z. a n., o likvidácii právnych pomerov Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezske.

nový typ konfesijného štátu vychádzajúci z marxistickej ideológie, aj keď ostrý sovietsky model na území súčasnej ČR nebol realizovaný bezo zbytku. Aj keď CNS v tomto systéme neboli priamo zakázané, mali byť postupne obmedzované (zákonnými aj inými prostriedkami) až k ich konečnému zániku.²³ Tento nátlak sa týkal nielen cirkvi katolíckej, ale aj cirkví vzniknúcich z reformácie.²⁴

V hospodárskej oblasti bol vydaný zákon č. 218/1949 Sb., o hospodárskom zabezpečení CNS štátom, podľa ktorého bol zavedený štátny dozor nad cirkevným majetkom a hospodárením a boli zrušené skoršie právne predpisy týkajúce sa postavenia CNS voči štátu. Všetka štátna správa CNS bola zverená novozriadenému Štátnemu úradu pre veci cirkevné (ďalej iba „SÚC“).²⁵ SÚC bol zrušený v roku 1956 a jeho pôsobnosť prešla na ministerstvo školstva a kultúry.²⁶

Spôsob štátneho povoľovania CNS sa po roku 1948 výrazne zmenil. Vymizlo verejnoprávne postavenie CNS ako samostatných korporácií a štát prevzal právo rozhodovať o povolení či zákaze pôsobenia CNS na území Československa; forma ani obsah takého správneho aktu však nebola stanovená. Ministerstvo alebo vláda vtedy udeľovali súhlas k činnosti svojím rozhodnutím vydaným fakticky *praeter legem* prostredníctvom SÚC.²⁷

²³ Už v roku 1948 zastavili štátne orgány vydávanie cirkevnej tlače, odňali cirkvám majetok, v ďalších rokoch zlikvidovali cirkevné školstvo, internovali členov rehoľných rádov a kongregácií. Bola zrušená cirkev gréckokatolícka, zavedený inštitút štátneho súhlasu k výkonu duchovenskej činnosti pro všetkých duchovných a cirkvám vnútené priame štátne platy duchovných (na hranici životného minima). K 1. januáru 1950 bol zavedený obligatórny civilný sobáš (v českých krajinách prvýkrát v dejinách) a cirkvám zabavené knihy matrik. Výuka náboženstva v školách, do tej doby povinný predmet pre všetky deti v cirkvách zapísané, sa stala nepovinným predmetom. V ďalších rokoch bol stupňovaný tlak na rodičov, ktorý dali deti do náboženstva zapísať, odmietaním detí k prijatiu na ďalšie štúdiá a iné obštrukcie. Došlo k prerušeniu diplomatických stykov s Apoštolskou stolicou a zastavení realizácie modu vivendi. V rokoch 1949 a 1950 boli inscenované procesy proti biskupom, rehoľným predstaveným a niektorým aktívnym zástupcom nižšieho duchovenstva apod.

²⁴ Od roku 1950 boli rozpustené protestantské náboženské spolky, duchovným bol odobraný štátny súhlas. V roku 1952 bola administratívnym opatrením Štátneho úradu pre veci cirkevné zastavená činnosť Cirkvi adventistov siedmeho dňa (znovu povolená až v roku 1956).

²⁵ Porov. zákon č. 217/1949 Sb., ktorým sa zriaďuje Štátny úrad pre veci cirkevné.

²⁶ Porov. § 2 vládneho nariadenia č. 19/1956 Sb., o zrušení niektorých ministerstiev a ústredných orgánov štátnej správy.

²⁷ Porov. TRETERA a HORÁK. *Konfesní právo*, s. 118.

V prípade dovtedajších CNS bolo recipované ich predchádzajúce uznanie. V januári 1951 udelil SÚC súhlas so zriadením náboženských obcí Evanjelickej cirkvi metodistickej, Jednoty bratskej, Bratskej jednoty baptistov (Chelčického) a od roku 1952 aj Cirkvi adventistov siedmeho dňa.²⁸ V apríli 1950 bola obdobným spôsobom zakázaná Cirkev Ježiša Krista svätých posledných dní (mormóni) a vyhlásená samostatnosť Pravoslávnej cirkvi v Československu.²⁹ Obdobne bola povolená činnosť Zborov veriacich v Krista (február 1956), iba jednej obce Cirkvi novoapoštolskej (marec 1956), a opäť Cirkvi adventistov siedmeho dňa (september 1956). Cirkev gréckokatolícka, na ktorú dopadla perzekúcia v roku 1950 po tzv. Prešovskom sobore snahou previesť jej členov k pravoslávii, bola opätovne povolená až v roku 1968.³⁰ V roku 1989 bola povolená činnosť Apoštolskej cirkvi.³¹ Do apríla 1949 tiež na českom území pôsobila spoločnosť Svedkovia Jehovovi (avšak ako spolok, nie ako náboženská spoločnosť), neskôr bola ministerským výnosom rozpustená. Svedkovia Jehovovi, ako aj mormóni, boli registrovaní až po prevrate v roku 1989.³² Pred kon-

²⁸ POZŘÍ TRETERA a HORÁK. *Konfesní právo*, s. 361: Zastavenie činnosti tejto cirkvi administratívnym zásahom SÚC v roku 1952 bolo zdôvodňované tým, že svätením soboty údajne veriaci narušovali budovateľské úsilie pracujúceho ľudu, pre ktorý boli v tej dobe soboty pracovným dňom. Aj tejto cirkvi bol odobratý majetok a nebol jej vrátený ani po odvolaní uznesenia a opätovnom povolení cirkvi v roku 1956.

²⁹ Porov. JÄGER, Petr. *Svoboda vyznání a právní poměry církví*, s. 790: Jej Ústavu – vnútorný cirkevný predpis – schválil SÚC dňa 17. 5. 1951. V tejto publikácii sú zhrnuté i dátumy a čísla výnosov SÚC, na ktoré odkazujeme.

³⁰ Prešovský sobor sa konal 28. 4. 1950 bez účasti ktoréhokoľvek biskupa cirkvi. Jednalo sa o mocenský zásah vlády. Gréckokatolícka cirkev právne nikdy zrušená nebola. Uznesenie vlády č. 205/1968 Sb. nadväzujúce na vládne nariadenie č. 70/1968 Sb./Zb. zabezpečujúce aj tejto cirkvi hospodárske zabezpečenie štátom, bolo vydané v júni toho istého roku.

³¹ Rozhodnutím Ministerstva kultúry Českej socialistickej republiky č. 1015/1989.

³² Porov. PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie*, s. 107: Svedkovia Jehovovi mali dostatočnú personálnu základňu, takže numerický cenzus splňali. V dobe snahy o registráciu však došlo k vnútorným nezhodám v náboženskej spoločnosti ohľadom otázok o umožnení krvnej transfúzie dieťaťu člena v prípade ohrozenia života a postoja k vojenskej základnej i náhradnej službe (bolo konštatované, že cirkev tieto postoje neučí), rovnako ako pochybnosti členov spoločnosti o tom, k čomu im registrácia bude. Napriek tomu k registrácii došlo dňa 1. 9. 1993 rozhodnutím ministerstva kultúry (č. j. 8475/1993). Mormóni (Cirkev Ježiša Krista svätých posledných dní) by síce numerický cenzus nenaplnili, ale využili vtedajšieho legislatívneho vákuu a boli uznaní na základe porevolučnej ústretovosti uznesením vlády Českej republiky zo dňa 21. 2. 1990 č. 51.2. (s účinnosťou

com totalitného režimu v roku 1989 oficiálne v Československu pôsobilo 19 cirkevných spoločností.³³

Česká republika sa v súčasnej dobe považuje za štát konfesijne neutrálny, založený na zásade náboženského pluralizmu a tolerancie, ktorý sa neviaže na žiadne náboženské vyznanie ani výlučnú ideológiu. Tomu zodpovedá aj miera garancie náboženskej slobody na strane jednej a snaha o ochranu pred škodlivými prvkami religiozity na strane druhej: spôsob štátneho dozoru nad registráciou a evidenciou týchto náboženských entít na jeho území je stanovený zákonom.

3. Zmluvné zakotvenie náboženskej slobody a slobody svedomia v individuálnej a korporatívnej dimenzii

S ohľadom na to, že počas komunistickej éry v Československu utrpela tak náboženská sloboda, ako aj sloboda svedomia značné obmedzenia, bolo potrebné ju po roku 1989 v podstate nielen iba obnoviť, ale novo konštruovať. V tejto mnohoročnej vývojovej záležitosti zohral svoju veľmi dôležitú úlohu najmä Ústavný súd ČR, ktorý prispel k nezaťaženým interpretáciám medzinárodných zmlúv a tiež k obnove úcty k individuálnym osobným slobodám. Okrem teoretických prác budeme uvedenú tézu demonštrovať aj na niektorých judikátoch.³⁴

Multilaterálne medzinárodné zmluvy, ktorými je ČR v recentnom období viazaná a ktoré sa týkajú slobody vyznania a cirkví, spadajú z najväčšej časti do kategórie ľudskoprávných dohovorov: Na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv vyhlásenú Valným zhromaždením OSN v New Yorku dňa 10. 12. 1948 nadväzuje Dohovor o ochrane ľudských práv a základ-

k 1. 3. 1990) a toto rozhodnutie bolo recipované do zoznamu uznávaných CNS, ktorý tvoril prílohu k zákonu č. 308/1991 Sb./Zb.

³³ Porov. JÄGER, Petr. *Svoboda vyznání a právní poměry církví*, s. 791: Apoštolská církev, Bratrská jednota baptistů, Církev adventistů sedmého dne, Církev bratrská, Církev československá husitská, Církev řeckokatolická, Církev římskokatolická, Českobratrská církev evangelická, Evangelická církev metodistická, Jednota bratrská, Křesťanské sbory, Náboženská společnost československých unitářů, Novopostoľská církev, Pravoslavná církev v Československu, Reformovaná křesťanská církev na Slovensku, Slezská církev evangelická a. v., Slovenská církev evangelická a. v., Starokatolická církev, Židovské náboženské společnosti. Na území Slovenskej republiky (ďalej iba „SR“) bolo v tejto dobe evidovaných 14 subjektov, čo môžeme považovať za akýsi štatus na počiatku slobodných čias ČR i SR v modernej cirkevnej histórii.

³⁴ Právny stav popísaný v tejto kapitole je posudzovaný ku dňu 31. 12. 2018.

ných slobôd, ktorý sa stal súčasťou československého právneho poriadku publikáciou oznámenia Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Sb./Zb. Našej témy sa tu čiastočne dotýka čl. 4 (odmietnutie vojenskej služby z dôvodu svedomia),³⁵ čl. 14 (zákaz diskriminácie okrem iného i z dôvodu náboženského vyznania) a hlavne čl. 9 v tomto znení:

1. Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie sám alebo spoločne s inými, či už verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov a zachovávaním obradov.

2. Sloboda prejavovať náboženské vyznanie a presvedčenie môže podliehať len obmedzeniam, ktoré sú ustanovené zákonmi a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.³⁶

Podobný rozsah ochrany viery/vyznania sa týka i detí, a to na základe Dohovoru o právach dieťaťa prijatého v Československu r. 1991,³⁷ ktorý v čl. 2 zakazuje diskrimináciu detí na základe, okrem iného, náboženstva a v čl. 14 zaisťuje dieťaťu podľa odseku 1 slobodu myslenia, svedomia i náboženstva regulovanú ustanoveniami odsekov 2 a 3, ktoré dávajú rodičom právo usmerňovať dieťa pri výkone jeho práva zodpovedajúcim spôsobom a štátu možnosť obmedzenia realizácie náboženských práv, pokiaľ je to nutné na ochranu verejnej bezpečnosti, poriadku, zdravia alebo morálky alebo základných práv a slobôd iných osôb.

Vo vzťahu ku konkordátnym zmluvám³⁸ platí, že vzťahy s Apoštolskou stolicou nie sú týmto spôsobom upravené, hoci k podpisu dojednanej

³⁵ Článok 4 obsahuje zákaz nútených prác, medzi ktoré se v ods. 3. písm. b) radí i nútená vojenská služba v rozpore so svedomím.

³⁶ K tomuto významnému právnomu prameňu pozri vynikajúci komentár aj s procesnými otázkami: KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL and Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. Kapitola XXV. K článku 9 (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání) zpracoval M. Bobek, s. 963 an.

³⁷ Publikovaná ako oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Sb./Zb.

³⁸ K poňatiam a druhom konkordátnych zmlúv pozri NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012; alebo TRETERA a HORÁK. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada, 2011, s. 68.

zmluvy došlo už v roku 2002.³⁹ V nasledujúcom roku ju však Poslanecká snemovňa Parlamentu ČR odmietla ratifikovať. Český právny poriadok neupravuje uzatváranie dvojstranných zmlúv medzi štátom a jednotlivými CNS, v praxi sa však presadilo uzatváranie trojstranných dohôd medzi príslušným štátnym orgánom, Českou biskupskou konferenciou a Eumenickou radou cirkví v ČR, ktoré regulujú vzájomnú spoluprácu vo veciach verejného záujmu (armáda, polícia, väzenstvo, Český rozhlas; pripravuje sa dohoda ohľadne nemocníc).

4. Súčasná legislatívna úprava zásad náboženskej slobody a slobody svedomia v individuálnej a korporatívnej dimenzii

Ak hovoríme všeobecne o zásadách náboženskej slobody, môžeme ich na základe legislatívy i právnej náuky vyabstrahovať viacero. Je možné ich rozdeliť podľa individuálnej a korporatívnej dimenzie. V individuálnej rovine je garantovaná absolútnosť náboženskej slobody, ktorá zaručuje osobe, že štátne orgány nebudú môcť posudzovať obsah jej viery z hľadiska reálneho videnia sveta, pravdepodobnosti, oprávnenosti alebo logiky obsahu viery. Nemôžu teda žiadnemu človeku brániť v jeho viere, ani inú vieru vynucovať, nemôžu za vieru trestať alebo naopak uprednostňovať. S tým úzko súvisí i právo rodičov na výchovu ich detí vo vlastnej viere, rovnako ako možnosť voľby školského vzdelávania detí v cirkevných školách.⁴⁰ V tomto bode sa individuálna náboženská sloboda sa už prelína priamo s prejavom slobody korporatívnej, pretože český štát umožňuje CNS zriaďovať školy, fakulty i univerzity.

I právo prejavovať náboženské presvedčenie navonok má tak súkromnoprávny, ako aj verejnoprávny rozmer: je zaručené ako v súkromí, tak aj verejne. Veriaci človek môže prejavovať svoju vieru sám i spoločne s inými, a to bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním náboženských úkonov a zachovávaním obradov. Toto ustanovenie ukladá štátu povinnosť rešpektovať prejavy viery u náboženských spoločenstiev (a ich členov), pokiaľ nepôsobia protiprávne: je teda možné u židovských veriacich obrezať dieťa, u katolíckych veriacich usporiadať pešie púte, u vyznávačov hnutia Hare Kršna realizovať hudobné produkcie atď. Žiaden z týchto pre-

³⁹ Publikovaná in NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012.

⁴⁰ Podrobne pozri HORÁK, Záboj. *Církev a české školství*. Praha: Grada, 2011.

javov viery nesmie byť štátom postihovaný. Obmedzenia (ale iba v prípade externých prejavov viery)⁴¹ sú dané výhradne zákonnými zákazmi v záujme verejnej bezpečnosti, poriadku, zdravia, morálky alebo ochrany práv a slobôd ostatných ľudí. Žiadny z veriacich ktoréhokoľvek vyznania by nemal byť vystavovaný účinkom pôsobenia, ktoré by urážalo alebo hanobilo jeho náboženské cty. Tu je ďalšie dôležitá úloha štátu: v rámci parity zabrániť diskriminácii a vzbudzovaniu nenávisťi k iným vyznaniam.⁴² Zásadu teda môžeme označiť ako vzájomnú úctu ku všetkým náboženským entitám.⁴³ Možno súhlasiť s konštatovaním, že zatiaľ čo právo vyznávať vieru či zostať bez vyznania je právom prirodzeným, právo na ochranu pred zásahom (napr. štátu) je pozitívne stanovené právnou normou.⁴⁴ Niektoré rozsudky ESLP nám približujú medzinárodnoprávnú prax (aplikovateľnú i v ČR) ohľadne možnosti používať náboženské symboly na verejnosti.⁴⁵

K prejavom náboženského vyznania sa vzťahujú taktiež pravidlá a zvyky, ktoré veriaci dodržiavajú, a môžu sa týkať i stravovania. V tejto záležitosti vznikli aj v českom prostredí spory, či a v akej miere je väzenská služba povinná poskytovať väzňovi stravu v súlade s jeho vierou. Všeobecne možno povedať, že české súdy pristupujú k tejto otázke pragmaticky: ukladajú povinnosť vyhovieť stravovacím požiadavkám veriacich, pokiaľ je to možné a nie je to spojené s neprimeranými nákladmi. Vzniku týchto nákladov sa možno vyhnúť tým, že osobe uväznenej sa ponúkne,

⁴¹ Pozri napr. BOBEK, Michal. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod – komentář*. C. H. Beck: Praha 2012.

⁴² K tomu pozri PŘIBYL, Stanislav. *Otevřenost práva ČR náboženským aspektům současného multikulturalismu*. In *Konfesionálněprávní studie*. Brno: Marek, 2007, s. 156 an.

⁴³ K otázke prejavov navonok možno využiť aj pre situáciu CNS nasledujúcu štúdiu: BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, meze, garance*. Praha: Leges, 2010. Takisto KOSAŘ, D.: *Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)*. In KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL a Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 993 an.

⁴⁴ POROV, BUBELOVÁ, K. *Rozpor nauky s veřejným pořádkem jako důvod odmítnutí registrace církve*. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela a Marek ŠMID (eds.). *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkví a náboženských spoločností*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, s. 95.

⁴⁵ POROV, napr. KOSAŘ, David. *Zákaz nošení náboženských symbolů na univerzitní půdě ve světle judikatury ESLP*. *Právní fórum* č. 3/2005, s. 108 an.

aby si nechal donášať stravu odpovedajúcu jeho náboženskému presvedčeniu z domova.

K uvedeným zásadám môžeme pripočítať aj zásadu nezasahovania štátu do cirkevných záležitostí zakotvenú v čl. 16 Listiny základných práv a slobôd č. 2/1993 Sb. (zásada vnútornej autonómie cirkví).⁴⁶ Na druhej strane i ESLP rešpektuje výraznú mieru priestoru pre vlastné uváženie štátu.⁴⁷ Pri procese registrácie CNS sa uplatňujú zásada písomnosti a zásada apelačná (proti rozhodnutiu sa možno odvolať); po zápise samotnom sa realizuje zásada ochrany dôvery v zápis vo verejnom registri. Ďalej môžeme hovoriť o primeranom uplatnení všeobecných zásad správneho práva; časté je aj použitie zásad občianskeho práva (napr. pri posudzovaní osôb – členov prípravného výboru CNS).

5. Súčasná legislatívna úprava štátnej registrácie náboženských spoločností

Prvú porevolučnú úpravu registrácie CNS obsahoval ešte federálny zákon č. 308/1991 Sb./Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností. Tento zákon upravoval postup registrácie novovzniknutých subjektov⁴⁸ v §§ 10–21 a v prílohe uvádzal zoznam tzv. tradičných cirkví, teda tých, ktoré v dobe prijatia zákona boli štátom uznávané. V roku 2002 bol nahradený zákonom č. 3/2002 Sb., o slobode náboženského vyznania a postavení cirkví a náboženských spoločností.⁴⁹ K nemu bola prijatá vykonávacía vyhláška ministerstva kultúry ČR č. 232/2002 Sb. Na základe týchto predpisov sa v súčasnosti uskutočňuje štátne uznávanie ďalších subjektov – žiadateľov. Zákon rozlišuje medzi

⁴⁶ K tomu pozri PŘIBYL, Stanislav: *Vnitrocírkevní autonomie v rozhodování ústavních soudů ČR a SR o služebním poměru duchovních*. In *Konfesionálněprávní studie*. Brno: L. Marek, 2007.

⁴⁷ BOBEK, Michal. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání*, s. 876.

⁴⁸ Numerický census požadovaný pro novo vzniknuté CNS bol desať tisíc plnoletých osôb, ktoré majú trvalý pobyt na území ČR, príp. 500 plnoletých osôb, ktoré majú trvalý pobyt na území ČR, pokiaľ sú tieto CNS členmi Svetovej rady cirkví (pozri § 1 zákona č. 161/1992 Sb./Zb.).

⁴⁹ Prijatie tohto zákona vyvolalo konflikt medzi vládou a CNS. V súčinnosti s nimi bola podaná ústavná sťažnosť. Ústavný súd ČR v novembri 2002 zrušil niektoré ustanovenia zákona ako protiústavné a pripojil k zákonu ústavne konformný výklad. Nález bol publikovaný vo Zbierke zákonov pod č. 4/2003.

registráciou CNS a evidenciou právnických osôb založených týmito spoločnosťami. Niekedy sa uvádza, že registrácia je dvojstupňová, avšak toto označenie je zavádzajúce. Druhým stupňom registrácie sa tu má na mysli získanie tzv. osobitných práv. Pre samotnú registráciu CNS sa však druhá žiadosť/stupeň nevyžaduje.

Registrované CNS môžu získať v druhom stupni na základe žiadosti za účelom plnenia svojho poslania tieto osobitné práva:⁵⁰ a) vyučovať náboženstvo na štátnych školách; b) poveriť osoby vykonávajúce duchoven-skú činnosť výkonom tejto služby v ozbrojených silách ČR, na miestach, kde sa vykonáva väzba, trest odňatia slobody, zabezpečovacia detencia, ochranné liečenie a ochranná výchova; c) vykonávať obrady, pri ktorých sa uzatvárajú cirkevné manželstvá podľa osobitného právneho predpisu; d) zriaďovať cirkevné školy podľa osobitného právneho predpisu; e) zachovávať povinnosť mlčanlivosti duchovnými v súvislosti s výkonom spovedného tajomstva alebo s výkonom práva obdobného spovednému tajomstvu, ak je táto povinnosť tradičnou súčasťou učenia CNS najmenej 50 rokov.⁵¹ CNS disponujúce týmito oprávneniami zverejňujú pravidelne ročnú správu o výkone týchto práv,⁵² pretože ide o účasť CNS vo verejnom priestore.

V oblasti hospodárskeho zabezpečenia duchovenstva štátom bol až do roku 2012 uplatňovaný model z obdobia totality, a hoci výška odmeny za prácu bola novelizovaná (1990, 1995 a 1998), zostali platy duchovných v hodnotách veľmi nízkych, blížiacich sa úrovni životného minima. Snaha štátnej reprezentácie o aspoň čiastočné odčinenie majetkových krívd zákonom č. 428/2012 Sb.⁵³ bola skalená (z právneho hľadiska nezmyselným) zdanením finančných kompenzácií.⁵⁴

⁵⁰ Porov. § 7 zákona č. 3/2002 Sb.

⁵¹ Tým nie je dotknutá povinnosť prekaziť trestný čin uložená zvláštnym zákonom.

⁵² Porov. § 7 ods. 3 zákona č. 3/2002. Sb.

⁵³ Bližšie pozri JÄGER, Petr a Aleš CHOCHOLÁČ. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

⁵⁴ Poslanecká snemovňa Parlamentu ČR dňa 23. 4. 2019 prehlasovala veto Senátu (pomer hlasov pri hlasovaní v poslaneckej snemovne bol 114 pre, 57 proti zdaneniu reštitúcií), novelizačný zákon bol vydaný pod č. 125/2019 Sb. Záležitosť sa na základe podaní viacerých skupín poslancov a senátorov Parlamentu Českej republiky presunie k Ústavnému súdu ČR (ďalej iba „ÚS ČR“).

6. Registračný proces

Aj keď sa na tomto mieste pokúsime o výklad úpravy procesu, na konci ktorého dochádza k zápisu do registra evidovaných CNS a nimi zriaďovaných právnických osôb, nemožno hovoriť jednoznačne o registrácii v pravom zmysle slova.⁵⁵ Registrácia je spôsob, ktorým sa evidujú žiadatelia na základe žiadosti; na registráciu vznikne po splnení zákonných podmienok nárok ex lege.⁵⁶ V prípade CNS je ministerstvo kultúry ČR (odbor cirkví) oprávnené dokumenty žiadateľom dodané preverovať⁵⁷ a rozhodnúť o tom, či bude žiadateľ zapísaný do registra. Vzhľadom k tomu, že zapísané CNS sú súčasťou verejného registra, nazýva sa odvodené i onen postup procesom registračným; čo pre účely tejto state akceptujeme, hoci presnejší by bol názov schvaľovacie konanie.⁵⁸

Recentný český zákon o cirkvách (zákon č. 3/2002 Sb.) upravuje proces registrácie v tretej hlave, v §§ 9–20. Vykonávacia vyhláška túto zákonnú úpravu ešte podrobnejšie rozvíja. K samotnému zákonu existujú dva kvalitné komentáre vydané v časovom rozmedzí piatich rokov.⁵⁹ Proces začína podaním⁶⁰ písomného návrhu na registráciu CNS, zväzu CNS alebo priznanie oprávnenia už registrovanej CNS na výkon tzv. osobitných práv. Účinnosť takého práva je viazaný na deň nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia, ktoré v tejto veci vydalo ministerstvo kultúry ČR. Dĺžka trvania prípravných prác na posúdenie na ministerstve sa zvyčajne po-

⁵⁵ CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o cirkvách a náboženských společnostech – komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 98.

⁵⁶ Pozri Kříž, Jakub. *Registrace církví a náboženských společností v České republice ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva*. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela a Marek ŠMID (eds.). *Mezinárodní a vnitrostátní právní aspekty subjektivity osobitných subjektů mezinárodního práva a církví a náboženských společností*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, s. 80 an.

⁵⁷ Využíva sa k tomu napr. znaleckých posudkov.

⁵⁸ O príčinách a následkoch nemajú zhodné závery ani autori komentárov J. Kříž a A. Chocholáč. K tejto záležitosti sa vyjadril ÚS ČR vo svojom náleze Pl. ÚS 6/02.

⁵⁹ Kříž, Jakub. *Zákon o cirkvách a náboženských společnostech – komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011; CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o cirkvách a náboženských společnostech – komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

⁶⁰ Adresátom podania je Ministerstvo kultúry ČR. Praktickou časť procesu vykonáva jeho odbor cirkví.

hybuje priemerne v niekoľkých mesiacoch.⁶¹ Navrhovateľom je najmenej trojčlenný prípravný výbor CNS alebo prípravný výbor zväzu CNS alebo štatutárny orgán registrovanej CNS (v prípade žiadosti o priznanie osobitných práv).

Prípravný výbor nie je právnickou osobou, takže on samotný nie je ani účastníkom konaní – sú nimi fyzické osoby staršie ako 18 rokov,⁶² ktoré tvoria výbor.⁶³ Im (prípadne splnomocnencovi) sa aj doručujú všetky písomnosti. Návrh musia členovia výboru doplniť o svoje osobné údaje, splnomocnenie na konanie v mene prípravného výboru a svoje úradne overené podpisy. Samotný návrh na registráciu CNS musí obsahovať okrem zákonných požiadaviek aj prílohy (ukladajú sa do zbierky listín). Ich zoznam môžeme vyvodiť z dikcie § 10: a) základná charakteristika CNS, jej poslanie a učenia, b) zápis o založení CNS na území ČR, c) originálne listiny s podpismi a bydliskom najmenej 300 vyznávačov⁶⁴ hlásiacich sa k žiadajúcej CNS, d) základný dokument. Taktiež jeho obsah je daný zákonom: názov, poslanie, základné články viery, sídlo na území ČR, označenie štatutárneho orgánu⁶⁵ a spôsobu jeho konania, ustanovovania a odvolávania, a dĺžka funkčného obdobia. Ďalej osobné údaje členov štatutárneho orgánu, organizačná štruktúra, zoznam a spôsob kreovania všetkých typov právnických osôb, ktoré budú navrhnuté na evidovanie, označenie duchovných a spôsob ich ustanovenia a odvolania, spôsob schvaľovania zmien základného dokumentu, začlenenie CNS do štruktúr mimo územia ČR, zásady hospodárenia a získavania finančných prostriedkov a určenie osôb oprávnených nakladať s majetkom, spôsob naloženia s likvidačným zostatkom a práva a povinnosti osôb hlásiacich sa k CNS.

⁶¹ Ministerstvo nie je oprávnené interpretovať vnútorné predpisy CNS (pozri sp. zn. III. ÚS 3591/16).

⁶² Občania ČR alebo cudzinci s trvalým pobytom na území ČR (§ 10 ods. 1 zákona o CNS).

⁶³ Pozri uznesenie ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 540/98.

⁶⁴ Zákon používa dikciu „zletilý občan ČR nebo cizinec s trvalým pobytom hlásící se k této CNS“. Nestačí tak osoby sympatizujúce; osoba musí náuku CNS vyznávať, musí prináležať k CNS „podle svého přesvědčení i vnitřních předpisů CNS“ – § 3 písm. b) zákona o CNS.

⁶⁵ Okrem obvyklých názvov ako biskup alebo patriarcha existujú aj menej tradičné označenia zástupcov: národný veliteľ, predseda výkonného výboru, synodný senior, predseda rady, prezident, vedúci pastor, sanátor ad.

V prípade neúplnej žiadosti vyzve ministerstvo kultúry žiadateľa, aby žiadosť doplnil, inak konanie zastaví.⁶⁶ Počet osôb hlásiacich sa k CNS na základe podpisových hárkov overuje ministerstvo kultúry jednotlivo listom s otázkou. Je nutné skúmať súlad dodaných podkladov s § 5 zákona, ktorý ustanovuje podmienky vzniku a pôsobenia CNS v ČR (najmä zákaz obmedzovania osobných a politických práv, diskriminácie, podnecovania nenávisti a neznášanlivosti, podpora násilia alebo porušovanie právnych predpisov, závažné narušenie verejnej mravnosti, verejného poriadku alebo verejného zdravia, obmedzovania osobnej slobody fyzickým alebo psychickým násilím či vytváraním závislosti, utajovanie celku alebo niektorých častí štruktúry a väzieb na zahraničné zložky.

Pokiaľ je rozhodnutie o registrácii pozitívne, po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia⁶⁷ vykoná ministerstvo kultúry zápis do registra a bezplatne zašle výpis z registra i s registrovaným základným dokumentom označeným doložkou právoplatnosti prípravnému výboru. Negatívne rozhodnutie (zamietnutie návrhu) zakladá možnosť súdnej ochrany prostredníctvom zásahovej žaloby podľa § 82 s. ř. s. (soudní řád správní – zákon č. 150/2002 Sb.). Z hľadiska teórie správneho práva sa zápis považuje za faktický úkon, nie za rozhodnutie.⁶⁸

Po uplynutí desaťročnej lehoty od registrácie môžu CNS podať návrh na priznanie oprávnenia na výkon osobitných práv podľa § 7 za splnenia podmienok § 11: kandidát musí po celú dobu zverejňovať ročné správy o svojej činnosti, plniť riadne záväzky a byť bezúhonný. Písomný návrh podáva štatutárny orgán CNS. V prípade prvých štyroch práv⁶⁹ musí návrh obsahovať i podpisové hárky dokladujúce príslušnosť najmenej 1 promile obyvateľov ČR, ktorí sa hlásia k danej CNS; vyhlásenie, že doterajšia činnosť CNS neodporuje zákonu. Žiadateľ musí priložiť texty výročných správ a účtovných závierok za posledných 10 rokov. V prípade osobitného práva zachovávať povinnosť mlčanlivosti duchovných musí byť prilo-

⁶⁶ Postup ministerstva má zákonnú oporu v § 14.

⁶⁷ Podľa nálezu ÚS ČR sp. zn. I.ÚS 146/03 nastávajú účinky registrácie ku dni založenia CNS.

⁶⁸ K § 82 pozri podrobnejšie ŠIMÍČEK, Vojtěch a Lukáš POTĚŠIL. *Soudní řád správní – komentář*. Praha: Leges, 2014.

⁶⁹ 1. Vyučovanie náboženstva na štátnych školách, 2. Duchovenská činnosť vo väzniciach a ozbrojených silách, 3. Cirkevné sobáše, 4. Zriadenie cirkevných škôl podľa školského zákona.

žený okrem vyššie uvedeného i dokument potvrdzujúci, že náuka o spovednom tajomstve alebo jeho obdobe je tradičnou súčasťou učenia cirkvi najmenej 50 rokov.

Obdobným spôsobom, ako registrácia CNS, je upravená i registrácia zväzu CNS (§ 12) – prikladaným dokumentom je zakladateľská zmluva vo forme notárskej zápisnice. Taktiež registrácia zmien v registroch sa uskutočňuje podobne. Samostatne sú v registroch evidované právnické osoby zriadené orgánmi registrovanej CNS (pozri § 15a, 16 a 16a) buď ako cirkevné inštitúcie osôb hlásiacich sa k CNS založené za účelom vyznávania náboženskej viery, alebo ako účelové zariadenie CNS pre poskytovanie charitatívnych služieb.

7. Doterajšie skúsenosti a otvorené otázky alebo riziká v oblasti štátnej registrácie náboženských spoločenstiev

V súvislostiach aktuálnej cirkevno-politickej diskusie vyvstávajú mnohé otvorené otázky a témy. Registrácia náboženského spoločenstva je v Českom právnom poriadku podmienkou na realizáciu istej autonómie. CNS, ktoré sa síce o registráciu usilovali, ale neboli úspešné, môžu na základe združovacieho práva a ďalších ľudských práv svojich členov pôsobiť tiež, a to buď ako iný typ právnickej osoby (napr. ako spolok, prípadne nadačný fond, družstvo a pod.), alebo bez právnej subjektivity, neformálne. Výhrady v tejto oblasti smerujú predovšetkým k plneniu kvalitatívnych podmienok registrácie (najmä numerického cenzu 300 osôb),⁷⁰ či k možnosti ministerstva zamietnuť podľa svojho názoru⁷¹ nevyhovujúci návrh (či naozaj z ľubovôle, ako sa domnievajú niektoré zamietnuté CNS).⁷²

⁷⁰ Obsiahnutých v § 5 zák. č. 3/2002 Sb.: aktuálne znenie stanoví, že nemôže vzniknúť a svoju činnosť realizovať taká CNS, ktorej „učenie alebo činnosť sleduje porušenie práva alebo dosiahnutie nejakého cieľa nezákonným spôsobom.“ Tým môže byť podľa praxe ministerstva kultúry napr. uvedenie osôb a ich osobných údajov bez súhlasu, falšovanie podpisov v podpisových hárkoch predložených v rámci registračného konania ad.

⁷¹ K tomu pozri bližšie KOPA, Martin *Doktrína priestoru pro uvážení v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Praha: Leges, 2014.

⁷² Takto sa aj niektoré náboženské spoločenstvá, ktoré neboli úspešné pri registrácii podľa zákona o cirkvách, v médiách vyjadrujú a cítia sa diskriminované. Porov. napr. vyjadrenie Ukrajinskej pravovernej grécko-katolíckej cirkvi dostupné z <http://pravover.cz/clanky/pravoverna-katolicka-cirkev/registrace-na-mk-cr/> [cit. 5. 11. 2018].

Od účinnosti zákona č. 3/2002 Sb. bolo podaných viacero neúspešných návrhov na registráciu CNS. V niektorých prípadoch bola po odstránení nedostatkov (zvyčajne doplnení absentujúcich častí v základnom dokumente, oprava nepravdivých tvrdení, doplnenie nedostatočného počtu platných podpisov v podpisovom hárku apod.) CNS neskôr zaregistrovaná.⁷³

Prvá vlna žiadostí začala v dobe promulgácie zákona a mala štyroch úspešných žiadateľov: Cirkev Kresťanské spoločenstvá,⁷⁴ Obec kresťanov v Českej republike,⁷⁵ Medzinárodnú spoločnosť pre vedomie Krišnu, Hnutie Hare Kršna⁷⁶ a Českú hinduistickú náboženskú spoločnosť.⁷⁷ Druhá vlna žiadostí nasledovala v rokoch 2003–2004 a v tom čase bolo zaregistrované iba Ústredie moslimských obcí.⁷⁸ Posledná vlna začala v roku 2006 a trvá dodnes. V tomto čase boli registrované napríklad Ruská pravoslávna cirkev, podvorje patriarchu moskovského a celej Rusi v Českej republike;⁷⁹ Budhizmus diamantovej cesty línie Karma Kagjü;⁸⁰ Armáda spásy (od 22. 9. 2015 s názvom Armáda spásy – cirkev)⁸¹ či Spoločenstvo Josefa Zezulky.⁸² Ku dňu 7. 11. 2018 pôsobilo v ČR spolu 40 registrovaných CNS a 2 zväzy CNS (Vojenská duchovná služba a Ekumenická rada cirkví).⁸³ Medzi neúspešné pokusy registrovať sa ako cirkev patrí napr. Ekumenická cirkev svätého Jána Jeruzalemského, Rád rytierov Ro-

⁷³ Napr. Cirkev Nový život registrovaná rozhodnutím MK ČR čj. MK 39252/2013 OC dňa 25. 10. 2013; Arménska apoštolská pravoslávna cirkev bola neskôr registrovaná rozhodnutím MK ČR čj. MK 12485/2013 OC ako Cirkev svätého Gregora (v origináli Řehoře) Osvietiteľa dňa 6. 3. 2013.

⁷⁴ Rozhodnutie MK ČR č. 4563/2002-22.

⁷⁵ Rozhodnutie MK ČR č. 8313/2002-23.

⁷⁶ Rozhodnutie MK ČR č. 11380/2002-24.

⁷⁷ Rozhodnutie MK ČR č. 11597/2002-25.

⁷⁸ Rozhodnutie MK ČR č. 4874/2004.

⁷⁹ Rozhodnutie MK ČR č. 15996/2006.

⁸⁰ Rozhodnutie MK ČR čj. 12449/2006 OC.

⁸¹ Rozhodnutie MK ČR čj. 40633/2006 OC.

⁸² Rozhodnutie MK ČR čj. 63861/2014 OC.

⁸³ Štatistické údaje sú dostupné na webu ministerstva kultúry ČR: <https://www.mkcr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-408.html> [cit. 7. 11. 2018].

dosu a Malty,⁸⁴ Pivná cirkev,⁸⁵ Konopná cirkev,⁸⁶ Levy okružleho stola, Rád krajín Koruny českej,⁸⁷ Cesta Guru Jary⁸⁸ či Spoločenstvo budhizmu v Českej republike.⁸⁹

Keď si zhrnieme tieto registračné konania, tak z 21 nezaregistrovaných spoločností bol v piatich prípadoch návrh vzatý späť, ostatné spoločenstvá nespĺnili zákonom stanovené podmienky, najčastejšie numerický census. Konceptia zákona č. 3/2002 Sb. je chápaná ako krok v realizácii náboženskej slobody v ČR, niekedy je však v určitom zmysle vnímaná ako nedostatočná – nevýhodná pre subjekty, pre ktoré je náročné splniť podmienky stanovené zákonom, obavy zo zneužitia osobných údajov potrebných k žiadosti o registrácii, i údajná administratívna náročnosť registračného postupu.⁹⁰ Dôvodom dohľadu štátu a následného udelenia, alebo odmietnutia registrácie však nie je kontrola náboženského učenia CNS, ale prípadné riziká, ktoré by z učenia a praxe cirkvi mohli plynúť navonok.

⁸⁴ Konanie zahájené 18. 3. 2002 bolo dňa 23. 10. 2002 zastavené, lebo prípravný výbor vzal návrh na registráciu späť.

⁸⁵ Návrh bol podaný 27. 4. 2011. Kandidát bol požiadany o doplnenie návrhu (chyby v podpisových hárkoch). MK sa zaoberalo aj popisom činnosti cirkvi a po negatívnych znaleckých posudkoch požiadalo navrhovateľa o popis kultu. Konanie bolo zastavené z dôvodu zpätvzatia návrhu dňa 28. 6. 2012.

⁸⁶ Návrh podaný 14. 7. 2016 bol zamietnutý, lebo podľa stanoviska MK ČR žiadateľ nespĺňa charakter cirkvi. Konanie bolo zastavené aj s ohľadom na nelegálnu distribúciu omamných látok (cannabis sativa). Vec je doposiaľ v šetrení, a to pre sťažnosť k Najvyššiemu správne súdu (stav v lete 2018).

⁸⁷ Návrh na registráciu bol podaný 22. 12. 2014. Pri prieskume boli zistené nedostatky v podpisových hárkoch a v základnom dokumente. Navyše sa spoločnosť dopustila nezákonného pôsobenia vo väzniciach, utajuje niektoré skutočnosti o svojom učení, štruktúre a činnosti a zároveň nie je cirkvou podľa zákona č. 3/2002 Sb./Zb. Ministerstvo žiadosť zamietlo 31. 5. 2016. Nasledoval rozklad, ktorý bol zamietnutý v decembri 2016 (čj. MK 78904/2016 OLP), ale navrhovateľ podal žalobu k Mestskému súdu v Prahe.

⁸⁸ Nebola registrovaná ako cirkev dňa 20. 9. 2017 (čj. MK 57172/2017 OLP).

⁸⁹ Návrh bol zamietnutý 5. 12. 2017 (čj. MK 75601/2017 OLP).

⁹⁰ Porov. PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie*, s. 197. Odbor cirkví MK ČR v súčasnosti poskytuje na svojich webových stránkach veľmi podrobný návod i vzory podaní k registračnému procesu, čím nepochybne konanie uchádzačom zjednodušuje.

Bibliografia

Pramene

Zákon č. 50/1874 ř. z. (Říšsky zákonník), kterým sa vydávají ustanovenia, kterými sa upravují vnitorné právní pomery cirkvi katolickéj

Zákon č. 68/1874 ř. z. (Říšsky zákonník), o zákonnom uznání společností náboženských

Zákon č. 57/1890 ř. z. (Říšsky zákonník), o vonkajších pomeroch israelitskej náboženskej spoločnosti

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zriadení samostatného štátu československého

Vyhláška ministerstva školstva a národnej osvety č. 64/1922 Sb. z. a n., o novom cirkevnom zriadení Českobratskej cirkvi evanjelickej v Čechách, na Morave a v Sliezsku

Vyhláška ministerstva školstva a národnej osvety č. 209/1924 Sb. z. a n., o novom zriadení Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezsku

Vyhláška ministerstva školstva a národnej osvety č. 84/1928 Sb. z. a n., o uznání Českobratskej cirkvi evanjelickej na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi

Zákon č. 131/1948 Sb. z. a n., o likvidácii právných pomerov Nemeckej evanjelickej cirkvi v Čechách, na Morave a v Sliezsku

Zákon č. 217/1949 Zb., kterým sa zriaďuje Štátny úřad pre církevní věci

Zákon č. 218/1949 Zb., o hospodářskom zabezpečení cirkvi a náboženských společností štátom

Vládné nariadenie č. 19/1956 Zb., o zrušení niektorých ministerstiev a ústředných orgánov štátnej správy

Vládné nariadenie č. 70/1968 Zb., o hospodářskom zabezpečení gréckokatolíckej cirkvi štátom

Oznámenie Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Zb., o dojednání Dohovoru o právech dieťaťa

Zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a náboženských společností

Zákon ČNR č. 161/1992 Sb., o registrácii cirkvi a náboženských společností

Oznámenie Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Zb., o dojednání Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobód a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich

Zákon č. 3/2002 Sb., o slobode náboženského vyznania a postavení cirkvi a náboženských společností a o zmene niektorých zákonov (zákon o cirkvách a náboženských spoločnostiach)

- Vyhláška ministerstva kultúry č. 232/2002 Sb., ktorou sa realizuje zákon č. 3/2002 Sb., slobode náboženského vyznania a postavení cirkví a náboženských spoločností
- Rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 540/98 z 3. 3. 2000
- Rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 6/02 z 27. 11. 2002 publikované pod číslom 4/2003 Sb.
- Rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. I. ÚS 146/03 z 18. 6. 2003
- Rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 3591/16 z 30. 8. 2017
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie sčítání lidu na území České republiky I*. Informácie sú verejne dostupné on-line na webovej adrese https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i [cit. 16. 8. 2018]
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náboženské vyznání obyvatelstva*. On-line prístup na https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04 [cit. 16. 9. 2018]
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náboženské vyznání obyvatelstva – 2001*. On-line https://www.czso.cz/csu/czso/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem [cit. 17. 10. 2018]
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náboženské vyznání obyvatelstva – 2011*. On-line <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl> [cit. 17. 10. 2018]
- MINISTERSTVO KULTURY ČR. *Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností*. Dostupné on-line na <https://www.mkcr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-408.html> [cit. 17. 10. 2018]

Literatúra

- BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, meze, garance*. Praha: Leges, 2010
- BOBEK Michal. *K článku 9 (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání)*. In KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL and Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 963 an.
- BOBEK, Michal. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. In WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod – komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 781–963
- BUBELOVÁ, K. *Rozpor nauky s veřejným pořádkem jako důvod odmítnutí registrace církve*. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela a Marek ŠMID (eds.). *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkví a náboženských spoločností*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, s. 93–107

- FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace; náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007
- HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013
- HANUŠ, Jiří. (ed.). *Náboženství v době společenských změn*. Brno: Masarykova univerzita, 1999
- HORÁK, Záboj. *Církev a české školství*. Praha: Grada, 2011
- CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016
- JÄGER, Petr a Aleš CHOCHOLÁČ. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015
- JÄGER, Petr. *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společenství v letech 1948–1989*. In BOBEK Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 769–810
- KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL a Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012
- KOPA, Martin. *Doktrína prostoru pro uvážení v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Praha: Leges, 2014
- KOSAŘ, D.: *Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)*. In KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL a Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 993 an.
- KOSAŘ, David. *Zákaz nošení náboženských symbolů na univerzitní půdě ve světle judikatury ESLP*. *Právní fórum* č. 3/2005, s. 108 an.
- KŘÍŽ, Jakub. *Autonomie církví*. Praha: C. H. Beck, 2017
- KŘÍŽ, Jakub. *Registrace církví a náboženských společností v České republice ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva*. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela a Marek ŠMID (eds.). *Mezinárodní a vnitrostátné právní aspekty subjektivity osobitných subjektů mezinárodního práva a církví a náboženských společností*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, s. 80 an.
- KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011
- MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Církev a náboženské společnosti – správněprávní aspekty jejich vzniku a činnosti*. Praha: Leges, 2014
- NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*. [Law and Religious Studies 8]. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012

PRAVOVĚRNÁ KATOLICKÁ CÍRKEV. *Registrace na MK ČR*. Available on-line at <http://www.pravover.cz/clanky/pravoverna-katolicka-cirkev/registrace-na-mk-cr/> [quoted on: 5th November April 2018].

PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie*. Brno: L. Marek, 2007.

ŠIMÍČEK, Vojtěch a Lukáš POTĚŠIL. *Soudní řád správní – komentář*. Praha: Leges, 2014.

SPOUSTA, Jan. *České církve očima sociologických výzkumů*. In HANUŠ, J. (ed.). *Náboženství v době společenských změn*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 73–90.

TRETERA, Jiří Rajmund a Záboj HORÁK. *Konfesní právo*. Praha: Leges, 2016.

TRETERA, Jiří Rajmund a Záboj HORÁK. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada, 2011.

TRETERA, Jiří Rajmund. *Církev a právo – Miscellanea*. HORÁK, Záboj a Adam CSUKÁS (eds.). Praha: Leges, 2015.

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010.

VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*. Praha: Václav Valeš, 2013.

VLADÁR, Vojtech. *Dejiny cirkevného práva*. Praha: Leges, 2017.

REGISTRÁCIA CIRKVI A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ NA SLOVENSKU

Damián Němec

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta,
Ústav pre právne otázky náboženskej slobody*

Abstrakt

Článok analyzuje právnu reguláciu registrácie cirkví a náboženských spoločností a evidencie cirkevných právnických osôb v Slovenskej republike. Vychádza zo skúmania religióznej situácie a právneho postavenia cirkví a náboženských spoločností do r. 1990. Skúma zmluvné zakotvenie náboženskej slobody, súčasnú právnu reguláciu slobody svedomia a náboženskej slobody aj špeciálnu právnu reguláciu registrácie cirkví a náboženských spoločností a evidencie cirkevných právnických osôb v rokoch 1991 až 1994 a jej vývoj do dnešných dní. Na základe prezentácie doterajších skúseností a otvorených otázok, ktoré boli predmetom konania na ústavnom súde a Európskom súde pre ľudské práva v závere poukazuje na možnosti budúceho riešenia (*de lege ferenda*).

Kľúčové slová

Cirkvi a náboženské spoločnosti, cirkvi a štát, právna úprava, konkordáty, registrácia, evidencia

1. Religiózna situácia v minulosti a súčasnosti

Slovensko malo podľa prvého sčítania obyvateľov r. 1921 celkom 3 005 540 osôb, od konca r. 2011 viac ako 5 400 000 osôb.¹ Národnostné zloženie bolo v posledných rokoch nasledovné:²

¹ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2017*, s. 63–67.

² Tabuľka bola prebraná z webu: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov*.

Bývajúce obyvateľ- stvo	2011		2001		1991	
Osôb	absolútne	%	absolútne	%	absolútne	%
Spolu	5 397 036	100,00	5 379 455	100,00	5 274 335	100,00
<i>Národnosť</i>						
Slovenská	4 352 775	80,70	4 614 854	85,80	4 519 328	85,70
Maďarská	458 467	8,50	520 528	9,70	567 296	10,80
Rómska	105 738	2,00	89 920	1,70	75 802	1,40
Česká	30 367	0,60	44 620	0,80	52 884	1,00
Rusínska	33 482	0,60	24 201	0,40	17 197	0,30
Ukrajinská	7 430	0,10	10 814	0,20	13 281	0,30
Nemecká	4 690	0,10	5 405	0,10	5 414	0,10
Poľská	3 084	0,10	2 602	0,00	2 659	0,10
Chorvátska	1 022	0,00	890	0,00	×	×
Srbská	698	0,00	434	0,00	×	×
Ruská	1 997	0,00	1 590	0,00	1 389	0,00
Židovská	631	0,00	218	0,00	134	0,00
Moravská	3 286	0,10	2 348	0,00	6 037	0,10
Bulharská	1 051	0,00	1 179	0,00	1 400	0,00
Ostatné	9 825	0,20	5 350	0,10	2 732	0,10
Nezistené	382 493	7,00	54 502	1,00	8 782	0,20
	× – zápis nie je možný z logických dôvodov					

Slovensko patrilo v 20. storočí k výrazne religióznym krajinám. Podľa sčítania ľudu v r. 1921 prevažovalo katolícke vierovyznanie (71 % rímskych katolíkov a 6 % gréckokatolíkov), pomerne veľa evanjelikov (13 % augsburského vyznania a 5 % reformovaných), 5 % židovské vierovyznanie a veľmi málo pravoslávnych a osôb bez vyznania. Gréckokatolí-

ci boli viac prítomní na Východnom Slovensku, evanjelici augsburského vyznania boli predovšetkým slovensky hovoriaci a reformovaní boli predovšetkým maďarsky hovoriaci.³

Tento religiózny obraz sa až do roku 1950 v zásade nezmenil a aj doteraz je pomerne stabilný, ako ukazuje nasledujúca tabuľka:⁴

	Cirkvi a náboženské spoločnosti	Podľa sčítania 1. 3. 1950		Podľa sčítania 3. 3. 1991		Podľa sčítania 26. 5. 2001		Podľa sčítania 21. 5. 2011	
		Počet veriacich	%	Počet veriacich	%	Počet veriacich	%	Počet veriacich	%
1	Rímskokatolícka cirkev v Slovenskej republike	2 623 198	76,20	3 187 383	60,43	3 708 120	68,93	3 347 277	62,02
2	Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku	443 251	12,88	326 397	6,19	372 858	6,93	316 250	5,86
3	Gréckokatolícka cirkev na Slovensku	225 495	6,55	178 733	3,39	219 831	4,09	206 871	3,83
4	Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku	111 696	3,25	82 545	1,57	109 735	2,04	98 797	1,83
5	Pravoslávna cirkev na Slovensku	7 975	0,23	34 376	0,65	50 363	0,94	49 133	0,91

³ ŠPROCHA, Branislav a Juraj MAJO. *Storočie populačného vývoja Slovenska II: populačné štruktúry*, s. 65–76.

⁴ Tabuľka bola prebraná z webu: MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Počet veriacich podľa sčítania obyvateľov*.

Registrácia cirkví a náboženských spoločností na Slovensku

	Cirkvi a náboženské spoločnosti	Podľa sčítania 1. 3. 1950		Podľa sčítania 3. 3. 1991		Podľa sčítania 26. 5. 2001		Podľa sčítania 21. 5. 2011	
		Počet veriacich	%	Počet veriacich	%	Počet veriacich	%	Počet veriacich	%
6	Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike			10 501	0,20	20 630	0,38	17 222	0,32
7	Evanjelická cirkev metodistická, Slovenská oblasť			4 359	0,08	7 347	0,14	10 328	0,19
8	Kresťanské zbory na Slovensku			700	0,01	6 519	0,12	7 720	0,14
9	Apoštolská cirkev na Slovensku			1 116	0,02	3 905	0,07	5 831	0,11
10	Bratská jednota baptistov v Slovenskej republike			2 465	0,05	3 562	0,07	3 486	0,06
11	Cirkev bratská v Slovenskej republike			1 861	0,04	3 217	0,06	3 396	0,06
12	Cirkev adventistov siedmeho dňa, Slovenské združenie			1 721	0,03	3 428	0,06	2 915	0,05

	Cirkvi a náboženské spoločnosti	Podľa sčítania 1. 3. 1950		Podľa sčítania 3. 3. 1991		Podľa sčítania 26. 5. 2001		Podľa sčítania 21. 5. 2011	
		Počet veria- cich	%	Počet veria- cich	%	Počet veria- cich	%	Počet veria- cich	%
13	Ústred- ný zväz Židovských nábožen- ských obcí v Slovenskej republike	7 476	0,22	912	0,02	2 310	0,04	1 999	0,04
14	Cirkev čes- koslovenská husitská na Slovensku	2 825	0,08	625	0,01	1 696	0,03	1 782	0,03
15	Starokatolí- cka cirkev na Slovensku			882	0,02	1 733	0,03	1 687	0,03
16	Bahájske spoločenstvo v Slovenskej republike							1 065	0,02
17	Cirkev Je- žiša Krista Svätých ne- skorších dní v Slovenskej republike							972	0,02
18	Novoapoš- tolská cirkev v Slovenskej republike							166	0,00
	Ostatné	10 722	0,31	6 373	0,12	6 294	0,12	23 340	0,43
Spolu	Veriaci	3 432 638	99,72	3 840 949	72,82	4 521 549	84,05	4 100 237	75,97
	Bez vyznania	9 679	0,28	515 551	9,80	697 308	12,96	725 362	13,44
	Nezistené			917 835	17,40	160 598	2,99	571 437	10,59
	Počet obyva- teľov SR	3 442 317	100,00	5 274 335	100,00	5 379 455	100,00	5 397 036	100,00

2. Právne postavenie cirkví a náboženských spoločností v minulosti

2.1 Do konca 1. svetovej vojny

Dnešné územie Slovenskej republiky bolo dlhé storočia súčasťou Uhorska, a preto sa tu uplatňoval uhorský právny poriadok, ktorý má v oblasti konfesného práva dlhú tradíciu siahajúcu až do čias prvého uhorského kráľa sv. Štefana (†1038).

Uhorské právo sa vyvíjalo samostatne, ale predovšetkým v 19. storočí boli uplatňované snahy prispôbiť uhorské právo právu rakúskemu v rámci zjednocovania monarchie, čo vyvolávalo odpor na uhorskej strane medzi politickou aj cirkevnou reprezentáciou. Tento odpor napokon vyústil do rakúsko-uhorského vyrovnania v r. 1867, kedy sa cirkevno-politické pomery vrátili do situácie z r. 1848, vyznačujúce sa pomerne veľkou náboženskou slobodou.

Hneď v r. 1868 bola ustanovená zákonným článkom LII : 1868 reciprocita zákonom prijatých (recipovaných) kresťanských konfesií: rímskokatolíckej, gréckokatolíckej, evanjelickej a.v. (luteráni), evanjelickej h.v. (kalvíni), pravoslávnych; všetky tieto konfesie mali postavenie verejno-právnych korporácií. Okrem týchto kresťanských konfesií bolo v tej istej dobe uznané ešte židovské náboženstvo a náboženská spoločnosť unitárov.

Samostatné uhorské konfesné zákonodarstvo bolo dovŕšené na prelome 19. a 20. storočia: zákonný článok XVIII : 1895, o slobodnom vyznaní náboženstva, podával nielen jasné ustanovenia pre individuálnu náboženskú slobodu vrátane stavu bez vyznania, ale aj podmienky pre uznávanie nových náboženských spoločností. Na rozdiel od recipovaných cirkví ale tieto náboženské spoločenstvá boli postavené pod väčšiu štátnu kontrolu nielen vo vzťahu ku svojej vlastnej organizácii, ale tiež v majetkovej oblasti, keďže tieto mohli podľa § 9 nadobúdať nehnuteľnosti iba pre bohoslužbu, vyučovanie, výchovu, dobročinnosť a bývanie svojich zamestnancov. Takto došlo v r. 1905 k uznaniu baptistov správnym aktom ministerstva kultu a verejnej výučby⁵ a islamu zákonným článkom

⁵ Československé církevní zákony. Díl II, s. 1272–1273.

XVII : 1916 – na Slovensku ale nebola do konca 1. svetovej vojny ustanovená jediná islamská náboženská obec.⁶

2.2 Medzivojnové obdobie

Československo pri svojom vzniku v októbri 1918 išlo cestou právnej kontinuity, vyjadrenej v čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. o zriadení samostatného československého štátu, podľa ktorého doterajšie rakúske aj uhorské predpisy ostávajú provizórne v platnosti – tým sa vytvoril stav právneho dualizmu. Na Slovensku sa tak naďalej uplatňovali uhorské predpisy – vo veci uznávania ďalších cirkví a náboženských spoločností (ďalej iba „CNS“) zákonný článok XVIII : 1985. Naďalej boli náboženské entity delené do troch kategórií: recipované, uznané a neuznané, posledné sa zväčša právne etablovali podľa spolkového zákona.⁷

Zmenu v tejto oblasti nepriniesol ani československý (unitárny) zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., o vzájomných pomeroch náboženských vyznaní, ktorý vôbec neriešil otázku korporatívnej náboženskej slobody, iba v §§ 1 až 5 nanovo reguloval otázku náboženskej príslušnosti detí, dávajúc im právo slobodnej zmeny vyznania (alebo byť bez vyznania) od 16 rokov veku a v § 6 zjednodušil procedúru zmeny vyznania oproti zákonnému článku XVIII : 1895.⁸

V dôsledku začlenenia Slovenska do Československej republiky bolo nanovo riešené postavenie evanjelických cirkví⁹ oddelením ich riadenia od centier v Maďarsku: v r. 1919 evanjelická cirkev augsburského vyznania, väčšinovo slovenská,¹⁰ v r. 1922 reformovaná cirkev, väčšinovo maďarská.¹¹ Taktiež pravoslávna cirkev¹² a židovské náboženské ob-

⁶ Československé církevní zákony. Díl I, s. 1–41; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*, s. 23–28.

⁷ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*, s. 30–31.

⁸ PODOLA, J. *Zákon 96/1925 Sb. o vzájemných poměrech náboženských vyznání v soudní judikatuře*, s. 225–226.

⁹ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*, s. 35–37.

¹⁰ Československé církevní zákony. Díl II, s. 904–905.

¹¹ Československé církevní zákony. Díl II, s. 1008–1009; VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*, s. 24.

¹² Československé církevní zákony. Díl II, s. 1186–1189; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*, s. 38.

ce¹³ si upravili svoje štruktúry v súlade s hranicami nového štátu. Naopak v r. 1928 bola pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi uznaná Československá cirkev evanjelická, založená v Prahe r. 1918, a v r. 1929 Cirkev československá, založená v Prahe v r. 1920. Obidve tieto cirkvi boli prítomné predovšetkým medzi českými prisťahovalcami na Slovensku.¹⁴

Cirkvi a náboženské spoločnosti neuznané štátom mohli naďalej rozvíjať svoju náboženskú činnosť, a to slobodnejšie ako v Uhorsku, keď § 122 prvej československej ústavy č. 121/1920 Sb. z. a n. priznal všetkým občanom právo na verejné prejavovanie svojho náboženského presvedčenia, kým v Uhorsku bol neuznaným CNS zákonným článkom XLIII : 1895 povolený iba súkromný kult.¹⁵

2.3 Obdobie 2. svetovej vojny

Od 15. 3. 1939 do roku 1945 existoval na zmenšenom území dnešnej Slovenskej republiky samostatný Slovenský štát, ktorý bol vo vazalskom postavení voči nacistickému Nemecku. Vedenie štátu bolo orientované silne katolícky, ku zmenám v legislatíve ohľadom uznávania CNS ale nedošlo. Do r. 1944 bolo výrazne posilnené cirkevné školstvo a vyučovanie náboženstva, ale boli vydávané aj zákony zamerané na perzekúciu a deportáciu Židov. Právne opatrenia na povstaleckom území od augusta 1944 boli zamerané proticirkevne. Po potlačení povstania na Slovensku prakticky držali celú moc v rukách nacistické orgány, ktoré usilovali o konečné riešenie židovskej otázky.

Po skončení vojny boli realizované opatrenia smerujúce k zmenšeniu vplyvu CNS.¹⁶ V otázke ich zákonného uznania ale nedošlo k žiadnej právnej zmene.

¹³ Československé církevní zákony. Díl II, s. 1294–1297; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*, s. 38–39.

¹⁴ Československé církevní zákony. Díl II, s. 1152–1153, 1170–1186; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*, s. 41; VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*, s. 25.

¹⁵ Československé církevní zákony. Díl II, s. 1441–1442; VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*, s. 34–35.

¹⁶ Porovnaj napr. DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, s. 80–110.

2.4 Roky 1945–1989

Prvým obdobím tohto dlhého úseku boli roky 1945–1948, ktoré v obnovenom Československu boli rokmi limitovanej demokracie zamerané predovšetkým na akútnu povojnovú obnovu hospodárstva. V tomto období sa konfesnoprávne úpravy koncentrovali na ekonomickú oblasť: na otázku uplatnenia konfiškačných dekrétov prezidenta Beneša aj na cirkevný majetok a na revíziu prvej pozemkovej reformy z r. 1919.

Vo februári 1948 prevzala moc Komunistická strana Československa, ktorá sa snažila ovládnuť život celej spoločnosti vrátane CNS. Po prijatí zákona o novej pozemkovej reforme z marca 1948 bol v októbri 1949 vydaný zákon č. 218/1949 Zb., o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom, ktorého § 14 spôsobil stav právnej diskontinuity:

Všetky predpisy upravujúce právne vzťahy cirkvi a náboženských spoločností sa rušia.

Napriek tomu boli najmä v 50. rokoch 20. storočia udeľované a odnímané štátne uznania CNS, aj keď bez zákonného podkladu – aj to ukazovalo, do akej miery boli CNS vydané napospas straníckemu vedeniu a administratívnym orgánom. Týkalo sa to predovšetkým tých cirkví, ktoré do tohto času úmyselne neusilovali o štátne uznanie: r. 1951 bratská jednota baptistov, cirkev bratská, evanjelická cirkev metodistická a cirkev adventistov siedmeho dňa (uznanie bolo odňaté r. 1952, navrátené 1956), neskôr r. 1956 novoapoštolská cirkev a kresťanské zbory, pričom bola väčšina týchto cirkví vnútená určitá forma centralizácie, ktorá im bola cudzia.

Okrem toho cestou represie sa v r. 1950 gréckokatolícka cirkev „dobrovoľne navrátila do lona pravoslávnej cirkvi“, jej pôsobenie bolo znovu povolené až v rámci Pražskej jari v r. 1968 – toto sľubné obdobie ale prinieslo iba dočasnú zmenu administratívnej praxe, ktorá sa od r. 1971 vrátila do starých spôsobov v rámci tzv. „normalizácie“, predovšetkým nedošlo až do r. 1989 ku zmene konfesnoprávnej legislatívy.¹⁷

¹⁷ MINISTERSTVO KULTURY ČESKÉ REPUBLIKY. *Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností*. Podobný zoznam chýba na webu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, data sú uvedené pre jednotlivé registrované cirkvi a náboženské spoločnosti na MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY.

3. Zmluvné zakotvenie náboženskej slobody a slobody svedomia v individuálnej i korporatívnej dimenzii

3.1 Multilaterálne medzinárodné dohovory

Pristúpenie k medzinárodným ľudskoprávnym dohovorom a ich ratifikácia boli realizované v niektorých prípadoch ešte pred zamatovou revolúciou, ale neboli uplatnené v praxi. Ich význam vzrástol od r. 1990, kedy sa stali nielen základom novej ľudskoprávnej legislatívy vtedajšieho Československa, ale predovšetkým bázou pre reálne konanie verejných úradov a inštitúcií.

Pretože tento základ bol vytvorený v období existencie Československa (do r. 1992) a stal sa na základe právnej kontinuity súčasťou rovnako slovenského aj českého práva, nepovažujem za potrebné opakovať to, nakoľko je to uvedené v príspevku o problematike registrácie CNS v Českej republike autoriek dr. Bubelovej a dr. Menke.

3.2 Zmluvy so Svätou stolicou a s inými cirkvami

3.2.1 Zmluvy so Svätou stolicou

Slovenská republika veľmi jasne definovala svoje zmluvné vzťahy so Svätou stolicou. Po relatívne krátkych rokovaníach bola 24. novembra 2000 vo Vatikáne podpísaná Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, ktorá bola po súhlase Národnej rady Slovenskej republiky (slovenského jednokomorového parlamentu) z dňa 30. novembra 2000 veľmi rýchlo ratifikovaná dňa 18. decembra 2000, čím vstúpila do platnosti, následne bola vyhlásená v zbierke zákonov pod č. 326/2001 Z. z.

Základná zmluva vo svojom znení predpokladá uzatvorenie viacerých osobitných čiastkových zmlúv: o uplatňovaní výhrady vo svedomí (čl. 7), o rozsahu finančného zabezpečenia škôl a školských zariadení z prostriedkov štátneho rozpočtu (čl. 13 ods. 2), o ďalších pravidlách týkajúcich sa škôl a školských zariadení, vyučovania katolíckeho náboženstva a katolíckej výchovy detí, katolíckej univerzity, bohosloveckých fakúlt, kňazských seminárov a rehoľných formačných ustanovizní (čl. 13 ods. 9), o výkone pastoračnej služby v ozbrojených silách a policajných

Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti, v prípade neregistrovaných čiastočne na MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Správne konania.

zboroch a podrobnosti o výkone povinnej vojenskej služby, ako aj civilnej služby kňazov, diakonov, rehoľníkov, seminaristov a novicov (čl. 14 ods. 4) a o rozsahu finančného zabezpečenia katolíckej cirkvi vrátane cirkevných zariadení pre vzdelávaciu, výchovnú, vedecko-výskumnú, misijnú, charitatívnu, zdravotnícku a sociálnu činnosť z prostriedkov štátneho rozpočtu (čl. 17 ods. 3 a čl. 20).

Doteraz boli uzatvorené iba dve osobitné čiastkové zmluvy:

- Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky podpísaná dňa 21. augusta 2002 v Bratislave a ratifikovaná prezidentom dňa 11. októbra 2002, platná od 30. októbra 2002,
- Zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní podpísaná 13. mája 2004 v Bratislave a ratifikovaná prezidentom 4. júna 2004, platná od 9. júla 2004.¹⁸

Roku 2005 bol pripravený text osobitnej čiastkovej zmluvy (dojednávanej na pôde ministerstva spravodlivosti vo spolupráci s katolíckou cirkvou v rokoch 2003–2005) o práve uplatňovať výhrady vo svedomí. V januári 2006 ho ale odmietla schváliť Vláda Slovenskej republiky, čo prispelo k rozpadu terajšej vládnej koalície.¹⁹

V súčasnej dobe prebiehajú prípravy na uzatvorenie osobitnej čiastkovej zmluvy o majetkových otázkach, ale nie je možné robiť prognózy o jej konkrétnom obsahu a o čase jej uzatvorenia.

3.2.2 Zmluvy s inými cirkvami

Príprava na uzatvorenie základnej zmluvy medzi Slovenskom a Svätou stolicou vyvolala obavy iných cirkví z narušenia princípu parity. Preto bola ešte pred uzatvorením základnej zmluvy prijatá novela č. 394/2000 Z. z. zákona č. 308/1991 Zb., o cirkvách a náboženských spoločnostiach, kde bol do § 5 pridaný nový odsek:

(5) Štát môže s cirkvami a náboženskými spoločnosťami uzatvárať zmluvy o vzájomnej spolupráci.

¹⁸ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*, s. 126–134. Texty zmlúv boli promulgované v zbierke zákonov pod č. 648/2002 Z. z. a č. 394/2004 Z. z.

¹⁹ NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*, s. 166–167.

Na tomto základe bol vytvorený špecifický slovenský prostriedok umožňujúci prijatie takýchto vnútroštátnych zmlúv: tiež na podnet Eumenickej rady cirkví vo Slovenskej republike bol najskôr pripravený jeden spoločný text zmluvy obdobnej základnej zmluve so Svätou stolicou, a to takmer rovnaký text so základnou zmluvou, preto sa hovorí o „zrkadlovom“ modeli.

Napokon bola 11. apríla 2002 podpísaná zástupcami 11 cirkví a náboženských spoločností Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktorá bola vyhlásená v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 250/2002 Z. z. Táto zmluva mala v tejto súvislosti rovnako charakter základnej zmluvy a mala byť doplnená viacerými osobitnými čiastkovými zmluvami, ktorých malo byť viac ako v prípade základnej zmluvy so Svätou stolicou: navyše o právnej subjektivite registrovaných CNS a ich právnických osôb (čl. 1 ods. 2) a o prístupe do verejnoprávnych médií (čl. 18 ods. 4). Okrem toho je v tejto zmluve explicitne potvrdené právo každej CNS uzavierať osobitné bilaterálne dohody so štátom.

Následne paralelne so znením zmluvy s katolíckou cirkvou bolo dojednané znenie Dohody č. 395/2004 Z. z. medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní, iba neskôr podľa katolíckej zmluvy bola formulovaná Dohoda č. 270/2005 Z. z. medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky.

Aj pripravovaná zmluva s katolíckou cirkvou o práve uplatňovať výhrady vo svedomí mala paralelne dohodnutý text obdobnej dohody s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami – ona zdieľala rovnaký osud.

Treba povedať, že slovenský model „zrkadlových“ zmlúv na jednej strane v maximálnej miere rešpektuje princíp parity, na druhej strane nie vždy dobre odráža rozdiely medzi CNS.

4. Súčasná legislatívna úprava princípov náboženskej slobody

Na základe medzinárodných dohôd bola v r. 1991 ešte vo federálnom Československu vypracovaná Listina základných práv a slobôd ako ústavný

zákon, ktorého čl. 15 garantuje slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania (v individuálnej dimenzii) a čl. 16 slobodu prejavu náboženstva alebo viery individuálne aj korporatívne vrátane autonómie CNS vo spravovaní svojich záležitostí (vnútorná organizácia, ustanovovanie duchovných atď.).

Na konci r. 1992 v rámci prípravy rozdelenia Československa na dva nezávislé štáty, Českú republiku a Slovenskú republiku, bola 1. septembra 1992 prijatá Ústava Slovenskej republiky ako ústavný zákon č. 460/1992 Zb., kde je v druhej hlave, konkrétne v čl. 24, garantovaná rovnakým spôsobom sloboda svedomia, viery a náboženstva ako v čl. 15 a 16 Listiny základných práva a slobôd.

Garancie ľudských práv sú teda v slovenskom právnom poriadku obsiahnuté predovšetkým v ústave pri zachovaní platnosti Listiny základných práv a slobôd.

5. Súčasná právna úprava štátnej registrácie cirkví a náboženských spoločností

Po desaťročiach právneho vákua bol v r. 1991 prijatý ešte vo federálnom Československu stručný (iba 25 paragrafov) federálny zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností (ďalej iba „zákon o CNS“). Jeho tretia časť, §§ 10 až 21, bola venovaná registrácii CNS.

5.1 Základné požiadavky na registráciu

Základné požiadavky na registráciu, ktoré musí splniť najmenej trojčlený prípravný orgán CNS, sú definované takto:

§ 12

Návrh na registráciu obsahuje:

- a) názov a sídlo cirkvi alebo náboženskej spoločnosti;
- b) mená, priezviská, adresy, podpisy a rodné čísla členov prípravného orgánu;
- c) základnú charakteristiku zakladanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, jej učenie, poslanie a územie, na ktorom hodlá pôsobiť;

- d) podpisy plnoletých osôb hlásiacich sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti v určenom počte, (§ 11) s uvedením ich mien, priezvisk, adries a rodových čísel;
- e) vyhlásenie, že cirkev alebo náboženská spoločnosť bude plne rešpektovať zákony a všeobecne záväzné právne predpisy a bude tolerantná k ostatným cirkvám a náboženským spoločnostiam a osobám bez vyznania.

§ 13

(1) K návrhu na registráciu sa prikladá základný dokument zakladanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti (štatút, poriadok, stanovy a pod.), z ktorého musí byť zrejmé:

- a) názov a sídlo ústredia cirkvi alebo náboženskej spoločnosti;
- b) orgány a útvary, spôsob ich ustanovenia a oprávnenia;
- c) spôsob ustanovovania osôb vykonávajúcich duchovenskú činnosť a ich odvolávanie;
- d) základné články viery;
- e) zásady hospodárenia, včítane spôsobu určenia likvidátora pre prípad majetkového vyporiadania pri zániku cirkvi alebo náboženskej spoločnosti;
- f) spôsob schvaľovania základného dokumentu a jeho zmien;
- g) útvary, ktoré majú právnu subjektivitu a v akom rozsahu a kto je oprávnený v ich mene konať.

(2) Názov cirkvi alebo náboženskej spoločnosti sa musí líšiť od názvu právnickej osoby, ktorá už vyvíja činnosť na území Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Ak prípravný orgán nedodá všetky žiadané informácie, musí ich doplniť v lehote jedného mesiaca, ináč sa registračné konanie zastaví (§ 14).

Negatívne podmienky pre registráciu sú vyjadrené takto:

§ 15

Registrujúci orgán preskúma, či založenie a činnosť cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nie je v rozpore s týmto zákonom a ostatnými zákonmi, ochranou bezpečnosti občanov a verejného poriadku, zdravia a mravnosti, zásadami ľudskosti a znášanlivosti, alebo či nie sú ohrozené práva iných právnických osôb a občanov.

Ak nie sú splnené podmienky § 15, registrujúci orgán registráciu zamietne (§ 16). Do 30. júna 2016 platilo, že v tom prípade môže prípravný orgán podať v lehote 60 dní návrh na Najvyšší súd SR na preskúmanie tohto rozhodnutia (§ 17) – tento paragraf bol zrušený novelou zákona

č. 125/2016 Z. z., o niektorých opatreniach súvisiacich s prijatím Civilného sporového poriadku, Civilného mimosporového poriadku a Správneho súdneho poriadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a preto od 1. júla 2016 sa návrh podáva na všeobecný súd obvyklým spôsobom, teda najprv na okresný súd.²⁰

V prílohe č. 1 zákona boli uvedené zoznamy CNS doteraz pôsobiach na území Českej republiky a Slovenskej republiky (v r. 1991 ich bolo na Slovensku 14) na základe zákona alebo súhlasu štátu – tieto boli ustanovením § 22 považované za registrované podľa tohto zákona.

5.2 Zrušenie registrácie

O zrušení registrácie sa v zákone hovorí iba stručne:

§ 20

(1) Ak cirkev alebo náboženská spoločnosť koná v rozpore s týmto zákonom alebo podmienkami registrácie, vykoná registrujúci orgán konanie o zrušení registrácie.

(2) Cirkev alebo náboženská spoločnosť môže požiadať najvyšší súd republiky o preskúmanie rozhodnutia o zrušení registrácie.

5.3 Otázka početného cenzu

Federálny zákon distribuoval právomoc na stanovenie početného cenzu na národné rady oboch republík. V prípade Slovenskej republiky bol cenzus stanovený zákonom Slovenskej národnej rady č. 192/1992 Zb., o registrácii cirkví a náboženských spoločností, na 20.000 plnoletých osôb, ktoré majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky.

Pretože postačovalo, aby tieto osoby boli iba sympatizantmi konkrétnej CNS žiadajúcej o registráciu, bolo pri kročené k novelizácii zákonom č. 201/2007 Z. z., ktorý nielen včlenil početný cenzus 20.000 plnoletých osôb do samého zákona (do § 11), ale na viacerých miestach spresnil, že tieto osoby musia deklarovať voči tejto CNS svoje členstvo: „plnoletých

²⁰ Táto zmena na jednej strane zjednotila spôsob súdneho konania, na druhej strane v prípade sporu o registráciu CNS vedie k tomu, že rozhodnutie pripadá súdu nemajúcemu skúsenosti v tejto veci.

členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky“.

Napokon v r. 2017 bol novelou č. 39/2017 Z. z. početný cenzus zvýšený na 50.000 plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky.

6. Súčasná legislatívna úprava štátnej evidencie právnických osôb založených cirkvami a náboženskými spoločnosťami

6.1 Zakotvenie v zákone o cirkvách a náboženských spoločnostiach

Doteraz platný pôvodne federálny zákon č. 308/1991 Zb., o CNS, neobsahuje podrobné ustanovenia regulujúce evidenciu právnických osôb založených CNS ani pre nich nezavádza jednoznačný legislatívny pojem. O práve zriadiť samostatné právne subjekty hovorí predovšetkým v súvisi s právami veriacich v § 5 ods. 2, kde uvádza citáciu čl. 16 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd:

Cirkvi a náboženské spoločnosti spravujú svoje záležitosti, najmä zriaďujú svoje orgány, ustanovujú svojich duchovných a zakladajú rehoľné a iné cirkevné inštitúcie nezávisle od štátnych orgánov.

Konkrétne riešenie bolo ponechané prakticky na administratívne opatrenie orgánov štátnej správy, konkrétne ministerstva kultúry ustanovením § 19 ods. 1 citovaného zákona:

(1) Registrujúci orgán vedie evidenciu všetkých právnických osôb podľa tohto zákona, včítane tých, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkví a náboženských spoločností, pokiaľ nepodliehajú inej evidencii alebo registrácii a upraví jej podmienky. Registruje tiež nezahladené tresty uložené im súdom v trestnom konaní, ako aj nevykonané tresty postihujúce ich právnych nástupcov.

6.2 Podrobná regulácia podzákonnými normami

Platformou pre riešenie sa stali opatrenia ministerstva kultúry. Doteraz boli vydané dve opatrenia: Opatrenie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 579/1994-1 z 28. marca 1994 a Opatrenie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK-33/2001-1 k evidencii právnických osôb, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkví a/alebo náboženských spoločností z 10. januára 2001, rušiace predošlé opatrenie z r. 1994.

Napriek tomu, že ani tieto opatrenia neobsahujú legislatívne označenie takýchto právnických osôb, v odbornej literatúre sa pre nich užíva termín „cirkevné právnické osoby“, ktorý je tiež uvedený na webovej stránke ministerstva kultúry pre označenie stránky s informáciami o ich evidencii.

Podmienky pre evidenciu cirkevných právnických osôb ustanovuje čl. III opatrenia ministerstva kultúry:

(1) Žiadosť o zaevidovanie právnickej osoby podáva cirkevnému odboru príslušný orgán cirkvi a/alebo náboženskej spoločnosti, od ktorej právnická osoba odvodzuje svoju právnu subjektivitu, alebo štatutárny orgán právnickej osoby, o ktorej evidenciu ide.

(2) Žiadosť o zaevidovanie právnickej osoby, ktorá odvodzuje svoju právnu subjektivitu od cirkvi a/alebo náboženskej spoločnosti, musí obsahovať:

- doklad o založení právnickej osoby príslušným orgánom cirkvi a/alebo náboženskej spoločnosti,
- presný názov právnickej osoby, ktorý sa musí odlišovať od názvu právnickej osoby, ktorá už vyvíja svoju činnosť na území Slovenskej republiky,
- sídlo právnickej osoby na území Slovenskej republiky,
- označenie štatutárneho orgánu právnickej osoby.

(3) K žiadosti o zaevidovanie právnickej osoby, ktorá odvodzuje svoju právnu subjektivitu od cirkvi a/alebo náboženskej spoločnosti, musí žiadateľ priložiť kompletný základný dokument právnickej osoby, ak nejde o organizačnú zložku cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Ustanovenia základného dokumentu nesmú byť v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi.

(4) Žiadosť o zaevidovanie právnickej osoby, ktorá odvodzuje svoju právnu subjektivitu od cirkvi a/alebo náboženskej spoločnosti, ako aj kompletný základný dokument tejto právnickej osoby, sa predkladajú cirkevnému odboru v štátnom jazyku. Doklady v inom ako štátnom jazyku musia byť preložené do štátneho jazyka tlmočníkom a úradne overené.

Podľa ustanovenia čl. II opatrenia ministerstva kultúry je právnická osoba zaevidovaná dňom doručenia kompletnej žiadosti. V prípade nekompletnej žiadosti ministerstvo CNS do 10 dní vyzve k doplneniu údajov a stanoví jej lehotu; po doplnení realizuje evidenciu ku dňu doručenia kompletných údajov, inak právnickú osobu nezaeviduje.

Podľa čl. IV zaniká evidencia v deň doručenia oznámenia o jej zániku cirkevnému odboru, ak bolo podané kompetentnou osobou, alebo dňom zániku registrácie príslušnej CNS, čo sa ešte doteraz v praxi nestalo.

6.3 Prehľad evidovaných cirkevných právnických osôb

Evidencia cirkevných právnických osôb je celkom rutinnou záležitosťou a počet takýchto osôb je veľký, ako ukazujú údaje na webovej stránke ministerstva kultúry:²¹

Stav k 1. 5. 2018		počet	počet všetkých evidovaných právnických osôb	
registrované cirkvi a náboženské spoločnosti		18	2 905	
z toho	počet ústredí (biskupstiev, dištriktov, eparchií, ...) registrovaných cirkví a náboženských spoločností		36	
	počet základných organizačných zložiek (farností, cirkevných zborov, cirkevných obcí, ...) registrovaných cirkví a náboženských spoločností s právnou subjektivitou		2 538	
	počet iných cirkevných právnických osôb (reholí, účelových zariadení, združení, ...)		336	
	v tom	mužských reholí	33	74
		ženských reholí	51	81

Ministerstvo kultúry vedie evidenciu cirkevných právnických osôb a zverejňuje údaje o nich s vylúčením osobných údajov. Ide o jeden veľký zoznam riadený alfabeticky, v ktorom sú uvedené aj zrušené právnické osoby (v počte 24), a obsahuje: názov subjektu, adresu sídla, označenie štatutárneho orgánu, registrovanú CNS, od ktorej odvodzuje svoju právnú subjektivitu, dátum zaevidovania a dátum vyradenia z evidencie.

²¹ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Evidencia cirkevných právnických osôb.*

7. Doterajšie skúsenosti a otvorené otázky v oblasti štátnej registrácie cirkví a náboženských spoločností a štátnej evidencie cirkevných právnických osôb

Keďže evidencia cirkevných právnických osôb nie je spojená s praktickými problémami, budeme sa v tejto kapitole zaoberať iba otázkou registrácie.

7.1 Konania vo veci registrácie cirkví a náboženských spoločností

Konania vo veci registrácie CNS sú iba zriedkavou agendou ministerstva kultúry: z doterajších 18 registrovaných ich bolo 14 recipovaných v prílohe zákona č. 308/1991 Zb., a iba štyri boli registrované neskôr:

- 24. 3. 1993: Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike,²²
- 16. 1. 2001: Novoapoštolská cirkev v Slovenskej republike,²³
- 26. 9. 2006: Cirkev Ježiša Krista Svätých neskorších dní v Slovenskej republike,²⁴
- 19. 2. 2007: Bahájské spoločenstvo na Slovensku.

Vo všetkých vyššie uvedených prípadoch bola žiadosť o registráciu podaná pred novelou zákona o cirkvách z r. 2007, preto postačovali podpisy 20.000 osôb bez podmienky členstva.

²² V tomto prípade išlo o obvyklú kompletnú registráciu novej CNS. MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike*.

²³ V tomto prípade išlo o nápravu legislatívnej chyby: podarilo sa dokázať, že aktivity tejto cirkvi boli povolené na území Slovenskej republiky v r. 1989, a preto mala táto cirkev byť uvedená v prílohe zákona č. 308/1991 Zb., o cirkvách a náboženských spoločnostiach. Ministerstvo kultúry teda rozhodlo o registrácii dokonca bez splnenia vysokého cenzu. JURAN, Ján. *K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkvi*, s. 278.

²⁴ V tomto prípade boli skúmané tiež podrobnosti podpisov, a 24,8 % podpisov bolo odmietnutých pre rôzne nezrovnalosti. MORAVČÍKOVÁ, Michaela a Silvia VELIČOVÁ. *Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní – sedemnásť zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike*, s. 125.

V iných prípadoch boli žiadosti o registráciu zamietnuté (prvý dátum je dátum doručenia žiadosti):²⁵

- 23. 6. 2001: Spoločnosť veriacich v Krista – nazaretských na Slovensku, odmietnutie z dôvodu neuznania dokladov umožňujúcich registráciu,²⁶
- 21. 10. 2005: Monoizmus – Fujara, trojjediná láska monoizmu, Právneho kresťanstva a Slovenského Budhizmu, odmietnutie z dôvodu nedoplnenia návrhu na registráciu,
- 14. 7. 2006: Islamská náboženská obec v Slovenskej Republike, odmietnutie z dôvodu nedoplnenia návrhu na registráciu,
- 14. 9. 2006: Ateistická cirkev neveriacich, 18. 12. 2006 odmietnutie registrácie z dôvodu nesplnenia definície CNS, potvrdené rozhodnutím Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 23. 8. 2007,
- 19. 2. 2007: Cirkev kresťanské spoločenstvá Slovenska, 22. 7. 2007 odmietnutie pre nesplnenie podmienok § 15 zákona (negatívne podmienky), najvyšší súd 24. 3. 2009 vrátil ministerstvu na ďalšie konanie, 13. 5. 2011 odmietnutie pre nesplnenie podmienok § 15 zákona, 26. 9. 2012 najvyšší súd vrátil na ďalšie konanie, 13. 3. 2018 odmietnutie pre nesplnenie podmienok § 15 zákona, 22. 8. 2018 rozklad zamietla a rozhodnutie potvrdila ministerka kultúry,²⁷
- 22. 6. 2010: Spoločenstvo viery, 20. 10. 2011 odmietnutie z dôvodu 77 % nesprávnych čestných vyhlásení (osobných údajov členov) a zneužitia osobných údajov, 31. 1. 2012 najvyšší súd odmietol návrh na preskúmanie rozhodnutia ministerstva,²⁸

²⁵ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Správne konania* informácie poskytnuté ministerstvom kultúry pri osobnej návšteve autora na ministerstvu dňa 21. decembra 2018.

²⁶ V tomto prípade ministerstvo nesúhlasilo s dôvodom registrácie uvedeným v žiadosti, že cirkev získala povolenie svojich aktivít od Sekretariátu pre veci cirkevné už v r. 19898, a pretože neboli splnené všetky náležitosti pre riadnu registráciu, žiadosť bola zamietnutá. JURAN, Ján. *K dvom žiadosťiam o zaregistrovanie cirkví*, s. 278–279.

²⁷ V tomto prípade sa stále očakáva súdne konanie. Tento prípad je najdlhší v celej histórii práce Odbory cirkví Ministerstva kultúry, dokumentácia sa už podobá súdnym aktom.

²⁸ Podľa urobenej revízie obsahovala veľká časť podpisov nielen mŕtve osoby, ale tiež takých, ktorí dosvedčili, že nikdy nepodpisali deklaráciu členstva pre účely registrácie. V tomto prípade dalo ministerstvo podnet na generálnu prokuratúru, ktorá ale pojednávanie zastavila, pretože nikomu nevznikla škoda a pretože sa nepreukázala trestná zodpovednosť konkrétnych fyzických osôb.

- 29. 7. 2010: Cirkev essénsko kresťanská – Slovensko, 27. 8. 2010 odmietnutie z dôvodu nepreukázania zákonných podmienok.

Ako je možné vidieť z uvedeného zoznamu, väčšinou boli žiadosti odmietnuté pre nesplnenie formálnych podmienok, iba v troch prípadoch (Ateistická cirkev neveriacich, Cirkev kresťanské spoločenstvá Slovenska a Cirkev essénsko kresťanská – Slovensko) sa preukázalo nesplnenie vecných zákonných podmienok, v dvoch prípadoch nesplnenie pozitívnych podmienok, v jednom prípade (Cirkev kresťanské spoločenstvá Slovenska) sa preukázala existencia negatívnych črt vymenovaných v zákone.

7.2 *Nález ústavného súdu z r. 2010*

Otázky spojené s registráciou CNS sa vo veľkom rozsahu stali predmetom konania na Ústavnom súde Slovenskej republiky, a to z podnetu generálneho prokurátora.²⁹

Generálny prokurátor namietal rozpor viacerých ustanovení zákona č. 308/1991 Zb., o CNS, vo znení po novelizácii z r. 2007, s ustanoveniami Ústavy Slovenskej republiky, Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Dohovoru o právnom postavení utečencov a Dohovoru o právach dieťaťa, a to z viacerých dôvodov:

- vysoký cenzus počtu členov požadovaný pre registráciu CNS je prekážkou na získanie právnej subjektivity náboženskej entity, a tým tiež realizácie náboženskej slobody jednotlivca, a diskriminuje osoby hlásiace sa k minoritnému náboženskému vyznaniu alebo viere, takže títo sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu náboženského vyznania, a to v jeho prejave,
- požiadavka početného cenzu plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky, diskriminuje utečencov žijúcich na území Slovenskej republiky a je v rozpore s Dohovorom o právnom postavení utečencov,
- požiadavka spojená s početným cenzom, a to uvedenia členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti a mien, priezvisk, trvalého pobytu a rodných čísiel, nepochybne zasahuje do súkromia týchto fyzických osôb, lebo týmto úkonom sú povinné deklarovať svoje ná-

²⁹ Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky č. PL. ÚS 10/08, datované 3. februára 2010.

boženské vyznanie a umožňuje štátu neoprávnené zhromažďovanie takýchto osobných údajov bez poskytnutia primeraných záruk,

- ustanovenie zákona, podľa ktorého o náboženskej výchove detí do dovŕšenia 15 rokov ich veku rozhodujú ich zákonní zástupcovia, je v rozpore s Dohovorom o právach dieťaťa.

Ústavný súd odmietol návrh vo všetkých bodoch vychádzajúc hlavne z argumentácie poskytnutú vedľajším účastníkom, Vládou Slovenskej republiky. Argumentoval predovšetkým rozdielom medzi osobným náboženským presvedčením (*forum internum*) a jeho prejavovaním (*forum externum*), ktoré nie je nevyhnutne viazané na právnu subjektivitu registrovanej CNS, ale môže sa prejavovať dokonca troma právne regulovanými spôsobmi: fyzickými osobami v individuálnej podobe alebo v náboženskej komunite bez právnej subjektivity, právnickými osobami vo forme občianskych združení podľa zákona č. 83/1990 Zb., o združovaní občanov, v znení neskorších predpisov, alebo právnickými osobami vo forme registrovaných CNS podľa zákona č. 308/1991 Zb. V praxi totiž zákon č. 83/1990 Zb. umožňuje registrovať spolky, kluby, spoločnosti, ktoré sa môžu obsahovo venovať svojim náboženským aktivitám s tým, že tieto nie sú považované za CNS podľa zákona. Vysoký cenzus pre registráciu je odôvodňovaný najmä absenciou odluky štátu od cirkvi, takže CNS sú financované aj z verejných zdrojov s potrebným ohľadom na kultúrnu tradíciu krajiny.

Ohľadom situácie utečencov súd uviedol, že im napadnutý zákon nebráni, aby vyznávali náboženstvo a vykonávali náboženské úkony ako fyzické osoby, ako členovia občianskych združení, ale aj ako členovia registrovaných CNS. Rovnako im nebráni ani v tom, aby zakladali za týmto účelom občianske združenia a týmto spôsobom realizovali svoje právo na slobodu združovania.

Ohľadom poskytovania osobných údajov fyzických osôb súd uviedol, že napadnutý zákon je tu *lex specialis*, ktorý môže vyžadovať poskytnutie údajov, tieto osobné údaje nie sú nikde zverejnené a ich overenie je opodstatnené právnym statusom registrovanej cirkvi alebo náboženskej slobody, predovšetkým jej financovaním z verejných zdrojov.

Ohľadom namietaného rozporu určovania náboženskej výchovy dieťaťa do jeho 15 rokov rodičmi s dohovorom o právach dieťaťa súd argumentoval tým, že predmetné ustanovenie neobsahuje právo rodičov roz-

hodnúť o prejavoch náboženstva alebo viery svojich detí a ani zákaz pre deti prejavovať aj iné náboženstvo alebo vieru ako tú, ktorá je predmetom ich náboženskej výchovy. To znamená, že rozhodovanie o náboženskej výchove je súčasťou práva rodičov usmerňovať svoje deti a viesť ich k náboženstvu a viere v zmysle čl. 14 ods. 2 Dohovoru o právach dieťaťa.

Tento názor súdu však nebol jednoznačný, svoje odlišné *votum separatum* podal ústavný sudca Lajos Mészáros – budeme sa ním zaoberať v nasledujúcej podkapitole.

7.3 Otvorená otázka početného cenzu

Otázka početného cenzu pre registráciu CNS má svoj širší rozmer, rovnako aj medzinárodný. Nie je možné poprieť, že slovenská právna úprava je oveľa prísnejšia než v iných krajinách.

Prvá vlna reakcií sa objavila v súvislosti s novelou č. 201/2007 Z. z., ktorá do samotného zákona č. 308/1991 Zb. zaradila početný cenzus 20.000 plnoletých osôb majúcich trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a občianstvo Slovenskej republiky, s dôležitým spresnením, že ide o členov CNS usilujúcej sa o registráciu. Táto zmena vyvolala nielen vnútroštátnu diskusiu a prejavy nesúhlasu zo zahraničia, ale aj odbornú kritiku. Z tejto oblasti pre stručnosť uvádzame odbornú mienku renomovaného odborníka prof. Wolfganga Wieshaidera, ktorý uvádza prvý judikát Európskeho súdu pre ľudské práva z r. 2009 vo veci početného cenzu v prípade sťažnosti členov Cirkvi zjednotenia (oficiálne *The Holy Spirit Association for the Unification of World Christianity*) proti Českej republike pre odopretie jej registrácie. Súd konštatoval okrem iného, že cenzus 10.000 členov požadovaný v tej dobe v Českej republike je privysoký a nezodpovedá odporúčeniam Rady Európy. Z dôvodu zmeny právnej regulácie registrácie v Českej republike súd sťažnosť odmietol ako neprípustnú a odkázal sťažovateľov na možnosť registrácie podľa novej českej úpravy.³⁰

³⁰ WIESHAIDER, Wolfgang. *ESLP a početný cenzus pre registráciu náboženských spoločností*, s. 188–191.

Spomenuté odporúčania Rady Európy pochádzajú z r. 2004. Jedno z nich prijaté v júni 2004³¹ sa v kapitole II. v bode *F. Laws governing registration of religious/belief organisations* explicitne vyjadruje k otázke početného cenzu týmito slovami:

Pre získanie právnej subjektivity nemá byť vyžadovaný vysoký početný cenzus.

Votum separatum ústavného sudcu Lajosa Mészaárosa k nálezu ústavného súdu pojednávaného v predošlej podkapitole, ktoré sa týka práve otázky početného cenzu, ide výslovne týmto smerom bez citovania odporúčení Rady Európy. Namieta, že sa pri posudzovaní veci nerozlišovalo medzi základným právnym štandardom (*base level entity status*), ktorý umožňuje CNS získať adekvátnu právnu formu, právnu subjektivitu, a zvýšeným právnym štandardom (*upper tier status*), ktorému sa tešia CNS registrované v Slovenskej republike, lebo tu nie je legálna možnosť dosiahnuť iba základný právny štandard. Vychádzajúc z porovnania s právnou úpravou niektorých štátov (Rakúsko, Česká republika), v ktorých jestvuje viacstupňová registrácia, a s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva prichádza k názoru, že početných cenzus 20.000 členov je primeraný pre získanie zvláštnych práv, nie ale pre získanie základnej právnej subjektivity, a preto tento cenzus hodnotí ako diskriminačný. Ako optimálne riešenie navrhuje derogáciu platnej úpravy a jej nahradenie iným – nižším cenzom súčasne so zavedením registrácie so základným štandardom popri doterajšej registrácii s vyšším právnym štandardom – teda viacstupňovú registráciu.

Je zaujímavé, že tieto spoločenské aj odborné debaty sa neuskutočnili vo väčšej miere po poslednej zmene početného cenzu na 50.000 plnoletých členov, realizovanej zákonom č. 39/2017 Z. z. Okrem faktu, že na spoločenskú i parlamentárnu debatu mal dopad vplyv verejnej mienky v súvislosti s celoeurópskou imigračnou krízou (kde ide vo veľkej miere o imigrantov islamského vierovyznania), je treba zmieniť, že tento zá-

³¹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION). *Guidelines for Legislative Reviews of Laws Affecting Religion or Belief* No. CDL-AD (2004)028.

kon bol vetovaný prezidentom republiky, ktorý vo svojom rozhodnutí³² vytýka zákonu porušenie princípu proporcionality a namieta, že špekulatívnej registrácii CNS je už teraz možno brániť nástrojmi obsiahnutými v novelizovanom zákone. Uvádza pritom, že doterajší početný cenzus 20.000 členov by splnilo iba 5 z 18 registrovaných CNS, zvýšený cenzus 50.000 potom iba štyri! Táto zmena zákona teda fakticky eliminuje možnosť novej registrácie.³³

Tým ale nie je riešená otázka primeraného cenzu. Tu je treba predovšetkým zvážiť, či naďalej zostať pri systéme jednostupňovej registrácie, alebo ísť cestou viacstupňovej registrácie. Aj v druhom prípade, ako sa vyjadruje Wolfgang Wieshaider, sa cenzus 20.000 členov, teda prakticky 4 ‰ obyvateľov Slovenskej republiky, pozdáva privysoký a podľa primeranosti by navrhoval počet pod 5.000 členov. Uznáva však, že sa nedá pevne stanoviť, kde leží prípustný prah: musí byť závislý od toho, koľko a akých výhod vyššieho stupňa by ostalo nedostupných v prípade viacstupňovej registrácie.³⁴

Záver

Vo Slovenskej republike je právne postavenie cirkví a náboženských spoločností („CNS“) prioritne určené jediným spoločným zákonom. Na unifikovanej situácii prakticky nič nemenia zmluvy a dohody so Svätou Stolicou a s inými cirkvami a náboženskými spoločnosťami („CNS“), ktoré si sú natoľko podobné, že sa hovorí o zrkadlovom modeli takýchto zmlúv a dohôd.

Na Slovensku prebieha málo právnych konaní pre registráciu cirkví a náboženských spoločností, výrazne k tomu prispieva už od r. 1992 vysoký cenzus 20.000 osôb, spresnený od r. 2007 na členov CNS a od r. 2017 zvýšený dokonca na 50.000 osôb, čo prakticky vylučuje registráciu nejakej CNS v budúcnosti.

³² Rozhodnutie prezidenta republiky č. 5106-2016-CPR o vrátení zákona z 30. novembra 2016, ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, vo znení neskorších úprav, z 19. decembra 2016.

³³ Zákon bol nakoniec prijatý 31. januára 2017, hlasovanie bolo celkom jednoznačné: 143 prítomných poslancov, z ktorých 103 hlasovalo pre zákon, 30 proti 10 sa zdržalo hlasu. Pozri NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, *Hlasovanie poslancov*, 31. 1. 2017.

³⁴ WIESHAIDER, Wolfgang. *ESLP a početný cenzus pre registráciu náboženských spoločností*, s. 193–194.

S výhľadom na oblasť *de lege ferenda* si netrúfame prezentovať jediný možný model, lebo nie je jasné, aká cesta by bola najviac primeraná. Na jednej strane veľká miera unifikácie právneho postavenia CNS (aj na zmluvnej báze!) zodpovedá princípom náboženskej neutrality štátu a parity, na druhej strane bráni dôkladnému zohľadneniu rozdielov medzi jednotlivými CNS. V tejto súvislosti je pálčivou otázkou, či zostať pri systéme jednostupňovej registrácie, lebo prijať model viacstupňovej registrácie.

Ohľadom kontroverznej otázky početného cenzu pre registráciu CNS treba brať do úvahy, že to veľmi závisí od riešenia financovania CNS: či zostanú financované aj zo štátneho rozpočtu, alebo dôjde k faktickej ekonomickej odluke cirkví a štátu, pričom nie je vždy jednoduché brať ohľad na potrebné teoretické východiská,³⁵ rešpektovanie výkonu ľudských práv³⁶ aj na náuku cirkví v oblasti sociálnej, ktorá je veľmi široko rozpracovaná v prípade katolíckej cirkvi.³⁷ Zotrvanie pri štátnom financovaní, ktoré dosiaľ zostáva v platnosti (a podľa všetkého sa nebude v blízkej budúcnosti meniť) totiž neodbytné vedie k potrebe prísnejších požiadaviek na registráciu CNS z dôvodu požiadavky náležitej kontroly štátu nad využívaním verejných zdrojov.

Bibliografia

Pramene

Zákonný článok XX : 1868, o reciprocite zákonom prijatých kresťanských konfesíí

Zákonný článok XLIII : 1895, o slobodnom vyznaní náboženstva

Zákon č. 11/1918 Zb., o zriadení samostatného československého štátu

Zákon č. 121/1920 Zb., ktorým sa uvádza Ústavná listina Československej republiky

Zákon č. 96/1925 Zb., o vzájomných pomeroch náboženských vyznaní

Zákon č. 83/1990 Zb., o združovaní občanov

Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd

Zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností

³⁵ MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností – teoretické východiská a prax*, s. 221–224.

³⁶ MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Ľudské práva, kultúra a náboženstvo*, s. 85–86.

³⁷ Porovnaj napr. KRÍŽAN, Viktor – MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Sociálna náuka Katolíckej cirkvi v pracovnom práve Slovenskej republiky*, s. 17–18.

Zákon Slovenskej národnej rady č. 192/1992 Zb., o registrácii cirkví a náboženských spoločností

Opatrenie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky číslo 579/1994-1 z 28. marca 1994 (evidencia cirkevných právnických osôb)

Zákon č. 394/2000 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností

Opatrenie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK-33/2001-1 k evidencii právnických osôb, ktoré odvodzujú svoju právnu subjektivitu od cirkví a/alebo náboženských spoločností z 10. januára 2001

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 326/2001 Z. z., o uzatvorení Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou

Zmluva č. 250/2002 Z. z. medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 648/2002 Z. z., o uzatvorení Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o duchovnej službe katolíckym veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 394/2004 Z. z., o uzatvorení Zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou o katolíckej výchove a vzdelávaní

Dohoda č. 395/2004 Z. z. medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o náboženskej výchove a vzdelávaní

EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION). *Guidelines for Legislative Reviews of Laws Affecting Religion or Belief* adopted by the Venice Commission at its 59th Plenary Session (Venice, 18–19 June 2004), No. CDL-AD(2004)028, Opinion no. 271/2004. Dostupné on-line na [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2004\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2004)028-e) [cit. 17. 12. 2018]

Dohoda č. 270/2005 Z. z. medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami o výkone pastoračnej služby ich veriacim v ozbrojených silách a ozbrojených zboroch Slovenskej republiky

Zákon č. 201/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení zákona č. 394/2000 Z. z.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. PL. ÚS 10/08 zo dňa 3. februára 2010, Odlišné stanovisko sudcu Lajosa Mészárosa k rozhodnutiu pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veci sp. zn. PL. ÚS 10/08; obidve dostupné on-line na <https://www.ustavnsud.sk/vyhľadavanie-rozhodnuti#!DecisionsSearchResultView> [cit. 17. 12. 2018]

Zákon č. 125/2016 Z. z., o niektorých opatreniach súvisiacich s prijatím Civilného sporového poriadku, Civilného mimosporového poriadku a Správneho súdneho poriadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Rozhodnutie prezidenta republiky č. 5106-2016-KPR o vrátení zákona z 30. novembra 2016, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, z 19. decembra 2016

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Hlasovanie poslancov*, 31. 1. 2017. Dostupné on-line na <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=38194> [cit. 17. 12. 2018]

Zákon č. 39/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov

MINISTERSTVO KULTURY ČESKÉ REPUBLIKY. *Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností*. Dostupné on-line na <https://www.mkr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-408.html> [cit. 17. 12. 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Evidencia cirkevných právnických osôb*. Dostupné on-line na <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-/evidencia-cirkevnych-pravnickych-osob-1a0.html> [cit. 17. 12. 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike*. Dostupné on-line na <http://www.culture.gov.sk/vdoc/249/nabozenska-spolocnost-jehovovi-svedkovia-27.html> [cit. 17. 12. 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Počet veriacich podľa sčítania obyvateľov*. Dostupné on-line na stránke MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v SR*, <http://www.culture.gov.sk/vdoc/249/nabozenska-spolocnost-jehovovi-svedkovia-27.html> [cit. 17. 12. 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti*. Dostupné on-line na <http://www.culture.gov.sk/registrovane-cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-f9.html> [cit. 17. 12. 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Správne konania*. Dostupné on-line na <http://www.culture.gov.sk/vdoc/253/spravne-konania-57.html> [cit. 17. 12. 2018]

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov*. Dostupné on-line na <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/> [cit. 17. 12. 2018]

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2017*. Bratislava: VEDA, 2017. 680 s. ISBN 978-80-224-1629-0

Literatúra

- BUŠEK, Vratislav, Jaroslav HENDRYCH, Václav MÜLLER A Karel LAŠTOVKA. *Československé církevní zákony*. 2. v. Praha: Československý Kompas, 1931, XXXI + 1949 s. (číslované priebežne) – citované ako „Československé církevní zákony“
- ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku: história a súčasnosť*. Košice: Univerzita P.J. Šafárika, 2005. 190 s. ISBN 80-7097-586-5
- DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava: Dobrá kniha, 1999. 131 s. ISBN 80-7141-268-6
- JURAN, Ján. *K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkvi*. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2002*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003. 318 s. ISBN 978-80-89096-30-5; s. 277–279
- MORAVČÍKOVÁ, Michaela – VELIČOVÁ, Silvia. *Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní – sedemnásť zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike*. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007. 236 s. ISBN 978-80-89096-30-5; s. 125–139
- NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*. [Law and Religious Studies 8]. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012. 544 pp. ISBN 978-90-429-2519-9
- PODOLA, J. *Zákon 96/1925 Sb. o vzájemných poměrech náboženských vyznání v soudní judikatuře*. In: *Melior est adquisitio scientiae negotiatione argenti: pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám*. Praha: Královská kanoonie premonstrátů na Strahově, 2013. s. 225–231. ISBN 978-80-260-3820-7
- ŠPROCHA, Branislav – MAJO, Juraj. *Storočie populačného vývoja Slovenska II: populačné štruktúry*. Bratislava: Univerzita Komenského, INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, 2016. 127 s. ISBN 978-80-89398-31-7
- VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)*. Praha: Václav Valeš, 2013. 169 s. ISBN 978-80-260-3707-1
- WIESHAIDER, Wolfgang. *ESLP a početný census pre registráciu náboženských spoločností*. In: *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2010*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011. 275 s. ISBN 978-80-89096-30-5; s. 188–197

REGISTRÁCIA CIRKVI A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ V POĽSKU

Mirosław Sitarz

*Katolícka univerzita Jána Pavla II. v Lubline, Fakulta práva,
kánonského práva a administratívy, vedúci Katedry verejného
a ústavného cirkevného práva*

Agnieszka Romanko

*Katolícka univerzita Jána Pavla II. v Lubline, Fakulta práva,
kánonského práva a administratívy, Katedra verejného
a ústavného cirkevného práva*

Abstrakt

Článok poukazuje na právne základy a postup registrácie cirkví a náboženských spoločností, ako aj náboženskú situáciu v Poľsku v rokoch 1918–1989. Napriek tomu, že v roku 2018 približne 91,9 % Poľakov deklarovalo svoje členstvo v Katolíckej cirkvi, zákonodarcu garantom náboženskú slobodu všetkým náboženským komunitám, ktoré môžu získať právnu subjektivitu na základe právneho poriadku, pokiaľ spĺňajú predpísané právne podmienky.

Kľúčové slová

Náboženská sloboda, spolupráca, katolícka cirkev, náboženské organizácie

1. Náboženská situácia v minulosti a súčasnosti

V dôsledku zjednotenia rozdelených krajín po opätovnom získaní nezávislosti 11. novembra 1918 sa poľský štát vyznačoval mnohonárodnostným a mnohonáboženským charakterom. V roku 1921 krajinu obývalo 25 384 500 ľudí, z ktorých 17 509 100 bolo poľskej národnosti. 15 787 700 veriacich¹ sa deklarovalo ako rímski katolíci. V roku 1931 z 31 915 800 poľských obyvateľov 21 993 400 deklarovalo, že ich materinský jazyk je poľský.² Rímskokatolícka viera bola zaznamenaná u 20 670 100. V roku 1921

¹ Nariadenie Rady ministrov z 9. júna 1921, o vykonávaní všeobecného sčítania obyvateľstva, Zbierka zákonov č. 58, položka 368.

² Nariadenie Rady ministrov z 2. septembra 1931, o vykonávaní druhého sčítania obyvateľstva, Zbierka zákonov č. 80, položka 629.

tvorili rímskokatolícki veriaci 62 % obyvateľov krajiny, ale v roku 1931 to bolo asi 64,8 %. Navyše v období druhej poľskej republiky bolo asi 11,8 % obyvateľov východných pravoslávnych, asi 10,5 % bolo gréckokatolíkov, 9,8 % príslušníkov judaizmu a asi 2,6 % evanjelikov.³

Vojnové udalosti zmenili mnohonárodnostný a mnohonáboženský charakter Poľska. Národnostné menšiny prakticky prestali fungovať.⁴ V roku 1938 sa populácia Poľska odhadovala na 34 849 000.⁵ Podľa sčítania obyvateľov zo 14. februára 1946,⁶ 20 520 200 občanov sa hlásilo k poľskej národnosti. Oveľa ťažšie bolo odhadnúť stav príslušnosti k náboženským denomináciám. Preto povojnové štatistické ročenky neobsahujú žiadne informácie o počte veriacich katolíkov a iných cirkví alebo náboženských spoločenstiev.⁷

Podľa štatistických údajov z 18. decembra 2018, ktoré poskytol poľský centrálny štatistický úrad (GUS),⁸ takmer 94 % poľských občanov vo veku 16 rokov a starších deklaruje členstvo v náboženskej organizácii. Takmer 81 % respondentov sa považuje za veriacich a 3 % za neveriacich. Približne 94 % poľských obyvateľov vo veku 16 rokov a starších sa identifikuje s náboženskými inštitúciami. Najväčšiu komunitu tvoria veriaci rímskokatolíckej cirkvi (91,9 %). Členovia iných cirkví a náboženských komunít tvoria celkovo 1,7 % populácie ľudí vo veku od 16 rokov. Druhou najväčšou náboženskou skupinou v Poľsku je pravoslávna cirkev (0,9 %). Členovia protestantských cirkví tvoria 0,3 %, svedkovia Jehovovi 0,2 % a veriaci gréckokatolícki 0,1 % poľského obyvateľstva. Žiadna príslušnosť k inému

³ SITARZ, M. *Prawo kanoniczne*. In: GUZ, T., J. GŁUCHOWSKI a M.R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. 1918–1939*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, s. 885–886.

⁴ ŻARYN, J. *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*. Warszawa: Instytut Historii PAN, Neriton, 2003, s. 54–55.

⁵ URZĄD STATYSTYCZNY W WARSZAWIE. *Ludność i powierzchnia Warszawy w latach 1921–2008*, Warszawa 2009, s. 15.

⁶ Nariadenie Rady ministrov z 10. januára 1946, o vykonaní všeobecného súhrnného sčítania obyvateľstva, Zbierka zákonov č. 4, položka 36.

⁷ Veriaci katolíckej cirkvi tvorili 93,4 % z celkového počtu obyvateľov Poľska, pozri ADAMCZUK, L. a W. ZDANIEWICZ (eds.). *Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Zakład Socjologii Religii SAC, 1991, s. 50.

⁸ GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. *Życie religijne w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018*. Dostupné na <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/zycie-religijne-w-polsce-wyniki-badania-spojnosci-spoecznej-2018,8,1.html> [cit. 18. 1. 2019].

náboženstvu neprekročila hranicu 3 %. Zostávajúci respondenti (celkovo 3,4 %) odmietli odpovedať na otázku alebo neboli schopní určiť svoje náboženské vyznanie.⁹

2. Právne postavenie náboženských komunít v minulosti

2.1 Až do konca prvej svetovej vojny

Prvá poľská republika (existujúca do r. 1795) bola katolíckym štátom s modelom otvorenej konfesionality, v ktorej bola rešpektovaná náboženská sloboda. Princíp náboženskej slobody pre všetky kresťanské vyznania bol upravený v ústave z 3. mája 1791.

2.2 Medzivojnové obdobie

Právne postavenie katolíckej cirkvi a iných náboženských spoločenstiev v druhej poľskej republike (1918–1945) bolo definované v nasledujúcich normatívnych aktoch: v marcovej ústave z roku 1921,¹⁰ v aprílovej ústave z roku 1935¹¹ a v konkordáte.¹² Sloboda svedomia a náboženstva v individuálnom a inštitucionálnom rozmere bola zaručená.¹³

V rámci hraníc Poľskej republiky medzivojnového obdobia získali tieto náboženské spoločenstvá štatutárne uznanie: katolícka cirkev, nábožen-

⁹ Pre porovnanie pozri situáciu v r. 2004 v SITARZ M. *Polskie Prawo kanoniczne*. In: GUZ, T., J. GŁUCHOWSKI a M. R. PAŁUBSKA (eds.). *Prawo polskie. Próba syntezy*. Warszawa: C. H. Beck, 2009, s. 1005–1006; pre zákon aplikovateľný v r. 2008 pozri SITARZ M. *Polskie Prawo kanoniczne*. In: GUZ, T., J. GŁUCHOWSKI a M. R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. Od 1989 roku*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, s. 860–861.

¹⁰ Zákon zo 17. marca 1921 (Ústava Poľskej republiky), Zbierka zákonov č. 44, položka 267, v znení neskorších predpisov.

¹¹ Ústava Poľskej republiky z 23. apríla 1935, Zbierka zákonov č. 30, položka 227.

¹² Konkordát medzi Svätou stolicou a Poľskou republikou, podpísaný v Ríme 10. februára 1925, Zbierka zákonov č. 72, položka 501.

¹³ Pre ďalšie informácie pozri SITARZ M. *Prawo kanoniczne*, s. 889; KRUKOWSKI, J. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000², s. 230.

ská asociácia judaizmu,¹⁴ východná cirkev starého obradu,¹⁵ moslimská náboženská únia,¹⁶ karaimská náboženská únia,¹⁷ evanjelická cirkev augsburského vyznania,¹⁸ poľská autokefálna ortodoxná cirkev.¹⁹

2.3 Druhá svetová vojna

Dňa 1. septembra 1939 bolo Poľsko ako prvé napadnuté Hitlerovým Nemeckom, ktorého vojsko prekročilo hranicu po celej jeho dĺžke, zatiaľ čo 17. septembra prekročila poľské územie Červená armáda ZSSR. V dôsledku toho sa Poľsko ocitlo pod dvoma okupačnými silami. Dňa 22. septembra 1939 uzavreli Nemecko a ZSSR dohodu o rozdelení poľských krajín. Počas Postupimskej konferencie, ktorá trvala od 17. júla do 2. augusta 1945, prešla krajina ďalším administratívnym delením. V dôsledku nemeckej a sovietskej okupácie bola činnosť väčšiny cirkevných organizácií prerušená.

2.4 Roky 1945–1989

V roku 1945, v dôsledku jaltskej dohody, sa Poľsko dostalo pod vplyv Sovietskeho zväzu. Diktátorská autorita v Poľskej ľudovej republike bola ovládnutá komunistickou stranou založenou na marxisticko-leninskej ideológii, ktorá sa zaviazala odstrániť náboženstvo z oblasti verejného života. Dňa 22. júla 1944 predložil poľský Výbor pre národné oslobode-

¹⁴ Nariadenie ministra pre náboženské vyznania a verejnú gramotnosť z 5. apríla 1928, o vyhlásení konsolidovaného znenia vyhlášky prezidenta Poľskej republiky o nariadení právneho postavenia židovských náboženských komunít na území Poľskej republiky s výnimkou Sliezskeho vojvodstva, Zbierka zákonov č. 52, položka 500.

¹⁵ Nariadenie prezidenta Poľskej republiky z 22. marca 1928, o vzťahoch medzi štátom a východnou cirkvou starého rítu, bez cirkevnej hierarchie, Zbierka zákonov č. 38, položka 363.

¹⁶ Zákon z 21. apríla 1936, o vzťahoch medzi štátom a moslimskou náboženskou úniou v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 30, položka 240.

¹⁷ Zákon z 21. apríla 1936, o vzťahoch medzi štátom a Karaimskou náboženskou úniou v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 30, položka 241.

¹⁸ Nariadenie prezidenta Poľskej republiky z 25. novembra 1936, o vzťahoch medzi štátom a Evanjelickou cirkvou augsburského vyznania v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 88, položka 613.

¹⁹ Nariadenie prezidenta Poľskej republiky z 18. novembra 1938, o vzťahoch medzi štátom a Poľskou autokefálnou pravoslávnu cirkvou v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 88, položka 597.

nie v Chełmu Lubelskom svoj manifest,²⁰ v ktorom vyhlásila obnovenie všetkých demokratických slobôd. Činnosť komunistických orgánov bola len zdanlivo zameraná na zachovanie slobody náboženských komunit. Nepriateľská politika komunistického režimu voči katolíckej cirkvi sa preukázala prijatím rezolúcie, ktorou 12. septembra 1945 dočasná vláda národnej jednoty prehlásila neplatnosť konkordátu z roku 1925. V dôsledku toho sa situácia katolíckej cirkvi zhoršila na rozdiel od iných náboženských organizácií, ktorých situácia bola upravená zákonom. Na druhej strane normatívne akty prijaté komunistickým systémom mali za cieľ odstrániť všetky stopy náboženstva z verejného života a zbaviť cirkev svojich nárokov na slobodné vykonávanie svojho poslania. V roku 1950 bola zriadená kancelária pre náboženské záležitosti,²¹ ktorá dohliadala na fungovanie cirkví a náboženských spoločností do takej miery, že náboženské spoločnosti nemohli vykonávať aktivity bez jej súhlasu.²² Dňa 14. apríla 1950 bola podpísaná dohoda medzi poľským episkopátom a vládou Poľskej ľudovej republiky. V praxi však štátne orgány od začiatku nerešpektovali jej ustanovenia. V Ústave Poľskej ľudovej republiky z 22. júla 1952 zákonodarca vyhlásil princíp oddelenia cirkvi od štátu.²³ V praxi to ale znamenalo nadvládu štátu nad cirkvou.

3. Zmluvný základ náboženskej slobody a slobody svedomia v individuálnej a korporatívnej dimenzii

Sociálno-politické zmeny a systémové transformácie iniciované v roku 1989 ovplyvnili proces zameraný na stabilizáciu vzájomných vzťahov v Poľskej republike. Poľsko, ktoré prešlo transformáciou z marxistického totalitného systému na demokratický systém, prijalo model štátu s mier- nym sekularizmom, ktorý zaručoval slobodu svedomia a náboženstva v individuálnej a korporatívnej dimenzii.

²⁰ Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, *Rocznik Lubelski* 2 (1959), s. 7–14.

²¹ Zákon z 19. apríla 1950, o zmene organizácie štátnych orgánov v súvislosti so samo- správou a verejnou správou, Zbierka zákonov č. 19, položka 156, v znení neskorších predpisov.

²² MISZTAŁ, H. *Historia relacji państwo – kościół w Polsce*. In: MEZGLEWSKI, A., H. MISZTAŁ and P. STANISZ. *Prawo wyznaniowe*, Warszawa: C. H. Beck, 2006, s. 30.

²³ Ústava Poľskej ľudovej republiky schválená legislatívnym Sejmom z 22. júla 1952, Zbierka zákonov č. 33, položka 232, v znení neskorších predpisov.

Jednou z etáp politických premien, ktoré sa uskutočnili po roku 1989, bola normalizácia vzťahov prostredníctvom medzinárodnej dohody, teda dohody uzavretej medzi Svätou stolicou a Poľskou republikou 28. júla 1993. Konkordát bol – kvôli nedostatku politickej vôle – ratifikovaný až 23. februára 1998.²⁴ Podľa čl. 4 ods. 1 „Poľská republika uznáva právne postavenie katolíckej cirkvi“ a teda aj cirkev ako celok, ako aj právnu subjektivitu všetkých územných a osobných cirkevných inštitúcií, ktoré nadobudli postavenie podľa kánonického práva. Cirkevný orgán by mal o týchto skutočnostiach príslušné štátne orgány upovedomiť (čl. 4 ods. 2). Ostatné cirkevné inštitúcie katolíckej cirkvi môžu na žiadosť cirkevného orgánu získať právnu subjektivitu v súlade s poľským právom (čl. 4 ods. 3).

4. Súčasné predpisy týkajúce sa náboženskej slobody a slobody svedomia

V Ústave Poľskej republiky zákonodarca²⁵ zaručuje slobodu náboženského vyznania a slobodu svedomia aj v inštitucionálnej (komunitnej) dimenzii, ako aj v individuálnom rozmere. Základné princípy, ktoré sú základom vzťahov medzi štátom a katolíckou cirkvou a ostatnými náboženskými komunitami, sú zakotvené v čl. 25 ústavy: 1) princíp rovnosti cirkví a iných náboženských organizácií;²⁶ 2) zásada nestrannosti verejných orgánov vo veciach osobného presvedčenia spolu so zárukou slobody jeho prejavu vo verejnom živote;²⁷ 3) rešpektovanie autonómie a vzá-

²⁴ Konkordát medzi Svätou stolicou a Poľskou republikou, podpísaný vo Varšave 28. júla 1993, Zbierka zákonov z roku 1998, č. 51, položka 318 [ďalej citovaný ako „konkordát“]. Pro viacej informácií pozri SITARZ M. *Wpływ relacji państwo–Kościół na stabilność Rzeczypospolitej. Zarys problematyki*. In: ANTONOWICZ, L., T. GUZ a M.R. PAŁUBSKA (eds.). *Bezpieczeństwo Polski. Historia i współczesność*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010, s. 271–278.

²⁵ Ústava Poľskej republiky z 2. apríla 1997, Zbierka zákonov č. 78, položka 483, v znení neskorších predpisov [ďalej len „ústava“].

²⁶ Pre viacej informácií pozri SITARZ M. *Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych*, In: KRUKOWSKI, J., M. SITARZ and H. STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, s. 115–134.

²⁷ Pre viacej informácií pozri DUDEK, D. *Zasada bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań i wolność ich wyrażania w życiu publicznym*. In: *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*, s. 135–158.

jomnej nezávislosti štátu a Cirkvi a princíp ich spolupráce;²⁸ 4) princíp, podľa ktorého sú vzťahy medzi Poľskou republikou a rímsko-katolíckou cirkvou určené medzinárodnou dohodou uzatvorenou so Svätou stolicou, a zákon prijatý na základe dohody, ktorú vláda prerokovala so zástupcami týchto cirkví, to znamená iných náboženských komunít, ktoré nie sú subjektmi verejného práva v medzinárodných vzťahoch.²⁹ Na druhej strane podľa čl. 53 poľskej ústavy „sloboda svedomia a náboženského vyznania je zabezpečená každému“ (ods. 1). Nasledujúci ods. 2 hovorí:

Sloboda náboženského vyznania zahŕňa slobodu vyznávať alebo prijímať náboženstvo osobnou voľbou, ako aj prejaviť toto náboženstvo, či už jednotlivco alebo kolektívne, verejne alebo súkromne, uctievaním, modlitbou, účasťou na obradoch, vykonávaním obradov alebo vyučovaním. Sloboda náboženského vyznania zahŕňa aj vlastníctvo kostolov a iných miest určených na bohoslužby na uspokojenie potrieb veriacich, ako aj právo jednotlivcov, kdekoľvek sa nachádzajú, využívať náboženské služby.

Podľa *zákona o zárukách slobody svedomia a náboženstva* (ďalej iba „zákon o zárukách“)³⁰ občania Poľskej republiky, ktorí realizujú slobodu svedomia a náboženstva, na ktoré majú nárok všetci, môžu najmä zriaďovať farnosti/zbory a iné náboženské spoločenstvá (čl. 2 ods. 1). Okrem toho, pokiaľ ide o katolícku cirkev – okrem medzinárodnej dohody – otázky slobody náboženského vyznania sú upravené v *zákone o vzťahoch medzi štátom a katolíckou cirkvou v Poľskej republike*.³¹

Keďže Poľsko je členom Európskej únie, čl. 17 Zmluvy o fungovaní Európskej únie³² je potrebné vziať do úvahy, pretože obsahuje tri základné zásady, ktorými sa riadia vzťahy medzi EÚ a cirkvami a tzv. laický-

²⁸ Pre viacej informácií pozri STANISZ, P. *Konstytucyjne zasady określające relacje państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi: autonomia i niezależność oraz współdziałanie*. In: *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*, s. 159–185.

²⁹ Pre viacej informácií pozri SUCHOCKA, H. *Konstytucyjne formy regulacji stosunków między państwem a Kościołem Katolickim i innymi związkami wyznaniowymi*. In: *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*, s. 75–86.

³⁰ Zákon zo 17. mája 1989, o zárukách slobody svedomia a náboženského vyznania, Zbierka zákonov z roku 2017, položka 1153 [ďalej len „zákon o zárukách“].

³¹ Zákon zo 17. mája 1989, o vzťahoch medzi štátom a Katolíckou cirkvou v Poľskej republike, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 380, v znení neskorších predpisov [ďalej citovaný ako „zákon o vzťahoch“ alebo „ZV“].

³² Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie (13. 12. 2007), Úradný vestník 2010, C 83.

mi organizáciami: 1) zásada rešpektovania autonómie členských štátov EÚ, pokiaľ ide o ich reguláciu právneho postavenia cirkví; 2) zásadu rovnakého zaobchádzania s cirkvami a nenáboženskými, filozofickými organizáciami, ktoré boli založené na filozofických a nenáboženských presvedčeniach; a 3) princíp, že cirkvi majú podiel na občianskej spoločnosti Európskej únie.³³

5. Súčasná legislatíva týkajúca sa registrácie náboženských komunít

Inštitúcie katolíckej cirkvi – ktoré neboli uvedené v čl. 6–9 zákona o vzájomných vzťahoch – môžu na žiadosť cirkevného orgánu získať právnu subjektivitu podľa poľského práva (čl. 4 ods. 3 konkordátu). Získanie právnej subjektivity týmito subjektmi sa uskutočňuje nariadením ministra kompetentného pre náboženské vyznania a národnostné a etnické menšiny (čl. 10 zákona o vzájomných vzťahoch).³⁴

Ústavodarca tiež garantuje, že vzťahy s inými cirkvami a náboženskými spoločenstvami budú regulované prostredníctvom legislatívy (čl. 25 ods. 5 ústavy):

Vzťahy medzi Poľskou republikou a inými cirkvami a náboženskými organizáciami sa určujú zákonmi prijatými podľa dohôd uzatvorených medzi ich príslušnými zástupcami a Radov ministrov.

5.1 Úrad pre registráciu cirkví a iných náboženských spoločností

Úrad pre registráciu cirkví a iných náboženských spoločností vedie v elektronickej podobe register cirkví a iných náboženských spoločností. V registri sa nachádzajú záznamy o cirkvách a iných náboženských spoločnostiach, ktorých právne postavenie nebolo regulované prostredníctvom samostatného zákona, ako aj o medzicirkevných organizáciách.

Informatívny register je vedený podľa zákona o zárukách slobody svedomia a vyznania (články 30–38). V súlade s čl. 37 zákona, minister zod-

³³ Viac o téme vzťahov medzi cirkvou a štátom v rámci EÚ pozri KRUKOWSKI, J. *Kościół i państwo w prawie Unii Europejskiej*. In: *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*, s. 331–342.

³⁴ Zhodne s čl. 4, čl. 5 ods. 25 a čl. 30 zákona zo 4. septembra 1997, o útvaroch štátnej správy, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 762, v znení neskorších predpisov [ďalej len „správny zákon“].

povedný za náboženské vyznania a národnostné a etnické menšiny (čl. 4 ods. 1, čl. 5 bod 25 a čl. 30 správneho zákona) nariadením určuje princípy a spôsob uchovávanía registra, údajov a informácií, ktoré sa majú zaznamenať, spôsob, formy a lehoty na aktualizáciu zápisov do registra, podmienky na sprístupnenie registra, vydávanie výpisov z registra a spôsob výmazu cirkvi alebo iného náboženského spoločenstva z registra. Z tohto dôvodu bola činnosť Registračného oddelenia pre cirkvi a iné náboženské spoločenstvá podrobne definovaná v nariadení ministra vnútra a správy z 31. marca 1999 o registri cirkví a iných náboženských spoločností.³⁵

5.2 Sekcie registra a údaje podliehajúce registrácii

Register má dve časti: oddiel A, v ktorom sú zapísané cirkvi a iné náboženské združenia, a oddiel B, v ktorom sú zapísané medzicirkevné organizácie (§ 2 nariadenia o registri). Pre každú sekciu, v ktorej sa zadávajú údaje a informácie podliehajúce registrácii, sa vedú samostatné evidenčné knihy (§ 3 nariadenia o registri). Pre každý registrovaný subjekt sa vedú samostatné záznamy v registri, t.j. spisy o registrácii a spisy týkajúce sa ďalších zápisov v registri, ako aj doklady, ktoré tvoria základ pre zápis (§ 4 nariadenia o registri).

Údaje a informácie sa zapisujú do registra v tomto poradí: 1) poradové číslo zápisu, 2) dátum zápisu a dátumy následných zmien stanov spoločnosti, 3) meno, adresa cirkvi alebo náboženskej spoločnosti 4) územný dosah cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti, členstvo v medzicirkevných organizáciách, členstvo v medzinárodných organizáciách, ako aj rozsah a formy vzájomných vzťahov; 5) informácie o hlavných cieľoch činnosti a spôsoby ich dosiahnutia, 6) informácie o zdrojoch a princípoch doktríny, 7) orgány, princípy a postupy ich formovania, transformácie a zrušenia; 8) kompetencie orgánov, 9) informácie o osobách vykonávajúcich riadiace funkcie výkonných orgánov, ako sú: postavenie, celé meno, dátum narodenia, miesto pobytu, 10) informácie o svetskom a rehoľnom klére v súlade so štátnym zákonodarstvom, 11) informácie o spôsobe zastupovania cirkvi alebo inej náboženskej obce a vzniku majetkových záväzkov, 12) údaje o organizačných jednotkách s práv-

³⁵ Nariadenie ministra vnútra a správy z 31. marca 1999, o registri cirkví a iných náboženských spoločností, Zbierka zákonov č. 38, položka 374 [ďalej len „nariadenie o registri“].

nou subjektivitou: názvy, pravidlá ich vzniku, transformácie a zrušenia, 13) vytvorené organizačné jednotky s právnou subjektivitou (názov, sídlo), 14) údaje o organizačných jednotkách bez právnej subjektivity: názvy, pravidlá ich vzniku, transformácie a zrušenia, 15) vytvorené organizačné zložky bez právnej subjektivity (názov, sídlo), 16) informácie o podnetu registračného orgánu alebo prokurátora na obecný súd na vyhlásenie nezlučiteľnosti činnosti cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti s ustanoveniami zákona alebo jeho štatútu; 17) dátum, referenčné číslo spisu a obsah rozhodnutia o výmaze z registra a vymenovanie likvidátora, 18) poznámky (§ 5 nariadenia o registri).

Aktualizácia záznamov týkajúcich sa registrov súvisí s informáciami, ktoré nie sú zmenami a doplneniami stanov, teda o osobách, ktoré zastávajú vedúce pozície vo výkonných orgánoch vrátane pozície, plného mena, dátumu narodenia, miesta bydliska, občianstva, čísla a druhu identifikačného dokumentu, zriadené organizačné zložky s právnou subjektivitou (mená, sídlo), zriadené organizačné zložky bez právnej subjektivity (mená, sídlo), zmena sídla cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti, podnet registračného orgánu alebo prokurátora na obecný súd na vyhlásenie nezlučiteľnosti činnosti cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti s ustanoveniami zákona alebo stanovami) sa zapisuje do registra prostredníctvom oznámenia orgánov cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti (§ 7 nariadenia o registri).

5.3 Žiadosť o zápis do registra

Právo na zápis do registra cirkví a iných náboženských spoločností zabezpečuje príslušný minister zodpovedný za náboženské vyznania a národnostné a etnické menšiny (čl. 4 ods. 1, čl. 5 bod 25 a čl. 30 správneho zákona) a je vykonávané formou predloženia vyhlásenia o zriadení cirkvnej alebo náboženskej obce a žiadosti o zápis do registra (čl. 30 zákona o zárukách). Právo podať uvedenú žiadosť je vyhradené pre minimálne 100 poľských občanov, ktorí majú plnú právnu spôsobilosť na právne úkony (čl. 31 ods. 1 zákona o zárukách).

Žiadosť by mala obsahovať: 1) zoznam obsahujúci notárom overené podpisy žiadateľov o uznanie obsahu žiadosti a vyhlásenie o založení cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti, meno a priezvisko, dátum narodenia, miesto pobytu, typ a sériové číslo dokladu totožnosti a číslo

PESEL³⁶ každého žiadateľa (čl. 31 ods. 2 zákona o zárukách), 2) informácie o predchádzajúcich formách náboženskej činnosti a o spôsoboch fungovania cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti na území Poľskej republiky, 3) informácie o základných cieľoch, zdrojoch a princípoch doktríny, náboženských rituáloch, 4) úradné sídlo cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti a osobné údaje o jednotlivcoch, ktorí prevzali riadiace pozície vo výkonných orgánoch (celé meno, dátum narodenia, miesto bydliska, meno, typ a sériové číslo dokladu totožnosti, číslo PESEL), 5) stanovy (čl. 32 zákona o zárukách).

Žiadatelia môžu navyše zvoliť zo svojho stredy výbor zložený z najmenej piatich osôb, aby ich zastupovali v konaní o registrácii (čl. 31 ods. 3 zákona o zárukách). V takom prípade by žiadosť o registráciu mala obsahovať zápisnicu podpísanú všetkými žiadateľmi s uvedením dátumu a miesta konania volieb a nasledovných údajov menovaných osôb: celé meno, dátum narodenia, miesto pobytu, typ a sériové číslo dokladu totožnosti, číslo PESEL (čl. 32 ods. 1 zákona o zárukách).

Okrem toho by žiadosť o zápis do registra mala byť sprevádzaná originálom príjmového dokladu potvrdzujúceho zaplatenie kolkovej dane vo výške 10 PLN za vydanie uvedeného rozhodnutia.³⁷

Počas registračného konania môže registračný orgán požiadať žiadateľov, aby vysvetlili obsah svojej žiadosti (čl. 32 zákona o zárukách) a požiadať príslušné verejné orgány o overenie údajov v ňom (čl. 33 ods. 1 zákona o zárukách).

5.4 Stanovy

Zákonodarca požaduje, aby stanovy cirkvi alebo inej náboženskej obce mali špecifikované najmä: 1) názov cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti, ktoré by sa mali odlišovať od názvov iných organizácií, 2) územnú pôsobnosť a sídlo orgánov, 3) ciele, formy a pravidlá ich realizácie, 4) orgány, spôsob ich vymenovania a rozpustenia, kompetencie a spôsob rozhodovania, 5) zdroje financovania, 6) spôsob zmeny stanov, 7) vonkajšie zastúpenie a spôsob vzniku majetkových záväzkov, 8) spôsob nadobud-

³⁶ Číslo PESEL je jedinečným kódom identifikujúcim jednotlivú fyzickú osobu, je ekvivalentom slovenského rodného čísla.

³⁷ Zákon zo 16. novembra 2006, o kolkovej dani, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 1044, v znení neskorších predpisov, čl. 1 ods. 1 bod 1 písm. a) a Príloha.

nutia a straty členstva, ako aj práva a povinnosti členov, 9) spôsob vymenovania, odvolávania a spôsobilosti cirkevných osôb uvedených v čl. 12 ods. 3 zákona o zárukách, pokiaľ cirkev alebo iná náboženská organizácia neustanovuje vytvorenie takýchto pozícií, 10) spôsob zániku cirkvi alebo inej náboženskej komunity a správu zostávajúceho majetku (čl. 32 ods. 2 zákona o zárukách).

Okrem toho, ak cirkev alebo iná náboženská spoločnosť predpokladá vytvorenie organizačných jednotiek s právnou subjektivitou, mali by v jej štatútoch určiť ich mená, územie pôsobnosti, sídlo, rozsah kompetencie, pravidlá vytvárania, rozpustenia a transformácie týchto jednotiek, ich orgány, rozsah spôsobilosti, spôsob rozhodovania, spôsob vymenovania a odvolania týchto orgánov, vonkajšie zastúpenie a spôsob vzniku majetkových záväzkov, ako aj zamýšľané využitie majetku, ktorý by zostal po likvidácii právnickej osoby cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti (čl. 32 ods. 3 zákona o zárukách). Na druhej strane, ak cirkev alebo iná náboženská spoločnosť predpokladá vytvorenie organizačných jednotiek bez právnej subjektivity, mali by v jej článkoch uvádzať mená, pravidlá vytvárania, zrušenia a premeny týchto jednotiek (čl. 32 ods. 5 zákona o zárukách).

V situácii, keď je cirkev alebo iná náboženská spoločnosť súčasťou medzinárodnej organizácie, stanovby by mali špecifikovať rozsah a formy vzájomných vzťahov (čl. 32 ods. 4 zákona o zárukách).

Zmeny a doplnenia stanov cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti zapísanej v registri musia byť vykonané spôsobom, ktorý je určený pre ich registráciu. Príslušný minister môže požiadať o aktualizáciu údajov (čl. 35 zákona o zárukách).

5.5 Zápis do registra

Ak neboli zistené žiadne nedostatky alebo opomenutia v žiadosti a tá neobsahuje ustanovenia, ktoré by boli v rozpore s predpismi o ochrane verejnej bezpečnosti a poriadku, zdravia, verejnej morálky, rodičovskej autority alebo základných práv a slobôd iných, minister zodpovedný za náboženské vyznania a národnostné a etnické menšiny – do 3 mesiacov od predloženia vyhlásenia – vydá rozhodnutie o zápise do registra (čl. 34 ods. 1 zákona o zárukách). Po zápise do registra cirkev alebo iná náboženská obec nadobúda právnu subjektivitu (rovnako ako jej organizačné

jednotky, ak je to uvedené v stanovách) a vykonáva všetky práva a povinnosti upravené v stanovách (čl. 34 ods. 2 až 3 zákona o zárukách).³⁸

5.6 Zamietnutie zápisu do registra

Minister vnútra a administratívy odmietne zápis do registra, ak: 1) sa zistí, že žiadosť obsahuje nedostatky alebo chyby, ktoré neboli odstránené do dvoch mesiacov napriek upozorneniu, alebo 2) žiadosť obsahuje klauzulu, ktorá je v rozpore s ustanoveniami zákonov o ochrane bezpečnosti a verejného poriadku, zdravia, verejnej morálky, rodičovskej autority alebo základných práv a slobôd iných (čl. 33 ods. 2 až 3 zákona o zárukách).

Registračný orgán vydá rozhodnutie o zamietnutí zápisu do registra do 3 mesiacov od dátumu začatia konania. Proti takému rozhodnutiu je prípustné odvolanie k vojvodskému správneému súdu (čl. 33 ods. 4 zákona o zárukách).

5.7 Odstránenie z registra

Z registra možno odstrániť: 1) cirkev alebo inú náboženskú spoločnosť, ktorej právne a majetkové postavenie bolo upravené osobitným zákonom, 2) cirkev alebo inú náboženskú spoločnosť, ktorá oznámila ministrovi vnútra a administratívy ukončenie svojej činnosti; 3) cirkev alebo inú náboženskú spoločnosť, ktorá stratila atribúty potrebné na zápis do registra – to platí najmä pre cirkev alebo inú náboženskú spoločnosť, ktorá do troch rokov neodpovedala na žiadosť ministra vnútra a správy a aktualizácii údajov v registri o údajoch a informáciách o adrese sídlo cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti, úplné mená, dátumy narodenia, adresy bydliska, čísla a črty dokladov totožnosti a čísla PESEL osôb, ktoré sú členmi výkonných orgánov (čl. 36 zákona o zárukách); 4) právoplatné rozhodnutie súdu potvrdilo, že činnosť cirkvi alebo inej náboženskej spoločnosti hrubo porušuje zákon alebo ustanovenia stanov (čl. 36a zákona o zárukách).

V situácii, keď cirkev alebo náboženská spoločnosť ukončila svoju činnosť, stratila znaky potrebné na registráciu a v právoplatnom rozsudku

³⁸ „Pre cirkvi a iné náboženské spoločnosti zapísané v registri sa primerane použije čl. 14“ (čl. 34 ods. 4 zákona o zárukách).

bolo potvrdené, že jej činnosť hrubo porušuje zákon alebo ustanovenia stanov, vyškrtnutie z registra sa uskutočňuje po ukončení likvidačného konania (čl. 36 ods. 3 zákona o zárukách).

6. Súčasná legislatíva týkajúca sa registrácie právnických osôb založených cirkvami a náboženskými spoločnosťami

V rámci konania o registrácii v súdnom konaní môžu získať právnu subjektivitu organizačné jednotky (napríklad nadácie, združenia) zriadené právnickými osobami katolíckej cirkvi alebo inými cirkvami a náboženskými spoločnosťami.³⁹

Poľský zákonodarca ustanovuje, že „cirkvi a iné náboženské spoločnosti majú za rovnakých podmienok slobodu vykonávať náboženské úkony“ (čl. 19 ods. 1 zákona o zárukách). Preto môžu vytvárať organizácie, ktorých účelom je vykonávať činnosti podporujúce náboženskú formáciu a verejné bohoslužby (čl. 19 ods. 1 bod 14 zákona o zárukách), vykonávať charitatívnu a opatrovnícku činnosť (čl. 19 ods. 1 bod 15 zákona o zárukách) a vzdelávacie činnosti (čl. 19 ods. 1 bod 12 zákona o zárukách). Na tento účel môžu byť vytvorené špecifické typy organizácií, vrátane nadácií a združení. Okrem toho, pokiaľ ide o katolícku cirkev, právo zakladať cirkevné nadácie vyplýva z čl. 26 konkordátu a z čl. 58 ods. 1 zákona o vzťahoch, pričom právo zakladať združenia vyplýva z čl. 35 ods. 1 až 2 zákona.

V poľskom právnom poriadku nadácie založené cirkvami a inými náboženskými spoločnosťami získavajú právnu subjektivitu prostredníctvom súdnej registrácie v súlade so zákonom o nadáciách.⁴⁰ Podľa čl. 9 ods. 1 zápis do registra národného súdu nadácií súd vykoná po tom, ako sa potvrdí, že právne úkony, ktoré tvoria základ pre vstup, boli vykonané oprávnenou osobou alebo orgánom a sú platné, a po tom, ako sa preukáže, že účel a články združenia sú v súlade s ustanoveniami zákona. Zákon známy ako *zákon o združeniach*⁴¹ sa vzťahuje na katolícke organizácie a organizácie založené inými cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

³⁹ KRUKOWSKI, J. *Prawo wyznaniowe w Polsce*. In: *Synteza prawa polskiego. Od 1989 roku*, s. 840.

⁴⁰ Zákon zo 6. apríla 1984, o nadáciách, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 1491.

⁴¹ Zákon zo 7. apríla 1989 (zákon o združeniach), Zbierka zákonov z roku 2017, položka 210, v znení neskorších predpisov.

Potom na základe čl. 16 ods. 1 zákona vyhlasuje registračný súd rozhodnutie o zápise združenia do registra národného súdu po tom, čo rozhodol, že jeho statuty sú v súlade s ustanoveniami zákona a jeho zakladatelia spĺňajú požiadavky stanovené stanovami.

7. Skúsenosti a otvorené otázky týkajúce sa registrácie cirkví a náboženských spoločností a registrácie ich právnických osôb

Organizačné zložky katolíckej cirkvi, ktoré existovali ku dňu nadobudnutia účinnosti zákona o vzťahu medzi štátom a katolíckou cirkvou v Poľskej republike, nadobudli právnu subjektivitu podľa zákona, ak sú uvedené v čl. 6 až 9 zákona o vzťahoch. Skutočnosť, že právnické osoby, ktoré existujú ku dňu nadobudnutia účinnosti zákona, majú právnu subjektivitu, potvrdzuje aj to, že sú uvedené: 1) v poslednom diecéznom schematizme, ktorý bol pred dňom nadobudnutia účinnosti uverejnený v tlači diecézou alebo arcidiecézou, 2) vo štatistickom prehľade rádov alebo rehoľných provincií, predloženom k 31. decembru 1988 Úradu pre náboženské záležitosti, 3) v rozhodnutí o nevznesení námietok proti založeniu farnosti, vydaného na základe čl. 1 a 2 vyhlášky z 31. decembra 1956 o organizácii a obsadzovaní cirkevných miest (čl. 72 ods. 1 zákona o vzťahoch). Najvyšší súd argumentoval: „Účelom tohto ustanovenia nebolo poskytnúť právnu subjektivitu cirkevným subjektom, ale iba túto skutočnosť potvrdiť v prípade už existujúcich osôb.“⁴² Takto získali právnu subjektivitu: Poľská biskupská konferencia (čl. 6 ods. 1 zákona o vzťahoch) a katolícke univerzity, t.j. Katolícka univerzita v Lubline, Pápežská univerzita Jána Pavla II. v Krakove, Pápežská teologická fakulta v Poznani, Pápežská teologická fakulta vo Wroclawi, Pápežská teologická fakulta vo Varšave a Filozofická fakulta Spoločnosti Ježišovej v Krakove (čl. 9 ods. 1 body 1 až 6).

Príslušná cirkevná autorita riadne oznamuje príslušným štátnym orgánom (čl. 4 konkordátu) nadobudnutie právnej subjektivity cirkevných organizačných jednotiek uvedených v čl. 7 a 8 a čl. 9 ods. 1 bod 7 zákona o vzťahoch (čl. 13 ods. 1 zákona o vzťahoch). Prostredníctvom oznámenia sa udeľuje právna subjektivita: metropolám, arcidiecézam, diecézam,

⁴² Rozsudok Najvyššieho súdu z 25. februára 2015, IV CSK 312/14.

apoštolským administratúram, farnostiam (čl. 7 ods. 1), rektorátnym kostolom, Caritas Polska; diecéznym charitám, Pápežským misijným dielam (čl. 7 ods. 2), Vojenskému ordinariátu, kapitulám, osobným farnostiam, Konferencii vyšších predstavených mužských reholí v Poľsku,⁴³ Konferencii vyšších predstavených ženských reholí v Poľsku,⁴⁴ inštitútom zasväteného života a spoločnostiam apoštolského života, provinciám rehoľných inštitútov, opátstvám, samostatným kláštorom, rehoľným domom, diecéznym vyšším a nižším seminárom, vyšším a nižším seminárom rehoľného duchovenstva, ak majú autonómnu povahu (čl. 8 ods. 1), kánonicky zriadeným cirkevným vedeckým a vedecko-vzdelávacím inštitúciám (čl. 9 ods. 1 bod 7). Príslušný orgán štátnej správy, ktorý má byť informovaný, je minister zodpovedný za náboženské vyznania a národnostné a etnické menšiny alebo vojvoda (§ 13 ods. 2). Oznámenie by malo obsahovať meno cirkevnej právnickej osoby, jej sídlo a vymedzenie jej oblasti pôsobnosti, ak sa týka právnických osôb s územným rozsahom (čl. 13 ods. 3). Navyše príslušný cirkevný orgán je povinný predložiť oznámenie o zmene mena a sídla právnickej osoby a o zmenách v jej hraniciach, o jej začlenení, rozdelení a zrušení (čl. 13 ods. 4).

Podľa údajov dostupných na internetovej stránke Ministerstva vnútra a administrácie (k 7. novembru 2018) obsahuje oddiel A v registri 166 registrovaných cirkví a náboženských spoločností a sekcia B obsahuje 5 medzicirkevných organizácií.

Záver

V súčasnom právnom poriadku môžu občania Poľskej republiky v dôsledku zaručenej slobody svedomia a náboženského vyznania po splnení príslušných právnych požiadaviek zriadiť cirkvi a iné náboženské spoločnosti, ako aj ich jednotlivé organizačné zložky prostredníctvom správnych a súdnych orgánov registrácie. Register cirkví a iných náboženských spoločností obsahuje záznamy o cirkvách a náboženských spoločnostiach,

⁴³ Oznámenie ministra vnútra a správy z 8. marca 2017 o zmene názvu Konferencie vyšších rehoľných mužských predstavených na Konferenciu vyšších predstavených mužských reholí v Poľsku, M.P. č. 278.

⁴⁴ Oznámenie ministra vnútra a správy z 8. marca 2017 o zmene názvu Konferencie vyšších rehoľných ženských predstavených na Konferenciu vyšších predstavených ženských reholí v Poľsku, M.P. č. 896.

ktorých právny status nebol regulovaný samostatným štatútom, ako aj o medzicirkevných organizáciách. Na druhej strane organizačné jednotky zriadené právnickými osobami katolíckej cirkvi alebo inými cirkvami a náboženskými spoločenstvami podliehajú súdnej registrácii.

Bibliografia

Pramene práva (v chronologickom poriadku)

Zákon zo 17. marca 1921 (Ústava Polskej republiky), Zbierka zákonov č. 44, položka 267, v znení neskorších predpisov.

Nariadenie Rady ministrov z 9. júna 1921, o vykonávaní všeobecného sčítania obyvateľstva, Zbierka zákonov č. 58, položka 368.

Konkordát medzi Svätou stolicou a Poľskou republikou, podpísaný v Ríme 10. februára 1925, Zbierka zákonov č. 72, položka 501.

Nariadenie prezidenta Poľskej republiky z 22. marca 1928, o vzťahoch medzi štátom a východnou cirkvou starého rítu, bez cirkevnej hierarchie, Zbierka zákonov č. 38, položka 363.

Nariadenie ministra pre náboženské vyznania a verejnú gramotnosť z 5. apríla 1928, o vyhlásení konsolidovaného znenia vyhlášky prezidenta Poľskej republiky o nariadení právneho postavenia židovských náboženských komunít na území Poľskej republiky s výnimkou Sliezskeho vojvodstva, Zbierka zákonov č. 52, položka 500.

Nariadenie Rady ministrov z 2. septembra 1931, o vykonávaní druhého sčítania obyvateľstva, Zbierka zákonov č. 80, položka 629.

Ústava Poľskej republiky z 23. apríla 1935, Zbierka zákonov č. 30, položka 227.

Zákon z 21. apríla 1936, o vzťahoch medzi štátom a moslimskou náboženskou úniou v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 30, položka 240.

Zákon z 21. apríla 1936, o vzťahoch medzi štátom a Karaimskou náboženskou úniou v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 30, položka 241.

Nariadenie prezidenta Poľskej republiky z 25. novembra 1936, o vzťahoch medzi štátom a Evanjelickou cirkvou augsburského vyznania v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 88, položka 613.

Nariadenie prezidenta Poľskej republiky z 18. novembra 1938, o vzťahoch medzi štátom a Poľskou autokefálnou pravoslávnu cirkvou v Poľskej republike, Zbierka zákonov č. 88, položka 597.

Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (22. 7. 1944), *Rocznik Lubelski* 2 (1959), s. 7–14.

Nariadenie Rady ministrov z 10. januára 1946, o vykonaní všeobecného súhrnného sčítania obyvateľstva, Zbierka zákonov č. 4, položka 36.

Zákon z 19. apríla 1950, o zmene organizácie štátnych orgánov v súvislosti so samosprávou a verejnou správou, Zbierka zákonov č. 19, položka 156, v znení neskorších predpisov.

Ústava Poľskej ľudovej republiky schválená legislatívnym Sejmom z 22. júla 1952, Zbierka zákonov č. 33, položka 232, v znení neskorších predpisov.

Zákon zo 6. apríla 1984, o nadáciách, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 1491.

Zákon zo 7. apríla 1989 (zákon o združeniach), Zbierka zákonov z roku 2017, položka 210, v znení neskorších predpisov.

Zákon zo 17. mája 1989, o zárukách slobody svedomia a náboženského vyznania, Zbierka zákonov z roku 2017, položka 1153.

Zákon zo 17. mája 1989, o vzťahoch medzi štátom a Katolíckou cirkvou v Poľskej republike, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 380, v znení neskorších predpisov

Konkordát medzi Svätou stolicou a Poľskou republikou, podpísaný vo Varšave 28. júla 1993, Zbierka zákonov z roku 1998, č. 51, položka 318.

Ústava Poľskej republiky z 2. apríla 1997, Zbierka zákonov č. 78, položka 483, v znení neskorších predpisov.

Zákon zo 4. septembra 1997, o útvaroch štátnej správy, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 762, v znení neskorších predpisov.

Nariadenie ministra vnútra a správy z 31. marca 1999, o registri cirkví a iných náboženských spoločností, Zbierka zákonov č. 38, položka 374.

Zákon zo 16. novembra 2006, o kolkovej dani, Zbierka zákonov z roku 2018, položka 1044, v znení neskorších predpisov.

Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie (13. 12. 2007), Úradný vestník 2010, C 83.

Oznámenie ministra vnútra a správy z 8. marca 2017 o zmene názvu Konferencie mužských vyšších rehoľných predstavených na Konferenciu vyšších predstavených mužských rehoľí v Poľsku, M.P. č. 278.

Oznámenie ministra vnútra a správy z 8. marca 2017 o zmene názvu Konferencie ženských vyšších rehoľných predstavených na Konferenciu vyšších predstavených ženských rehoľí v Poľsku, M.P. č. 896.

Judikatúra

Rozsudok Najvyššieho súdu z 25. februára 2015, IV CSK 312/14.

Literatura

- ADAMCZUK, Lucjan a Witold ZDANIEWICZ (eds.). *Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Zakład Socjologii Religii SAC, 1991.
- DUDEK, Dariusz. *Zasada bezstronności władz publicznych w sprawach przekonani i wolność ich wyrażania w życiu publicznym*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ a Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, s. 135–158.
- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. *Życie religijne w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018*. Dostępne na <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/zycie-religijne-w-polsce-wyniki-badania-spojnosci-spoecznej-2018,8,1.html> [cit. 18. 1. 2019].
- KRUKOWSKI, Józef. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000².
- KRUKOWSKI, Józef. *Kościół i państwo w prawie Unii Europejskiej*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ a Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, s. 331–342.
- MISZTAŁ, Henryk. *Historia relacji państwo–kościół w Polsce [Historia Relacji Państwo–Kościół w Polsce]*. In: MEZGLEWSKI, Artur, Henryk MISZTAŁ a Piotr STANISZ. *Prawo wyznaniowe*. Warszawa: C. H. Beck, 2006, s. 21–31.
- SITARZ, Mirosław. *Polskie prawo kanoniczne*. In: GUZ, Tadeusz, Jan GŁUCHOWSKI a Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Prawo polskie. Próba syntezy*. Warszawa: C. H. Beck, 2009, s. 1005–1020.
- SITARZ, Mirosław. *Polskie prawo kanoniczne*. In: GUZ, Tadeusz, Jan GŁUCHOWSKI a Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. Od 1989 roku*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, s. 860–873.
- SITARZ, Mirosław. *Prawo kanoniczne*. In: GUZ, Tadeusz, Jan GŁUCHOWSKI a Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. 1918–1939*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, s. 884–920.
- SITARZ, Mirosław. *Wpływ relacji państwo–Kościół na stabilność Rzeczypospolitej. Zarys problematyki*. In: LECH Antonowicz, Tadeusz GUZ a Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Bezpieczeństwo Polski. Historia i współczesność*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010, s. 271–278.
- SITARZ, Mirosław. *Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ a Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, s. 115–134.

STANISZ, Piotr. *Konstytucyjne zasady określające relacje państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi: autonomia i niezależność oraz współdziałanie*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ a Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, s. 159–185.

SUCHOCKA, Hanna. *Konstytucyjne formy regulacji stosunków między państwem a Kościołem Katolickim i innymi związkami wyznaniowymi*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ a Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, s. 75–86.

URZĄD STATYSTYCZNY W WARSZAWIE. *Ludność i powierzchnia Warszawy w latach 1921–2008*. Warszawa, 2009.

ŻARYN, Jan. *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*. Warszawa: Instytut Historii PAN a Neriton, 2003.

REGISTRÁCIA CIRKVI A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ V MAĎARSKU

Balázs Schanda

*Pázmány Péter Catholic University, Faculty of Law
and Political Sciences, Department of Constitutional Law*

Abstrakt

Realizácia náboženskej slobody mala ústredným význam pri kolapse komunistického režimu. Cirkevný zákon z roku 1990 poskytol všetkým náboženským komunitám právnu subjektivitu a rovnaké práva na základe formálnej registrácie na okresnom súde. Po rôznych pokusoch o zmenu zákona zaviedol cirkevný zákon z roku 2011 dvojúrovňový systém tým, že ponechal status náboženského združenia otvorený všetkým komunitám, ktoré sa usilujú o právnu subjektivitu, ale vyhradil viacej práv náboženským komunitám uznávaným Parlamentom. Nový systém sa má zmeniť tak, aby bol v súlade s judikatúrou EŠLP, ako aj s rozhodnutiami Ústavného súdu Maďarska.

Kľúčové slová

Náboženská sloboda, štát a cirkev, náboženské právnické osoby

1. Náboženská situácia v minulosti a súčasnosti

Od reformácie boli Maďari rozdelení medzi katolicizmus a protestantizmus (najmä kalvinizmus). Pravoslávne menšiny a židovská komunita sú v krajine od začiatku svojej existencie. Podiel židovskej populácie vzrástol v 19. storočí z 1 % na 5 % v dôsledku prisťahovalectva. Zatiaľ čo veľká väčšina pravoslávnych kresťanov (Rumunov a Srbov) bola odtrhnutá od Maďarska po dohovore po prvej svetovej vojne, 2/3 židovskej komunity zahynulo v holokauste, najmä v roku 1944. História Maďarska bola ovplyvnená od 15. až do 17. storočia konfliktom s Osmanskou ríšou – širšie chápaná ako vojna medzi kresťanským a moslimským svetom. Keďže Turci boli vyhnaní z krajiny do konca 17. storočia, prítomnosť moslimov prakticky upadla až do nedávnej doby. Počet moslimov v krajine vzrástol z niekoľkých stoviek za tridsiatich rokov na niekoľko tisíc, čo je stále pomerne nízka hodnota. Polovica moslimov uviedla maďarskú národnosť spolu s tureckou, arabskou, perzskou a inou identitou. Podiel osôb s vyšším vzdelaním je relatívne vysoký.

Po komunistickom prevrate v roku 1948 zostala náboženská sloboda mŕtvym listom ústavy. Vzdelávanie bolo znárodnené (1948), bojovalo sa proti náboženskému vzdelávaniu (od roku 1949), teologické fakulty boli oddelené od štátnych vysokých škôl (1950), boli zakázané rehoľné rády (1950), majetok náboženských spoločností bol väčšinou zhabaný, mnohí náboženský vodcovia zatknutí a odsúdení, vrátane primasa katolíckej cirkvi v Maďarsku, kardinála Mindszenty, ktorý bol 26. decembra 1948 zatknutý a po tom, ako bol mučený, bol vo februári 1949 odsúdený na doživotie. Po zatknutí značnej časti maďarského episkopátu zostávajúca biskupská konferencia podpísala dohodu s vládou v roku 1950, ktorá upravovala ďalší osud členov zakázaných rehoľných rádov a súhlasila s prevádzkovaním ôsmich katolíckych stredných škôl riadených štyrmi rehoľami. Ostatné denominácie už podpísali podobné dohody v roku 1948, v podstate uznali novú moc. Cirkvi boli vo všeobecnosti pod prísnu štátnu kontrolu, ktorú vykonával štátny úrad pre cirkevné záležitosti. Hoci sa v šesťdesiatych rokoch tlak štátu začal do určitej miery uvoľňovať, všeobecné pravidlá a postupy režimu sa nezmenili až do konca osemdesiatych rokov. V roku 1964 Svätá stolica a Maďarsko podpísali dokument o postupe, ktorý treba dodržiavať, pokiaľ ide o menovanie biskupov, prisahu duchovných na ústavu a fungovanie inštitúcie postgraduálneho vzdelávania maďarského duchovenstva, Pápežského cirkevného inštitútu v Ríme. Na oveľa dlhšom zozname citlivých otázok sa nedosiahla žiadna dohoda. Pozoruhodným spôsobom bola uznaná právomoc Svätej stolice, pokiaľ ide o otázky katolíckej cirkvi v Maďarsku; jedinečný vývoj v sovietskom bloku. Od tohto dátumu sa zástupcovia režimu a Svätej stolice stretli dvakrát ročne, raz v Budapešti a raz vo Vatikáne, ale diplomatické vzťahy sa nedali obnoviť. Koncom osemdesiatych rokov sa kontrola náboženských spoločností uvoľnila, uznali sa mnohé nové denominácie a tradičné denominácie vrátane členov katolíckeho episkopátu začali požadovať väčšiu slobodu. Rozpad komunistického systému (1989–1990) priniesol postupne nový začiatok náboženskej slobody a vzťahov medzi cirkvou a štátom. V dôsledku volebného víťazstva politického spojenectva v strede pravej (2010) sa zaviedli ďalekosiahle zmeny v právnych predpisoch týkajúcich sa náboženstva, ako aj v mnohých ďalších oblastiach života.

V súčasnosti neexistujú presné údaje o náboženskej príslušnosti. Zatiaľ čo pri sčítaní obyvateľstva v roku 2001 iba 11 % obyvateľov odmietlo odpovedať na otázku náboženskej príslušnosti, o desať rokov neskôr neposkytlo odpoveď 27 %. Percentuálny podiel tých, ktorí vyhlásili, že nemajú náboženskú príslušnosť, sa zvýšil zo 14,5 % na 18 %, keďže 20 % z mladšej generácie nepatrí ku ktorejkoľvek denominácii. Údaje sa ťažko porovnávajú, pretože v roku 2001 znela v prieskume otázka „náboženstvo“, zatiaľ čo o desať rokov neskôr znela otázka, ku ktorému náboženskému spoločenstvu človek „cíti, že patrí“. Z celkového počtu obyvateľstva asi 10 miliónov obyvateľov sa väčšina naďalej definuje ako katolícki veriaci, ale v roku 2011 iba 3,87 miliónov deklarovalo, že patrí do katolíckej cirkvi. V roku 2011 deklarovalo 1,15 milióna členstvo v reformovanej cirkvi a 214 tisíc v luteránskej cirkvi. 167 tisíc patrí k iným náboženským spoločenstvám. Členstvo v cirkvách medzi mladšou generáciou klesá, ale podiel deklarovaných ateistov sa nezvyšuje. Staršie generácie (nad 60 rokov) vykazujú vyššiu príslušnosť k náboženským spoločnostiam (takmer desaťkrát viac obyvateľov deklarovalo svoju príslušnosť, než tí bez príslušnosti). Z obyvateľstva pod 40 rokov iba dvojnásobný počet ľudí uviedlo, že nemá žiadnu príslušnosť; údaje však nevykazujú sekularizáciu na vzostupe. To znamená, že generácie narodené v šesťdesiatych rokoch minulého storočia a tie, ktoré sa narodili v roku 1980, majú podobnú úroveň nábožnosti. Najvýznamnejšími menšími náboženskými spoločenstvami sú Svedkovia Jehovovi (31 tisíc deklarovaných prívržencov), Cirkev viery (evanjelická cirkev s 18 tisícmi deklarovanými členmi), budhisti (9 tisíc rozdelení na rôzne skupiny), baptisti (18 tisíc), 6 tisíc adventistov, 9 tisíc letničných, 2,4 tisíc metodistov, 6,8 tisíc unitárov. Počet moslimov bol 5 579 (2 907 v roku 2001).¹

Podrobné údaje náboženskej praxe náboženských komunít nie sú k dispozícii. Sociologické prieskumy ukazujú, že väčšina obyvateľstva je nábožná „svojim vlastným spôsobom“, ale iba 10 % praktizuje náboženstvo pravidelne.

¹ Dáta zo sčítania sú dostupné na: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/vallas_sb (cit. 30. 8. 2018).

2. Právne postavenie náboženských komunít v minulosti

V roku 1895 sa zaviedol dvojstupňový systém, v ktorom boli zavedené dva systémy s inkorporovanými náboženstvami (katolíci, pravoslávni, kalvinisti, luteráni, unitári a židia) a uznanými denomináciami.² Podľa zákona z roku 1895 boli baptisti uznaní v roku 1905, moslimovia v roku 1916, metodisti v roku 1947. V roku 1947 stratili tradičné denominácie svoje „výsady“ a všetky náboženské spoločenstvá boli zaradené do kategórie uznaných denominácií. Vzhľadom na to, že počas komunistického režimu bol postup uznania politicky zneužitý, nová legislatíva prijatá v roku 1990 smerovala k odstráneniu štátnej kontroly. Podľa toho registrácia cirkví bola vykonávaná krajskými súdmi rovnakým spôsobom, ako boli registrované združenia, politické strany alebo nadácie. Požiadavky boli vysoko formálne: spoločenstvá, ktoré chcú byť registrované, musia predložiť mená 100 súkromných osôb ako zakladajúcich členov a chartu obsahujúcu aspoň názov náboženskej spoločnosti, adresu jeho sídla a vnútornú organizačnú štruktúru a špecifikáciu interných jednotiek, ktoré by mali mať právnu subjektivitu. Zakladatelia museli predložiť vyhlásenie, že organizácia, ktorú zriadili, má náboženský charakter a že jej činnosti sú v súlade s ústavou a zákonom (§ 8 a 9). Počet registrovaných cirkví narástol na viac ako 300.³ Všetky registrované cirkvi mali rovnaké práva a povinnosti. Rovnosť sa však týkala len otázky právneho postavenia, a nie sociálneho významu.

Liberálna legislatíva o náboženskej slobode z roku 1990 (schválená v jednom z posledných zasadnutí posledného komunistického parlamentu) sa ukázala byť zárukou náboženskej slobody počas dvoch desaťročí. Od jej prijatia sa opakovane kritizovali niektoré jeho prvky - predovšetkým jednoduchá registrácia náboženských komunít, ktoré poskytujú širokú autonómiu a finančné výhody bez akéhokoľvek dozoru a akejkoľvek kontroly, ale žiadny pokus o zmenu zákona nezískal potrebnú väčšinu. Zákon z roku 1990 stanovoval:

² Zákon č. XLIII/1895.

³ Vrátane komunít ako Scientologická cirkev, Asociácie čarodejníč, Spoločenstvo pre dôstojnosť narodenia (vedenie materského centra), Spoločenstvo Noah for Life (prevádzkujúce útočisko pre opustené domáce zvieratá), spoločenstvo veriacich v UFO, množstvo ezoterických a pohanských kultov, často s krajne pravicovou agendou.

Tí, ktorí nasledujú rovnaké náboženské presvedčenie, môžu na účely výkonu svojho náboženstva založiť náboženskú komunitu, náboženskú denomináciu alebo cirkev (ďalej spoločne len „cirkev“) so samosprávou. (...) Cirkvi môžu byť založené na vykonávanie všetkých náboženských činností, ktoré nie sú v rozpore s ústavou a neporušujú zákon.⁴

A Ústavný súd stanovil:

Tiež zaobchádzanie s cirkvami rovnako nevyklučuje zohľadnenie skutočných spoločenských úloh jednotlivých cirkví.⁵

V dôsledku toho môže zákonodarca zohľadniť vonkajšie, sociálne rozdiely medzi náboženskými komunitami, ak sú v danej veci relevantné. V mnohých praktických otázkach zohľadnili právne predpisy a vláda historické a sociálne rozdiely (napr. reštitúcia majetku, vojenské kaplánstvo).

3. Zmluvné zakotvenie náboženskej slobody a slobody svedomia v individuálnej i korporatívnej dimenzii

Na rozdiel od niektorých krajín Európy, ktorých história súvisí s katolíckou cirkvou, Maďarsko nemá so Svätou stolicou komplexnú dohodu. Maďarsko bolo vo svojej histórii vždy úzko spojené so Svätou stolicou, ale nikdy vo svojej histórii sa nedošlo k dohode o regulácii bilaterálnych vzťahov a situácie katolíckej cirkvi. Rakúsky konkordát z roku 1855 sa mal uplatňovať aj v Maďarsku, ale v Maďarsku nebol prijatý. Keď sa rakúsko-uhorská monarchia rozpadla, diplomatické vzťahy sa naviazali ešte pred podpísaním mierovej zmluvy.⁶ V medzivojnovom období v roku 1927 bola podpísaná *intesa semplice*, ktorá upravovala postup vymenovania vojenského biskupa a diecéznych biskupov, pretože ustanovenie o patronáte kráľa nad katolíckou cirkvou sa stalo obsolentným (Maďarské kráľovstvo malo za hlavu štátu monarchu ako v stredoveku). Dohoda bola formalizovaná ako písomná nóta a nebol prijatý žiaden konkordát.

⁴ Zákon č. IV/1990, § 8.

⁵ Rozhodnutie č. 4/1993 (II. 12.) AB.

⁶ GERGELY Jenő, *Relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede (1920–1990)*. In: ZOMBORI, István (Ed.) *Le relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede 1920–2000*. Budapest, 2001, s. 15, 19.

V ére po 2. svetovej vojne boli dokonca zatvorené diplomatické misie, apoštolský nuncius Angelo Rotta bol vyhnaný okupačnými silami v apríli 1945. Po revolúcii v roku 1956 sa však komunistický režim snažil upevniť svoju moc a zdalo sa, že je po období systematického prenasledovania pripravený poskytnúť určité ústupky. Na strane Svätej stolice sa objavila nová *Ostpolitik*, v máji 1963 sa začali rokovania medzi maďarskou vládou a delegáciou Svätej stolice, ktorú viedol Agostino Casaroli, neskôr kardinál štátny sekretár. V dôsledku týchto rokovaní bol 15. septembra 1964 podpísaný dokument (*atto*), ktorý upravoval niekoľko otázok, v ktorých strany dosiahli kompromis (postup pri vymenovaní biskupov, prísaha vernosti ústave požadovaná od kňazov a biskupov a pôsobenie Pápežského maďarského cirkevného ústavu v Ríme) a oveľa dlhší protokol, v ktorom sa uvádzajú stanoviská strán o otázkach, v ktorých sa nedosiahla dohoda.⁷ Dokument nebol pôvodne zverejnený.⁸ Treba poznamenať, že ju nemožno kvalifikovať ako konkordát alebo *modus vivendi*, a dokonca ani ako dohodu, ale len ako čiastočnú dohodu, prípadne za *intesa practica*. Zástupcovia režimu a Svätej stolice sa od tohto dátumu stretávali dvakrát ročne, raz v Budapešti, raz vo Vatikáne, ale diplomatické vzťahy nemohli byť obnovené.

Prvá zmluva v čase pádu komunistických režimov v strednej a východnej Európe bola podpísaná s Maďarskom niekoľko mesiacov pred prvými slobodnými voľbami 9. februára 1990 – niekoľko dní po tom, čo parlament schválil nový zákon o slobode náboženstva, ale predtým, ako bol tento nový zákon vyhlásený. Dohoda bola podpísaná v Budapešti a hovorí, že otázky týkajúce sa Cirkvi sú riešené novým *Codex Iuris Canonici* a novým zákonom o náboženskej slobode.⁹ „Čiastočná dohoda“ z roku 1964 bola zrušená. Zmluva uvádza, že strany sa budú snažiť v budúcnosti dosahovať vzájomné dohody o otázkach spoločného záujmu.¹⁰ Samotné

⁷ CASAROLI, Agostino, *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963–89)*, Torino 2000, s. 95.

⁸ Dokument bol nakoniec publikovaný v roku 2008: BARBERINI, Giovanni, *La politica del dialogo. La Carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*. Bologna 2008, s. 156–171.

⁹ V Maďarsku bol publikovaný v oficiálnom vestníku Magyar Közlöny 1990/35; nebol publikovaný v AAS (Acta Apostolicae Sedis).

¹⁰ ERDŐ, Péter, *Accord bilatéraux entre le Saint-Siège et la Hongrie*, in *Revue d'éthique et de théologie morale «Le Supplément»*, 199 (décembre 1996, Quand le Saint-Siège signe des concordats), s. 121, 127.

zriadenie diplomatických vzťahov nevyžadovalo podpísanie zmluvy na úrovni predsedov vlád – ale potreba zrušiť dokument z roku 1964 vyžadovala formálnu zmluvu nevyhnutne. Zmluva bola podpísaná kardinálom štátnym tajomníkom Agostinom Casarolim, ktorý v roku 1964 ako splnomocnenec Svätej stolice podpísal vyššie uvedený dokument. Symbolickým spôsobom tak „otec *Ostpolitik*“ dostal úlohu odstrániť predchádzajúci kompromis a otvoriť novú éru. Neskoršie zmluvy s inými krajinami boli oveľa podrobnejšie a zvyčajne ich podpísali ministri zahraničných vecí na jednej strane a nuncius na druhej strane.

Zmluva z 9. februára 1990 sa ukázala byť základom ďalších vzťahov. Odvtedy boli uzavreté ďalšie dve zmluvy. Dňa 10. januára 1994 bola podpísaná zmluva o vojenskom ordinariáte¹¹ pretože to bolo predpokladom pre vládu, aby zriadila armádne kaplánstvo.¹² Po drastických zmenách v štruktúre armády – najmä s ohľadom na profesionálny charakter armády – sa Svätá stolica a Maďarsko dohodli na memorande o výklade Dohody o duchovnej službe poskytovanej v armáde uzavretej v roku 1994.¹³

Dňa 20. júna 1997 bola vo Vatikáne slávnostne podpísaná tretia zmluva o finančných otázkach týkajúcich sa katolíckej cirkvi.¹⁴ Svätá stolica zvolila cestu veľmi skromného prístupu vo finančných otázkach, pričom uprednostnila slobodu cirkvi a stabilitu fungovania cirkvi: pastoračné rozmery prevládali nad *restitutio in integrum* majetkových nárokov. Svätá stolica skôr hľadela dopredu ako späť. V niektorých otázkach zmluva deleguje niektoré práva na konferenciu biskupov, napríklad zmluva predpokladá, že biskupská konferencia a príslušné štátne orgány sa dohodnú na financovaní inštitúcií teologického vysokoškolského vzdelávania založených po uzavretí dohody. V iných otázkach sa strany dohodnú na ďalšom postupe po zhodnotení praxe po určitej dobe.

¹¹ AAS 86 (1994), s. 574–579, 19/1994 medzinárodná zmluva vyhlásená ministrom obrany; BAURA, Eduardo, *L'Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Ungheria sull'assistenza religiosa alle Forze Armate e di Polizia di Frontiera*, in *Ius Ecclesiae* 7 (1995), s. 374–381.

¹² Uznesenie vlády č. 61/1994. (IV. 20.) Korm.

¹³ Memorandum bolo publikované nariadením vlády č. 290/2008. (XII. 9.) Korm.

¹⁴ Ratifikovaná rozhodnutím parlamentu č. 109/1997. (XII. 8.) OGY, vyhlásené: Zákon č. LXX/1999; AAS 90 (1998), s. 330–341.; ERDŐ, Péter, *Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica d'Ungheria*. *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* XIV (1998), s. 721–728, *Ius Ecclesiae* 10 (1998), s. 652–659.

Keďže ústava zabezpečuje súlad vnútroštátneho práva s medzinárodným právom, ústavný súd má právomoc zrušiť vnútroštátne zákony, ktoré nie sú v súlade s medzinárodnými dohodami vyhlásenými zákonmi vyššieho stupňa alebo zákonmi rovnakej úrovne (napr. nariadenie vlády alebo zákon prijatý parlamentom môžu byť zrušené, ak porušujú medzinárodnú dohodu vyhlásenú zákonom parlamentu). Ak je ústava v rozpore s medzinárodnou dohodou, súd to musí oznámiť osobám zodpovedným za nesúlad. Ústavný súd zrušil časť novely zákona o sociálnej starostlivosti, ktorá obmedzovala právo katolíckej cirkvi zriadiť inštitúcie sociálnej starostlivosti, a tým porušila dohodu medzi Maďarskom a Svätou stolicou uzavretú za skoršej socialisticko-liberálnej vlády v roku 1997. Toto bol prvý prípad, keď bolo vnútroštátne právo zrušené z dôvodu porušenia dohody so Svätou stolicou. Ako vedľajší efekt by sa všetky náboženské komunity mohli opäť tešiť z tohto práva.¹⁵ V ďalšom rozhodnutí ústavný súd konštatoval, že ustanovenie zákona o verejnom vzdelávaní (zavedené v roku 2005) obmedzilo verejnú podporu cirkevných škôl, čím sa porušila rovnaká dohoda uzavretá so Svätou stolicou. Po tomto rozhodnutí nesmie byť normatívna podpora neštátnych škôl poskytovaná z rozpočtu nižšia ako normatívna podpora verejných škôl.¹⁶ Tieto prípady ukazujú, že dohody so Svätou stolicou sa skutočne kvalifikujú ako medzinárodné dohody a fungujú ako také.

Po celoštátnom víťazstve stredopravicovej politickej aliancie v roku 2010 bola do diskusie nastolená téma všeobecnej zmeny a dokonca aj nového konkordátu. Zmiešaná komisia zástupcov Svätej stolice a vlády bola znovu zvolaná. Namiesto novej zmluvy bola zmluva z roku 1997 zmenená a doplnená. Tento pozmeňujúci a doplňujúci návrh podpísali 21. októbra 2013 vedúci delegácií zmiešanej komisie, apoštolský nuncius Alberto Bottari de Castello a podpredseda vlády Zsolt Semjén. Z maďarskej strany bola zmluva vyhlásená zákonom CCIX/2013 z 12. decembra 2013 a ratifikačné dokumenty boli vymenené 10. februára 2014. V porovnaní s inými zmluvami možno túto ratifikáciu považovať za rýchly postup.¹⁷

¹⁵ Rozhodnutie č. 15/2004. (V. 14.) AB.

¹⁶ Rozhodnutie č. 99/2008. (VII. 3.) AB.

¹⁷ Pre podrobnosti ohľadom Zmluvy o finančných otázkach pozri: SCHANDA, Balázs. The Revision of the Agreement between the Holy See and Hungary on Financial Issues, *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 22 (2014), s. 447–485.

Maďarské konfesné právo je skôr určené zákonmi než zmluvami. Treba poznamenať, že zmluvy medzi Maďarskom a Svätou stolicou majú vysoko technickú povahu a chýbajú všeobecné vyhlásenia dobre známe v iných konkordátnych zmluvách. Maďarsko nemá všeobecnú zmluvu so Svätou stolicou – ani konkordát ani základnú zmluvu, ktorá by obsahovala komplexný súbor pravidiel. Spomedzi štátov strednej a východnej Európy, ktoré vstúpili do Európskej únie v roku 2004, je tento znak maďarského konfesného práva takmer jedinečný. Dôvodom môže byť na jednej strane nedostatok historickej tradície konkordátov a na druhej strane pragmatická právna tradícia, ktorá viedla k uprednostňovaniu jednotlivých prípadov namiesto veľkých konštrukcií. Existujúce konkordátne zmluvy svojou povahou zaväzujú štát (nielen vládu) ako medzinárodné zmluvy. Zmluva z roku 1997 poskytla právnu istotu katolíckej cirkvi – a nepriamo aj všetkým ostatným náboženským spoločenstvám. Nedávna revízia zmluvy je rovnako výsledkom dlhého dialógu. Väčšina nových prvkov v zmene a doplnení zmluvy nebola v skutočnosti novinkami zavodenými zmluvou, pretože už ich predtým stanovili zákony alebo prax. Konkordátna záruka však môže slúžiť aj na stabilitu konkrétnych opatrení systému financovania. Je potrebné poznamenať, že systém financovania sa netýka iba peniazi, ale je to praktickejší prejav systému vzťahov medzi cirkvou a štátom, ktorý zdôrazňuje prísne inštitucionálne oddeľovanie na jednej strane a úzku spoločenskú spoluprácu na strane druhej.

Okrem niektorých (skôr technických) dohôd uzavretých so Svätou stolicou vláda Maďarska podpísala dohody o spolupráci s niekoľkými (ale nie všetkými) uznanými cirkvami. Tie majú skôr deklaratórny charakter a neposkytujú konkrétnym komunitám osobitné práva. Dohody uzavreté s inými náboženskými komunitami (reformovaná cirkev, evanjelická cirkev, aliancia židovských spoločenstiev, baptistická cirkev, srbská pravoslávna cirkev) vo všeobecnosti významne prispeli k zabezpečeniu stability vo vzťahoch medzi cirkvou a štátom. V týchto prípadoch je zmluvným partnerom vláda (nie samotný štát).

Konkrétne dohody o určitých inštitúciách alebo projektoch sa realizujú na rôznych úrovniach (vlády alebo miestnej samosprávy).

4. Súčasná legislatívna úprava princípov náboženskej slobody a slobody svedomia v individuálnej a korporatívnej dimenzii

Doktrína o neutralite, ktorú vypracoval Ústavný súd na základe predchádzajúcej ústavy, možno považovať za najdôležitejší princíp, ktorou sa riadi štát vo vzťahu s náboženskými komunitami, ako aj s inými ideológiami. Štát by mal zostať neutrálny vo veciach týkajúcich sa ideológie; nemala by existovať žiadna oficiálna ideológia, či už náboženská alebo sekulárna. Neutralita znamená, že štát by sa nemal identifikovať s žiadnou ideológiou (alebo náboženstvom); v dôsledku toho nesmie byť inštitucionálne pripojený k cirkvám ani k žiadnej jednotlivej cirkvi ani k akejkoľvek organizácii založenej na ideológii. Z toho vyplýva, že základnou doktrínou založenou na princípe separácie (ako je výslovne uvedené v základnom zákone) je neutralita štátu. Separácia ide ruka v ruke so spoluprácou, najmä pokiaľ ide o verejné služby. Neutralita v Maďarsku by sa nemala chápať ako „laicizmus“; štát môže mať aktívnu úlohu pri poskytovaní inštitucionálneho právneho rámca, ako aj finančných prostriedkov pre cirkvi na zabezpečenie slobodného uplatňovania náboženstva v praxi. Verejné inštitúcie vrátane škôl, univerzít, nemocníc atď. sú viazané zásadou neutrality.¹⁸ Vo verejných inštitúciách nie sú nijaké náboženské symboly.

Význam odluky môže byť definovaný na jednej strane rešpektovaním autonómie (alebo sebaurčenia) cirkví („štát nesmie zasahovať do vnútorného fungovania žiadnej cirkvi“),¹⁹ a na druhej strane princípom stanoveným v zákone o náboženskej slobode: „V záujme presadzovania vnútorných zákonov a pravidiel cirkvi sa nemôže uplatňovať tlak štátu.“²⁰ Štát nemá právomoc týkajúcu sa menovania náboženských autorít alebo služobníkov.

¹⁸ Rozhodnutie ústavného súdu č. 4/1993. (II. 12.) AB. Po anglicky: L. SÓLYOM & G. BRUNNER (eds.): *Constitutional Judiciary in a New Democracy: the Hungarian Constitutional Court*. Michigan, 2000.

¹⁹ Rozhodnutie ústavného súdu č. 4/1993. (II. 12.) AB.

²⁰ Zákon č. CCVI/2011, § 8 ods. 2.

5. Súčasná právna úprava štátnej registrácie/uznania cirkví a náboženských spoločností

Po prijatí novej ústavy (2011) parlament schválil nový zákon o cirkvách, ktorý nahradil zákon č. IV/1990. Nový zákon (zákon č. CCVI z roku 2011 o práve na slobodu svedomia a náboženstva a právny štatút cirkví, denominácií a náboženských spoločenstiev) nadobudol účinnosť 1. januára 2012. Benátska komisia (Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva) uviedla vo svojom stanovisku k novému zákonu, že odstránenie „zneužívania náboženských organizácií, ktoré fungovali pre nezákonné a škodlivé účely alebo pre osobný zisk“ bolo oprávneným záujmom. Aj podľa Benátskej komisie (17) bolo legitímne aj „obmedzenie počtu uznaných cirkví“. Slobodu náboženského vyznania musia mať všetky spoločenstvá bez akéhokoľvek rozdielu, pokiaľ ide o právny formát spoločenstva. Náboženské spoločenstvá nemusia využívať určitú právnu formu, ale môžu tak urobiť: neuznaná skupina alebo náboženské združenie má mať rovnakú slobodu ako uznávaná cirkev.²¹ Okrem identifikácie niektorých dôležitých problémových otázok Benátska komisia považuje nový zákon za „vytvorenie liberálneho a štedrého rámca pre náboženskú slobodu“ (107), „štedrý rámec, ktorý umožňuje uznať pomerne veľký počet cirkví v porovnaní s inými Európskymi krajinami“ (21).²²

Namiesto formálnej registrácie a rovnakého postavenia pre náboženské spoločenstvá nový zákon ustanovuje dvojstupňový systém. Náboženské spoločenstvá môžu fungovať ako náboženské združenia alebo ako uznané cirkvi. Náboženské združenia potrebujú len desať členov na získanie registrácie a majú širokú autonómiu. Uznanie závisí od rozhodnutia parlamentu (je potrebná kvalifikovaná väčšina) a predpokladá spoluprácu komunity a štátu pri plnení verejných povinností. Náboženské združenia môžu usilovať o uznanie, ak pôsobia v Maďarsku najmenej dvadsať rokov organizovaným spôsobom alebo predstavujú náboženstvo, ktoré sa praktizuje na medzinárodnej úrovni najmenej počas jedného storočia (staršia

²¹ Rozhodnutie č. 8/1993. (II. 27.) AB.

²² Stanovisko č. 664/2012 k zákonu č. CCVI z r. 2011, o právo na slobodu svedomia a náboženstva a o právnom postavení cirkví, denominácií a náboženských spoločností v Maďarsku, prijaté Benátskou komisiou na jej 90. plenárnom zasadnutí.

verzia zákona neberie do úvahy zahraničnú existenciu).²³ Žiadosť môže podať zástupca náboženského združenia s minimálne 1 000 podporovateľmi (nie nevyhnutne členmi – každý by mohol podporiť uznanie novej cirkvi). Parlament rozhoduje o návrhu zákona. Z 82 komunít žiadajúcich o uznanie parlament vo februári 2012 uznal 17 náboženských spoločenstiev, čím zvýšil ich celkový počet na 31.²⁴

Ak by náboženské spoločenstvo prijalo neústavnú prax, parlament by mohol odvolať uznanie po vyjadrení ústavného súdu.²⁵ Združenia by mohli byť zrušené rozhodnutím súdu v prípade súdneho konania o verejnom záujme v prípade nezákonných činností.²⁶ Treba poznamenať, že náboženské združenia – na rozdiel od iných združení – nepodliehajú kontrole cestou verejného dohľadu, pokiaľ ide o zákonnosť ich činnosti.

Nový systém možno opísať ako dvojstupňový systém s ľahko dostupným stavom združenia a malou skupinou spoločenstiev, ktoré majú osobitné uznanie. „Cirkev“ podľa nového zákona má viac chránený a autonómny status ako podľa zákona z roku 1990. Na druhej strane, komunity, ktoré stratili svoj cirkevný status a stali sa náboženskými združeniami, sa dostali do menej priaznivejšej pozície ako predtým. Dvojstupňový systém získal aj ústavnú ochranu, pretože základný zákon upravuje rôzne kategórie náboženských komunít. Z hľadiska náboženskej slobody dvojstupňový systém ako taký nevyvoláva obavy. Ide skôr o politickú povahu postupu uznávania, pretože neexistuje žiadny opravný prostriedok proti rozhodnutiu parlamentu odmietajúceho status spoločnosti, ktorá spĺňa zákonné požiadavky. Parlamentné rozhodnutie o uznaní je viac politické hlasovanie ako formálny postup s procesnými zárukami a účinnými opravnými prostriedkami.

Všetky náboženské spoločenstvá registrované podľa zákona z roku 1990, ktoré neboli uznané ako cirkev, sa stali združeniami na podkla-

²³ Hoci Benátska komisia nepovažuje počet požiadaviek žiadateľov za nadmerný, požiadavka trvania sa považuje za neprimeranú (64).

²⁴ Zákon č. VII/2012. Medzi uznávané komunity patria metodistická cirkev, cirkev adventistov, letničné cirkvi, anglikánska cirkev, Cirkev Ježiša Krista svätých posledných dní, Nazaréni, Armáda spásy, Svedkovia Jehovovi, ISKCON, pravoslávna koptská cirkev, dve islamské spoločenstvá a päť budhistických spoločenstiev.

²⁵ Postup je analogický s rozpustením miestnych samospráv (mestských rád) parlamentom.

²⁶ Zákon č. CLXXV/2011, § 11.

de žiadosti. Náboženské združenia môžu používať označenie „cirkev“. V mnohých praktických otázkach pri schvaľovaní konečnej verzie nového zákona sa zdalo, že zákonodarca podporuje drobné náboženské komunity vrátane spoločenstiev, ktoré naďalej fungujú ako združenia. Príkladom môže byť, že tieto združenia majú právo vlastníť poľnohospodársku pôdu alebo riadiť teologické akadémie.

Nový zákon o náboženstve (a zákon o združeníach) zabezpečuje štatút subjektu základnej úrovne pre všetky náboženské spoločenstvá. Najdôležitejším rozdielom medzi náboženskými združeniami a inými nevládnymi organizáciami je, že na rozdiel od iných združení majú náboženské združenia plnú autonómiu. Rovnako ako uznané cirkvi nemôžu byť predmetom štátnej kontroly a fungujú oddelene od štátu. Európsky súd pre ľudské práva zistil porušenie slobody združovania v súvislosti so slobodou náboženského vyznania v prípade iniciovanom komunitami, ktoré neboli uznané parlamentom, a teraz boli zaregistrované ako náboženské združenia.²⁷ Po rozsudku parlament diskutoval o návrhu zákona, ktorým by sa systém registrácie/uznávania stal iba podporným a udeľoval väčší počet práv komunitám, ktoré parlament neuznal, ale návrh zákona neobdržal r. 2015 potrebnú kvalifikovanú väčšinu v parlamente.

Vzhľadom na skupinu priznaných práv neexistuje rozdiel medzi náboženskými združeniami a uznávanými cirkvami. Obaja majú právnu subjektivitu, autonómiu a oslobodenie od dane. Spolupráca je však vo všeobecnosti vyhradená uznaným cirkvám. Iba uznávané cirkvi majú právo ponúkať náboženské vzdelávanie na verejných školách. Majú čas vysielania vo verejných médiách. Veľké uznávané cirkvi zorganizovali kaplánsku službu v armáde a vo väzniciach. Využívajú veľkorysý systém verejného financovania vrátane systému daňovej asignácie na podporu svojich náboženských aktivít a vrátane verejnej podpory ich verejnoprospešných aktivít (školy, nemocnice atď.). V posledných rokoch získalo aj verejné financovanie niekoľko cirkevných projektov na základe rozhodnutia vlády – najmä rekonštrukcia architektonického dedičstva. Niektoré uznávané cirkvi by sa vzdali verejnej podpory (napr. mormóni), zatiaľ čo iní priznané práva nevyužívajú (pre malé komunity náboženské vzdelávanie na verejných školách nie je realistické). Politiky náboženských spoločenstiev pod rovnakým právnym režimom sa do značnej miery od seba od-

²⁷ Magyar Keresztény Mennonita Egyház and Others v. Hungary (judikát z 8. 4. 2014).

lišujú a právne režimy (uznané cirkvi – náboženské združenia) sú veľmi odlišné.

Všetky ostatné cirkvi a náboženské spoločenstvá budú mať v budúcnosti právnu subjektivitu ako združenia. Nový zákon o náboženstve (a zákon o združeníach) zabezpečuje štatút subjektu základnej úrovne pre všetky náboženské spoločenstvá. Najdôležitejším rozdielom medzi náboženskými združeniami a inými nevládnymi organizáciami je, že na rozdiel od iných združení majú náboženské združenia plnú autonómiu. Rovnako ako uznané cirkvi nemôžu byť predmetom štátnej kontroly a fungujú oddelene od štátu. Taktiež sa uznáva právo ich duchovného o zákaze byť vypočúvaný, pokiaľ ide o profesijné tajomstvá (§ 36 ods. 2). Toto uznanie samozrejme predpokladá, že aj náboženské združenia môžu mať duchovenstvo, ale duchovenstvo náboženského združenia by nemalo nárok na kvalifikovanú trestnú ochranu a bolo by považované za bežnú súkromnú osobu.

6. Súčasná legislatívna úprava štátnej evidencie právnických osôb založených cirkvami a náboženskými spoločnosťami

Vnútorne subjekty uznávaných cirkví (organizačné zložky ako farnosť alebo diecéza, rehoľné rády, ale aj verejnoprospešné subjekty, ako sú školy, zdravotnícke zariadenia atď.) majú tiež právnu subjektivitu na základe rozhodnutia cirkvi. Vnútroorganizačné subjekty cirkví registruje namiesto súdu príslušná vládna inštitúcia, ak cirkev sama má záujem registrovať svoje vnútroorganizačné subjekty. Cirkevný charakter vnútorných entít určuje samotná cirkev. Cirkev môže určiť typ vnútorných subjektov, ktoré štát uznáva (napríklad „všetky farnosti“), alebo môže vyhlásiť určité jednotky (daný rehoľný rád, kongregáciu alebo inštitúciu) za právnickú osobu. Právnu subjektivitu ako aj zástupcu subjektu určuje samotná cirkev. Používanie verejného registra cirkevných subjektov je nepovinné. Registrácia interného subjektu príslušnou vládou inštitúciou prináša právnu istotu, pre vznik právnej subjektivity sa však nevyžaduje.

Keď cirkevné subjekty založia nadácie alebo spoločnosti, takéto subjekty nemajú žiadny cirkevný charakter. V ich prípade je cirkevným subjektom iba ich zakladateľ/vlastník, nie ale samotná nadácia alebo spoločnosť.

7. Doterajšie skúsenosti a otvorené otázky v oblasti štátnej registrácie cirkví a náboženských spoločností a štátnej evidencie cirkevných právnických osôb

Právny status poskytnutý náboženským spoločenstvám sa presunul z veľmi liberálneho režimu do značne reštriktívneho, a to právnymi predpismi prijatými v roku 2011.

Niektoré náboženské združenia zostávajú frustrované, pretože nemajú rovnaký právny základ ako bežné cirkvi. Náboženské združenia, ktoré prevádzkujú verejnoprospešné inštitúcie, poukazujú na to, že strácajú právo na financovanie rovnako ako verejné inštitúcie.

Rozhodnutia ústavného súdu vyžadujú od parlamentu, aby novelizoval právne predpisy v dvoch citlivých aspektoch. V prvom rade náboženské združenia, ktoré požadujú uznanie parlamentom, majú právo na rozhodnutie v primeranej lehote.²⁸ Dvojúrovňový systém sám o sebe je založený na ústavných ustanoveniach, mal by však existovať transparentný postup uznávania a spoločenstvá žiadajúce o uznanie majú právo na včasné rozhodnutie. V neposlednom rade daňovníci, ktorí chcú 1% daňovou asignáciou podporiť náboženské združenie namiesto uznávanej cirkvi, majú mať právo tak urobiť.²⁹ Od roku 2013 môžu náboženské združenia využívať iba daňové postavenie vyplývajúce zo združenia, ale sú vylúčené z daňového postavenia vyhradeného pre uznané cirkvi. Podriadenie rôznych náboženských spoločenstiev do rôznych finančných režimov môže byť legitímne, ale z pohľadu daňovníka tu nemôže byť žiadny rozdiel. Prívrženci menších a tradičných komunít majú mať rovnaké práva, pokiaľ ide o podporu ich komunity.

Vzhľadom na novelu zákona z roku 2011, podľa nového znenia zákona o cirkvách z apríla 2019 majú namiesto dvoch kategórií (náboženské združenie – uznaná cirkev) existovať štyri kategórie pre náboženské spoločenstvá.

Subjekt základnej úrovne zostáva náboženským združením (vallási egyesület), právnickou osobou, ktorá požíva úplnú autonómiu. Novinou novely je, že aj náboženské združenia majú právo na daňovú asignáciu od daňovníkov. Takýmto spôsobom využívajú verejný príspevok

²⁸ Rozhodnutie č. 27/2014. (VII. 23.) AB, Rozhodnutie č. 36/2017. (XII. 29.) AB.

²⁹ Rozhodnutie č. 17/2017. (VII. 18.) AB.

nad rámec oslobodenia od dane. Zákon ustanovuje aj možnosť uzatvárania zmlúv medzi štátom a náboženským združením o ďalších dotáciách a podpore verejnoprospešných aktivít (napr. vzdelávanie, zdravotná starostlivosť atď.).

Po troch rokoch môže byť náboženské združenie povýšené na registrovanú cirkev (nyilvántartásba vett egyház), ak v predchádzajúcich troch rokoch im v priemere najmenej 1 000 daňovníkov pridelilo 1 % z ich dane z príjmu a tieto fungujú aspoň päť rokov ako náboženské združenie v Maďarsku alebo sto rokov v zahraničí. Menšie náboženské združenia sa môžu stať registrovanými cirkvami, ak vyhlásia, že nemajú v úmysle požadovať dodatočné verejné finančné prostriedky nad rámec daňovej asignácie. Pre realizáciu ďalších dotácií môže štát založiť zmluvný vzťah aj s registrovanými cirkvami.

Mierne vyšší stav by bol stav zapísaných cirkví (druh registrácie prvej triedy – bejegyzett egyház). Náboženské združenie sa môže stať zapísanou cirkvou, ak im v predchádzajúcich piatich rokoch v priemere najmenej 4 000 daňovníkov pridelilo 1 % z ich dane z príjmu a zároveň pôsobili ako náboženské združenie najmenej 20 rokov v Maďarsku alebo 100 rokov v zahraničí alebo ako registrovaná cirkev najmenej 15 rokov. Náboženské združenia s najmenej 10 000 zapísanými členmi sa môžu stať aj zapísanými cirkvami po 20 rokoch, ak vyhlásia, že nenárokujú ďalšie verejné dotácie. Okrem možnosti uzatvorenia zmlúv medzi zapísanou cirkvou a štátom o verejnoprospešných činnostiach sa zapísané cirkvi podieľajú aj na systéme daňovej asignácie a dostávajú aj dodatočnú dotáciu, ktorá dopĺňa daňové príjmy, ktoré rozdeľujú príslušný podiel dane, ktorá nie je zahrnutá v asignáciách (1 % dane z príjmov sa rozdeľuje medzi cirkvi – príslušný podiel tých, ktorí nevyužijú svoje právo poskytnúť 1 % svojej dane, sa rozdeľuje podľa podielu, ktorý určili tí, ktorí 1 % svojej dane).

Náboženské združenia, registrované a zapísané cirkvi sú zaregistrované na Metropolitnom súde v Budapešti.

Najvyšší status pre náboženské subjekty zostáva uznávaným cirkvám (bevett egyház). Ak štát vstúpi do komplexnej dohody o spolupráci so zapísanou cirkvou, priznáva aj jej uznanie. Takéto dohody sú vyhlásené osobitnými zákonmi parlamentu. Uznané cirkvi majú širokú škálu speci-

álnych práv a verejnej podpory vrátane verejného financovania ich verejnoprospešných inštitúcií (ako sú školy, nemocnice atď.).

Registrované, zapísané a uznané cirkvi, ako aj ich vnútorné subjekty sú cirkevnými právnickými osobami. Všetky cirkevné právnické osoby majú právo poskytovať náboženskú výchovu na verejných školách a dostávať verejné financie na takéto vzdelávanie.

Zákonomdarca zaviedol vysoko komplexný systém na zabezpečenie primeraného postavenia rôznych spoločenstiev. Novela pridala niektoré práva všetkým komunitám (napr. systém daňovej asignácie). Dočasné kroky medzi náboženskými združeniami a uznanými cirkvami by mohli byť príťažlivé pre niektoré komunity (dodatočné finančné prostriedky, náboženské vzdelávanie na verejných školách a prípadne vyššia spoločenská prestíž). Zatiaľ čo náboženské združenia majú právo byť povýšený na registrovanú alebo zapísanú cirkev, ak spĺňajú kritériá, rozhodnutie o tom, či sa subjekt stane uznanou cirkvou, zostáva v rozhodovacej právomoci parlamentu: štát aj cirkev musia byť ochotné spolupracovať pre verejné dobro.

Bibliografia

Literatúra

BARBERINI, Giovanni. *La politica del dialogo. La Carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*. Bologna, 2008.

BAURA, Eduardo. L'Accordo tra la Santa Sede a la Repubblica di Ungheria sull'assistenza religiosa alle Forze Armate e di Polizia di Frontiera, *Ius Ecclesiae* 7 (1995), s. 374–381.

CASAROLI, Agostino. *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti* (1963–89), Torino, 2000.

ERDŐ, Péter. Accord bilatéraux entre le Saint-Siège et la Hongrie, *Revue d'éthique et de théologie morale «Le Supplément»*, 199 (décembre 1996, Quand le Saint-Siège signe des concordats), s. 121.

ERDŐ, Péter. Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica d'Ungheria, *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* XIV (1998), s. 721–728, *Ius Ecclesiae* 10 (1998), s. 652–659.

GERGELY, Jenő. *Relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede (1920–1990)*. In: ZOMBORI, István (ed.). *Le relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede 1920–2000*, Budapest, 2001.

- SCHANDA, Balázs. *Religion and Law in Hungary*, Alphen aan den Rijn, Hollandia: Wolters Kluwer, 2015.
- SCHANDA, Balázs. Revision of the Agreement between the Holy See and Hungary on Financial Issues, *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 22:2 (2014), s. 477–485.
- SCHANDA, Balázs. The Freedom of Religious Association in Hungary: Recent Developments, *Religion and Human Rights: An International Journal* 8 (2013), s. 65–75.
- UITZ, Renáta. Lessons for Access to Legal Entity Status for Religious Communities for Europe: Hungary's New Religion Law Faces Repeated Challenges, *Religion and Human Rights: An International Journal* 8 (2013), s. 43–63.
- UITZ, Renáta. *The Pendulum of Church-State Relations in Hungary*. In: Peter CUMPER – Tom LEWIS (eds.). *Religion, Rights and Secular Society, European Perspectives*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2012.

REGISTRÁCIA NÁBOŽENSKÝCH ORGANIZÁCIÍ NA UKRAJINE

Oleksandr Bilash

*Uzhhorod National University, Faculty of Law, Department
of Administrative, Financial and Informative Law*

Abstrakt

Tento článok je venovaný analýze administratívno-právneho mechanizmu a postupu pri registrácii náboženských organizácií a aktuálnym zmenám ukrajinskej legislatívy. Na základe skúmania ústavy a normatívnych právnych aktov autor vykonáva stručnú analýzu náboženského práva v období Sovietskeho zväzu, komplexne charakterizuje súčasnú legislatívu Ukrajiny v oblasti slobody svedomia a náboženstva, čo naznačuje, že právny status náboženských organizácií na Ukrajine je determinovaný ústavnými a administratívno-právnymi zásadami vzťahov medzi štátom a náboženskými organizáciami. Autor uvádza najnovšie štatistiky o náboženskej situácii na Ukrajine, analyzuje prvú medzinárodnú zmluvu nezávislej Ukrajiny s náboženskou organizáciou – ekumenickým patriarchátom.

Kľúčové slová

Konfesné právo, sloboda svedomia, sloboda vyznania, ukrajinská legislatíva, registrácia náboženských organizácií, náboženské združenia, cirkev, právna úprava, právnické osoby

Úvod

Otázka vedeckého výskumu týkajúceho sa registrácie náboženských organizácií na Ukrajine je naliehavejšia ako kedykoľvek predtým. Ukrajinská legislatíva v oblasti slobody svedomia a náboženstva prešla po mnohých desaťročiach významnými zmenami, ktoré ovplyvnili aj vzťah medzi štátom a náboženskými organizáciami, keďže sa zmenila právna situácia náboženských organizácií ako špecifických inštitúcií občianskej spoločnosti. Náboženská organizácia, ako inštitucionálna forma vyjadrenia náboženstva a nevyhnutná podmienka jeho spoločenskej existencie, plní náboženské potreby ľudí, ktoré určujú povahu a účel náboženských organizácií.

Zmeny ústavnoprávneho alebo administratívno-právneho postavenia náboženských organizácií v štáte priamo ovplyvňujú nielen vzťahy medzi štátom a cirkvami všeobecne, ale aj celý náboženský život spoločnosti. Je nespochybniteľným faktom, že rôzni členovia občianskej spoločnosti vytvárajú rôzne náboženské organizácie, pričom prvoradým cieľom takejto skupiny veriacich je následná registrácia a získanie statusu náboženskej organizácie. Z procesu štátnej registrácie náboženských organizácií, ich výkonu právomocí ako právnickej osoby, kontroly justičných orgánov pre činnosť náboženských organizácií a ich likvidácie, vyplývajú administratívne a právne vzťahy (medzi štátom a náboženskými organizáciami).

Na základe štúdie a stručnej analýzy náboženskej legislatívy, týkajúcej sa postavenia a činnosti náboženských organizácií počas sovietskeho obdobia, skúmania ústavných princípov slobody svedomia a náboženstva, administratívneho a právneho postavenia náboženských organizácií v právnych predpisoch modernej Ukrajiny, sa v tomto článku pokúsime analyzovať súčasný stav ukrajinskej legislatívy týkajúcej sa registrácie náboženských organizácií a zmien, ktoré sa udiali a ešte stále dejú na Ukrajine.

1. Náboženská legislatíva na Ukrajine počas existencie Sovietskeho zväzu

Mnoho rokov sovietska moc považovala cirkev a náboženské organizácie za svojho ideologického protivníka. V. I. Lenin vo svojej práci „Socializmus a náboženstvo“ v podstate vysvetlil celú budúcu politiku sovietskej moci, keď napísal: „Štát by sa nemal zaoberať náboženstvom, náboženské spoločnosti by nemali byť spojené so štátnou mocou. Každý by mal byť úplne slobodný, aby mohol vyznávať akékoľvek náboženstvo alebo nevyznávať žiadne a byť teda ateistom, ktorým by mal byť každý socialista ... Úplné oddelenie cirkvi od štátu je požiadavka, ktorú socialistický proletariát požaduje od moderného štátu a modernej cirkvi“.¹

¹ Lenin V.I. (Ленин В.И.) Socializmus a náboženstvo (Социализм и религия). Полное собрание сочинений В.И. Ленина, zv. 12. Moskva, 1968, s. 143–144.

1.1 Ústavná legislatíva

Od konca 20. rokov 20. storočia v náboženskej politike sovietskych orgánov existovala tendencia k úplnému odstráneniu náboženstva zo života spoločnosti. Prvým aktom ústavnej povahy v rámci sovietskeho štátu, pokiaľ ide o slobodu svedomia, je vyhláška Rady ľudových komisárov Ruskej socialistickej federatívnej sovietskej republiky (ďalej „RSFSR“) z 20. 1. 1918 „O slobode svedomia, cirkvi a náboženských spoločností“.² Až neskôr, v januári 1924, bola Ústava Zväzu sovietskych socialistických republík prijatá a schválená Druhým snemom Sovietov Zväzu sovietskych socialistických republík (ďalej „ZSSR“). Treba poznamenať, že prvá Ústava ZSSR neobsahovala časti venované základným právam a povinnostiam občanov, ale ponechala reguláciu týchto práv a povinností na úrovni Ústav republík Zväzu, pričom samotná Ústava ZSSR pozostávala z dvoch častí: Deklarácie o vytvorení ZSSR a Zmluvy o vytvorení ZSSR. Vzhľadom na obmedzený rozsah nášho príspevku nás bude zaujímať najmä Ústava RSFSR v rokoch 1918, 1925 a 1937, ako aj Ústava Ukrajinskej Socialistickej Sovietskej Republiky z rokov 1919, 1929, 1937 a 1978.

Treba poznamenať, že Ústava RSFSR z roku 1918 (článok 13) nezdiedala koncepciu slobody svedomia a slobody náboženského vyznania, čo potvrdzujú aj následné akty sovietskej ústavnej legislatívy. Táto ústava sa v podstate stala základom ústavy iných republík Zväzu. Ústava ukrajinskej socialistickej sovietskej republiky, schválená Všeukrajinským snemom sovietskych na zasadnutí 10. marca 1919, a nakoniec prijatá Všeukrajinským centrálnym výkonným výborom na zasadnutí 14. marca 1919, v oddiele III. „Deklarácia práv a povinností pracujúcich a vykorisťovaných ľudí Ukrajiny“ dáva nasledujúce vysvetlenia týkajúce sa slobody svedomia:

...pri zabezpečovaní práva robotníkov na slobodu svedomia, ako aj na zabránenie možnosti používať náboženstvo a cirkev s cieľom ovplyvniť triedny systém, je cirkev oddelená od štátu a všetci občania majú právo šíriť náboženské učenie,

² O slobode svedomia, cirkevných a náboženských spoločností: Vyhláška Rady ľudových komisárov RSFSR z 20. januára 1918. Dekréty sovietskej vlády. Moskva: Štátne vydavateľstvo politickej literatúry, 1957. Zväzok 1, s. 373–374.

ktoré nesleduje žiadne sociálne či politické ciele, ako aj protináboženské učenia, ktoré nie sú v rozpore s vyhladkami komunistického svetonázoru.“³

Ako sovietsky vedec V. Goncharenko napísal neskôr: „Prvýkrát dostali pracujúci ľudia na Ukrajine slobodu slova, slobodu tlače...“⁴

V roku 1925 bola prijatá nová Ústava RSFSR, ktorá prakticky nemenila článok 4 predchádzajúcej ústavy: „S cieľom zabezpečiť, aby pracujúci ľudia mali skutočnú slobodu svedomia, cirkev je oddelená od štátu a školstvo od cirkvi a sloboda náboženskej a protináboženskej propagácie je daná všetkým občanom“.⁵ Až v roku 1929, rozhodnutím XIV. Všeruského Snemu Sovietov, bol tento článok zmenený. Slová „sloboda náboženskej a protináboženskej propagácie“ boli nahradené slovami „sloboda náboženských vyznaní a protináboženská propagácia“. Táto zmena svedčila o obmedzení vplyvu a práv veriacich a zbavila ich možnosti šírenia náboženstva nad rámec ich náboženských štruktúr. Táto korekcia sa neskôr nachádza v ústavách ZSSR v roku 1936⁶ a dokonca v roku 1977.⁷

1.2 Správna legislatíva

Jediným príkladom kodifikácie správneho práva v bývalom ZSSR do roku 1980, keď boli prijaté Základy právnych predpisov ZSSR o legislatívnych priestupkoch, sa stal správny kódex Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky (ďalej „USSR“) z roku 1927.⁸ Tento kódex reguloval pomerne širokú škálu sociálnych vzťahov. Veľmi skoro bol kódex preložený do nemčiny.⁹

³ Ústava Ukrajinskej Socialistickej Sovietskej Republiky. Kyjev. 1919.

⁴ Goncharenko V.D. (Гончаренко В.Д.) Prvá Ústava Ukrajinskej SSR. Problémy socialistickej zákonitosti. (Первая Конституция Украинской ССР. Проблемы социалистической законности.) Charkov: Vishcha shk., 1983. Zv. 11., s. 15.

⁵ Ústava (Základný Zákon) RSFSR, prijatá 11. mája 1925. Moskva. 1925.

⁶ Ústava Zväzu Sovietskych Socialistických republík. Prijatá na Mimoriadnom VIII. Celostátnom sneme sovietskych 5. decembra 1936. Izv. Centrálny výkonný výbor Zväzu ZSSR a Celoruský ústredný výkonný výbor. 1936 (č. 283).

⁷ Ústava Zväzu Sovietskych Socialistických republík. Prijatá Mimoriadnym siedmym zasadnutím Najvyššieho sovietu ZSSR 7. októbra 1977. Vedomosti Najvyššieho sovietu ZSSR. 1977, č. 41, čl. 617.

⁸ Administratívny kódex Ukrajinskej SSR. Text a komentár. Ed. S. Kanarsky a Yu. Mazurenko. S predslovom V. Valitsky. Právne vydavateľstvo NKU ukrajinskej SSR. 1928.

⁹ Verwaltungsgesetzbuch der Ukraine von 1927. Zeitschrift für Ostrecht. Osteuropa-Institut in Breslau, Heft 10-11. Berlin. 1928.

Správny kódex obsahoval aj kapitolu X. „Pravidlá o kultoch“, ktorá bola rozdelená do troch častí: „Základy“, „Náboženské spoločnosti“, „Náboženské vlastníctvo.“ Prvá časť potvrdila oddelenie cirkvi od štátu a školstva od cirkvi a zároveň potvrdila právo každého občana „vyznávať akékoľvek náboženstvo alebo nevyznávať žiadne. Vyznávanie akéhokoľvek náboženstva alebo nevyznávanie žiadneho neprináša žiadne právne obmedzenia a neposkytuje žiadne výhody.“

Treba poznamenať, že v tom istom článku 351 osobitná poznámka zakazuje označovať príslušnosť k náboženstvu v úradných občianskych dokumentoch, ale tiež zakazuje uvádzať nepríslušnosť k určitému náboženskému vyznaniu. Podľa správneho kódexu z roku 1927 mali občania právo zakladať náboženské spoločenstvá za predpokladu dodržiavania pravidiel pre neziskové organizácie, ako sú spoločnosti a občianske zväzy (čl. 358). Náboženské spoločenstvá nemali postavenie právnickej osoby (čl. 360). Pokiaľ ide o majetok náboženských spoločenstiev, v tomto prípade bol všetok majetok (s výnimkou dočasného prevodu majetku súkromných osôb na náboženské spoločnosti) zoštátnený (čl. 366). Pokiaľ ide o registráciu náboženských organizácií, dekrét „O odluke cirkvi od štátu a školstva od cirkvi“ z roku 1918 nestanovil osobitný postup na vytvorenie náboženskej komunity a naznačil, že všetky „cirkevné a náboženské spoločnosti musia dodržiavať všeobecné ustanovenia pre súkromné spoločnosti a zväzy...“¹⁰

Nariadenie z roku 1929 o náboženských združeniach po prvýkrát spomínalo osobitný postup registrácie, ktorý musí náboženská komunita podstúpiť predtým, ako začne existovať: „4. Náboženská spoločnosť a skupina veriacich môžu začať svoju činnosť až po registrácii spoločnosti a skupiny veriacich pred náboženskou komisiou okresného výkonného výboru...“

V období 1948–1954 boli všetky žiadosti veriacich týkajúce sa založenia nových modlitebných domov a registrácie náboženských organizácií odmietnuté. Navyše sa prejavila štátna snaha o zníženie počtu registro-

¹⁰ O oddelení cirkvi od štátu a školstva od cirkvi. Dekrét Ľudových komisárov RSFSR z 23. januára 1918.

vaných chrámov kvôli „dlhému nepoužívaniu z dôvodu nedostatku duchovenstva“.¹¹

Zaujímavý je aj dokument „Inštrukcia o uplatňovaní legislatívy o kultoch“ z roku 1961.¹² Podľa tejto inštrukcie sa nemá vykonávať štátna registrácia „náboženských spoločností a skupiny veriacich patriacich k sektám, ktorých doktrína je protištátna a supresívna: svedkovia Jehovovi, pravo-pravoslávni kresťania, pravo-pravoslávne cirkvi, adventisti atď.“ V nariadení Rady ministrov USSR z 1. apríla 1969 pod názvom „O posilnení kontroly pre implementáciu zákona o náboženských kultoch,“ č. 219, sa výslovne uvádza, že voči „vedúcim predstaviteľom náboženských organizácií, ktoré sa odmietajú zaregistrovať, sa prijímú primerané opatrenia“. Podľa administratívneho práva „náboženské spoločnosti sú založené výlučne na ich náboženské potreby, a preto nemajú právnu subjektivitu; čo znamená, že nemajú ako spoločnosť právo nadobúdať vlastnícke práva k majetku, prevziať ho alebo prevziať záväzky, vypracovávať zmluvy, zúčastňovať sa konania pred súdom (článok 360 administratívneho kódexu USSR)“.

1.3 Trestná legislatíva

Dňa 8. júna 1922 bol prijatý nový trestný kódex USSR.¹³ 23. augusta 1922 bol Kódex uvedený do platnosti.¹⁴ Prof. Benitsky poznamenáva: „Trestný kódex USSR z roku 1922 skutočne recipoval Trestný kódex RSFSR, prijatý 26. mája 1922 na treťom zasadnutí IX. Všeruského Snemu Sovietov pracujúcich, roľníkov, Červenej armády a kozáckych poslancov“.¹⁵ Analý-

¹¹ O náboženských združeniach. Uznesenie Ústredného výkonného výboru a SNK RSFSR z 8. apríla 1929.

¹² Pokyny na uplatňovanie legislatívy o kultoch. Schválené uznesením Rady pre náboženské kulty pri Rade ministrov ZSSR a rozhodnutím Rady pre záležitosti Ruskej pravoslávnej cirkvi pri Rade ministrov ZSSR, 16. marca 1961.

¹³ Trestný kódex Ukrajinskej SSR (schválený Celoukrajinským Centrálnym Výkonným Výborom 23. augusta 1922) s abecedným indexom. Charkov: Vydavateľstvo NKU Ukrajinskej SSR. 1922. 50 s.

¹⁴ O zavedení Trestného kódexu ZSSR. Uznesenie VUTSVK z 23. augusta 1922. ZU USSR. 1922, č. 36, čl. 554.

¹⁵ Benitsky A. S. (Беніцький А. С.) Zodpovednosť za zapojenie sa do trestného činu a spoluúčasť na trestnom čine v súlade s Trestným zákonom USSR v rokoch 1922 a 1927. (Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно

za III. kapitoly Osobitnej časti trestného kódexu RSFSR z roku 1922 pod názvom „Porušenie pravidiel o oddelení cirkvi od štátu“ a zodpovedajúca kapitola IV. Trestného kódexu USSR z roku 1922 toto tvrdenie prakticky potvrdzujú. Ako prakticky v celom kódexe, spomenutá kapitola uvádza len maximálnu hranicu možného trestu.¹⁶ Tu je niekoľko príkladov:

Článok 111. Vyučovanie náboženstva mladistvých a detí na verejných alebo súkromných vzdelávacích inštitúciách a školách sa trestá nútenou prácou na obdobie do jedného roka.

Článok 114. Vykonávanie náboženských obradov v náboženských zariadeniach a podnikoch, ako aj umiestňovanie náboženských obrazov v týchto budovách, sa trestá nútenou prácou na obdobie až troch mesiacov alebo pokutou až do výšky 300 rubľov v zlate.

Musíme konštatovať, že článkom 115 sa ustanovili trestné sankcie vo forme povinnej práce na obdobie do šiestich mesiacov pre tých, ktorí bránili výkonu náboženských obradov (ktoré neporušujú verejný poriadok a neporušujú práva občanov). Je však nepravdepodobné, že sa tento článok používal v záujme cirkvi.

V Trestnom kódexe z roku 1960, ktorý nadobudol účinnosť 1. apríla 1961, článok 138 naďalej stanovuje trestnoprávnu zodpovednosť za porušenie Zákona O oddelení cirkvi od štátu a školstva od cirkvi. Zmeny tohto článku boli vykonané v rokoch 1966 a 1983, ale tento článok bol v roku 1992 v súvislosti s prijatím ukrajinského zákona „O rehabilitácii obetí politických represii“ úplne zrušený.¹⁷

з Кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 pp.) *Vedecký bulletin Štátnej univerzity vo Lvove*. 2013. Vydanie 4., s. 199.

¹⁶ Novak K.M. (Новак К. М.) *Hlavné osobitosti Trestného kódexu ukrajinskej SSR z roku 1922 (Основні особливості Кримінального кодексу УСРР 1922 р.)* Teória a prax modernej justície: materiály I. Všeukrajinskej vedeckej konferencie, Charkov, 15. marca – 15. apríl 2013: Ústavná výstavba v Ukrajinskej Sovietskej Socialistickej Republike počas sovietskej éry: materiály okrúhleho stola, Charkov, 24. marca 2013. Charkov, 2013, s. 201–202.

¹⁷ Tento ukrajinský zákon má v súčasnosti názov „O rehabilitácii obetí represii komunistického totalitného režimu v rokoch 1917–1991“.

2. Náboženská situácia na Ukrajine v súčasnosti

2.1 Náboženské sebaurčenie a príslušnosť ukrajinských občanov

Podľa nedávnych štatistických výskumov a prieskumov jednej z najznámejších a najspoľahlivejších sociologických agentúr (ukrajinské Centrum pre ekonomické a politické štúdie pomenované po Alexandrovi Razumkovovi)¹⁸ je úroveň deklarovanej náboženskej príslušnosti v ukrajinskej spoločnosti stále veľmi vysoká, viac ako 72 % respondentov priznalo svoju náboženskú príslušnosť. Podobne ako vo všetkých krajinách, kde prevláda pravoslávie, úroveň religiozity je omnoho vyššia u ľudí vyššej vekovej kategórie a menšia medzi mladými ľuďmi.

Počet ľudí, ktorí pravidelne navštevujú bohoslužby, je o niečo menší, približne 58 %, čo je o niečo menej ako deklarovaný počet veriacich ľudí. Avšak alarmujúca je situácia spojená s náboženskou výchovou detí, pretože iba 16 % respondentov sa domnieva, že náboženské vzdelávanie je nevyhnutné (38 % respondentov na Západe a iba 6 % na východe Ukrajiny).

Pokiaľ ide o konfesiónálne rozdelenie, väčšina respondentov sa považuje za ortodoxných kresťanov (67,3 %); ďalší za gréckokatolíkov (9,4 %), protestantov rôznych denominácií (2,2 %), rímskokatolíkov (0,8 %), židov (0,4 %), kresťanov bez upresnenia konkrétnej konfesie (7,7 %).

Aj v súvislosti s nedávnymi udalosťami na Ukrajine rastie počet odporcov inštitútu štátnej cirkvi; až 56 % respondentov túto myšlienku nepodporuje, podporuje ju len 12 %. V roku 2010 bola táto myšlienka podporená viac, keď za tento inštitút štátnej cirkvi hlasovalo 20 % a proti bolo 52 %.

¹⁸ Osobitosti náboženského a konfesijného sebaurčenia ukrajinských občanov: trendy v rokoch 2010 - 2018 (informačné materiály). Informačné materiály pripravené pre pravidelné zasadnutie stáleho okrúhleho stola „Náboženstvo a moc na Ukrajine: problémy vzájomných vzťahov“ 26.apríla 2018, s pomocou zastupiteľského úradu nadácie Conrada Adenauera na Ukrajine. Kyjev. 2018. Prístupový režim: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf.

2.2 Oficiálna štatistika náboženských organizácií na Ukrajine k 1. januáru 2019

Podľa oficiálnych štatistík Oddelenia náboženských záležitostí a národností Ministerstva kultúry Ukrajiny k 1. januáru 2019¹⁹ existuje na Ukrajine 35 162 náboženských organizácií, z toho:

pôsobiace – 32719;

neaktívne – 1011;

neregistrované – 1120.

Pre zjednodušenie uvádzame štatistické údaje o najväčších náboženských združeniach v tabuľke:

Cirkvi a denominácie	Náboženské spoločnosti / sú aktívni / neaktívne / neregistrovaný	Kláštory / mníši a mníšky	Kňazi/ vrátane cudzincov	Duchovné vzdelávacie inštitúcie/ vyššie / priemerné, študenti (denná/ kombinované)	Školy / Základné školy / Nedeľné školy	Médiá
Ortodoxní						
Ukrajinská pravoslávna cirkev (v jednote s Ruskou pravoslávnu cirkvou),	12437/ 12122/ 255/ 60	215 / 4684	10419/ 22	18 8/10 (1765/ 2395)	4216 1/4215	138
Ukrajinská pravoslávna cirkev-Kyjevský Patriarchát	5363/ 4946/ 326/ 91	63 / 230	3737/ 3	18 8/ (1061)	1406 0/1406	50

¹⁹ Uvedené štatistické údaje v texte k 1. januáru 2019 boli použité zo štatistickej správy Ministerstva kultúry Ukrajiny „Správa o sieti náboženských organizácií na Ukrajine k 1. januáru 2019 (formulár č. 1),“ ktorá bola schválená uznesením Ministerstva kultúry Ukrajiny „O ročnom štatistickom prehľade správ o otázkach štátno-konfesijných vzťahov na Ukrajine za rok 2018“ z 29. marca 2019, č. 257.

Cirkvi a de-nominácie	Nábožen-ské spo-ločenstvá / sú ak-tívni / neak-tívne /neregis-trovaný	Kláštory / mnísi a mníšky	Kňazi/vrátane cudzin-cov	Duchov-né vzdelá-vacie in-štitúcie/ vyššie / priemer-né, štu-denti (denná/ kombino-vané)	Školy / Základ-né školy / Nedeľné školy	Médiá
Ukrajinská autokefálna pravoslávna cirkev	1171/ 1048/ 105/ 18	14/ 18	706/ 2	8 4/4 (58/93)	1406 0/1406	17
Katolíci						
Rímskokato-licka Cirkev	943/897/ 36/10	111/ 664	707/ 346	10 (343/35)	390 1/389	20
Ukrajinská gréckokatolic-ka cirkev	3470/ 3365/ 48/62	103 1057	2733/ 16	16 (2053/ 223)	2039 4/2039	58
Mukačevská gréckokatolic-ka eparchia	442/442/ 0/0	20 114	337/ 12	2 2/0 (73/0)	138 0/138	3

3. Medzinárodná právna spolupráca Ukrajiny v oblasti ochrany práva na slobodu svedomia a náboženstva

3.1 Medzinárodné právne záväzky Ukrajiny

Sloboda svedomia ako vnútorná schopnosť jednotlivca analyzovať a určovať svoj svetonázor a bytie, je prirodzené právo priznané človeku od narodenia. Nielen štát, ale v našom prípade aj medzinárodné nadnárodné organizácie: Organizácia Spojených národov, Rada Európy, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a iné – svojimi právnymi aktmi stanovujú možnosti, obmedzenia a minimálne záruky vonkajšieho vyjadrovania slobody svedomia. Ukrajina je zmluvnou stranou väčšiny univerzálnych medzinárodných dohôd, ktoré upravujú právo na slobodu svedomia a náboženstva.

10. decembra 1948 Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov prijalo Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorej článok 18 upravuje obsah náboženskej slobody v právnom aspekte.²⁰ Treba poznamenať, že články deklarácie majú odporúčajúcu povahu a spájajú do jednej skupiny pojmy „sloboda myslenia“, „sloboda svedomia“ a „sloboda náboženstva“.²¹

V roku 1966 Valné zhromaždenie OSN prijalo Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, čl. 18, ktorý sa stal prvou právne záväznou normou ochrany náboženských slobôd v medzinárodnom práve.²²

Po získaní nezávislosti sa Ukrajina zaviazala prispôsobiť svoje právne predpisy medzinárodným a európskym normám, a to aj v oblasti ľudských práv, a teda aj v oblasti slobody svedomia a náboženstva, a takýmto spôsobom meniť svoj historický vývoj a vývoj spoločnosti ako celku. V oblasti ochrany práva na slobodu náboženského vierovyznania na univerzálnej úrovni sa mechanizmy zriadené v súlade s Chartou OSN rozšírili na Ukrajinu.

Na regionálnej úrovni je Ukrajina zmluvnou stranou mnohých zmlúv uzatvorených v rámci Rady Európy, v ktorých sa pre ňu vytvárajú jasné záväzky v oblasti ochrany práva na slobodu svedomia a náboženstva. Od čias získania nezávislosti Ukrajiny Parlamentné zhromaždenie Rady Európy opakovane nastoľovalo otázku možného ukončenia jej členstva v Rade Európy, a to v dôsledku skutočnosti, že krajina neurýchlňovala zmenu svojich právnych predpisov v oblasti ľudských práv v súlade so

²⁰ Medzinárodné právne akty o práve na slobodu svedomia a náboženského vyznania. Zborník legislatívnych aktov. Oleksandr Bilash (Archimandrite Evfrosin). Užhorod: Vydavateľstvo Oleksandry Garkushi. 2015, s. 25.

²¹ Robinson, Nehemiah. *The Universal Declaration of Human Rights*. New York, 1958. // Asbjorn Aide. *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*. Oslo, 1992, s. 263.

²² Conde V. Protection of religious freedoms under international humanitarian law and international human rights law in times of armed conflict // U.C. Davis Journal of International Law & Policy, 1999 (Winter). Vol. 5. No. 1, s. 103.; Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, 1966 (ratifikovaný výnosom Prezídia Najvyššieho soviету Ukrajinskej SSR č. 2148-VIII z 19.10.1973). Oficiálna webová stránka Najvyššej rady Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Prístupový režim: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

svojimi medzinárodnými záväzkami. Avšak k použitiu sankcií sa zatiaľ nepristúpilo, a tak má Ukrajina stále čas na požadované zmeny.²³

Analýzou rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva ako medzinárodného súdneho orgánu, ktorého právomoc sa vzťahuje na všetky členské štáty Rady Európy, ktoré ratifikovali Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (vrátane Ukrajiny), obsahujúci rozhodnutia uznané aj našim štátom ako zdroj práva, dospievame k záverom, že úlohou štátu je byť neutrálnym a nestranným moderátorom rozhodovania v otázkach týkajúcich sa rôznych náboženských bohoslužieb, vierovyznaní a presvedčení. Európsky súd pre ľudské práva opakovane zdôrazňoval, že takáto úloha prispieva k zachovaniu verejného poriadku, náboženskej harmónii a tolerancii v demokratickej spoločnosti.

Významnú úlohu pri pochopení medzinárodnoprávných noriem upravujúcich slobodu svedomia a náboženstva zohrávajú aj akty prijaté v rámci Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, ktoré stanovujú politické záväzky zúčastnených krajín. Ukrajina je zmluvnou stranou hlavných dohôd tejto organizácie a uznáva príslušné normy na ochranu práva na slobodu svedomia a náboženstva.

Ukrajinský vedec Vitaly Sorokun vo svojej dizertačnej práci uvádza:

„začlenenie práva na slobodu svedomia a náboženstva do veľkého počtu medzinárodných zmlúv na Ukrajine (od bilaterálnych po univerzálne), ako aj využitie tohto práva, ako je zakotvené v medzinárodných zmluvách, v ústavnej praxi či v praxi Najvyššieho hospodárskeho súdu Ukrajiny, svedčí o prijatí tohto práva našim štátom za univerzálne právo“.²⁴

Zároveň Viktor Bed uvádza, že neexistuje účinný mechanizmus na vykonávanie a kontrolu dodržiavania rozhodnutí prijatých medzinárodnými organizáciami v oblasti slobody svedomia a náboženského vyznania. Všetky rozhodnutia sa totiž odvolávajú na dobré meno krajiny ako zú-

²³ Bilash O. V. (Білаш О. В.) *Právne akty Európy v systéme ochrany ľudských práv v oblasti slobody svedomia a náboženstva*. (Правові акти Європи в системі захисту прав людини у сфері свободи совісті та віросповідання) *Vedecký bulletin Užhorodskej národnej univerzity*, séria: Právo. Užhorod: Vydavateľstvo „Helvetika“, 2015, Zv. 34, 3. časť, s. 127.

²⁴ Sorokun V. M. (Сорокун В. М.) *Medzinárodná právna ochrana práva na slobodu svedomia a náboženstva* (Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання). *Autoreferát dizertačnej práce*. Charkov, 2009, 18 s.

častnenej strany.²⁵ Potvrdením tohto stanoviska je samostatné Odporúčanie Parlamentného zhromaždenia Rady Európy, č. 190 (1995), venované Ukrajine („O pristúpení Ukrajiny“), ktoré odporúča Výboru ministrov, aby vyzvali Ukrajinu stať sa členom Rady Európy. Samostatný bod uvedeného článku sa týkal situácie medzi pravoslávnyimi cirkvami, a preto v tom čase Ukrajina sľúbila a Rada Európy vyjadrila nádej, že „mierové urovnanie existujúcich sporov medzi pravoslávnyimi cirkvami urýchli zabezpečenie nezávislosti cirkví vo vzťahu k štátu, zavedie nový nediskriminačný systém registrácie cirkví a právne riešenie otázky vrátenia cirkevného majetku“.

Hoci je Ukrajina už od roku 1995 členom Rady Európy, zavedenie nediskriminačného systému registrácie náboženských organizácií, udeľovanie právneho postavenia náboženským združeniam či vytvorenie právneho mechanizmu vrátenia cirkevného majetku sa nepodarilo do dnešného dňa v plnej miere zrealizovať. Bohužiaľ, dnes sa k týmto problémom pridali ďalšie otázky.

3.2 Konkordáty a dohovory

Ukrajina v súčasnosti nemá uzatvorený žiadny konkordát s Apoštolskou stolicou. No o možnom podpise takejto dohody, aspoň ohľadom spolupráce v oblasti výchovy a duchovnej správy katolíckych vojakov, sa v ukrajinskej spoločnosti hovorí už niekoľko rokov.

Čo sa týka podpísaných dohovorov alebo dohôd s pravoslávnyimi cirkvami, dňa 3. novembra 2018 bola v Istanbuli (Turecko) podpísaná dohoda o spolupráci medzi Ukrajinou a Konštantínopolským patriarchátom, ktorú podpísali prezident Peter Porošenko a patriarcha Bartolomej. Tlačová kancelária prezidenta informovala, že hlavným bodom dohody je vytvorenie nezávislej autokefálnej pravoslávnej cirkvi na Ukrajine. Avšak napriek žiadosti mnohých poslancov, tlačových agentúr a verejnosti prezidentská administratíva odmietla uverejniť text dohody. Až začiatkom marca 2019 bol text tejto dohody zverejnený a sprístupnený na oficiálnej internetovej stránke prezidenta Ukrajiny. Táto dohoda je totiž prvou medzinárodnou zmluvou nezávislej Ukrajiny (zastúpenej prezidentom

²⁵ Бе́д' В. В. (Бе́д' В. В.) Медзінародна́ правна консоліда́ція слободи свєдомія (Міжнародно-правове закріплення свободи совісті). *Vestník Kyjevskej univerzity práva*. 2011. Zv. 1, s. 352.

Ukrajiny) a náboženskej organizácie. Okrem preambuly sa dohoda skladá zo 6 článkov. Podľa textu je jedným z najdôležitejších bodov dohody „vzájomná systematická práca na vytvorení a konštituovaní miestnej pravoslávnej autokefálnej cirkvi na Ukrajine s centrom v meste Kyjev, a to na základe Tomos-u o autokefálii, ktorý vystavil ekumenický patriarchát, a jej uznaní inými autokefálnymi pravoslávnymi cirkvami“.²⁶

Dôvod, prečo tak dlho prezident nechcel zverejniť dokument tejto dohody, je s najväčšou pravdepodobnosťou ukrytý v bode 3.1. „Na účely tejto dohody bude Ukrajina podporovať:

- zastúpenie ekumenického patriarchátu na Ukrajine, konkrétne misie „Stavropegie ekumenického patriarchátu na Ukrajine“, v súlade s ukrajinským zákonom „O slobode svedomia a náboženských organizácií“;
- nadobudnutie, v súlade s právnymi predpismi Ukrajiny, budov a priestorov a iných objektov potrebných pre misiu „Stavropegie ekumenického patriarchátu na Ukrajine.“

Je potrebné poznamenať, že ešte predtým, ako bola dohoda podpísaná z iniciatívy prezidenta, 18. októbra 2018 ukrajinský parlament prijal zákon „O špecifickom používaní Andrejevského kostola národného sanktuária „Sofia Kievská“.“²⁷ Zákon bol prijatý

„na zabezpečenie náboženských potrieb veriacich pri obnovení a zachovaní väzieb s Konštantínopolskou materskou cirkvou, ktoré sa vytvorili pokresťančením Kyjevskej Rusi – Ukrajiny, Vladimírom Veľkým; eliminovanie negatívnych vplyvov Ruska (agresorského štátu) do života ukrajinského pravoslávia, ktoré vytvárajú hrozby národnej bezpečnosti spôsobené takýmto zasahovaním; vytváranie podmienok pre zjednotenie ukrajinskej pravoslávnej komunity a spoločnosti ako celku; uznanie miestnej pravoslávnej cirkvi na Ukrajine svetovým pravoslávím; odstránenie dôvodov diskriminácie veriacich, ktorí sú jej členmi; zachovanie činnosti Stavropegie trónu svätého Ondreja.“

²⁶ Dohoda o spolupráci medzi Ukrajinou a Ekumenickým Konštantínopolským Patriarchátom. Oficiálna internetová stránka prezidenta Ukrajiny. Oficiálna webová stránka Najvyššej rady Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Prístupový režim: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/65/02/39d5327fe27135d96c04d0f53e1-e5745_1551875784.pdf.

²⁷ Zákon Ukrajiny „O vlastnostiach používania kostola sv. Ondreja Národného Sanktuária Sofia Kievská“. Oficiálna webová stránka Najvyššej rady Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Prístupový režim: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-19>.

Podľa tohto zákona je kostol sv. Ondreja, ktorý je významným objektom kultúrneho dedičstva, architektonickou pamiatkou národného významu, náboženskou stavbou v štátnom vlastníctve, prenesená na ekumenický patriarchát bezplatne, a to na trvalé užívanie (konanie náboženských obradov, obradov a procesií). Ten istý zákon zaviedol aj zodpovedajúce zmeny zákona „o slobode svedomia a náboženských organizácií“, ktorého normy objasnili zvláštnosti a podmienky prenosu a používania chrámu ekumenickým patriarchátom. Podľa rôznych informácií by sa prevod nehnuteľností na ekumenický patriarchát mal uskutočniť aj vo Lvove.

4. Právna regulácia slobody svedomia a náboženstva na Ukrajine

4.1 Ústavnoprávne základy a ústavnoprávne postavenie činnosti náboženských organizácií na Ukrajine

Náboženské vzťahy sú neoddeliteľnou súčasťou spoločenských vzťahov, ktorých predmetom je náboženské a nenáboženské obyvateľstvo, a štát je povinný ich regulovať zákonom a zároveň zaručiť možnosť praktizovať alebo nepraktizovať jedno alebo druhé náboženstvo. Zároveň by štát mal konať v súlade s platnými právnymi predpismi, právami a slobodami všetkých občanov.

Zaručiť Ústavou Ukrajiny (prvé znenie Ústavy v histórii nezávislej Ukrajiny, po páde Sovietskeho zväzu, bolo prijaté 28. júna 1996) a príslušnými zákonmi právo na slobodu svedomia je možné len pod podmienkou, že právne normy zaručujú potrebné práva a slobody náboženským organizáciám a veriacim a ukladajú im určité povinnosti.

Legislatíva Ukrajiny o slobode svedomia a náboženských organizáciách je systém súvisiacich regulačných aktov, ktoré upravujú vzťahy štátu a práva. Najdôležitejšie z nich je zákon „O slobode svedomia a náboženských organizácií“, ktorý obsahuje väčšinu ustanovení upravujúcich všeobecné otázky slobody svedomia.

Ústava Ukrajiny, menovite článok 35, zakotvuje právo na slobodu svedomia a náboženstva, vrátane slobody vyznávať alebo nevyznávať akékoľvek náboženstvo, právo vysluhovať slobodne, a to individuálne alebo kolektívne, náboženské obrady a rituálne obrady na vykonávanie náboženských aktivít. Cirkev a náboženské organizácie na Ukrajine sú odde-

lené od štátu (vrátane štátnych škôl). Článok upravuje aj skutočnosť, že štát nemôže uznať žiadne náboženstvo ako povinné. Dôležité je uviesť, že časť 4, čl. 35 Ústavy hovorí o možnosti nahradiť povinnú vojenskú službu alternatívnou (nevojenskou) službou z náboženských dôvodov.

Sloboda svetonázoru a náboženstva (sloboda svedomia), podobne ako iné základné ľudské práva a slobody (najmä právo na slobodu myslenia a prejavu, slobodné vyjadrenie názorov a presvedčení (čl. 34), sú podľa ústavy považované za neodcudziteľné a nezrušiteľné (čl. 21).

Práva a slobody osôb, vyhlásené a zaručené ústavou, definujú „obsah a aktivity štátu“, pričom ich schválenie a zabezpečenie „je hlavnou povinnosťou štátu“ (čl. 3).

4.2 Administratívnoprávne postavenie náboženských organizácií na Ukrajine: postup registrácie a likvidácie náboženských organizácií

V roku 1991 bol prijatý zákon „O slobode svedomia a náboženských organizácií“, ktorý zakotvuje právo na slobodu svedomia, rovnosť občanov bez ohľadu na ich postoj k náboženstvu a odluku Cirkvi (náboženských organizácií) od štátu. Berúc na zreteľ charakteristické črty tohto zákona, treba poznamenať:

- súčasný zákon schvaľuje, že ukrajinský štát nie je náboženský, ale ani anti-náboženský; to znamená, že štát neuvádza cirkvi ako štátne inštitúcie vo svojej politickej štruktúre; zákon neuznáva právo bojovať proti náboženstvu; štát odmieta ustanovovanie jedného povinného presvedčenia alebo svetonázoru;
- zákon poskytuje občanom právo na slobodu svedomia, ktoré zahŕňa právo nielen vyznávať náboženstvo, vysluhovať či zúčastňovať sa náboženských obradov, ale aj meniť svoje presvedčenie, slobodne ho šíriť, aj keď je náboženské;
- zákon je v súlade s obsahom a požiadavkami medzinárodných právnych aktov o politických a občianskych práv;
- zákon sa zameriava skôr na pozitívne postoje a riešenia, než na zákaz určitých činností, ako tomu bolo v minulosti.

Súčasný právny predpis o slobode svedomia a náboženských organizáciách špecifikujú právny rámec pre formovanie a činnosť náboženských organizácií na Ukrajine. Zákon definuje, že náboženské organizá-

cie na Ukrajine sú zakladané kvôli zabezpečeniu náboženských potrieb občanov, teda ich vôle vyznávať a šíriť vieru a konať v súlade s ich hierarchickou a inštitucionálnou štruktúrou, voliť, menovať a meniť svoje personálne obsadenie podľa svojich Štatútov.

Medzi náboženské organizácie na Ukrajine patria: náboženské spoločenstvá, správy a centrá, kláštory, náboženské bratstvá, misijné spoločnosti (misie), náboženské vzdelávacie inštitúcie a tiež združenia pozostávajúce z vyššie uvedených náboženských organizácií. Iné organizácie založené na základe náboženstva nie sú týmto zákonom upravené. Zákon tiež poskytuje špecifické definície existujúcich náboženských organizácií. V článku 8 sa uvádza definícia náboženského spoločenstva: ide o miestnu náboženskú organizáciu, pozostávajúcu z veriacich občanov rovnakého kultu, náboženstva, dobrovoľne zjednotených, aby spoločne naplnili svoje náboženské potreby.

Zákon uvádza, že „štát uznáva právo náboženského spoločenstva na jeho podriadenosť v kánonických a organizačných záležitostiach ...“ na existujúce náboženské centrá na Ukrajine a v zahraničí, ako aj na zmenu tejto podriadenosti.

Je dôležité poznamenať, že podriadenosť náboženských spoločenstiev v kánonických a organizačných otázkach voči centrám nie je totožná s priamou závislosťou komunít na centrách (oddeleniach), ktoré poskytujú profesionálnych duchovných, klérus, teológov atď. To je plne v súlade s právom na slobodu svedomia; takýmto spôsobom sa totiž obmedzuje kňazom možnosť monopolne ovplyvňovať životy veriacich a ich spoločenstiev, vytvárať špeciálne, osobitné poriadky a podobne. Inými slovami, duchovenstvo nemá právo ľubovoľne vykonávať administratívne vedenie náboženských komunít. O zodpovednosti voči štátu, ako aj o samotnej podriadenosti voči centrám (správam), rozhodujú na valnom zhromaždení veriaci, ktorí založili náboženskú komunitu, ako aj ich volené samosprávne orgány. Samozrejme, samotné duchovenstvo má právo byť súčasťou náboženských komunít, byť členom skupiny veriacich, ktorí sú zakladateľmi náboženského spoločenstva.

Podľa občianskeho práva určuje právnu spôsobilosť náboženských organizácií ich štatút, ktorý podlieha registrácii. Štatút sa prijíma na valnom zhromaždení veriacich alebo na náboženských kongresoch alebo konferenciách. Mal by obsahovať informácie o type náboženskej organizácie,

jej náboženskej príslušnosti, majetkovom postavení a mieste náboženskej organizácie v organizačnej štruktúre náboženského združenia, informácie o práve náboženských organizácií zakladať podniky, médiá, iné náboženské organizácie, vytváranie vzdelávacích inštitúcií atď.

Rehoľná organizácia je právnická osoba od momentu registrácie jej štatútu a má práva a povinnosti v súlade s platnou legislatívou a jej Štatútom.

Článok 14 zákona „O slobode svedomia a náboženských organizácií“ upravuje registráciu štatútu náboženskej organizácie. Aby náboženská komunita získala právnu spôsobilosť právnickej osoby, je potrebné, aby ju vytvorilo aspoň 10 občanov, ktorí dosiahli vek 18 rokov, aby predložili žiadosť a listinu o registrácii na regionálnych štátnych úradoch.

Náboženské diecézne centrá, kláštory, náboženské bratstvá, misie a náboženské školy predkladajú Štatút na registráciu ministerstvu spravodlivosti. Registračný mechanizmus je určený v čl. 14 zákona „O slobode svedomia a náboženských organizácií“.

Pokiaľ ide o bohoslužby, náboženské obrady, obrady a sprievody, náboženské organizácie majú právo:

- zakladať a udržiavať miesta bohoslužieb alebo náboženských stretnutí so zaručením slobodného prístupu, ako aj miesta uctievania v danom náboženstve (pútnické miesta);
- slobodne ich viesť v náboženských budovách a v ich okolí, na pútnických miestach, náboženských inštitúciách, cintorínoch, pohrebných miestach a krematóriách, v bytoch a domoch občanov;
- na základe iniciatívy kolektívu zamestnancov a so súhlasom administratívy organizovať bohoslužby, náboženské obrady atď. v inštitúciách, organizáciách a podnikoch;
- vykonávať služby a náboženské obrady v nemocniciach, domovoch pre seniorov a ľudí so zdravotným postihnutím, miestach predbežného policajného zadržania a vo väzniciach; na žiadosť občanov v ich bydlisku alebo na podnet náboženských organizácií. Správa týchto inštitúcií prispieva k tomu, že sa podieľa na určovaní času a iných podmienok bohoslužby, obradu alebo obradu;
- podľa náboženských potrieb vojenského personálu im velenie vojenských jednotiek poskytuje možnosť zúčastňovať sa na bohoslužbách a vykonávať náboženské obrady.

Zákon stanovuje, že v iných prípadoch sa verejné bohoslužby, náboženské obrady, obrady a sprievody konajú vždy so súhlasom miestnych vlád alebo výkonných orgánov. Žiadosť o vydanie uvedeného povolenia sa podáva s dostatočným predstihom (podľa článku 39 ústavy Ukrajiny) pred určeným dátumom bohoslužby, rituálu, obradu alebo sprievodu s výnimkou prípadov, kde by oneskorené dodanie povolenia spôsobilo veľkú škodu.

Na širšie uplatňovanie práva na slobodu svedomia, ako aj na správne fungovanie náboženských organizácií boli im a veriacim priamo priznané nasledujúce práva:

- právo na nákup, držbu a používanie náboženskej literatúry v jazyku podľa vlastného výberu, ako aj iné náboženské predmety a materiály;
- právo vyrábať, exportovať, dovážať a distribuovať náboženské predmety, náboženskú literatúru a iné náboženské informačné materiály. Náboženské organizácie majú výlučné právo zakladať spoločnosti pripravujúce liturgickú literatúru či spoločnosti na výroby náboženských predmetov;
- právo zakladať spolky, bratstvá, združenia a iné združenia občanov na realizáciu charity, štúdium a šírenie náboženskej literatúry a iné kultúrne a vzdelávacie aktivity. Náboženské organizácie sú oprávnené vykonávať charitatívne aktivity, a to nezávisle, ale aj prostredníctvom charitatívnych organizácií. Všeobecné ustanovenia charity sú stanovené zákonom „O dobročinných a charitatívnych organizáciách“ zo 16. septembra 1997;
- náboženské organizácie a veriaci, samostatne alebo spolu s inými, majú právo nadviazať a udržiavať medzinárodné kontakty a priame osobné kontakty, vrátane cestovania do zahraničia na púte, účasť na stretnutiach a náboženských podujatiach. Účastníci týchto podujatí môžu, spôsobom stanoveným v súčasnej legislatíve, získavať, prijímať a nosiť so sebou náboženskú literatúru a iné informačné materiály o náboženskom obsahu;
- majú právo posilať občanov do zahraničia na štúdium v náboženských školách a prijímať cudzích občanov na tieto účely.

Zákon stanovuje určité obmedzenia pre činnosť zahraničných kazateľov. Podľa čl. 24 zákona „O slobode svedomia a náboženských organi-

zácii”, treba poznamenať, že kňazi, náboženský kazatelia, mentori a ďalší predstavitelia zahraničných organizácií, ktorí sú cudzími štátnymi príslušníkmi, vykonávajú službu iba v tých komunitách, na pozvanie ktorých prišli.

Činnosť náboženských organizácií ako právnických osôb zabezpečuje právo náboženských organizácií vlastniť majetok, objekty s náboženskými cieľmi, ako aj priamu produkciu náboženských predmetov. Preto je pre nich dôležitou otázkou vlastníctvo a používanie majetku. V súlade s právnymi predpismi Ukrajiny, náboženským organizáciám bolo udeľené právo na vlastný majetok, rovnako ako právo na využívanie pôdy, vykonávané spôsobom stanoveným príslušnými legislatívnymi aktami Ukrajiny (zákon „O majetku“, „O pôde“).

Náboženské budovy a majetok, ktoré patria štátu, môžu byť odovzdané náboženským organizáciám k bezplatnému užívaniu alebo sa im vrátia v rámci reštitúcií na základe rozhodnutia štátnych administratívnych úradov.

Zákon uvádza, že nepovolené zabavenie náboženských budov alebo priznanie náboženských vecí nie je povolené. Spory týkajúce sa vlastníctva a používania náboženských budov a majetku riešia regionálne a miestne orgány.

Zákon poskytuje náboženským organizáciám právo vyhľadávať a prijímať dobrovoľné finančné a iné dary. Nútené zdanenie veriacich je zakázané.

5. Štátna registrácia právnických osôb založených náboženskými organizáciami

Treba poznamenať, že vytváranie a registrácia právnických osôb závisí od cieľov, ktoré si tento právny subjekt a náboženská organizácia ako zakladateľ stanoví.

Ak ide o podnikateľskú činnosť, na Ukrajine sa často vytvára právnická osoba vo forme spoločnosti s ručením obmedzeným. Ukrajinské právne predpisy rovnako umožňujú vytvárať: verejnú obchodnú spoločnosť (spoločnosť, v ktorej členovia vytvárajú spoločnú obchodnú činnosť a spoločne nesú dodatočnú (subsidiárnu) zodpovednosť za záväzky spoločnosti celým svojím majetkom); komanditnú spoločnosť (tvoria ju dva

typy spoločníkov: prví ručia za záväzky spoločnosti neobmedzene – celým svojím majetkom, druhí ručia obmedzene, len do výšky svojho kapitálového vkladu; riadiť a zastupovať spoločnosť môžu iba tí prví, ktorí majú vyšší podiel na zisku spoločnosti); akciová spoločnosť, ale takáto forma právnickej osoby sa na Ukrajine vytvára pomerne zriedka.

Špecifiká hospodárskych spoločností (podniky vytvorené právnickými osobami a/alebo občanmi prostredníctvom zlúčenia ich majetku a účasti na podnikateľskej činnosti spoločnosti za účelom zisku), ich právny štatút a činnosti, sú vo všeobecnosti upravené občianskym²⁸ a hospodárskym²⁹ kódexom, Zákonom «Pre hospodárske spoločnosti»³⁰ a Zákonom «Pre akciové spoločnosti».³¹

Ak náboženská organizácia vytvára právny subjekt na iné účely, organizačné formy sú odlišné. Môže ísť o verejnú organizáciu, inštitúciu atď. Náboženské organizácie môžu napr. vytvárať a registrovať charitatívne organizácie, vzdelávacie inštitúcie atď. V tomto prípade neexistujú rozdiely či zvláštnosti pri registrácii takýchto právnických osôb v porovnaní s inými zakladateľmi.

6. Aktuálne zmeny v právnych predpisoch Ukrajiny

17. januára 2019 prijala Najvyššia rada Ukrajiny (parlament) novú verziu zákona č. 4128-d (ako zákon bez druhého čítania) a zaviedla nový postup registrácie náboženských organizácií, ale bez akejkoľvek konzultácie s týmito organizáciami. Prijatý zákon „O zmenách a doplneniach niektorých zákonov Ukrajiny o podriadení náboženských organizácií a o postupe pri štátnej registrácii náboženských organizácií so štatútom právnickej osoby“³² doplnil články 8, 14, 18 zákona „O slobode svedomia

²⁸ Občiansky kódex Ukrajiny ku dňu 22. novembru 2018. Charkov: Vydavateľstvo Právo. 2018. 448 s.

²⁹ Obchodný kódex Ukrajiny ku dňu 3. septembra 2018. Charkov: Vydavateľstvo Právo. 2018. 226 s.

³⁰ Zákon Ukrajiny „O obchodných združeniach“ zo dňa 19.09.1991, č. 1576-XII s dodatkami. Oficiálna webová stránka Najvyššej rady Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Prístupový režim: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12>.

³¹ Zákon Ukrajiny „O akciových spoločnostiach“ zo 17. septembra 2008, č. 514-VI s dodatkami. Oficiálna webová stránka Najvyššej rady Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Prístupový režim: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17>.

³² Zákon Ukrajiny „O zmene a doplnení niektorých zákonov Ukrajiny o podriadení náboženských organizácií a o postupe pri štátnej registrácii náboženských organizácií so

a náboženských organizáciách“ a články 1, 3, 9, 16, 17, 29 zákona „O štátnej registrácii právnických osôb, fyzických osôb – podnikateľov a verejných organizácií“.

Medzi novinky týkajúce sa postupu registrácie náboženských organizácií patrí:

Vytvára sa „jednotný portál“ pre predloženie dokumentov na registráciu náboženských organizácií. Tento problém vyrieši dlhodobú „dvojitú“ registráciu náboženských organizácií, ktoré sa pôvodne zaregistrovali na Ministerstve kultúry, v krajských administratívnych správach alebo v Kyjevskej mestskej správe, a následne sa museli zapísať do štátneho registra. Teraz sa náboženské organizácie budú registrovať len na registračných úradoch jednotlivých správ, ktoré následne samy predložia príslušné informácie do Jednotného štátneho registra právnických osôb.

Táto služba však nebude fungovať, kým nebude prijatá požadovaná právna úprava, vypracovaný nový softvér pre štátnu registratúru a nebudú schválené nové formy žiadostí o registráciu. Do registra sa budú pridávať údaje o „druhu náboženskej organizácie“ a jej „náboženskej príslušnosti“. Avšak doposiaľ, z vyššie uvedených dôvodov, sa nemôže zaregistrovať žiadna náboženská komunita.

Regionálni štátni úradníci pracujúci pre Jednotný štátny register právnických osôb tak stratili právo registrovať náboženské organizácie. Dôležitým bodom prijatého zákona je zmena podriadenosti a s tým spojené zmeny alebo doplnenia Štatútu náboženských organizácií. Pozmenené ustanovenie článku 8 zákona „O slobode svedomia a náboženských organizáciách“ zdôraznilo „právo náboženských komunít na svoju podriadenosť v kánonických a organizačných záležitostiach centrá na Ukrajine a náboženským centrá v zahraničí a na voľnú zmenu podriadenosti po uskutočnení vhodných zmien štatútu náboženskej organizácie. Rozhodnutie o zmene podriadenosti a o vykonaní príslušných zmien alebo doplnení štatútu schvaľuje valné zhromaždenie náboženského spoločenstva. Takéto valné zhromaždenia náboženského spoločenstva môže byť zvolávané jeho členmi.“ Zmena podriadenosti bude možná, ak „najmenej dve

štatútom právnickej osoby“ zo 17. januára 2019, č. 2673-VIII. Oficiálna webová stránka Najvyššej rady Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Prístupový režim: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19>.

tretiny z celkového počtu členov náboženskej komunity so zmenou súhlasí, samozrejme v súlade so Štatútom náboženskej komunity“.

Zmena podriadenosti náboženských komunít neovplyvňuje vlastnícke práva a iné skutočné práva tejto náboženskej komunity, ak to nie je uvedené v článku 18 tohto zákona [toto ustanovenie zakazuje scudzenie majetku náboženských organizácií, vrátane jeho predaja, výmeny, prevodu ručenia, zriadených hypoték, voľný prevod vlastníctva a spravovanie iných právnických osôb (náboženské centrum, kláštor, náboženské bratstvo, misijná spoločnosť, duchovná vzdelávacia inštitúcia)].

Časť komunity, ktorá nesúhlasí s rozhodnutím o zmene podriadenosti, má právo vytvoriť novú náboženskú komunitu a uzavrieť dohodu o používaní náboženskej budovy a majetku s vlastníkom (užívateľom).

Oznámenie štátnym orgánom o vytvorení náboženskej organizácie nie je povinné.

Zmeny boli taktiež vykonané v zákone „O štátnej registrácii právnických osôb, fyzických osôb – podnikateľov a verejných organizácií“. Niektoré ustanovenia nového registračného zákona si však vyslúžili kritiku právnickej obce. Požiadavka zákona o predloženie zoznamu veriacich, ktorí sa zúčastnili na valnom zhromaždení ohľadom registrácie náboženskej organizácie akejkoľvek denominácie, je v rozpore s článkom 4 zákona „O slobode svedomia a náboženských organizácií“, ktorý uvádza: „Oficiálne dokumenty neuvádzajú príslušnosť občana k náboženstvu.“ Takýmto oficiálnym dokumentom nie je iba pas, ale aj protokol valného zhromaždenia náboženskej obce. Okrem toho, podľa časti 2 článku 11 zákona „O informáciách“, informácia o náboženskej príslušnosti osoby patrí medzi „dôverné informácie o jednotlivcovi“, ktorá v súlade s článkom 6 § 6 zákona „O ochrane osobných údajov“, nemôže byť odovzdaná tretím stranám bez písomného súhlasu danej osoby. Štatúty náboženských organizácií by sa mali upraviť podľa tohto zákona v priebehu nasledujúceho roka – do 31. januára 2020.

Je potrebné poznamenať, že 20. decembra 2018 Najvyššia Rada Ukrajiny hlasovala o návrhu zákona, ktorým sa mení zákon „O slobode svedomia a náboženských organizácií“ pokiaľ ide o názvy náboženských organizácií (náboženského združenia), ktoré sú súčasťou náboženskej organizácie (združenia), ktorého riadiace centrum sa nachádza mimo Ukrajiny v štáte, ktorý je podľa zákona uznaný za vojenského agresora

voči Ukrajine a/alebo dočasne okupuje časť územia Ukrajiny. Podľa tohto dokumentu náboženská organizácia (náboženské združenie), ktorá je súčasťou inej štruktúry, ktorej riadiace stredisko sa nachádza v štáte, ktorý je právne uznaný ako vojenský agresor voči Ukrajine a dočasne okupuje územie Ukrajiny, je povinná vo svojom úplnom názve, uvádzanom v jej Štatúte, uvádzať príslušnosť k náboženskej organizácii mimo Ukrajiny, ktorej je súčasťou, povinným pridaním tejto príslušnosti v mene zákonného názvu tejto náboženskej organizácie, s možným pridaním slov „na Ukrajine“ a/alebo vyjadriť postavenie tejto náboženskej organizácie v štruktúre zahraničnej náboženskej organizácie.

Ako bolo spomenuté vo vystúpeniach viacerých členov parlamentu, najmä ukrajinská pravoslávna cirkev Moskovského patriarchátu by mala zmeniť svoje meno na ruskú pravoslávnu cirkev na Ukrajine.

Vyjadрили tiež názor, že zástupcovia cirkví nemajú právo vykonávať svoju činnosť v oblasti postihnutej bojmi, najmä preto, aby nemohli šíriť informácie o ukrajinských jednotkách agresorovi.

Uvedené zmeny musia urobiť náboženské organizácie do 4 mesiacov a náboženské komunity do 9 mesiacov.

Zákon uvádza, že znaky takýchto náboženských organizácií sú:

- štatút ukrajinskej náboženskej organizácie obsahuje odkaz na skutočnosť, že je podriadená zahraničnému stredisku,
- v štatúte zahraničného strediska je zmienka o tom, že náboženská organizácia na Ukrajine je jej podriadená; v štatúte tohto zahraničného centra je uvedené jeho právo prijímať rozhodnutia, ktoré budú záväzné pre ukrajinskú náboženskú organizáciu,
- v štatúte zahraničného centra je zmienka o tom, že jeho riadiaci orgán zahŕňa zástupcu ukrajinskej náboženskej organizácie.

Ministerstvo kultúry Ukrajiny stanovilo, že medzi náboženské združenia podliehajúce tomuto zákonu patria:

- Ukrajinská pravoslávna cirkev,
- Ruská pravá pravoslávna cirkev,
- Ruská cirkev staroveriacich (Bezpopovský súhlas),
- Ruská drevlipravoslávna cirkev (Novozybkovský súhlas),
- Ruská pravoslávna cirkev staroveriacich.

Vyššie uvedené náboženské organizácie musia do troch mesiacov vykonať príslušné zmeny v ich Štatúte, ktoré sú stanovené v časti 7, čl. 12,

zákona „O slobode svedomia a náboženských organizácií“ a predložiť ich na registráciu v súlade so zavedeným postupom.

Je zaujímavé, že cirkev na Ukrajine nemá postavenie právnickej osoby, na rozdiel od konkrétnej miestnej farnosti. To znamená, že z právneho hľadiska sa tento zákon bude vzťahovať konkrétne na farnosti, ako aj na diecézne úrady, kláštory, semináre. Tak ale vzniká určitý zmätok, pretože každá farnosť sa v skutočnosti riadi dvoma Štatútmi. Jedným z nich je štatút komunity ako právnickej osoby, ktorá je registrovaná verejnými orgánmi. Týka sa čisto právnych otázok. Ale existuje aj ďalší štatút, a to Štatút Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi (UPC). Takmer všetky štatúty miestnych farností dokazujú, že sa zvlášť riadia štatútom UPC. Tento štatút naopak reguluje cirkevné (kánonické) záležitosti, ale nie právne.

Zoznam náboženských organizácií, ktoré si musia zmeniť názov, obsahuje okrem farností Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi (viac ako 800 strán) aj Kyjevskú metropolu ako náboženské centrum UPC, 53 diecéznych centier, 19 náboženských vzdelávacích inštitúcií, 271 kláštorov a iné.

Ako uviedol riaditeľ odboru pre náboženské záležitosti a národnosti ministerstva kultúry Ukrajiny Andriy Yurash, ukrajinská pravoslávna cirkev spadá pod novoprijatý zákon, a preto je povinná sa premenovať. Vysvetlil, že ak náboženské organizácie včas neurobia zmenu vo svojom názve, ich názov nezostane nezmenený. No aj naďalej si zachovávajú postavenie právneho subjektu. Ale „týmto sa otvára možnosť, aby štát nezávisle vybral a pomenoval túto náboženskú organizáciu. Nemyslím si, že je to najlepšie riešenie pre samotné náboženské organizácie, keď im budú štátom ponúknuté nové názvy.“

Napokon, 30. januára Kyjevská metropola pravoslávnej cirkvi Ukrajiny, ktorá obdržala Tomos o autokefálii od ekumenického patriarchu Bartolomeja, zaregistrovala svoj štatút a dokončila štátnu registráciu. Údaje o tom boli vložené do Jednotného štátneho registra právnických osôb, podnikateľov a verejných organizácií. Tento nový právny subjekt bol založený Zjednocujúcim snemom pravoslávnej cirkvi Ukrajiny, ktorý sa konal v Kyjeve 15. decembra 2018. Hlavou pravoslávnej cirkvi Ukrajiny je Epiphaniy (Dumenko), metropolita Kyjevský a celej Ukrajiny. Cirkev získala dvojaké meno – Ukrajinská Pravoslávna Cirkev (Pravoslávna Cirkev Ukrajiny). Podľa údajov štátneho registra je názov tejto právnickej osoby nasledovný: Kyjevská metropola Ukrajinskej Pravoslávnej Cirkvi (Pra-

voslávna Cirkev Ukrajiny). Treba poznamenať, že názov novovytvorenej Cirkvi doslova kopíruje súčasný názov UPC (v jednote s Moskovským Patriarchátom), ktorý znie rovnako – ukrajinská metropolita ukrajinskej pravoslávnej cirkvi, iba bez upresnení v zátvorkách.

Nedávno (18. januára 2019) skupina 49 ukrajinských poslancov podala na Ústavný súd Ukrajiny podnet, aby sa preskúmala protiústavnosť zákonov „o zmenách a doplneniach článku 12“ zákona o „slobode svedomia a náboženských organizácií“, pokiaľ ide o názvy náboženských organizácií (náboženského združenia), ktoré sú súčasťou náboženskej organizácie (združenia), ktorého riadiace centrum sa nachádza mimo Ukrajiny v štáte, ktorý je podľa zákona uznaný za vojenského agresora voči Ukrajine a/alebo dočasne okupuje časť územia Ukrajiny (tento zákon bol prijatý 20. decembra 2018). Rozhodnutím senátu sudcov ústavného súdu Ukrajiny sa v tomto konaní začalo ústavné konanie; prípad sa pripravuje na posúdenie na plenárnom zasadnutí veľkej komory Súdneho dvora.³³

Záver

Nedávne udalosti na Ukrajine ako medziortodoxné vzťahy, poskytnutie Tomos-u o autokefálii ekumenickým patriarchátom, zmena legislatívy na Ukrajine, vrátane registrácie a opätovnej registrácie náboženských organizácií, vytvárajú veľké napätie vo vzťahoch medzi štátom a cirkvou.

Pokusy o násilné premiestnenie náboženských komunit z jednej cirkvi do druhej sa už opakovane uskutočnili, ako to aj bolo uvedené v správe Vysokého komisára OSN pre ľudské práva „Verejný priestor a základné slobody v predvečer prezidentských, parlamentných a komunálnych volieb na Ukrajine v rokoch 2019–2020.“³⁴ Správa zdôrazňuje, že politická situácia v krajine prispela k zintenzívneniu medzináboženských konfliktov, ktoré zasa vedú k narušeniu náboženskej slobody a slobody vyznania. Komisár spomenul aj nútené premenovanie ukrajinskej pravoslávnej cirkvi, pričom zdôraznil, že hoci táto cirkev nie je explicitne spomenutá v danom diskriminačnom zákone, jasne z neho vyplýva, že ide o ňu.

³³ Ústavné odvolania k 19. aprílu 2019. Oficiálna webová stránka Ústavného súdu Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Prístupový režim: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciy-ni-podannya-stanom-na-19-kvitnya-2019-roku>.

³⁴ Od 14. marca 2014 na Ukrajine neustále pôsobí monitorovacia misia Úradu vysokého komisára OSN pre ľudské práva.

OSN zisťuje porušovanie ľudských práv aj v prípade vojenských kaplánov UPC, ktorým spomenutý zákon zakazuje, aby duchovne spravovali armádu, pretože to „odporuje ustanoveniam Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, keďže bezpečnosť nie je prijateľným základom na obmedzenie náboženskej slobody a slobody vyznania.“³⁵

Legislatíva Ukrajiny prešla v priebehu dejín významnými zmenami a osobitný charakter činností náboženských organizácií sa premietol do špeciálnych noriem súčasnej legislatívy, konkrétne do noriem týkajúcich sa právneho štatútu náboženských organizácií, možností a podmienok pre plnenie ich funkčnej úlohy v spoločnosti. Podmienky registrácie a opätovnej registrácie (počtom a zmenou jurisdikcie náboženských organizácií) sú dostatočne demokratické a zákonné. Niekedy sa však ich uplatňovanie v praxi, spolu s túžbou dosiahnuť určité výhody, vzdaluje od zákonnosti a práva na slobodu náboženského vyznania.

Bibliografia

Pramene práva

Vyhláška Rady ľudových komisárov RSFSR z 20. januára 1918, o slobode svedomia, cirkevných a náboženských spoločností. In: *Декреты Советской власти [Dekréty sovietskej vlády]*. Moskva: Гос. изд-во полит. лит. [Štátne vydavateľstvo politickej literatúry]. 1957. Zväzok 1, s. 373–374.

Dekrét Ľudových komisárov RSFSR z 23. januára 1918, o oddelení cirkvi od štátu a školstva od cirkvi.

Ústava Ukrajinskej Socialistickej Sovietskej Republiky. Kyjev, 1919.

Ústava (Základný Zákon) RSFSR, prijatá 11. mája 1925. Moskva, 1925.

Ústava Zväzu sovietskych socialistických republík prijatá na Mimoriadnom VIII. celoštátnom sneme sovietskych 5. decembra 1936. ЦИК Союза СССР и ВЦИК [Centrálny výkonný výbor Zväzu ZSSR a Celoruský ústredný výkonný výbor], 1936. (č. 283).

Ústava Zväzu Sovietskych Socialistických Republík prijatá Mimoriadnym siedmym zasadnutím Najvyššieho sovietu ZSSR 7. októbra 1977. *Бедомосту ВС СССР [Ve-domosti Najvyššieho sovietu ZSSR]*, 1977, č. 41, čl. 617.

³⁵ Správa Úradu vysokého komisára OSN pre ľudské práva o situácii na Ukrajine „Občiansky priestor a základné slobody v predvečer prezidentských, parlamentných a komunálnych volieb na Ukrajine v rokoch 2019–2020“. Prístupový režim: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CivicSpaceFundamentalFreedoms2019-2020_UK.pdf.

Ústava Ukrajiny z 28. júna 1996. Відомості Верховної Ради України [Buletin Najvyššej rady Ukrajiny], 1996, č. 30, čl. 141.

KANARSKYY, S. a Yuryy. MAZURENKO (Канарський, С. та Мазуренко Юрий) (eds.). Адміністративний кодекс УСРР. Текст та партикулярний коментар. [Administratívny kódex ukrajinskej SSR. Text a komentár]. Charkov: Юридичне видавництво наркомюсту УСРР [Právne vydavateľstvo pre Ľudový komisariát ukrajinskej SSR], 1929. 400 s.

Uznesenie Ústredného výkonného výboru a Ľudového komisariátu pre spravodlivosť RSFSR z 8. apríla 1929, o náboženských združeniach.

Pokyny na uplatňovanie legislatívy o kultoch schválené uznesením Rady pre náboženské kulty pri Rade ministrov ZSSR a rozhodnutím Rady pre záležitosti Ruskej pravoslávnej cirkvi pri Rade ministrov ZSSR 16. marca 1961.

Trestný kódex Ukrajinskej SSR (schválený Celoukrajinským Centrálnym Výkonným Výborom 23. augusta 1922) s abecedným indexom. Charkov: Изд. Наркомюста УССР [Vydavateľstvo Ľudového komisariátu Ukrajinskej SSR], 1922. 50 s.

Uznesenie Celoukrajinského výkonného výboru z 23. augusta 1922, o zavedení Trestného kódexu ZSSR. Ľudový komisariát USSR. 1922, č. 36, čl. 554.

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, 1966 (ratifikovaný výnosom Prezídia Najvyššieho soviету Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky č. 2148-VIII z 19. 10. 1973). Dostupné online na oficiálnej webovej stránke Najvyššej rady Ukrajiny na http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [cit. 10. 5. 2019].

Zákon Ukrajiny „O slobode svedomia a náboženských organizácií“. Dostupné online na oficiálnej webovej stránke Najvyššej rady Ukrajiny na <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> [cit. 10. 5. 2019].

Zákon Ukrajiny „O obchodných združeniach“ zo dňa 19. septembra 1991, č. 1576-XII s dodatkami. Oficiálna webová stránka Najvyššej rady Ukrajiny [Elektronický zdroj]. Dostupné online na oficiálnej webovej stránke Najvyššej rady Ukrajiny na <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12> [cit. 10. 5. 2019].

Zákon Ukrajiny „O akciových spoločnostiach“ zo 17. septembra 2008, č. 514-VI s dodatkami. Dostupné online na oficiálnej webovej stránke Najvyššej rady Ukrajiny na <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> [cit. 10. 5. 2019].

Občiansky kódex Ukrajiny ku dňu 22. novembra 2018. Charkov: Право [Právo], 2018. 448 s.

Obchodný kódex Ukrajiny ku dňu 3. septembra 2018. Charkov: Право [Právo], 2018. 226 s.

Закон України „О властностиах пользования костола св. Ондreja Národného Sanktuária Sofia Kievská“. Dostupné online na oficiálnej webovej stránke Najvyššej rady Ukrajiny na <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-19> [cit. 10. 5. 2019].

Dohoda o spolupráci medzi Ukrajinou a Ekumenickým Konštantínopolským Patriarchátom. Dostupné online na oficiálnej webovej stránke prezidenta Ukrajiny na https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/65/02/39d5327fe27135d96c04d0f53e1e5745_1551875784.pdf [cit. 10. 5. 2019].

Закон України „О zmene a doplnení niektorých zákonov Ukrajiny o podriadení náboženských organizácií a postupe pri štátnej registrácii náboženských organizácií so štatútom právnickej osoby“ zo 17. januára 2019, č. 2673-VIII. Dostupné online na oficiálnej webovej stránke Najvyššej rady Ukrajiny na <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19> [cit. 10. 5. 2019].

Literatúra

CONDE, Victor H. Protection of Religious Freedoms under International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Times of Armed Conflict. *U.C. Davis Journal of International Law & Policy*, 1999 (Winter), roč. 5, č. 1, s. 95–110.

EIDE, Asbjørn. *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*. Oslo, 1992. 474 s. ISBN 82-00-21339-0.

БЕДЬ, Viktor Vasilovich (Бедь, Віктор Васильович). Міжнародно-правове закріплення свободи совісті [Medzinárodná právna konsolidácia slobody svedomia]. *Часопис Київського університету права [Vestník Kyjevskej univerzity práva]*, 2011, č. 1, s. 349–353.

БЕНИТСКИЙ, Andriy Sergiyovich (Беніцький, Андрій Сергійович). Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з Кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 рр. [Zodpovednosť za zapojenie sa do trestného činu a spoluúčast na trestnom čine v súlade s Trestným kódexom ZSSR v rokoch 1922 a 1927]. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, Серія юридична [Vedecký bulletin Štátnej univerzity vo Lvove, Právna séria]*, č. 4/2013, s. 197–206.

БІЛАШ, Oleksandr. (Archimandrita Evfrosyn) (Білаш, Олександр (Архімандрит Євфросин)) (ed.). Міжнародно-правові акти про право на свободу совісті та віросповідання. Хрестоматія [Medzinárodné právne akty o práve na slobodu svedomia a náboženského vyznania. Zborník legislatívnych aktov]. Užhorod: Видавництво Олександри Гаркуші [Vydavateľstvo Oleksandry Garkushi], 2015. 200 s. ISBN 978-617-531-133-2.

БІЛАШ, Oleksandr Volodymyrovych (Білаш, Олександр Володимирович). Правові акти Європи в системі захисту прав людини у сфері свободи совісті та віросповідання [Právne akty Európy v systéme ochrany ľudských práv v oblasti

slobody svedomia a náboženstva]. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право [Vedecký bulletin Užhorodskej národnej univerzity, séria: Právo]*. Užhorod: Видавничий дім „Гельветика“ [Vydavateľstvo „Helvetika“], roč. 34, č. 3/2015, s. 127–131.

GONCHARENKO, Volodymyr Dmitrovich (Гончаренко, Володимир Дмитрович). *Первая Конституция Украинской ССР [Prvá ústava Ukrajinskej SSR]*. In: GONCHARENKO, Volodymyr Dmitrovich (ed.). *Проблемы социалистической законности [Problémy socialistickej zákonnosti]*. Charkov: Вища школа [Vyshcha shkola], 1983. sv. 11., s. 10–18.

Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні «Громадський простір і основоположні свободи напередодні президентських, парламентських і місцевих виборів в Україні у 2019–2020 роках» [Správa Úradu vysokého komisára OSN pre ľudské práva o situácii na Ukrajine „Občiansky priestor a základné slobody v predvečer prezidentských, parlamentných a komunálnych volieb na Ukrajine v rokoch 2019–2020“]. Dostupné online na https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CivicSpaceFundamentalFreedom2019-2020_UK.pdf [cit. 10. 5. 2019].

LENIN, Vladimir Iljič (Ленин, Владимир Ильич). *Социализм и религия [Socializmus a náboženstvo]*. In: *Полное собрание сочинений В.И. Ленина [Úplný súbor diel V.I. Lenina]*, zv. 12. Moskva: Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС [Inštitút marxizmu-leninizmu pri Ústrednom výbore Komunistickej strany Sovietskeho zväzu], 1968. s. 143–144.

NOVAK, Kateryna Michaylivna (Новак, Катерина Михайлівна). Основні особливості Кримінального кодексу УССР 1922 р. [Hlavné osobitosti Trestného kódexu ukrajinskej SSR z roku 1922]. In: Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали I Всеукр. наук. конф., Харків, 15 берез. 2013 р. – 15 квіт. 2013 р.; Конституційне будівництво в УРСР за радянських часів: матеріали круглого столу, Харків, 24 берез. 2013 [Teória a prax modernej justície: materiály I. všeuukrajinskej vedeckej konferencie, Charkov, 15. marca – 15. apríla 2013: Ústavná výstavba v Ukrajinskej Sovietskej Socialistickej Republike počas sovietskej éry: materiály okrúhleho stola, Charkov, 24. marca 2013]. Charkov, 2013. s. 201–202.

Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010–2018 рр. (інформаційні матеріали). Інформаційні матеріали підготовлені до чергового засідання постійно діючого Круглого столу “Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин” 26 квітня 2018р. за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні [Osobitosti náboženského a konfesijného sebaurčenia ukrajinských občanov: trendy v rokoch 2010 - 2018 (informačné materiály). Informačné materiály pripravené pre pravidelné zasadnutie stáleho okrúhleho stola „Náboženstvo a moc na Ukrajine: problémy vzájomných vzťahov“ 26. apríla 2018, s pomocou zastupiteľského úradu nadá-

cie Konrada Adenauera na Ukrajinie]. Kyjev, 2018. 78 s. Dostupné online na http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf.

ROBINSON, Nehemiah. *The Universal Declaration of Human Rights*. New York: Institute of Jewish Affairs, World Jewish Congress, 1958. 173 s.

SOROKUN Vitalyy Mikolayevich. (Сорокун Віталій Миколайович). Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання [Medzinárodná právna ochrana práva na slobodu svedomia a náboženstva]. Autoreferát dizertačnej práce. Charkov, 2009, 18 s.

Verwaltungsgesetzbuch der Ukraine von 1927. *Zeitschrift für Ostrecht*. Osteuropa-Institut in Breslau, roč. 10–11. Berlin, 1928.

ZHRNUTIE A NÁVRHY

Uvedené príspevky jasne ukazujú dvojakú veľmi odlišnú situáciu: na jednej strane je príkladom Rakúsko ako krajina s neprerušenou legálnou tradíciou, na druhej strane sú postkomunistické krajiny, ktoré museli svoj konfesnoprávny systém zbudovať novo po úpadku komunistického režimu.

V prípade Rakúska sa stretávame s pomerne rozdielnym postavením náboženských organizácií a ich zariadení, a to na základe postupného historického vývoja postavenia jednotlivých entít, spravidla uznaných cestou špeciálnych zákonov. Ako nižší stupeň existuje registrácia konfesionálnych komunít administratívnym aktom na základe zákona z roku 1998, ale aj tieto komunity môžu po splnení pomerne prísnych podmienok dosiahnuť zákonného uznania vyššieho stupňa. Špeciálne zákony regulujú postavenie radu cirkví a náboženských spoločností, čím je možné rešpektovať ich špecifickosť.

Oproti tomu sa postkomunistické krajiny spočiatku vydali cestou rozsiahlej a benevolentnej parity v postavení a registrácii cirkví a náboženských spoločností. Takéto zákonodarstvo ostalo do dnešných čias prakticky v pôvodnej podobe iba v Poľsku, zatiaľ čo v iných krajinách bolo novými zákonmi alebo novelizáciami doterajších zákonov zmenené, zväčša sprísnené.

V Českej republike bol v roku 2002 promulgovaný prakticky (aj keď nie normatívne) dvojstupňový model registrácie podľa vzoru rakúskeho zákona o konfesionálnych komunitách z r. 1998. Faktickým druhým stupňom je v Českej republike priznanie tzv. zvláštnych práv – to sa uplatňuje ako normatívny základ pre všetky registrované cirkvi a náboženské spoločnosti bez výnimky.

Maďarsko nahradilo veľmi benevolentný systém z roku 1990 dvojstupňovým systémom registrácie ako náboženské združenie alebo ako uznaná cirkev novou legislatívou z roku 2011. Tento systém bol následne novelou z apríla 2019 zmenený na prakticky štvorstupňový systém registrácie – náboženské združenie, registrovaná cirkev, zapísaná cirkev a uznaná cirkev.

Na Slovensku ostal systém uniformnej jednostupňovej registrácie, ale postupom času sa výrazne zmenil početný cenzus: pôvodná požiadavka

20.000 plnoletých prívržencov bola roku 2007 zmenená na 20.000 plnoletých členov a napokon roku 2017 sprísnená na 50.000 plnoletých členov, čo v praxi teraz vylučuje registráciu akejkoľvek ďalšej cirkvi a náboženskej spoločnosti, keď navyše z doterajších 18 registrovaných cirkví a náboženských spoločností takýto početný cenzus spĺňajú iba štyri cirkvi. K unifikácii postavenia registrovaných cirkví prispieva aj unikátny model dohôd s nekatolíckymi registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, keďže štát uzavrel s 11 cirkvami a náboženskými spoločnosťami jednotný text dohôd natoľko podobných konkordátnym zmluvám so Svätou stolicou, že možno hovoriť o zrkadlovom modeli takýchto zmlúv a dohôd: jednej s katolíckou cirkvou reprezentovanou Svätým stolcom, druhý s 11 nekatolíckymi cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Aj keď je to legálne predpokladané, doteraz neboli uzatvorené dvojstranné dohody medzi Slovenskom a niektorou nekatolíckou cirkvou či náboženskou spoločnosťou (aj keď ich šesť ostáva bez zmluvy alebo dohody so Slovenskou republikou).

Veľmi špecifický systém (nesený tradíciou Sovietskeho zväzu) existuje na Ukrajine, kde sú registrované iba miestne náboženské komunity (združenia), ktoré sa napokon hlásia ku konkrétnej „zastrešujúcej“ cirkvi (nemajúcej právnu subjektivitu). Pre prevládajúce pravoslávie bol r. 2018 z iniciatívy vtedajšieho prezidenta získaný od ekumenického patriarchátu v Konštantínopole tomos o autokefálii s tým, že by sa doterajšie pravoslávne cirkvi, ktoré sú nezávislé na moskovskom patriarcháte, mali zjednotiť v jednu ukrajinskú pravoslávnu cirkev. Napokon bol v decembri 2018 parlamentom prijatý zákon, ktorý prakticky znevýhodňuje cirkvi (najmä pravoslávne) spojené s ústredím v cudzom štáte, predovšetkým v prípade štátu, ktorý je podľa ukrajinského zákona uznaný za vojenského agresora voči Ukrajine alebo dočasne okupuje časť územia Ukrajiny – toto posledné obmedzenie je napadnuté ústavnou sťažnosťou, ktorej pojednávanie sa ešte neskončilo.

Ako vidno z tohto prehľadu, vo väčšine skúmaných štátov existuje určitá miera diverzifikácie v postavení rôznych cirkví a náboženských spoločností, nie unifikovaný systém – ten prakticky existuje iba v Poľsku a na Slovensku, ale s veľmi odlišnými parametrami. Rozdiel je predovšetkým v početnom cenzu, kde v Poľsku sa vyžaduje pre registráciu 100 plnoprávných osôb (pri asi 38,5 miliónoch obyvateľov), na Slovensku 50.000 osôb

(pri asi 5,5 miliónoch obyvateľov) – prakticky to je asi 3.500-krát vyššia požiadavka než v Poľsku. Vidno, že právne riešenie na Slovensku sa v určitých bodoch veľmi vymyká od riešenia v ostatných krajinách, a to predovšetkým v otázke početného cenzu. Aj keď sa nasledujúce úvahy orientujú (tiež v súlade s parametrami grantu priznaného Vyšehradským fondom) predovšetkým na Slovenskú republiku, v menšej miere platia aj pre Poľsko – s nižšie vypísanými odchýlkami.

V oblasti možnej novej právnej úpravy (*de lege ferenda*) na Slovensku je treba predovšetkým riešiť otázku, či zotrvať v uniformnom prístupe k cirkvám a náboženským spoločnostiam, alebo ísť cestou diverzifikácie. Prvý prístup síce plným spôsobom odpovedá formálne chápanej parite postavenia cirkví a náboženských spoločností, ale nedovoľuje – aj z dôvodu unifikovanej zmluvnej základne, ktorá v tejto miere neexistuje v Poľsku – dostatočné zohľadnenie jestvujúcich rozdielov medzi nimi. Uplatnenie druhého prístupu by znamenalo neľahkú, možno až razantnú zmenu postavenia niektorých cirkví a náboženských spoločností, predovšetkým ale výraznú zmenu legislatívy.

Pri uplatnení diverzifikovaného modelu by tiež bolo potrebné viac precizovať, aké úlohy by mali spĺňať „vyššie postavené“ cirkvi a náboženské spoločnosti, predovšetkým v oblasti prístupu do priestoru verejných služieb: pritom nemožno nebrať v úvahu aj negatívne kritériá, okrem iného tiež bezpečnostné hľadisko; a aké práva by mali požívať, najmä v oblasti financovania: nakoľko a v akej miere zachovať priame financovanie zo štátneho rozpočtu, nakoľko zo strany daňových poplatníkov (predovšetkým cestou daňovej asignácie) a nakoľko uplatniť rôzne fiškálne úľavy – to treba zvážiť o to viac, keď sa ukazuje, že na Slovensku aktuálne neexistuje vôľa k vytvoreniu systému ekonomickej odluky štátu a cirkví. Zotrvanie pri štátnom financovaní totiž neodbytné vedie k potrebe prísnejších požiadaviek na registráciu cirkví a náboženských spoločností z dôvodu požiadavky náležitej kontroly štátu nad využívaním verejných zdrojov. Táto, ako sa pozdáva žiaduca diverzifikácia by mohla vychádzať najlepšie zo systému prakticky dvojstupňovej registrácie, pričom je tiež otázka spôsobu a miery faktickej priepustnosti medzi týmito dvoma stupňami, ktorá by mala jestvovať z hľadiska verejného záujmu v oboch smeroch.

S riešením otázok naznačených v predchádzajúcom odseku je úzko spojené riešenie otázky početného cenzu, ktorý – ako to jasne vyplýva

z realizovanej analýzy a komparácie – je na Slovensku až neprimerane vysoký a v Poľsku možno opačne až neprimerane nízky. Treba popravde povedať, že každá hranica početného cenzu znamená, že niektoré subjekty ostanú pod touto hranicou – to ale pre nich neznamená nemožnosť výkonu náboženskej slobody, a to nie iba v individuálnej dimenzii, ale dokonca aj v korporatívnej dimenzii, lebo nábožensky orientované právnické osoby vznikajú a môžu vznikať aj na inom právnom základe ako cestou registrácie cirkvi a náboženskej spoločnosti. Takéto subjekty síce nebudú môcť požívať špecifickú právnu ochranu a špecifické právne postavenie, aké sú priznané registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam, ale toto obmedzenie vyplýva zo zohľadnenia verejného záujmu v pozitívnom aj negatívnom smere.

Napokon je treba brať do úvahy, že doterajšia slovenská legislatíva ohľadom registrácie cirkví a náboženských spoločností vychádza predovšetkým z modelu kresťanských cirkví, majúcich prevažne centralistickú štruktúru. Aj v súvislosti s rastúcou imigráciou z krajín o inej náboženskej tradícii ako kresťanskej (a spravidla bez centralistickej štruktúry) je žiaduce nebať sa ísť cestou špeciálnej právnej úpravy odpovedajúcej špecifikám týchto náboženských entít, ako to ukazuje príklad Rakúska predovšetkým v prípade právnej regulácie postavenia židovských a moslimských náboženských spoločností. Cesta špeciálnej právnej úpravy, ako to zdôraznil v diskusii počas konferencie konanej 7. februára 2019 na právnickej fakulte v Trnave prof. Wolfgang Wieshaider z Viedne, nemusí totiž znamenať negatívnu diskrimináciu, ale môže pozitívne zohľadniť jestvujúcu religioznu a spoločenskú realitu, čoho nie je unifikovaná legislatíva schopná.

Domnievame sa teda, že táto štúdia naplňa svoje poslanie nielen v skúmaní a popise systémov existujúcich v susedných krajinách Slovenskej republiky, ale aj v pomerne jasnom naznačení ciest, ktoré sa pozdávajú byť vhodné pre ďalšie smerovanie legislatívy Slovenskej republiky v oblasti registrácie cirkví a náboženských spoločností, a to jednoznačne cestou väčšej diverzifikácie v postavení registrovaných cirkví a náboženských spoločností v prospech predovšetkým celej občianskej spoločnosti, ale aj jednotlivých cirkví a náboženských spoločností.

Damián Němec

INTRODUCTION

The Institute for Legal Issues of Religious Freedom at the Faculty of Law of Trnava University in Trnava has long been devoted to issues related to the legal guarantee of religious freedom, not only of individuals (individual dimension) but also of religious groups (corporate dimension).

One of the most important topics is the legal guarantee of the corresponding legal status of religious entities in state law, which is traditionally realised through the registration or recognition of churches and religious societies by state authorities in the area of Central Europe. Legal solutions vary from country to country, but they are also subject to significant changes over time, which is also true of the Slovak Republic, where Act no. 308/1991 Sb., on freedom of religious faith and the status of churches and religious societies, was last amended quite recently, in March 2017. This is a very current subject.

Since the specific solution depends very much on the historical and cultural tradition in the area, several nearby countries were selected: in particular, the Slovak Republic, the Czech Republic, Poland and Hungary, i.e. the countries of the Visegrad Four (which is in line with the terms of the Visegrad Fund from which this grant was awarded: Visegrad Grant No. 21730060), but also Austria, because the influence of legislation from the Austro-Hungarian Empire is still clearly evident in the V4 countries, and finally Ukraine as the last of the neighbouring countries of the Slovak Republic. It is very important, that the description of the legal solution was elaborated by an expert or by a pair of experts working in the field of state ecclesiastical law in each country. The international scientific conference with the title *Registration of Churches and Religious Societies – yes, but how?*, held on 7 February 2019 at the Faculty of Law in Trnava, was of important significance too. During the conference, there were not only contributions describing the situation in each country, but above all there was a lengthy period of time to discuss the individual positive and problematic aspects of the solutions in each country, which greatly outperforms the contributions themselves – some of the results of this discussion will be included in the final summary of the proceedings.

Legal terminology is also associated with the tradition of a particular country. Following the Austro-Hungarian Empire, the term ‘churches and religious societies’ is used in some of the countries under review, derived from the German ‘Kirchen und Religionsgesellschaften’, so the English text also uses the term ‘churches and religious societies’, although the term ‘churches and religious communities’ is mostly used in scientific literature today.

A comparison is needed to make use of knowledge and experience: this is done by contributing under a single scheme, which – for historical reasons – differs slightly from the description of the situation in Austria and Ukraine. Such a comparison gives assumptions for synthesising the conclusions and for the formulation of proposals for legislative amendments (*de lege ferenda*), which we will indicate in the final summary in the proceedings.

We wish for all readers that this collection is an enrichment and perhaps an inspiration for them.

Damián Němec

ON THE ACQUISITION OF A LEGAL STATUS PARTICULAR TO RELIGIOUS ORGANISATIONS IN AUSTRIA

Wolfgang Wieshaider

University of Vienna, Faculty of Law, Department of Legal Philosophy

Abstract

Current Austrian law on religion provides a two-tier-system of specific status for religious organisations: the registration of confessional communities and the recognition of religious societies. Important legal sources applicable date back to the 19th century, while others were added much later. From the end of the 20th century onward, new legislative activity contributed to making the system even more complicated than it used to be, especially on the level of religious societies. There are three modes of recognition—historical, by ordinance, or by act of parliament—which provide for the same legal personality, but not exactly for the same status.

Keywords

Recognition, Registration, Religious Society, Confessional Community

1. Some Statistics on Religious Affiliation

In 1918 the newly born Republic was established in parts of the territory of the Austro-Hungarian Empire. The 1910 census had shown a large Catholic majority with significant Protestant and Jewish minorities.¹ The data for 1934² indicated a continuation of that trend:

¹ Cf. K. K. STATISTISCHE ZENTRAALKOMMISSION (ed.). *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*. Wien: k.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1914, Vol. 1 No. 2, pp. 36–37; MAGYAR KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (ed.). *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Budapest: Athenæum, 1912, Vol. 1, pp. 43–46.

² GELINEK, Oskar. *Bevölkerungs-Spiegel Österreichs. Lebenswichtige Ergebnisse der Volkszählung 1934*, 2nd ed. Wien: Carl Ueberreuter, 1936, pp. 14–15.

	popula- tion	Roman Catholic	Protes- tant ³	Old Catholic	Jewish	Islamic	other	unaffili- ated	not indi- cated
1934	6,760,233	6,112,658 (90.5%)	295,452 (4.4%)	36,776 (0.5%)	191,481 (2.8%)	—	17,786 (0.2%)	106,080 (1.6%)	—

After World War II, the censuses between 1951 and 2001 recorded religion:⁴

	popula- tion	Roman Catholic	Protes- tant ⁵	Old Catholic	Jewish	Islamic	other	unaffili- ated	not indi- cated
1951	6,933,905	6,170,084 (88.98%)	429,493 (6.19%)	32,919 (0.47%)	11,224 (0.16%)	—	23,093 ⁶ (0.33%)	264,014 (3.81%)	3,078 (0.04%)
1961	7,073,807	6,295,075 (88.99%)	438,663 (6.20%)	29,652 (0.42%)	9,049 (0.13%)	—	31,386 (0.44%)	266,009 (3.76%)	3,973 (0.06%)
1971	7,491,526	6,548,316 (87.41%)	447,070 (5.97%)	26,992 (0.36%)	8,461 (0.11%)	22,267 (0.30%)	74,440 (0.99%)	321,218 (4.29%)	42,762 (0.57%)
1981	7,555,338	6,372,645 (84.35%)	423,162 (5.60%)	25,547 (0.34%)	7,123 (0.09%)	76,939 (1.02%)	118,866 (1.57%)	452,039 (5.98%)	79,017 (1.05%)
1991	7,795,786	6,081,454 (78.01%)	388,709 (4.99%)	18,930 (0.24%)	7,268 (0.09%)	158,776 (2.04%)	197,433 (2.53%)	672,251 (8.62%)	270,965 (3.48%)
2001	8,032,926	5,915,421 (73.64%)	376,150 (4.68%)	14,621 (0.18%)	8,140 (0.10%)	338,988 (4.22%)	255,681 (3.18%)	963,263 (11.99%)	160,662 (2.00%)

Since 2011, though, the census has been compiled from registers of births, marriages, and deaths in accordance with the Federal Act on the Register-Based Census.⁷ These registers do not contain any information about religious affiliation. If necessary, the competent minister can order a non-personal statistical survey on religious affiliation pursuant to sec-

³ Lutheran and Reformed.

⁴ STATISTIK AUSTRIA. *Bevölkerung nach dem Religionsbekenntnis und Bundesländern 1951 bis 2001*, http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen_abgestimmte_erwerbsstatistik/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022885.html (8 Nov. 2018).

⁵ Lutheran and Reformed.

⁶ Incl. Islamic.

⁷ *Registerzählungsgesetz*, Bundesgesetzblatt I No. 33/2006, as last amended by Bundesgesetzblatt I No. 125/2009.

tion 1(3) *leg. cit.* To date, this has not been done. According to a survey published in 2013 by a non-governmental service portal for journalists, Catholics account for about 63%, Muslims 6–7%, Orthodox and Eastern Christians 6%, Protestants 3.8%, Alevis 0.7%, Buddhists 0.25%, Jehovah's Witnesses 0.25% and Jews 0.15% of the population of Austria.⁸

2. The Legal Status of Religious Communities in the Past

The main roots of modern Austrian law of religion date back to the second half of the 19th century. Articles 14–16 of the Basic Act of 1867,⁹ part of Cisleithania's constitution, guaranteed individual and collective freedom of religion, though differentiating between recognised and non-recognised religious societies. Article 15 *leg. cit.* guaranteed equal treatment of societies recognised. Article 16 *leg. cit.* restricted the exercise of religion for members of non-recognised societies to the private sphere.¹⁰

While the Catholic Church as the predominant Church of the state as well as the Protestant, Orthodox, and Armenian Churches and the Jewish communities—religions, tolerated under the emperor Joseph II in the late 18th century—were considered as having been historically recognised, other communities could seek recognition by administrative ordinance, based on the Act on the Recognition of Religious Societies of 1874.¹¹ Recognised Religious Societies were bodies corporate of public

⁸ MEDIEN-SERVICESTELLE NEUE ÖSTERREICHERINNEN. *Weltreligionen in Österreich – Daten und Zahlen*. http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2013/01/18/weltreligionen-in-osterreich-daten-und-zahlen/; also see the estimates in GOUJON, Anne, Sandra JURASSOVICH and Michaela POTANČOKOVÁ. *Demographie und Religion in Österreich. Szenarien 2016 bis 2046. Deutsche Zusammenfassung und englischer Gesamtbericht* (Wien, Österreichischer Integrationsfonds, 2017). <https://www.integrationsfonds.at/publikationen/forschungsberichte/forschungsbericht-demographie-und-religion/> (both 12 Nov. 2018).

⁹ *Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*, Reichsgesetzblatt No. 142/1867.

¹⁰ SCHIMA, Stefan. Die Entfaltung der Religionsfreiheit in Österreich von der Dezemberverfassung bis heute. Einblicke in die letzten 150 Jahre. In: HINGHOFER-SZALKAY, Stephan and KALB, Herbert (eds.) *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, pp. 3–47 (paras. 32–33).

¹¹ *Gesetz betreffend die gesetzliche Anerkennung von Religionsgesellschaften*, Reichsgesetzblatt No. 68/1874; cf. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*. 2nd ed. Leipzig: Duncker & Humblot, 1908, pp. 25–26.

law,¹² their legal status was governed by act of parliament, such as by the Protestant Church Patent of 1861¹³ or the Israelite Religious Society Act of 1890¹⁴—or by the aforementioned recognition act. A particular status was given to Muslims after the annexation of Bosnia and Hercegovina: the Islam Act of 1912¹⁵ granted Muslims the individual legal position of members of a recognised religious society even without a corporate structure, which had been recognised formally, in other words free exercise of religion in public.

The new Republic took over Cisleithania's law of religion with a major amendment of Article 63(2) of the State Treaty of St. Germain-en-Laye of 1920,¹⁶ to which was attributed constitutional value and which abolished the aforementioned partial restriction of the exercise of religion to the private sphere. The new Republic was organised as a federal state, and pursuant to Article 10(1)13 of the Federal Constitution,¹⁷ law on religion fell within the Federation's competence to legislate and execute.¹⁸

In 1933, the legal status of the Catholic Church was regulated by Concordat¹⁹ again, and the hitherto applicable act of parliament of 1874²⁰ was

¹² WIESHAIDER, Wolfgang. Zu Rechtspersönlichkeit und Wesen gesetzlich anerkannter Religionsgesellschaften. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), pp. 336–346.

¹³ *Kaiserliches Patent, womit die Angelegenheiten der evangelischen Kirche ausburgischen und helvetischen Bekenntnisses, insbesondere die staatsrechtlichen Beziehungen derselben [...] geregelt werden*, Reichsgesetzblatt No. 41/1861; cf. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, pp. 48–49.

¹⁴ *Gesetz betreffend die Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der israelitischen Religionsgesellschaft*, Reichsgesetzblatt No. 57/1890; cf. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, pp. 52–53.

¹⁵ *Gesetz betreffend die Anerkennung der Anhänger des Islams nach hanefitischem Ritus als Religionsgesellschaft*, Reichsgesetzblatt No. 159/1912; SCHIMA, Stefan. Das IslamG im Kontext des österreichischen Religionsrechts. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 59 (2012), pp. 225–250.

¹⁶ *Staatsvertrag von St. Germain*, Staatsgesetzblatt No. 303/1920.

¹⁷ *Bundes-Verfassungsgesetz*, Bundesgesetzblatt No. 1/1930.

¹⁸ Cf. POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE and Herbert KALB. *Religionsrecht*. Wien: WUV, 2003, pp. 33–34.

¹⁹ *Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und der Republik Österreich samt Zusatzprotokoll*, Bundesgesetzblatt No. 2 II 1934.

²⁰ *Gesetz, wodurch Bestimmungen zur Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche erlassen werden*, Reichsgesetzblatt No. 50/1874; *Gesetz, mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden*, Reichsgesetzblatt No. 51/1874.

abrogated. The authoritarian state of the years 1934–38 constitutionally recognised the public free exercise of religion for all citizens.²¹

The *Anschluss* by the Nazi Reich in 1938 put an end to the tradition based on religious freedom.²² The Concordat of 1933 was declared terminated, the German Concordat not being extended to the formerly Austrian territories.²³ Parliamentary acts regulating the status of religious societies were not abolished, however. This even applied to the Israelite Religious Society Act of 1890, while the Jewish population, in particular, suffered persecution and genocide, and their institutions were finally dissolved in 1942.²⁴

After the Republic of Austria had been re-established in 1945, constitutional law as of 5 March 1933 was reinstated, while statutory law was taken over, even if it had come into force after 13 March 1938, unless it was incompatible with a free and independent state, with a genuine democracy or it contained a typical Nazi agenda.²⁵

3. Contractual Regulations

The Republic of Austria and the Holy See concluded a Concordat in 1933, which is still—albeit interrupted by the Nazi occupation—in force.²⁶ It regulates the legal position of the Catholic Church in Austria on such points as organisational matters (Article III), offices (Articles IV, XI, and XII), theological faculties (Article V), education (Article VI), pastoral

²¹ Cf. SCHIMA, Stefan, *Die Entfaltung der Religionsfreiheit*, paras. 40–42.

²² Cf. SCHIMA, Stefan, *Die Entfaltung der Religionsfreiheit*, paras. 43–44.

²³ Cf. POTZ, Richard. *Nationalsozialismus und Staatskirchenrecht*. In: DAVY, Ulrike, FUCHS, Helmut, HOFMEISTER, Herbert, MARTE, Judit and REITER, Ilse (eds.) *Nationalsozialismus und Recht. Rechtssetzung und Rechtswissenschaft in Österreich unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*. Wien: Orac, 1990, pp. 266–284 (pp. 275–278).

²⁴ BUDISCHOWSKY, Jens. *Die staatskirchenrechtliche Stellung der österreichischen Israeliten. Zugleich ein Beitrag zur Auslegung des Artikels 15 Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger*, RGBI 1867/142. Wien: Manz, 1995, pp. 26–32.

²⁵ See Articles 1–2 of *Verfassungsgesetz über das neuerliche Wirksamwerden des Bundes-Verfassungsgesetzes in der Fassung von 1929*, Staatsgesetzblatt No. 4/1945; sections 1–2 of *Verfassungsgesetz über die Wiederherstellung des Rechtslebens in Österreich*, Staatsgesetzblatt No. 6/1945; BERKA, Walter. *Verfassungsrecht*. Wien: Verlag Österreich, 5th ed. 2014, paras. 35–43; cf. POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE and Herbert KALB. *Religionsrecht*, pp. 546.

²⁶ Cf. POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE and Herbert KALB. *Religionsrecht*, pp. 453–454.

care in public institutions (Articles VIII and XVI), holidays (Article IX), orders (Article X), property rights (Article XIII), dues and financial support (Articles XIV and XV), office holders' rights (Articles XVII and XIX) as well as the protection of official secrecy (Article XX), and of clothes and insignia (Article XXI).²⁷ Supplementary treaties, concerning property rights, education and the creation of dioceses, were concluded in the 1960s.²⁸ Unlike the position in, for instance, Slovakia, there is no legal basis for analogous treaties with other religious communities. In order to bridge this gap of differing treatment,²⁹ acts of parliament regulating the external legal relations of religious societies, are usually passed only after a thorough consultation process with the concerned societies.

Another aspect of contractual law of religion is reflected by the conventions agreed upon concerning pastoral care in police forces. In legal literature these conventions were considered the first contract between the State and a religious society apart from the Concordat;³⁰ but since there is no constitutional anchor for a public law contract of this kind, they can only be considered to be of a private nature; the competent minister consequently regulated the corresponding public matters by decree.³¹

²⁷ See *ibid.*, pp. 458–534.

²⁸ *Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Österreich zur Regelung von vermögensrechtlichen Beziehungen*, Bundesgesetzblatt No. 195/1960; *Vertrag betreffend die Erhebung der Apostolischen Administratur Eisenstadt zur Diözese*, Bundesgesetzblatt No. 196/1960; *Vertrag zur Regelung von mit dem Schulwesen zusammenhängenden Fragen*, Bundesgesetzblatt No. 273/1962; *Vertrag betreffend die Erhebung der Apostolischen Administratur Innsbruck-Feldkirch zur Diözese*, Bundesgesetzblatt No. 227/1964; *Vertrag betreffend die Errichtung der Diözese Feldkirch*, Bundesgesetzblatt No. 417/1968.

²⁹ POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE and Herbert KALB. *Religionsrecht*, p. 64.

³⁰ SCHWARZ, Karl W. Polizeiseelsorge – berufsfeldbezogene Supervision vor dem Hintergrund der Religionsfreiheit Kultusrechtliche Anmerkungen aus österreichischer Perspektive. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 55 (2008), pp. 30–46 (p. 33); KNEUCKER, Raoul. Verträge mit Kirchenleitungen. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), pp. 293–327 (p. 304).

³¹ WIESHAIDER, Wolfgang. Les aumôneries dans les établissements publics autrichiens. In: BALODIS, Ringolds & Miguel RODRÍGUEZ BLANCO (eds.). *Religious assistance in public institutions – Assistance spirituelle dans les services publics*. Granada: Comares, 2018, s. 41–51 (p. 50).

4. Further Constitutional Entrenchment of the Freedom of Conscience and Religion

The Republic of Austria ratified the European Convention of Human Rights (ECHR) and its First Protocol in 1958 and in 1964 its Parliament raised them to constitutional level.³² Art. 9 of ECHR thus added another layer to the aforementioned constitutional guarantees of religious freedom. Accordingly, it is directly applied by the Austrian Constitutional Court, which closely links its decisions to the case law of the European Court of Human Rights.³³

5. Current Legislation on the Legal Status of Religious Communities

Newer legislation, i.e., legislation passed after 1945, can be divided into three waves.

The first wave was introduced by the passing of both the Protestant Church Act of 1961³⁴ and the Orthodox Church Act of 1967.³⁵ The state did not recognise any new churches by virtue of these laws, but newly regulated the legal status of already historically recognised churches, in order to adapt the regulations to modern ecclesiastical requirements and to establish a clear framework for the legal activities of the ecclesiastical bodies corporate affected.³⁶

The second wave commenced with the Confessional Communities Act of 1998.³⁷ It was motivated by the case law of the Constitutional Court, de-

³² Art. 2/7 on the Amendment of the Constitution, Bundesgesetzblatt No. 59/1964.

³³ Cf. only, for example, Verfassungsgerichtshof 16 Dec. 2009, B 516/09, VfSlg. 18 965; Verfassungsgerichtshof 1 Dec. 2010, B 1214/09, VfSlg. 19 240 = *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011) pp. 192–209; Verfassungsgerichtshof 2 March 2016, G 370/2015 & al.

³⁴ *Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche*, Bundesgesetzblatt No. 182/1961.

³⁵ *Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich*, Bundesgesetzblatt No. 229/1967.

³⁶ Potz, Richard, Brigitte SCHINKELE a Herbert KALB. *Religionsrecht*, pp. 93, 569–573, 541–548.

³⁷ *Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften*, Bundesgesetzblatt I No. 19/1998.

veloped in the early 1990s,³⁸ followed by the High Administrative Court in 1997,³⁹ according to which applicants for the recognition of a new religious society were entitled to an—although negative, but appealable—individual decision, unless the competent authority intended to issue a recognising ordinance. Parliament, however, introduced leeway to the authority by establishing a two-tier system of legal status for religious communities and transforming all applications based on the Act on the Recognition of Religious Societies of 1874 into applications according to the Confessional Communities Act of 1998, pursuant to section 11(2) *leg. cit.* Furthermore and for the first time, the latter act determined clear thresholds for

- the registration of confessional communities, namely 300 adherents pursuant to section 3(3) *leg. cit.*,
- the recognition of religious societies, namely a number of adherents amounting to 2 per thousand of the entire population of the republic pursuant to section 11(1)2 *leg. cit.* (The amendment of 2011⁴⁰ entailed a renumbering; this provision is currently placed in section 11/d *leg. cit.*).

Finally, section 11(1)1 *leg. cit.* established a strict waiting period of twenty years, ten thereof as a registered confessional community, before an application for recognition as a religious society would be successful.

The newly introduced high threshold for recognition and the persistence of the legislator in attributing specific accommodation to the religious needs only of recognised religious societies triggered a series of applications before the European Court of Human Rights, predominantly filed by the Religious Community of Jehovah's Witnesses.⁴¹ The most vis-

³⁸ Verfassungsgerichtshof 25 June 1992, G 282/91, VfSlg. 13 134; Verfassungsgerichtshof 4 Oct. 1995, K I-9/94, VfSlg. 14 295.

³⁹ Verwaltungsgerichtshof 28 April 1997, 96/10/0049.

⁴⁰ Bundesgesetzblatt I No. 78/2011.

⁴¹ Eur. Ct. HR 31 July 2008, 40 825/98 (*Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas and others v. Austria*); Eur. Ct. HR 26 Feb. 2009, 76 581/01 (*Verein der Freunde der Christengemeinschaft and others v. Austria*); see also with regard to legal consequences of a recognition as religious society Eur. Ct. HR 12 March 2009, 42 967/98 (*Löffelmann v. Austria*); Eur. Ct. HR 12 March 2009 49 686/99 (*Gütl v. Austria*); Eur. Ct. HR 19 March 2009, 28 648/03 (*Lang v. Austria*); Eur. Ct. HR 10 Dec. 2009, 33 001/03 (*Koppi v. Austria*), *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 56 (2009), pp. 508–510; KALB, Herbert,

ible result of these efforts was the view that an unspecified waiting period violated Art. 9 of ECHR.

Accordingly, the Austrian Constitutional Court quashed the provisions containing the strict waiting period,⁴² whereupon, the Confessional Communities Act of 1998 was amended in 2011, as aforementioned, and the waiting period was diversified. It can now be fulfilled by a community having been in existence

- in Austria for at least twenty years, at least ten years thereof in an organised form and five years as a registered confessional community pursuant to section 11/a *leg. cit.*, or
- internationally for at least one hundred years, of which at least ten years were in Austria in an organised form pursuant to section 11/b *leg. cit.*, or
- internationally for at least two hundred years pursuant to section 11/c *leg. cit.*

The Religious Community of Jehovah's Witnesses was finally recognised by ordinance in 2009 according to section 2 of the Act on the Recognition of Religious Societies of 1874;⁴³ the required number of adherents did not pose a problem in this case.

The Coptic Church managed to ally with other churches and persuade the lawmaker to pass the Oriental Orthodox Churches Act of 2003⁴⁴ and thus gain recognition even earlier by act of parliament, without fulfilling either the criterion of the waiting period or that of the necessary number of adherents.⁴⁵ The Armenian Apostolic Church, the Syrian Orthodox Church and the Coptic Orthodox Church, being independently recognised are linked by a joint Oriental Orthodox Ecclesiastical Committee pursuant to section 2 *leg. cit.*

Richard POTZ and Brigitte SCHINKELE. Österreichisches Religionsrecht in der jüngsten Straßburger Rechtsprechung. *Ibid.*, pp. 400–432.

⁴² Verfassungsgerichtshof 25 Sept. 2010 G 58/10 & al., VfSlg. 19 166, *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 57 (2010), pp. 302–319.

⁴³ *Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur betreffend die Anerkennung der Anhänger von Jehovas Zeugen als Religionsgesellschaft*, Bundesgesetzblatt II No. 139/2009.

⁴⁴ *Orientalisch-orthodoxes Kirchengesetz*, Bundesgesetzblatt I No. 20/2003.

⁴⁵ See SCHINKELE, Brigitte. Die Rechtsstellung der Orientalisch-orthodoxen Kirchen in Österreich nach dem OrientKG 2003. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 51 (2004), pp. 221–243.

However, a similar law was not passed for the Free Churches; they finally succeeded in being recognised by establishing a joint body corporate of several Free Churches, thus exceeding the threshold of the necessary number of adherents.⁴⁶ This model worked for the Free Churches, but does not seem to be applicable to other confessional communities that are too small, since they lack partners that are doctrinally close enough in order to constitute an umbrella organisation.

These approaches express the principle of the exclusive representation of religions.⁴⁷ Its thread can be traced back to the recognition of the Lutheran and Reformed Church—the name⁴⁸ dating back to 1848⁴⁹—whose umbrella body corporate has been the joint Lutheran and Reformed Church both in the Protestant Church Patent of 1861 and the Protestant Church Act of 1961. Similar considerations apply to the Greek Oriental Church. As of January 2019, the latter unites the Greek Orthodox, Russian Orthodox, Serbian Orthodox, Romanian Orthodox, Bulgarian Orthodox and Antiochian Orthodox congregations. They have a common bishops' conference pursuant to section 1a of the Orthodox Church Act of 1967.⁵⁰

⁴⁶ SCHWARZ, Karl W. „Freikirchen“ in Österreich und „Staatskirchenrecht“—eine österreichische Problemgeschichte. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013) pp. 347–356; SCHINKELE, Brigitte. Gesetzliche Anerkennung der „Freikirchen in Österreich“ aus religionsrechtlicher Sicht. *Ibid.*, pp. 357–363; Verfassung der „Freikirchen in Österreich“. *Ibid.*, pp. 430–444.

⁴⁷ GAMPL, Inge. *Österreichisches Staatskirchenrecht*. Wien, New York: Springer, 1971, pp. 163–4; POTZ, Richard. Das Ausschließlichkeitsrecht. Zur aktuellen Bedeutung einer traditionellen dogmatischen Figur des österreichischen Religionsrechts, in JABLONER, Clemens, Gabriele KUCSKO-STADLMAYER, Gerhard MUZAK, Bettina PERTHOLD-STOITZNER and Karl STÖGER (eds.). *Vom praktischen Wert der Methode. Festschrift für Heinz Mayer zum 65. Geburtstag*, Wien: Manz, 2011, pp. 555–573 ; POTZ, Richard and Brigitte SCHINKELE. *Religion and Law in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer International, 2016, paras. 244–247; Verfassungsgerichtshof 1 Dec. 2010, B 1214/09, VfSlg. 19 240 = *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), pp. 192–209.

⁴⁸ *Evangelische Kirche Augsburgischen und Helvetischen Bekenntnisses*.

⁴⁹ See the Decree of the Ministry of the Interior (*Erlass des Ministeriums des Innern betreffend einige provisorische Verfügungen in Bezug auf die Verhältnisse der Akatholiken*), Reichsgesetzblatt No. 107/1848; HUSSAREK VON HEINLEIN, MAX. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, 1908, pp. 48–49.

⁵⁰ *Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich*, Bundesgesetzblatt No. 229/1967, last amended by Bundesgesetzblatt I No. 68/2011.

The same amendment of 2011 inserted a new section 11a into the Confessional Communities Act of 1998, according to paragraph 1 of which the competent authority has to rescind recognition as a religious society if

- a necessary prerequisite for recognition never applied or ceases to apply,
- the religious society does not have its statutory representative bodies for longer than a year,
- a reason to prohibit a confessional community arises or an activity contrary to statute occurs and persists despite the demand to put an end to it,
- obligations linked to recognition are not fulfilled despite demand.

While this is the first stipulation of its kind, it has been pointed out that rescinding recognition would have been otherwise possible as well.⁵¹ In any case, section 11a *leg. cit.* can only refer to religious societies recognised by ordinance. So far, it has been used only once, namely in the year 2012⁵² in the case of the Moravian Church (*Herrnhuter Brüder-Kirche*), which was recognised in 1880,⁵³ but has never been active in the territory of the Republic of Austria.⁵⁴

The third wave was prepared by the thorough amendment of 2012⁵⁵ of the Israelite Religious Society Act of 1890 and climaxed in the passing of the new Islam Act of 2015.⁵⁶

The Israelite Religious Society Act of 1890 dates back to a period when the law on religion was governed by a still restricted autonomy and much

⁵¹ SCHIMA, Stefan. Die Aufhebung der Anerkennung von Religionsgemeinschaften. Anmerkungen zum neu erlassenen § 11a des Bekenntnisgemeinschaftengesetzes. In: SCHINKELE, Brigitte, René KUPPE, Stefan SCHIMA, Eva M. SYNEK, Jürgen WALLNER and Wolfgang WIESHAIDER (eds.). *Recht—Religion—Kultur. Festschrift für Richard Potz zum 70. Geburtstag*. Wien: Facultas, 2014, pp. 745–773 (p. 745).

⁵² *Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur, mit der die Verordnung, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter-Brüderkirche) ausgesprochen wird, aufgehoben wird*, Bundesgesetzblatt II No. 31/2012.

⁵³ *Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter Brüderkirche) ausgesprochen wird*, Reichsgesetzblatt No. 40/1880.

⁵⁴ SCHIMA, Stefan. *Die Aufhebung der Anerkennung*, passim.

⁵⁵ Bundesgesetzblatt I No. 48/2012.

⁵⁶ *Islamgesetz 2015*, Bundesgesetzblatt I No. 39.

wider range of state control compared to the present day.⁵⁷ While the constitutional background changed throughout the 20th century, the wording of this act of law remained mainly untouched—withstanding the amendment of 1984, allowing Jews to establish their own religious society for ritual differences according to the Act on the Recognition of Religious Societies of 1874, an amendment that was triggered by a decision of the Constitutional Court,⁵⁸ but not used hitherto. The Israelite Religious Society Act, being an act of law governing the external legal status of one, namely the Israelite Religious Society, had to be modernised. Quite deliberately, the title remained unchanged and the act was thoroughly amended, but not replaced, in order to highlight the legal continuity of the society and its status. Some important exemplifications of religious freedom were inserted, such as, of

- the state's guarantee of traditional rites connected to the bringing up of children pursuant to section 9(4) *leg. cit.*,
- food production according to the dietary rules pursuant to section 12(1) *leg. cit.*,
- Jewish cemeteries pursuant to section 19 *leg. cit.*, or
- the state's respect for religious holidays, including a reference to the Jewish calendar pursuant to section 10 *leg. cit.*

This act of law partly served as a template for the Islam Act of 2015 with the major difference that the latter does not govern the status of one but of any religious society considering itself Islamic. For such an organisation, its application takes precedence over the Act on the Recognition of Religious Societies of 1874 in conjunction with section 11 of the Confessional Communities Act of 1998, but lays down similar rules for the recognition as such. The two Islamic religious societies, which have been established to date, are explicitly considered by distinct chapters of the law.⁵⁹

⁵⁷ Cf. HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*, pp. 5–9 and 52–54.

⁵⁸ Verfassungsgerichtshof 2 July 1981, G 31/79, VfSlg. 9185, Bundesgesetzblatt No. 436/1981; cf. BUDISCHOWSKY, Jens. *Israeliten*, pp. 74–80.

⁵⁹ Cf. POTZ, Richard and Brigitte SCHINKELE. Die Genese des österreichischen Islamgesetzes 2015. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 62 (2015), pp. 303–385; RAAB, Susanne. The New Austrian Islam Law: Aims, Potentials and Limits to the Legal Governance of Islam. Practical Insights into the Development of the Legal Framework in

- the Islamic Religious Community by sections 9–15 *leg. cit.*, and
- the Islamic Alevi Religious Community by sections 16–22 *leg. cit.*

6. Open Issues

Only a few months after the Islam Act of 2015 came into force, the Islamic Alevi Religious Community changed its name, by deleting the word ‘Islamic.’⁶⁰ The Federation of Alevi Communities, representing a non-Islamic Alevism, unsuccessfully appealed before the administrative courts.⁶¹ Moreover, the registration of the latter as a confessional community failed for the second time.⁶² The competent authority argued that they lacked doctrinal distinction from the former, seemingly persisting in applying the principle of exclusive representation of religions. This question is pending before the Vienna Administrative Court.⁶³ Finally, and at the request of the (Islamic) Alevi Religious Community based on section 16(4) of the Islam Act of 2015, the authority demanded local Alevi associations either to stop their activities or to incorporate themselves into the (Islamic) Alevi Religious Community.⁶⁴ This is, although the Associations Act of 2002⁶⁵ allows religious organisations to constitute themselves as non-profit associations, a state of affairs already reached on the basis of

Austria. In: HINGHOFER-SZALKAY, Stephan and Herbert KALB (eds.). *Islam, Recht und Diversität*, pp. 355–367; SCHIMA, Stefan. Das im Islamgesetz 2015 verankerte Verbot der Auslandsfinanzierung. Anmerkungen vor dem Hintergrund der verfassungsgesetzlich gewährleisteten Religionsfreiheit. *Ibid.*, pp. 369–398.

⁶⁰ HAMMER, Stefan. Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht – ein Kampf um Anerkennung. Der schwere Abschied vom Ausschließlichkeitsgrundsatz. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 65 (2018), pp. 1–17 (p. 10).

⁶¹ Verwaltungsgericht Wien 8 Aug. 2016, VGW-101/069/4623/2016, *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 65 (2018), pp. 154–171; Verwaltungsgerichtshof 29 Sept. 2017, Ro 2016/10/0043, *ibid.*, pp. 144–150; HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht*, pp. 10–16.

⁶² Cf. POTZ, Richard and Brigitte SCHINKELE. Eintragung bzw. gesetzliche Anerkennung alevitischer Gruppen in Österreich. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), pp. 137–155.

⁶³ HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht*, pp. 7–10.

⁶⁴ See Landesverwaltungsgericht Niederösterreich 20 Dec. 2016, LVwG-AV-1262/001-2016, *Österreichisches Archiv für Recht & Religion*, 65 (2018), pp. 172–179; HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht*, pp. 16–17.

⁶⁵ *Vereinsgesetz 2002*, Bundesgesetzblatt I No. 66, as amended by Bundesgesetzblatt I No. 32/2018.

a governmental declaration with regard to the previously applicable law on the occasion of a law suit before the European Commission of Human Rights in 1981.⁶⁶

While the issues concerning the Alevi organisations are of prime importance on the list of open questions, a long-term desideratum from 1998 onward has been the attribution of further legal consequences to the status of confessional communities since their introduction, where a differentiation between these and religious societies is not justified. A positive example in this respect is the Act on the Return of Cultural Objects of 2016,⁶⁷ where both types of religious bodies corporate are treated in the same way.⁶⁸

Conclusion

Austrian law governing the specific legal status of religious organisations can only be understood through a historical lens. A religiously more pluralistic society increases the challenges for the legislator and the competent administrative authorities. While some solutions seem to have the general system in mind, others may—as the case of the different Alevi bodies proves—unintentionally create more difficulties for other communities by providing individual remedies for the demands of one community. The latter approach is, though, not entirely negative, since accommodation means *suum cuique*, and by recognising Jewish, Muslim and Alevi calendars in the acts of 2012 and 2015, the current legislator took a large step towards true accommodation in this respect, a step still awaited with regard to others, for instance, the Julian calendar.

⁶⁶ Eur. Comm. HR 15 Oct. 1981, 8652/79 (*X. v. Austria*).

⁶⁷ *Kulturgüterrückgabegesetz*, Bundesgesetzblatt I No. 19/2016.

⁶⁸ Cf. WIESHAIDER, Wolfgang. Der Begriff religiöser Einrichtungen im Kulturgüterrückgaberecht. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 64 (2017), pp. 662–675.

Bibliography

Sources⁶⁹

Constitutional and Statutory Law

Kaiserliches Patent, womit die Angelegenheiten der evangelischen Kirche augsburgischen und helvetischen Bekenntnisses, insbesondere die staatsrechtlichen Beziehungen derselben [...] geregelt werden, Reichsgesetzblatt No. 41/1861

Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, Reichsgesetzblatt No. 142/1867

Gesetz, wodurch Bestimmungen zur Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der katholischen Kirche erlassen werden, Reichsgesetzblatt No. 50/1874

Gesetz, mit welchem behufs Bedeckung der Bedürfnisse des katholischen Cultus die Beiträge zum Religionsfonde geregelt werden, Reichsgesetzblatt No. 51/1874

Gesetz betreffend die gesetzliche Anerkennung von Religionsgesellschaften, Reichsgesetzblatt No. 68/1874

Gesetz betreffend die Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der israelitischen Religionsgesellschaft, Reichsgesetzblatt No. 57/1890

Gesetz betreffend die Anerkennung der Anhänger des Islams als Religionsgesellschaft, Reichsgesetzblatt No. 159/1912

Bundes-Verfassungsgesetz, Bundesgesetzblatt No. 1/1930

Verfassungsgesetz über das neuerliche Wirksamwerden des Bundes-Verfassungsgesetzes in der Fassung von 1929, Staatsgesetzblatt No. 4/1945

Verfassungsgesetz über die Wiederherstellung des Rechtslebens in Österreich, Staatsgesetzblatt No. 6/1945

Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche, Bundesgesetzblatt No. 182/1961

Bundesverfassungsgesetz, mit dem Bestimmungen des Bundes-Verfassungsgesetzes in der Fassung von 1929 über Staatsverträge abgeändert und ergänzt werden, Bundesgesetzblatt No. 59/1964

Bundesgesetz über äußere Rechtsverhältnisse der griechisch-orientalischen Kirche in Österreich, Bundesgesetzblatt No. 229/1967

Bundesgesetz über die Rechtspersönlichkeit von religiösen Bekenntnisgemeinschaften, Bundesgesetzblatt I No. 19/1998

Vereinsgesetz 2002, Bundesgesetzblatt I No. 66

Orientalisch-orthodoxes Kirchengesetz, Bundesgesetzblatt I No. 20/2003

⁶⁹ In chronological order with regard to the original version.

Registerzählungsgesetz, Bundesgesetzblatt I No. 33/2006

Islamgesetz 2015, Bundesgesetzblatt I No. 39

Kulturgüterrückgabegesetz, Bundesgesetzblatt I No. 19/2016

Ordinances, decrees

Erlass des Ministeriums des Innern betreffend einige provisorische Verfügungen in Bezug auf die Verhältnisse der Akatholiken, Reichsgesetzblatt No. 107/1848

Verordnung des Ministers für Cultus und Unterricht, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter Brüderkirche) ausgesprochen wird, Reichsgesetzblatt No. 40/1880

Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur betreffend die Anerkennung der Anhänger von Jehovas Zeugen als Religionsgesellschaft, Bundesgesetzblatt II No. 139/2009

Verordnung der Bundesministerin für Unterricht, Kunst und Kultur, mit der die Verordnung, womit die Anerkennung der evangelischen Brüderkirche (Herrnhuter-Brüderkirche) ausgesprochen wird, aufgehoben wird, Bundesgesetzblatt II No. 31/2012

Agreements

Staatsvertrag von St. Germain, Staatsgesetzblatt No. 303/1920

Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und der Republik Österreich samt Zusatzprotokoll, Bundesgesetzblatt No. 2 II 1934

Vertrag zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Österreich zur Regelung von vermögensrechtlichen Beziehungen, Bundesgesetzblatt No. 195/1960

Vertrag betreffend die Erhebung der Apostolischen Administratur Eisenstadt zur Diözese, Bundesgesetzblatt No. 196/1960

Vertrag betreffend die Erhebung der Apostolischen Administratur Innsbruck-Feldkirch zur Diözese, Bundesgesetzblatt No. 227/1964

Vertrag zur Regelung von mit dem Schulwesen zusammenhängenden Fragen, Bundesgesetzblatt No. 273/1962

Vertrag betreffend die Errichtung der Diözese Feldkirch, Bundesgesetzblatt No. 417/1968

Case Law

Verfassungsgerichtshof 2 July 1981, G 31/79, VfSlg. 9185

Verfassungsgerichtshof 25 June 1992, G 282/91, VfSlg. 13 134

Verfassungsgerichtshof 4 Oct. 1995, K I-9/94, VfSlg. 14 295

- Verfassungsgerichtshof 16 Dec. 2009, B 516/09, VfSlg. 18 965
Verfassungsgerichtshof 25 Sept. 2010, G 58/10 & al., VfSlg. 19 166
Verfassungsgerichtshof 1 Dec. 2010, B 1214/09, VfSlg. 19 240
Verfassungsgerichtshof 2 March 2016, G 370/2015 & al.
Verwaltungsgerichtshof 28 April 1997, 96/10/0049
Verwaltungsgerichtshof 29 Sept. 2017, Ro 2016/10/0043
Landesverwaltungsgericht Niederösterreich 20 Dec. 2016, LVwG-AV-1262/001-2016
Verwaltungsgericht Wien 8 Aug. 2016, VGW-101/069/4623/2016

Literature

- BERKA, Walter. *Verfassungsrecht*. Wien: Verlag Österreich, 5th ed. 2014.
- BUDISCHOWSKY, Jens. *Die staatskirchenrechtliche Stellung der österreichischen Israeliten. Zugleich ein Beitrag zur Auslegung des Artikels 15 Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger*, RGBL 1867/142. Wien: Manz, 1995.
- GAMPL, Inge. *Österreichisches Staatskirchenrecht*. Wien, New York: Springer, 1971.
- GELINEK, Oskar. *Bevölkerungs-Spiegel Österreichs. Lebenswichtige Ergebnisse der Volkszählung 1934*, 2nd ed. Wien: Carl Ueberreuter, 1936.
- GOUJON, Anne, Sandra JURASSZOVICH and Michaela POTANČOKOVÁ. *Demographie und Religion in Österreich. Szenarien 2016 bis 2046. Deutsche Zusammenfassung und englischer Gesamtbericht* (Wien, Österreichischer Integrationsfonds, 2017), <https://www.integrationsfonds.at/publikationen/forschungsberichte/forschungsbericht-demographie-und-religion/> (12 November 2018).
- HAMMER, Stefan. *Die Aleviten im österreichischen Religionsrecht – ein Kampf um Anerkennung. Der schwere Abschied vom Ausschließlichkeitsgrundsatz*. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 65 (2018), pp. 1–17.
- HUSSAREK VON HEINLEIN, Max. *Grundriß des Staatskirchenrechts*. 2nd ed. Leipzig: Duncker & Humblot, 1908.
- STATISTIK AUSTRIA. *Bevölkerung nach dem Religionsbekenntnis und Bundesländern 1951 bis 2001*, http://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/volkszaehlungen_registerzaehlungen_abgestimmte_erwerbsstatistik/bevoelkerung_nach_demographischen_merkmalen/022885.html (8 November 2018).
- K.K. STATISTISCHE ZENTRAALKOMMISSION (ed.). *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern*. Wien: k.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1914, Vol. 1 No. 2.

- KNEUCKER, Raoul. Verträge mit Kirchenleitungen. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), pp. 293–327.
- MAGYAR KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (ed.) *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Budapest: Athenæum, 1912, Vol. 1.
- MEDIEN-SERVICESTELLE NEUE ÖSTERREICHERINNEN. *Weltreligionen in Österreich – Daten und Zahlen*. http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/2013/01/18/weltreligionen-in-osterreich-daten-und-zahlen/ (12 November 2018).
- POTZ, Richard. Das Ausschließlichkeitsrecht. Zur aktuellen Bedeutung einer traditionellen dogmatischen Figur des österreichischen Religionsrechts. In: JABLONER, Clemens, Gabriele KUCSKO-STADLMAYER, Gerhard MUZAK, Bettina PERTHOLD-STOITZNER and Karl STÖGER (eds.). *Vom praktischen Wert der Methode. Festschrift für Heinz Mayer zum 65. Geburtstag*, Wien: Manz, 2011, pp. 555–573.
- POTZ, Richard. Nationalsozialismus und Staatskirchenrecht. In: DAVY, Ulrike, Helmut FUCHS, Herbert HOFMEISTER, Judit MARTE and Ilse REITER (eds.). *Nationalsozialismus und Recht. Rechtssetzung und Rechtswissenschaft in Österreich unter der Herrschaft des Nationalsozialismus*. Wien: Orac, 1990, pp. 266–284.
- POTZ, Richard and Brigitte SCHINKELE. Die Genese des österreichischen Islamgesetzes 2015. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 62 (2015), pp. 303–385.
- POTZ, Richard and Brigitte SCHINKELE. Eintragung bzw gesetzliche Anerkennung alevitischer Gruppen in Österreich. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 58 (2011), pp. 137–155.
- POTZ, Richard and Brigitte SCHINKELE. *Religion and Law in Austria*. Alphen aan den Rijn: Kluwer International, 2016.
- POTZ, Richard, Brigitte SCHINKELE and Herbert KALB. *Religionsrecht*. Wien: WUV, 2003.
- RAAB, Susanne. The New Austrian Islam Law: Aims, Potentials and Limits to the Legal Governance of Islam. Practical Insights into the Development of the Legal Framework in Austria. In: HINGHOFFER-SZALKAY, Stephan and Herbert KALB (eds.). *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, pp. 355–367.
- SCHIMA, Stefan. Das im Islamgesetz 2015 verankerte Verbot der Auslandsfinanzierung. Anmerkungen vor dem Hintergrund der verfassungsgesetzlich gewährleisteten Religionsfreiheit. In: HINGHOFFER-SZALKAY, Stephan and Herbert KALB (eds.). *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, pp. 369–398.
- SCHIMA, Stefan. Das IslamG im Kontext des österreichischen Religionsrechts. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 59 (2012), pp. 225–250.
- SCHIMA, Stefan. Die Entfaltung der Religionsfreiheit in Österreich von der Deziembervfassung bis heute. Einblicke in die letzten 150 Jahre. In: HINGHOFFER-SZAL-

- KAY, Stephan and Herbert KALB (eds.). *Islam, Recht und Diversität*. Wien: Verlag Österreich, 2018, pp. 3–47.
- SCHINKELE, Brigitte. Die Rechtsstellung der Orientalisch-orthodoxen Kirchen in Österreich nach dem OrientKG 2003. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 51 (2004), pp. 221–243.
- SCHINKELE, Brigitte. Gesetzliche Anerkennung der „Freikirchen in Österreich“ aus religionsrechtlicher Sicht. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), pp. 357–363.
- SCHWARZ, Karl W. „Freikirchen“ in Österreich und „Staatskirchenrecht“ – eine österreichische Problemgeschichte. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), pp. 347–356.
- SCHWARZ, Karl W. Polizeiseelsorge – berufsfeldbezogene Supervision vor dem Hintergrund der Religionsfreiheit Kultusrechtliche Anmerkungen aus österreichischer Perspektive. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 55 (2008), pp. 30–46.
- WIESHAIDER, Wolfgang. Der Begriff religiöser Einrichtungen im Kulturgüterrückgaberecht. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 64 (2017), pp. 662–675.
- WIESHAIDER, Wolfgang. Les aumôneries dans les établissements publics autrichiens. In: BALODIS, Ringolds and Miguel RODRÍGUEZ BLANCO (eds.) *Religious assistance in public institutions – Assistance spirituelle dans les services publics*. Granada: Comares 2018, pp. 41–51.
- WIESHAIDER, Wolfgang. Zu Rechtspersönlichkeit und Wesen gesetzlich anerkannter Religionsgesellschaften. *Österreichisches Archiv für Recht & Religion* 60 (2013), pp. 336–346.

REGISTRATION OF CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES IN THE CZECH REPUBLIC

Kamila Bubelová

*Palacký University Olomouc, Faculty of Law, Head of the Department
of Theory of Law and Legal History*

Monika Menke

*Palacký University Olomouc, Faculty of Law, Department of Theory
of Law and Legal History*

Abstract

The paper provides an overview of the current process of registration of churches and religious societies in the Czech Republic, including its historical roots. It briefly describes the religious situation of the Czech Republic in the past and up to the present, it introduces the legal status of religious societies in our country and the ways in which the state has approached them. Subsequently, it puts forward the explanation of the contractual anchoring of religious freedom and freedom of conscience from the individual and corporate dimension. The final part is devoted to the current legislative regulation of the registration process and its practical application.

Key words

Faith, religion, freedom of religious conviction, church, registration of churches

1. The Religious Situation of the Czech Republic in the Past and up to the Present

The territory of the present Czech Republic is religiously less homogeneous than the territory of our neighbours even in connection with the historical and cultural connotations: in the Czech lands, Moravia and Silesia there was not a single majority church, such as in Poland or Slovakia (which became part of the Czechoslovak Republic at the time of its creation in 1918).¹ Data on the degree of religiosity in this territo-

¹ For more information on the legal status of ecclesiastical institutions in the past, see TRETERA, Jiří Rajmund. *In connection with the article see JUDr. Milan Kindl: Malá*

ry at the beginning of the 20th century may be found in the statistics of the first census of the newly established state unit 1921² carried out by the State Statistical Office (established in 1919; now the Czech Statistical Office). Other censuses important for our churches and religious societies were then held in 1930,³ 1950, 1991, 2001 and 2011. The beginning of the 20th century is characterized not only by the effort for emancipation and own national definition of the Czech and Slovak nation, but also by detaching itself from Catholicism which was understood to be closely related to the Habsburg monarchy (which had been influenced by Protestantism since the 15th century).⁴

At the time of its creation, the First Czechoslovak Republic took a restrained and highly objective attitude towards religious societies, it did not significantly suppress or privilege any of them. Nevertheless, after 1921, 82% of the population in our country reported an affiliation to the Roman Catholic Church. The second largest church was the Czechoslovak Church (the current Czechoslovak Hussite Church) with 5.2% and the third largest church was the Evangelical Church of the Czech Brethren with 2.3%. According to the census in 1930, the proportion of believers decreased by several percent. According to the census in 1950, the religiosity of Czechoslovak Republic was still high: 93.9% of the population considered themselves to be believers predominantly claiming affiliation to the Catholic Church (76.3%), the Czechoslovak Church (10.6%) and

poznámka k právní subjektivě církevních institucí v minulosti. [A brief note on the legal personality of ecclesiastical institutions in the past]. In: TRETERA, Jiří Rajmund. *Církev a právo – Miscellanea [Church and Law – Miscellanea]*, p. 131.

² The census under the new Act no. 256/1920 Sb. was held on 15th February 1921. Despite the fact that the determination of the nationality of the population, which was to confirm the right of the establishment of the independent Czechoslovak Republic, was considered to be the most important, the question of religious affiliation was not without significance either. Results of the census confirmed that the majority of the inhabitants of Czechoslovakia remained faithful to some of the recognized churches.

³ The census that was to be held in 1940 did not take place: Czech politicians and demographers prevented it from being held on the truncated territory of the Protectorate of Bohemia and Moravia, with the justification of unpreparedness and mainly with the intention not to provide the Occupying Power with reliable data for the war economy. Cf. https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i [Quoted on 16th September 2018].

⁴ For more information on the development of Protestantism see VLADÁR, Vojtech. *Dejiny cirkevného práva [The History of Church Law]*. Praha: Leges, 2017, pp. 351 et seq.

the Evangelical Church of the Czech Brethren (4.5%).⁵ In addition to the changing composition of the population, this figure had also been influenced by the expulsion of the German population, which was mostly Roman Catholic. The last Czechoslovak census was held on 3rd March 1991 and the question of the religious belief of the population was re-included into the census sheets many years later. Most believers reported their affiliation to the Roman Catholic Church (39%),⁶ the Evangelical Church of the Czech Brethren (2%) and the Czechoslovak Hussite Church (1.7%). The number of persons claiming to be affiliated to some church has decreased by 45.8% compared to 1950, the number of non-religious persons has increased six times and the number of people with unidentified religious belief has increased significantly. In 1950, the number of people reporting to be affiliated to the Czechoslovak Hussite Church increased to 11.3% of all believers.⁷

According to the 2001 census, the number of people claiming affiliation to a particular religious group declined by 10% (i.e. by 1.2 million inhabitants) compared to 1991 and the population “without religion” rose by almost 20%. The greatest decline was recorded in the case of members of traditional churches (e.g. the Roman Catholic Church lost 32% of its members), there was an increase in smaller denominations (the Church of the Brethren, the Apostolic Church and the Religious Society of Jehovah’s Witnesses) or the new religious movements included in the sta-

⁵ Czech Statistical Office: *Population claiming affiliation to individual churches and religious societies – comparison*. Information available on-line at https://www.czso.cz/csu/czso/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem. [Quoted on 16th September 2018]. This census was the last census processed on behalf of the so-called present population and for a long time it was the last one in which affiliation to churches was investigated (the question of religious affiliation was not re-included until the 1991 census).

⁶ During the persecution in the Communist era as well as in the Nazi era, this church gained a strong moral credit as one of the opponents of the pre-November regime. In the years that followed, the number of believers began to decline strongly in the wake of secularization and the support of atheism in the socialist era, as did the willingness to claim religious conviction by an increasingly large group of Czech citizens.

⁷ Available on-line at https://www.czso.cz/csu/czso/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem [Quoted on 31st December 2018].

tistics under the designation “other”. The number of those who refused to answer the question of religious belief decreased as well.⁸

The latest population and housing census was held in 2011 pursuant to Act no. 296/2009 Sb. regulating Population and Housing Census. One of the innovations was voluntariness while answering the question of nationality and religious belief and the possibility to rank among believers not reporting affiliation to any church or religious society, which an extremely large number of persons made use of.⁹ Only 13.9% of the population claimed their affiliation to a church or religious society (the population of the Czech Republic that year was 10,436,560 persons). A total of 6.7% of the population reported faith but without membership in any church or religious society (altogether they form a group of believers with a share of 20.6% of the population of the Czech Republic). A total of 34.2% of the population was without religious belief; however, 45.2% of the population did not provide an answer to the question of religious faith. In 2011, the number of persons who declared their affiliation to traditional churches increased, this concerned the Greek-Catholic Church (by 29% to almost 10,000 persons), the Church of the Brethren (by more than 9% to almost 11,000 persons) and the Old Catholic Church in the Czech Republic (by 8% to more than 1,700 thousand people). In the period between 2001 and 2011, 11 churches and religious societies were newly registered in the Czech Republic. Even in 2011, the Roman Catholic Church (1.1 million persons), the Evangelical Church of the Czech Brethren (52,000 persons) and the Czechoslovak Hussite Church (39,000 persons) remained the largest churches. Other major churches included the Orthodox Church in the Czech Lands, affiliation to which reported 20.5 thousand persons in 2011 (another nearly 6,000 persons reported an affiliation to the Russian Orthodox Church recognizing the authority of the Moscow Patri-

⁸ CZECH STATISTICAL OFFICE. *Religious confession of the population*. Available on-line at https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04 [Quoted on 17th October 2018].

⁹ This resulted in a decrease in the absolute values of believers in total, as well as in the majority of individual churches, religious societies and religious movements. Cf. CZECH STATISTICAL OFFICE, *Religious Belief of the Population According to the Census Results – 2011*, pp. 5 and 6. Available on-line at <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl> [Quoted on 17th October 2018].

archate). Even the Religious Society of Jehovah's Witnesses (13,000 persons) and the Church of the Brethren (11,000 persons) exceeded the level of ten thousand believers. Thus, we may summarize that Czech religiosity is very diverse and currently very low. Of course, Christianity is represented in the highest number. It is not possible to estimate in a qualified way whether the trend towards secularism, or a new increase in religiosity would prevail in the near future. The number of persons who consider themselves believers but do not incline to any church has been increasing. Neither any regulation, nor Act no. 3/2002 Sb. impose the obligatory registration or records of persons reporting an affiliation to a church or religious society¹⁰ (except for the compulsory number of signatures to be attached to applications for registration or grant of special rights). It depends on the church or religious society itself to what extent its internal regulations provide for an overview of the persons claiming their affiliation to it and whether it discloses the data further. However, there exists a sufficient number of sociological or religious studies on this issue in the Czech Republic, therefore, we only provide reference to these studies here.¹¹

In the past three decades, the Czech Republic has been often referred to as one of the most atheist countries in Europe primarily in the media and area of journalism. This statement is based on a simplified interpretation and a mere comparison of data from the last few censuses – however, the meaningful value of these investigations cannot be absolutized, because they are only quantitative statistical data that cannot cover the breadth of the concept, subjective or objective placement of a person in the categories of believer – practitioner of belief – not claiming affiliation to any church – considering oneself a believer in “something tran-

¹⁰ Hereinafter referred to only as the “CRS”.

¹¹ Cf. e.g. FIALA, Petr. *Laborator sekularizace; náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ* [Laboratory of Secularization; Religion and Politics in Non-religious Society: the Czech Case]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 183 pp.; VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. [Religion and the Modern Czech Society. Praha: Grada, 2010. 243 pp.; SPOUSTA, Jan. *České církve očima sociologických výzkumů* [Czech Churches through the Eyes of Sociological Research]. In: HANUŠ, Jiří (ed.). *Náboženství v době společenských změn* [Religion in Times of Social Changes]. Brno: Masarykova univerzita, 1999; HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí* [Religion in Czech Society on the Threshold of the 3rd Millennium]. Praha: Karolinum, 2013 and others.

scendent” – rejecting religious practice. The period of the nearly forty-year-long Communist regime is not relevant with respect to these figures either: religious belief was ascertained during the census in the period 1921–1950 and then only in 1991–2011 and the methodology of the survey was different. It may be summarized that the development of the population structure according to religious belief since 1991 has shown a steady decline in the proportion of believers. In the course of the twenty years, their number halved, however, in the decade of 2001–2011, the decline in the number of believers had also been affected by the high number of unanswered questions. Thus, the statement related to atheism of Czechs is not always relevant and although the influence of traditional religion or large churches has been weakening, this does not necessarily mean that Czechs are not religious persons (rather that the focus of their spiritual interests has been increasingly moving towards other and less institutionalized types of religiosity).

2. The Legal Status of Religious Societies in the Past

The establishment of the Czechoslovak Republic in 1918 was accompanied by the adoption of legal continuity on the basis of Act no. 11/1918 Sb. z. a n. regulating the Establishment of the Independent Czechoslovak State and thus the existing Austrian legislation became part of the legal order of the new state.

With respect to the tradition of the previous centuries, these following groups of churches and religious societies in 1918 may be designated as: 1) originally the state Catholic church, the relations of which were governed by Act No. 50/1874 ř. z. (Reichsgesetzblatt, hereinafter referred to as “ř. z.”) regulating the External Relations of the Catholic Church (strong state supervision); 2) accepted churches and religious societies (the Evangelical Churches of the Augsburg and Helvetic Confession and Orthodox Churches), 3) originally only tolerated Jewish communities, whose conditions were governed by Act No. 57/1890 ř. z. regulating the External Relations of the Israelite Religious Society, 4) churches and religious societies recognized on the basis of Act no. 68/1874 ř. z. regulating Legal Recognition of Religious Society (the Old Catholic Church 1877, the

Evangelical Church of the Brethren 1880,¹² the Brotherly Unity of Baptists 1885, the Continental Reformed Church 1880).¹³

The state recognition of churches and religious societies until the First World War (i.e. 1918–1939)¹⁴ took place in two forms: either recognition of a new form of organization of a previously recognized religious society or other form of organization of a religious society, or recognition of a newly founded religious society. A change occurred in the organization of the Evangelical Church, usually according to the nationality principle. In the newly established state, the Czech Evangelicals were organized into the Evangelical Church of the Czech Brethren founded at the Assembly in Prague on 17th and 18th December 1918;¹⁵ all the congregations of the existing Augsburg and Helvetian Confession in the territory of the today Czech Republic belonged to this Church.¹⁶ The German Evangelical Church was also established in Bohemia, Moravia and Silesia,¹⁷ as well as the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Eastern Silesia in Czechoslovakia with a predominantly Polish membership. The Statute of the Orthodox Eparchy in the Czech and Moravian-Silesian Lands was approved by the Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 161.182/29. On the contrary, Jewish religious

¹² The original name was the Ochránov Church of Brethren and since 1921 also the Brotherly Union.

¹³ TRETERA, Jiří Rajmund and Záboj HORÁK. *Konfesní právo [State Ecclesiastical Law]*. Praha: Leges, 2016, p. 322.

¹⁴ For details see VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938) [The Legal Regulation of the Status of Churches and Religious Societies in the Period of the First Republic (1918–1938)]*. Praha: Václav Valeš, 2013.

¹⁵ Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public as of 25 November 1919, no. 625 Sb. z. a n. announcing the “Basic and Transitional Provisions for the Evangelical Church of the Czech Brethren in Bohemia, Moravia and Silesia”.

¹⁶ The new church establishment was approved by the government and published by the Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 64/1922 Sb. z. a n. and Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 84/1928 Sb. z. a n. and the Church was also recognized in Slovakia and in Carpathian Ruthenia.

¹⁷ The provisions of this Church were approved by the Government upon the Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 79/1923. The Church language was German, but it was also possible to join non-German evangelical communities. The new church establishment was approved by the Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 209/1924 Sb. z. a n.

communities merged into higher unions,¹⁸ which in 1927 established the Supreme Council of Unions of Jewish Religious Communities in Bohemia, Moravia and Silesia as the central authority based in Prague.¹⁹ The Czechoslovak Church (1920) and Unitarians (1930) were recognized as new churches. On the contrary, Churches of Anglo-Saxon origin, especially those with a Presbyterian or congregationalist establishment: the Continental Reformed Church (today the Church of the Brethren), the Chelčický Unity of the Brethren (today the Brotherly Unity of Baptists), the Evangelical Methodist Church and the Seventh-day Adventist Church did not require official recognition. At that time, the Jehovah's Witnesses existed from 1923 in the form of a free association under the name "International Association of Serious Bible Researchers – Watchtower and Tract Society".²⁰

The situation after the Munich Agreement, the separation of the Sudeten territories in October 1938 and establishment of the Protectorate of Bohemia and Moravia in March 1939 disturbed mainly the internal structures of the churches in our country,²¹ brought the persecution of priests and preachers, in the case of the Jewish religious community there was a pogrom. The post-war expulsion of the German population had an economic, cultural and religious impact,²² in terms of legal aspects, it particularly resulted in the abolition of the German Protestant Church in 1948.²³ However, the confessional-legal system of the First Republic and

¹⁸ The Union of Prague Jewish Religious Communities (1925), the Union of the Czech Jewish Religious Communities in Bohemia (1927), the Union of Jewish Religious Communities in Bohemia with German as the Official Administrative Language (1927), the Union of Israelite Jewish Religious Communities in Moravia (1924), the Union of Jewish Religious communities in Silesia (1925).

¹⁹ Its statutes were approved by the Ministry of Education and National Education of the Public on 3rd September 1927 no.97.759/VI.

²⁰ Cf. TRETERA, Jiří Rajmund and Zábaj HORÁK. *Konfesní právo [State Ecclesiastical Law]*. Praha: Leges, 2016, p. 332.

²¹ General vicariates were usually constituted on the isolated formerly Czech border areas.

²² As a result of the expulsion of the German population, the restored republic lost a significant part of its population, which mostly reported affiliation to the Catholic church. The expulsion also influenced other communities: the New Apostolic Church and the Old Catholic Church.

²³ Act no. 131/1948 Sb. z. a n. regulating the Liquidation of the Legal Relations of the German Protestant Church in Bohemia, Moravia and Silesia.

the manner of state recognition of churches and religious societies survived even during the Second World War and after its end until 1949. The regime of the totalitarian government of the Communist Party, which came to power in Czechoslovakia on 25th February 1948, for almost 40 years attempted to create a new type of confessional state based on Marxist ideology in our country, the sharp Soviet model was fortunately not implemented completely in our territory though. Despite the fact that the churches and religious societies were not directly banned in this system, they should have been gradually limited (both by lawful and other means) with the aim of their final destruction.²⁴ This pressure concerned not only the Catholic Church, but also the churches emerging on the basis of the Reformation.²⁵ For the area of economy, Act no. 218/1949 Sb. regulating the Economic Support of Churches and Religious Societies by the State, under which state supervision over church property and economy was introduced abolishing the earlier legal regulations concerning the status of churches and religious societies with respect to the state, was officially issued. All the state administration of churches and religious societies was entrusted to the newly established State Office for Religious

²⁴ As early as 1948, the state authorities discontinued the publishing of the church press, took away property from churches, destroyed church education in the following years, interned members of religious orders and congregations, abolished the Greek-Catholic Church, introduced the institution of the state consent to perform clerical activities for all clergy and forced the churches to introduce direct state salaries of clergy (at the minimum subsistence level). On 1st January 1950, compulsory civil marriage was introduced (for the first time in the history of the Czech lands) and church registries were confiscated from churches. Teaching religion in schools, which used to be a compulsory subject for all children registered in churches, became an optional subject. In the following years, the pressure on parents of children who enrolled them into the lessons of religion was escalated under the threat of refusing to accept those children for further studies and other obstructions. Suspension of diplomatic relations with the Apostolic See and use of the *vivendi* mode took place. In the years 1949 and 1950, *processes* against bishops, religious superiors and some active representatives of the lower clergy and so on were *constructed*.

²⁵ From 1950, protestant religious associations were dissolved and state consent was taken away from the clergy. In 1952, the administrative measure of the State Office for Religious Affairs discontinued the operation of the Seventh-day Adventist Church (which was not restored until 1956).

Affairs (the so-called SORA).²⁶ The SORA was abolished in 1956 and its competence was transferred to the Ministry of Education and Culture.²⁷

The method of state permission procedure of the CRS changed after 1948. The status of churches as self-governing corporations related to public law disappeared and the state retained the right to decide on the permission or prohibition of churches in the territory of Czechoslovakia; however, the form or content of such an administrative act has not been established. The Ministry or government therefore awarded consent for operation upon its decision issued in point of fact *praeter legem* by the means of the SORA.²⁸ The existing churches received their previous recognition. In January 1951, the SORA awarded its consent with the establishment of religious communities of the Evangelical Methodist Church, the Unity of the Czech Brethren, the Brotherly Unity of Baptists (the Chelčický Unity of the Brethren) and in 1952, also the Seventh-day Adventist Church.²⁹ In April 1950, the Church of Jesus Christ of the Latter-day Saints (Mormons) was banned in a similar manner and the Orthodox Church was declared independent in Czechoslovakia.³⁰ Similarly, the activities of the Congregation of Believers in Christ (February 1956), only one New-Apostolic Church Community (March 1956) and again

²⁶ Cf. Act no. 217/1949 Sb. establishing the State Office for Church Affairs as of 14th October 1949.

²⁷ Cf. Government Decree no. 19/1956 Sb. regulating the Abolition of Certain Ministries and Central State Administrative Bodies as of 16th June 1956: Section (§) 2.

²⁸ TRETERA, Jiří Rajmund and Zábaj HORÁK. *Konfesní právo [State Ecclesiastical Law]*. Praha: Leges, 2016, p. 118.

²⁹ Cf. TRETERA, Jiří Rajmund and Zábaj HORÁK. *Konfesní právo [State Ecclesiastical Law]*. Praha: Leges, 2016, p. 361: The suspension of the operation of the church by administrative intervention by the SORA in 1952 was justified by allegedly violating the working people's efforts by celebrating the Sabbath – Saturday was a working day at that time. Property was taken away from this Church as well and it was not returned to it even after the revocation of the resolution and renewal of the permission of the Church in 1956.

³⁰ Cf. JÄGER, Petr. *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společenství v letech 1948–1989 [Freedom of Religion and Legal Relations of Churches and Religious Societies in 1948–1989]*. In: BOBEK Michal, Pavel MOLEK and Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví [Communist Law in Czechoslovakia. Chapters from the History of Injustice]*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, p. 790: Its Constitution – The Internal Regulation of Church – was passed on 17th May 1951 by SORA. This publication contains data and figures related to revenues of the SORA to which we refer.

the Seventh-day Adventist Church (September 1956) were permitted in a similar manner. The Greek-Catholic Church, which was persecuted in 1950 after the so-called Prešov Assembly (Prešov sobor) by the means of the effort to transfer its members to Orthodoxy, was not allowed until 1968.³¹ In 1989, the operation of the Apostolic Church was permitted.³² Until April 1949, the Jehovah's Witnesses operated in our territory (but as an association, not as a religious society), then it was dissolved upon a ministerial decree. Both Jehovah's Witnesses and Mormons were registered after the revolution in 1989.³³

At present, the Czech Republic is considered to be a state of neutral confession based on the principle of religious pluralism and tolerance, which is not related to any religion or exclusive ideology. This is also reflected in the degree of guarantee of religious freedom on the one hand and the desire to protect against potentially harmful elements of religiosity on the other hand: the manner of the state supervision of the registration and records of these religious entities in its territory is stipulated by law. Thus, before the end of the totalitarian regime in 1989, there were 19 church societies officially operating in Czechoslovakia.³⁴

³¹ The Prešov Assembly (Prešov sobor) took place 28th April 1950 without the participation of any church bishop. It was a powerful governmental intervention. The Greek-Catholic Church has never been legally abolished. Government Resolution 205/1968 Sb. following the Government Decree 70/1968 Sb. securing the state economic support for this Church was issued in June of the same year.

³² The Decision of the Ministry of Culture of the Czechoslovak Republic no. 1015/1989.

³³ PŘIBYL, Stanislav. *Konfesionální studie [Studies on State Ecclesiastical Law]*. Brno: L. Marek, 2007, p. 107: Jehovah's Witnesses had a sufficient personnel base therefore, they met the numerical census. However, at the time of the registration efforts, there was an internal disagreement in the religious society regarding the clarification of questions about allowing a blood transfusion to a member's child in life threatening cases in the Czech Republic and attitudes to both military and substitute services (it was stated that the church does not teach these attitudes) and doubts of members of the community in connection with the meaning of the registration. Yet, the registration took place on 1st September 1993 upon decision of the Ministry of Culture (File no. 8475/1993). Although the Mormons (the Church of Jesus Christ of the Latter-day Saints) did not fulfil the numerical census, they took advantage of the then legislative vacuum and they were recognized on the basis of post-revolutionary helpfulness on the basis of the Government Resolution as of 21st February 1990 No. 51.2. effective on 1st March 1990 and this decision was accepted into the CRS list, which constitutes an Annex to Act no. 308/1991 Sb. Effective since 1st September 1991.

³⁴ JÄGER, Petr. *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společenství v letech 1948–1989 [Freedom of Religion and Legal Relations of Churches and Religious Societies*

3. The Contractual Anchoring of Religious Freedom and Freedom of Conscience from an Individual and Corporate Dimension

As both religious freedom and conscience suffered considerable constraints during the communist era in Czechoslovakia, it was basically necessary not to merely renew it, but to even construct it anew after 1989. In particular, the Constitutional Court, which contributed mainly to the unencumbered interpretation of international conventions and to the restoration of the respect for individual personal freedoms, played a very important role in the long-lasting development issue. In addition to theoretical works, we will demonstrate the above-mentioned thesis on some judgments as well.³⁵

The multilateral international conventions the Czech Republic is currently bound to, which are related to the freedom of religious conviction and churches, are mostly ranked in the category of human rights conventions: the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the UN General Assembly in New York on 10th December 1948 is followed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which became part of the Czech legal order upon the publication of the Announcement of the Federal Ministry of Foreign Affairs no. 209/1992 Sb. Our topic is partly covered by Article 4 (rejection of

in 1948–1989]. In: BOBEK Michal, Pavel MOLEK and Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví* [Communist Law in Czechoslovakia. Chapters from the History of Injustice]. Brno: Masarykova univerzita, 2009, p. 791: the Apostolic Church, the Brotherly Unity of Baptists, the Seventh-day Adventist Church, the Church of the Brethren, the Czechoslovak Hussite Church, the Greek-Catholic Church, the Roman Catholic Church, the Evangelical Church of the Czech Brethren, the Evangelical Methodist Church, the Brotherly Unity, the Christian Congregations, the Religious Society of the Czechoslovak Unitarians, the New Apostolic Church, the Orthodox Church in Czechoslovakia, the Reformed Christian Church in Slovakia, the Silesian Evangelical Church a. v., the Slovak Evangelical Church a. v., the Old Catholic Church, the Jewish Religious Community. There were 14 such subjects registered in the territory of the Slovak Republic at that time, which can be regarded as a certain status at the beginning of the times of freedom in the Czech Republic and Slovak Republic in modern church history.

³⁵ The legal status described in this Chapter is reviewed on 31st December 2018.

military service because of conscience),³⁶ Article 14 (prohibition of discrimination, inter alia, because of religious conviction) and in particular Article 9, as follows:

1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his/her religious conviction or belief, and freedom, either alone or in a community with others and in public or private, to manifest his/her religious conviction or belief in worship, teaching, practice of religious acts and observance.

2. Freedom to manifest one's religion or beliefs may be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society to protect public safety, order, health, morals or the fundamental rights and freedoms of others.³⁷

A similar range of protection of faith/religious conviction also applies to children based on the Convention on the Rights of the Child,³⁸ which, in Article 2, prohibits discrimination against children on the basis of, inter alia, religion and Article 14 provides for the child's freedom of thought, conscience and religion pursuant to paragraph 1 – regulated by the provisions of paragraphs 2 and 3, which provide parents with the right to regulate the child in the exercise of his/her rights accordingly and the state with the possibility to restrict the exercise of religious rights if necessary to protect public safety, order, health, morals or the fundamental rights and freedoms of others.

As it concerns the Concordat Agreements,³⁹ it is true that relations with the Apostolic See are not regulated in this manner, although one of

³⁶ Article 4 contains a prohibition on forced labour, which in Subsection 3.3, Paragraph b) also includes forced military service in conflict with conscience.

³⁷ For more information on this important legal source, see the excellent commentary on procedural questions: KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL and Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář [European Convention on Human Rights. Commentary]*. Praha: C. H. Beck, 2012, p. 963 et seq.

³⁸ Published as the Announcement of the Federal Ministry of Foreign Affairs no. 104/1991 Sb.

³⁹ NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*. [Law and Religious Studies 8]. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012, p. 15 et seq.; or TRETERA, Jiří Rajmund and Záboj HORÁK. *Slovník církevního práva [Dictionary of Church Law]*. Praha: Grada, 2011, p. 68.

the negotiated agreements was signed in 2002,⁴⁰ the following year, the House of Deputies refused to ratify it. The Czech legal order does not allow for the conclusion of bilateral agreements between the state and individual CRS, however, in practice the conclusion of tripartite agreements between the relevant state authority, the Czech Bishops' Conference and the Ecumenical Council of Churches in the Czech Republic, which regulate mutual cooperation in matters of public interest (army, police, prisons, Czech Radio; an agreement on hospitals is being prepared), has been promoted.

4. Current Legislation on the Principles of Religious Freedom and Freedom of Conscience from an Individual and Corporate Dimension

If we were to speak about the principles of religious freedom in general, we could deduce several of them based on legislation and legal doctrine. We will divide them according to the individual and corporate dimension. At the individual level, we see the absolute character of religious freedom guaranteeing to a person that state authorities will not be able to judge the content of its faith in terms of the view of the real world, probability, legitimacy or logic of the content of the faith. Therefore, they cannot prevent any person from his/her faith or enforce any other faith, they cannot punish or privilege anyone for his/her faith. This is closely related to the right of parents to educate their children in compliance with their own faith, as well as the choice of school education of children in church schools.⁴¹ At this point, individual religious freedom interacts directly with the manifestation of corporate freedom, as the Czech state allows the CRS to set up schools, faculties and universities.

Even the right to publicly manifest religious beliefs includes both private and public components: it is guaranteed both in private and publicly. A believer may make the manifestation of his/her faith either alone or in a community with others, namely by the means of worship, teaching,

⁴⁰ NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*. [Law and Religious Studies 8]. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012, p. 511 et seq.

⁴¹ For details see HORÁK, Zábaj. *Církev a české školství [Churches and the Czech Educational System]*. Praha: Grada, 2011.

performing religious acts and observance of rituals. This provision obliges the state to respect the manifestations of faith in religious communities (and their members) if they do not act unlawfully: it is therefore possible to circumcise a child in the case of Jewish believers, to organize pedestrian pilgrimages in the case of Catholic believers, to perform music productions in the case of the Hare Krishna movement and so on. None of these manifestations of faith may be prosecuted by the state. Restrictions (but only in the case of external expressions of faith)⁴² are governed exclusively by statutory prohibitions in the interest of public safety, order, health, morality or the protection of the rights and freedoms of others. None of the believers of any religion should be subjected to insults or the abuse of their religious feelings. This is another important role of the state: to prevent discrimination and arousal of malice against other beliefs within the framework of parity.⁴³ Therefore, we may describe the principle as mutual respect for all religious entities.⁴⁴ One may agree with the statement that while the right to express faith or to remain without religion is a natural right, the right to protection against interference (e.g. of the state) is positively determined by the state.⁴⁵ Some judgments

⁴² See e.g. BOBEK, Michal. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání* [Freedom of Thought, Conscience and Religion]. In: WAGNEROVÁ, Eliška and others. *Listina základních práv a svobod – komentář* [The Charter of Fundamental Rights and Freedoms – Commentary]. Praha: Wolters Kluwer, 2012.

⁴³ See PŘIBYL, Stanislav. *Otevřenost práva ČR náboženským aspektům současného multikulturalismu*. [Openness of Czech law to the religious aspects of contemporary multiculturalism.] In: *Konfesionálněprávní studie* [Studies on State Ecclesiastical Law]. Brno: L. Marek, 2007.

⁴⁴ The following studies may be used for the issue of outward manifestations and in the situation of churches: BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, meze, garance* [Freedom of Expression: Principles, Limits, Guarantees]. Praha: Leges, 2010. Also KOSAŘ, David. *Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)* [Freedom of expression (Art. 10 ECHR)]. In: KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL and Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář* [European Convention on Human Rights. Commentary]. Praha: C. H. Beck, 2012, pp. 993 et seq.

⁴⁵ Cf. BUBELOVÁ, K. *Rozpor nauky s veřejným pořádkem jako důvod odmítnutí registrace církve* [Contradiction of Doctrine with Public Order as a Reason for Refusing to Register a Church]. In: MORAVČÍKOVÁ, Michaela and Marek ŠMID (eds.). *Medzinárodné a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkví a náboženských spoločností* [International and National Legal Aspects of the Subjectivity of Special Bodies of International Law and Churches and Religious Societies]. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, p. 95.

of the ECtHR have shown us the international law practice (also applicable in the Czech Republic) regarding the possibility of using religious symbols in public.⁴⁶

Manifestations of religious beliefs are also connected with the rules and customs believers adhere to and may also include diet. There have arisen disputes in this matter in the Czech environment as to whether and to what extent is the prison service obliged to provide a prisoner with food in accordance with his/her faith. Generally speaking, the Czech courts have a pragmatic approach to this issue: they impose an obligation to comply with the dietary requirements of believers if possible and if it does not involve excessive costs. The emergence of these costs may be avoided by offering the prisoner to have food corresponding with his/her religious belief brought from home.

We may also include the principles of non-intervention of the state into ecclesiastical matters among the above-mentioned principles, which was anchored in January 1991 in the Charter of Fundamental Rights and Freedoms (the principle of the internal autonomy of churches).⁴⁷ On the other hand, the ECtHR also respects a significant level of space for the sole discretion of the state.⁴⁸ In the process of the registration of the CRS, the principle of written document and the appellate principle are applied (it is possible to appeal against the decision); after the registration itself, the principle of protection of confidence in the record is applied in the public register. Furthermore, we may talk about the appropriate application of the general principles of administrative law; the application of the principles of civil law is also common (e.g. when assessing persons – members of the preparatory committee).

⁴⁶ Cf. e.g. KOSAŘ, David. Zákaz nošení náboženských symbolů na univerzitní půdě ve světle judikatury ESLP [Prohibition of Wearing Religious Symbols in University Space in the Light of ECtHR Case Law]. *Právní fórum* č. 3/2005, pp. 108 et seq.

⁴⁷ In relation with this see PŘIBYL, Stanislav. *Vnitrocírkevní autonomie v rozhodování ústavních soudů ČR a SR o služebním poměru duchovních*. [Intra-Church autonomy in the decisions of the constitutional courts of the Czech Republic and Slovakia on the pastoral care of clergymen.] In: *Konfesněprávní studie [Studies on State Ecclesiastical Law]*. Brno: L. Marek, 2007.

⁴⁸ BOBEK, Michal. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání [Freedom of Thought, Conscience and Religion]*, p. 876.

5. Current Legal Regulation of the State Recognition/ Registration of Religious Societies

The first post-revolutionary amendment of church registrations was additionally amended by Federal Act no. 308/1991 Sb. regulating the Freedom of Religious Belief and Position of Churches and Religious Societies. This Act governed the procedure for registration of newly established entities⁴⁹ in Sections (§) 10-21 and annexes it stated the list of so-called traditional churches, i.e. those that were recognized by the state at the time of the adoption of the Act. In 2002, it was replaced by Act no. 3/2002 Sb. regulating Freedom of Religion and Status of Churches and Religious Societies.⁵⁰ It was supplemented by the regulation to implement a law from the Ministry of Culture no. 232/2002 Sb. Under these regulations, the state recognition of other entities is now underway. The law distinguishes between the registration of the CRS and the registration of legal entities established by these societies. Sometimes, it is stated that the registration is a two-stage one, however, this designation is misleading. The second stage of registration in this case means the acquisition of so-called special rights. However, the second application/stage is not required for the registration of the CRS itself.

The registered CRS may obtain the following special rights in the second stage of the application to fulfil their mission:⁵¹ a) to teach religion in public schools; b) to authorize persons performing religious activities to perform this pastoral care in the armed forces of the Czech Republic, in places where custody or imprisonment sentences are served and where security detention, protective treatment and protective upbringing is exercised, c) to perform ceremonies in which church marriages are concluded according to a special legal regulation, d) to establish religious schools ac-

⁴⁹ The number required for a newly created CRS was ten thousand adult persons, who have permanent residence in the Czech Republic, or 500 adult persons who have permanent residence in the Czech Republic and these CRS members are members of the World Council of Churches (see Section (§) 1 of Act no. 111/1998 Sb.).

⁵⁰ The adoption of this law created a conflict between the government and the CRS. In cooperation with them, a constitutional complaint was filed, in November 2002 the Constitutional Court annulled some provisions of the Act as unconstitutional, and on the other hand it added a constitutionally comfortable interpretation to the Act. The finding was published in the Collection of Laws under no. 4/2003 Sb.

⁵¹ Cf. Section (§) 7 of Act no. 3/2002 Sb.

cording to a special legal regulation, e) to maintain the duty of confidentiality by clergy in connection with the exercise of the right of the Seal of Confession or the exercise of the right similar to the Seal of Confession, provided that this obligation has been a traditional part of the teaching of the church and religious society for at least 50 years.⁵² The CRS holding these privileges publish an annual report on the exercise of these rights,⁵³ because it concerns the participation of churches in a public space.

In the area of the economic support of the clergy by the state, a model from the totalitarian era was applied until 2012 and although the amount of remuneration for work was amended (1990, 1995 and 1998), the salaries of the clergy have remained very low, similar to the minimum subsistence level. Efforts of the state representation to at least partially atone for property injustice by Act no. 428/2012 Sb.⁵⁴ has been thwarted by the taxation of restitution taxation.⁵⁵

6. Registration Process

Although we will hereby interpret the process at the end of which entering into the records of the registered CRS and legal entities takes place, it is not possible to speak unambiguously about registration in the true sense of this word.⁵⁶ Registration is the way in which applicants are registered upon request; the *ex lege* entitlement related to the registration arises once the legal conditions have been met.⁵⁷ In the case of the CRS, the Ministry

⁵² This is without prejudice to the obligation to thwart a criminal offense imposed by a special law.

⁵³ Cf. Section 7, Subsection 3 of Act no. 3/2002 Sb.

⁵⁴ For more details see JÄGER, Petr and Aleš CHOCHOLÁČ. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář* [Act regulating Property Settlement with Churches and Religious Societies. Commentary]. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

⁵⁵ Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic on 23rd April 2019 overruled the Senate veto (the voting ratio in voting in the Chamber of Deputies was 114 in favour and 57 against restitution taxation). The matter will probably go to the Constitutional Court of the Czech Republic.

⁵⁶ CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář* [Act regulating Churches and Religious Societies – Commentary]. Praha: Wolters Kluwer, 2016, p. 98.

⁵⁷ See KŘÍŽ, Jakub. *Registrace církví a náboženských společností v České republice ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva* [The Registration of Churches and Religious Societies in the Czech Republic in the Light of the Case Law of the European Court of Human Rights]. In: MORAVČÍKOVÁ, Michaela and Marek ŠMID (eds.). *Mezinárodní*

of Culture (Department of Churches) is authorized to examine the documents supplied by the applicant⁵⁸ and decide whether the applicant will be entered into the registry. With respect to the fact that the registered CRS are part of the public register, this process is also called the process of registration; which we accept for the purposes of this paper, although the term approval procedure would be more precise in this case.⁵⁹

The recent Czech Act regulating churches (Act no. 3/2002 Sb.) regulates the registration process in Title III., Sections (§) 9–20. The regulation to implement a law further develops this statutory regulation. There are two outstanding comments on the Act itself, issued over a period of five years.⁶⁰

The process is initiated by filing⁶¹ a written proposal for registration of the CRS, the CRS association or granting of authorization of the already registered CRS to exercise the so-called special rights. The effectiveness of such a right arises on the date when the decision issued in this matter by the Ministry of Culture of the Czech Republic comes into force. The duration of preparatory works for assessment at the Ministry is usually a few months.⁶² The applicant is at least a three-member preparatory committee of the CRS or a preparatory committee of the CRS association, or a statutory body registered by the CRS (in the case of an application for special rights). The Preparatory Committee is not a legal entity, therefore, not even a party to the proceedings – these are natural persons

a vnútroštátne právne aspekty subjektivity osobitných subjektov medzinárodného práva a cirkví a náboženských spoločností *The International and National Legal Aspects of the Subjectivity of Special Bodies of International Law and Churches and Religious Societies*]. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, pp. 80 et seq.

⁵⁸ For example, expert opinions are used for this purpose.

⁵⁹ Even the authors of the commentaries J. Kříž and A. Chocholáč do not come to identical conclusions in connection with the following causes and effects of the problems. The Constitutional Court of the Czech Republic commented on this issue in its judgment Pl. ÚS 6/02.

⁶⁰ Kříž, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář* [Act regulating Churches and Religious Societies – Commentary]. Praha: C. H. Beck, 2011; CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář* [Act regulating Churches and Religious Societies – Commentary]. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

⁶¹ The addressee is the Ministry of Culture of the Czech Republic. The practical part of the process is carried out by its department of churches.

⁶² The Ministry is not authorized to interpret the internal regulations of the CRS (see III. ÚS 3591/16).

over the age of 18,⁶³ who constitute the committee.⁶⁴ They (or, as the case may be, the authorized persons) are also served with all the written documents. The application shall be supplemented by members of the committee with their personal data, authorization to act on behalf of the preparatory committee and their officially certified signatures.

In addition to the legal requirements, the application for registration of the CRS itself shall contain attachments (deposited in the collection of documents). A list of them may be deduced from the wording of Section (§) 10: a) the basic characteristics of the CRS, its mission and teaching, b) the record of the establishment of the CRS in the territory of the Czech Republic, c) the original documents with signatures and the address of residence of at least 300 followers⁶⁵ reporting affiliation to the applying CRS, d) the instruments of incorporation. Its content is also given by law: name, mission, basic articles of faith, registered office in the Czech Republic, designation of the statutory body and the manner of its conduct,⁶⁶ establishment and dismissal and term of office. Furthermore, personal data of members of the statutory body, organizational structure, enumeration and method of creation of all types of legal entities that will be proposed for records, designation for clergy and the manner of their establishment and dismissal, the manner of approving changes to the instruments of incorporation, integration of the CRS into structures outside the territory of the Czech Republic, principles of management and the obtaining of funds and the designation of persons authorized to dispose of the property, the manner in which they dispose of the liquidation balance and the rights and obligations of persons reporting their affiliation to the CRS.

⁶³ Citizens of the Czech Republic or foreigners with permanent residence in the Czech Republic (see Section (§) 10, Subsection 1 of the Act regulating CRS).

⁶⁴ See resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic File no. I.ÚS 540/98.

⁶⁵ The Act uses the diction “an adult citizen of the Czech Republic or foreigner with permanent residence claiming affiliation to this CRS”. It is not enough to be a sympathiser, but a person shall follow the CRS doctrine: he/she shall belong to the CRS “according to his/her own conviction and the internal regulations of the CRS” – Section (§) 3, Paragraph b of the Act regulating CRS.

⁶⁶ In addition to the usual names such as bishop or patriarch, the designation of representatives is also registered: National Commander, Chairman of the Executive Committee, Synodal Senior, Chairman of the Board, President, Chief Pastor, Sanator and others.

In the event of an incomplete application, the Ministry of Culture asks the applicant to complete it, otherwise it stops the proceedings.⁶⁷ The number of persons reporting their affiliation to the CRS on the basis of signature sheets is verified by the Ministry of Culture of the Czech Republic individually by a letter with an inquiry. It is necessary to examine the compliance of the supplied documents with the provisions of Section (§) 5 of the Act, which stipulates the conditions for the establishment and operation of the CRS in the Czech Republic (in particular, the prohibition of infringement of personal and political rights, discrimination, incitement of hatred and intolerance, support of violence or breach of legal regulations, serious violation of public morality, public order or public health, infringement of personal freedom by physical or psychical violence or by creating addiction, concealment of the whole or some parts of the structure and links to foreign components).

If the decision on registration is positive, after⁶⁸ the decision comes into legal force, the Ministry of Culture shall perform entry into the registry and it shall send the copy of an entry from the register free of charge and with the registered instruments of incorporation including the clause of the legal force to the preparatory committee. The negative decision (rejection of the application) constitutes the possibility of judicial protection by means of an intervention action pursuant to Section (§) 82 of the Administrative Procedure Code (from the point of view of the administrative law doctrine, the entry into the registry is considered a factual act, not a decision).⁶⁹

Upon the expiration of a ten-year period from registration, the CRS may file a proposal for the exercise of special rights pursuant Section (§) 7 subject to the fulfilment of the conditions of Section (§) 11: the candidate shall publish annual reports on his/her activities, fulfil the obligations and be of good repute at all times. The written proposal is submitted by

⁶⁷ The procedure of the Ministry is legally underpinned by Section (§) 14.

⁶⁸ According to I. ÚS 146/03, the registration comes into effect on the date of the foundation of the Church.

⁶⁹ For more information on Section (§) 82, see ŠIMÍČEK, Vojtěch and Lukáš POTĚŠIL. *Soudní řád správní – komentář [Administrative Procedure Code – Commentary]*. Praha: Leges, 2014.

the statutory body of the CRS. In the case of the first four rights,⁷⁰ the proposal shall also include signature sheets proving at least 1 per mille of the population of the Czech Republic claiming affiliation to the CRS; a statement that CRS activity so far has not contradicted the law and attached texts of annual reports and financial statements for the past 10 years. In the case of a special right to maintain the duty of confidentiality of the clergy, a document confirming that doctrine of Seal of Confession or its equivalent has been a traditional part of the teaching of the Church for at least 50 years.

The registration of the association of CRS is regulated in a similar way as the registration of the CRS [Section (§) 12] – the attached document is an instrument of incorporation in the form of a notarial deed. Registration of changes in the registers is performed in a similar manner as well. Legal entities established by the registered bodies of the CRS are entered into the registers separately [see Section (§) 15a, (§) 16 and (§) 16a], they are registered either as church institutions of persons reporting their affiliation to the CRS established for the purpose of manifestation of religious belief, or as a facility of the CRS dedicated to providing charity services.

7. Past Experience and Open Questions or Risks in the Area of State Registration of Churches and Religious Societies

Many open questions and topics arise in the context of the current church-political debate.

Registration of a religious society is the condition for realization of a certain autonomy in the Czech legal order. The CRS that have sought for registration but were not successful may also act on the basis of the right of association and other human rights of their members, either as a different type of legal entity (e.g. as an association or, as the case may be, an endowment fund, cooperative, etc.), or without legal personality and informally. The complaints in this area are primarily aimed at fulfilling the qualitative conditions of registration (in particular the census of

⁷⁰ 1. Teaching religion in public schools, 2. Pastoral care in prisons and armed forces, 3. Church marriages, 4. Establishment of church schools under the Education Act.

300 persons)⁷¹ or the possibility for the Ministry to reject⁷² an unsatisfactory proposal upon its own discretion (or arbitrariness, as some rejected CRS believe).⁷³

A number of unsuccessful applications for registration of the CRS have been made since the effect of Act no. 3/2002 Sb. In some cases, the CRS was later registered after the elimination of deficiencies (usually deficiencies in the instruments of cooperation, false statements, insufficient number of valid signatures in the signature sheet, etc.).⁷⁴

The first wave of applications began at the time of the promulgation of the law and had four successful applicants: the Christian Communities Church;⁷⁵ the Community of Christians in the Czech Republic;⁷⁶ The International Society for Krishna Consciousness, The Hare Krishna Movement;⁷⁷ and the Czech Hindu Religious Society.⁷⁸ The second wave of applications followed in 2003–2004 and only the Centre of Muslim Communities were registered in this period.⁷⁹ The last wave then began in 2006 and it has continued to the present day. At this time there were registered, for example: the Russian Orthodox Church, the patriarch of

⁷¹ Contained in Section (§) 5 of Act no. 3/2002 Sb., the current wording stipulates that a church and religious society “whose teaching or activity aims at the violation of law or the achievement of a goal unlawfully” cannot be established and developed – while according to the Ministry of Culture this may include indication of persons and their personal data without their consent, falsification of signatures in signing sheets submitted during the registration procedure, etc.

⁷² For details see also KOPÁ, Martin. *Doktrína prostoru pro uvážení v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva [The Doctrine for Discretion in the Case Law of the European Court of Human Rights]*. Praha: Leges, 2014.

⁷³ Some societies that have failed to register under the Churches Act comment on this issue in this way in the media and they feel discriminated against. Cf. e.g. the statement of the Ukrainian Orthodox Greek-Catholic Church available at <http://www.pravover.cz/clanky/pravoverna-katolicka-cirkev/registrace-na-mk-cr/> [quoted on 5th November 2018].

⁷⁴ For example, the New Life Church registered by the Ministry of Culture of the Czech Republic file no. MK 39252/2013 OC on 25th October 2013; the Armenian Apostolic Orthodox Church was later registered by the decision of the Ministry of Culture file no. MK 12485/2013 OC as the Church of Saint Gregory of the Illuminator on 6th March 2013.

⁷⁵ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 4563/2002-22.

⁷⁶ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 8313/2002-23.

⁷⁷ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 11380/2002-24.

⁷⁸ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 11597/2002-25.

⁷⁹ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 4874/2004.

Moscow and all Rus' in the Czech Republic;⁸⁰ Diamond Way Buddhism of Karma Kagyu Lineage;⁸¹ the Salvation Army (since 22nd September 2015, the Salvation Army – Church);⁸² or the Community of Josef Zezulka.⁸³ On 7th November 2018, there were 40 registered CRS and two unions of churches and religious societies (Military Pastoral Care and Ecumenical Council of Churches in the Czech Republic in 2005).⁸⁴

Unsuccessful attempts to register as a church include e.g. the Ecumenical Church of Saint John of Jerusalem, Order of Knights of Rhodes and Malta;⁸⁵ the Beer Church;⁸⁶ the Cannabis Church;⁸⁷ the Lions of the Round Table, the Order of the Lands of the Czech Crown;⁸⁸ the Guru Jara's Journey⁸⁹ or the Community of Buddhism in the Czech Republic.⁹⁰ To sum

⁸⁰ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 15996/2006.

⁸¹ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 12449/2006 OC.

⁸² Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 40633/2013 OC.

⁸³ Decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic no. 63 861/2014 OC.

⁸⁴ Statistical data are available from the website of the Ministry of Culture: <https://www.mkcr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-408.html> [quoted on 7th November 2018].

⁸⁵ The procedure was opened on 18th March 2002 and terminated on 23rd October 2002 after the Church Preparatory Committee took a proposal for registration back.

⁸⁶ The proposal for registration was submitted to the Ministry of Culture on 27th April 2011, however, the society was asked to complete the proposal (due to mistakes in signature sheets). The Ministry of Culture also dealt with the description of the activities of the Church and asked the Church for a description of the cult after expert reports did not recommend registration. The proceedings were discontinued due to the withdrawal of the proposal on 28th June 2012.

⁸⁷ The application filed to the Ministry of Culture on 14th July 2016 and it was rejected because the Ministry believed that the society does not meet the character of the Church; the proceedings were also stopped with respect to the illegal distribution of narcotics (cannabis sativa). The matter is still under investigation due to the complaint before the Supreme Administrative Court (status in summer 2018).

⁸⁸ The draft of the application for registration dated 22nd December 2014. The review identified deficiencies in the signature sheets and the basic document. In addition to this, the society has committed illegal activities in prisons, concealed some facts about its teaching, structure and activities and at the same time this society is not a church or religious society under Act No. 3/2002 Sb. The Ministry rejected the application on 31st May 2016. This was followed by a remonstrance that was rejected in December 2016 (file no. MK 78904/2016 OLP), however, the petitioner filed a suit with the Municipal Court in Prague.

⁸⁹ It was not registered as a church on 20th September 2017 (file no. MK 57172/2017 OLP).

⁹⁰ The application was rejected on 5th December 2017 (file no. MK 75601/2017 OLP).

up these registration procedures, in the case of five churches out of the 21 unregistered companies the proposal was withdrawn from, other communities did not fulfil the state-imposed conditions, most often the census. The concept of Act no. 3/2002 Sb. is perceived as a step in the realization of religious freedom in the Czech Republic, however, sometimes it is perceived as insufficient in some senses – disadvantageous for subjects for whom it is difficult to meet the conditions stipulated by law, fears of misuse of personal data required for applications for registration and alleged demanding administrative requirements of the registration.⁹¹ However, the reason for state supervision and subsequent granting or refusal of registration is not the control of the religious teachings of the CRS, but the possible risks that might follow from the teaching and practice of the Church outwardly.

Bibliography

Sources

Act No. 50/1874 ř. z. (Reichsgesetzblatt, hereinafter referred to as ř. z.) regulating the External Relations of the Catholic Church

Act no. 68/1874 ř. z. regulating Legal Recognition of Religious Societies

Act No. 57/1890 ř. z. regulating the External Relations of the Israelite Religious Society

Act no. 11/1918 Sb. z. a n. regulating the Establishment of the Independent Czechoslovak State

Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 64/1922 Sb. z. a n. regulating the New Ecclesiastical Establishment of the Evangelical Church of the Czech Brethren in Bohemia, Moravia and Silesia

Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 209/1924 Sb. z. a n. regulating the New Ecclesiastical Establishment of the German Evangelical Church in Bohemia, Moravia and Silesia

Decree of the Ministry of Education and National Education of the Public no. 84/1928 Sb. z. a n. regulating New Ecclesiastical Establishment of the Evangelical Church of the Czech Brethren in Bohemia, Moravia and Silesia

⁹¹ PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie [Studies on State Ecclesiastical Law]*. Brno: L. Marek, 2007, p. 197. At present, the Department of Churches of the Ministry of Culture of the Czech Republic provides very detailed instructions and templates for filing in connection with the registration process on its website, which undoubtedly simplifies the procedure for applicants.

Act no. 131/1948 Sb. z. a n. regulating the Liquidation of the Legal Relations of the German Protestant Church in Bohemia, Moravia and Silesia

Act no. 217/1949 Sb. establishing the State Office for Church Affairs.

Act no. 218/1949 Sb. regulating the Economic Support of Churches and Religious Societies by the State

Government Decree no. 19/1956 Sb. regulating the Abolition of Certain Ministries and Central State Administration Bodies

Government Decree no. 70/1968 Sb. regulating the Economic Support of the Greek Catholic Church by the State

Announcement of the Federal Ministry of Foreign Affairs no. 104/1991 Sb. concerning the Ratification of the Convention on the Rights of the Child

Act no. 308/1991 Sb. regulating the Freedom of Religious Belief and the Position of Churches and Religious Societies

Act no. 161/1992 Sb. regulating the Registration of Churches and Religious Societies

Announcement of the Federal Ministry of Foreign Affairs no. 209/1992 Sb. concerning the Signature of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

Decision of the Constitutional Court I. ÚS 540/98 as of 3rd March 2000 regarding the Filing of a Remedial Measure against the Decision of the Administrative Authority to Refuse Registration of the Association

Act no. 3/2002 Sb. regulating Freedom of Religion and Status of Churches and Religious Societies

Decree of the Ministry of Culture no. 232/2002 Sb. implementing Act No. 3/2002 Sb. regulating Freedom of Religion and Status of Churches and Religious Societies and Amendments to Certain Acts (Act regulating Churches and Religious Societies)

Decision of the Constitutional Court Pl. ÚS 6/02 as of 27th November 2002 (no. 4/2003 Sb.) regarding the Status of Churches and Religious Societies – the Relationship between the State and the Church

Decision of the Constitutional Court I. ÚS 146/03 as of 18th June 2003 regarding the Procedure of the Ministry of Culture in connection with the Records of Religious Legal Entities

Decision of the Constitutional Court III. ÚS 3591/16 as of 30th August 2017 regarding the Prohibition of Interpretation of the Norms of Internal Regulations of Churches and Religious Societies, not Prohibition of their Application

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [CZECH STATISTICAL OFFICE]. *Historie sčítání lidu na území České republiky I.* [History of the Census in the Czech Republic I.]. Available online at https://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_i [quoted on 16th September 2018]

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [CZECH STATISTICAL OFFICE]. *Náboženské vyznání obyvatelstva* [Religious Belief of the Population]. Available on-line at https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04 [quoted on 16th September 2018]

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [CZECH STATISTICAL OFFICE]. *Náboženské vyznání obyvatelstva – 2001* [Religious Belief of the Population – 2001]. Available on-line at https://www.czso.cz/csu/czso/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem [quoted on 17th October 2018]

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [CZECH STATISTICAL OFFICE]. *Náboženské vyznání obyvatelstva – 2011* [Religious Belief of the Population – 2011]. Available on-line at <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl> [quoted on 17th October 2018]

MINISTERSTVO KULTURY. [MINISTRY OF CULTURE.] *Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností.* [Dates of Registration of Churches and Religious Societies and Unions of Churches and Religious Societies.]. Available on-line at <https://www.mkcr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolecnosti-408.html> [quoted on 17th October 2018]

Literature

BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, meze, garance* [Freedom of Expression: Principles, Limits, Guarantees]. Praha: Leges, 2010

BOBEK Michal. K článku 9 (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání) [On Article 9 (Freedom of Thought, Conscience and Religion)]. In: KMEC, Jiří, David KOŠAŘ, Jan KRATOCHVÍL and Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář* [European Convention on Human Rights. Commentary]. Praha: C. H. Beck, 2012, pp. 963 et seq.

BOBEK, Michal. *Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání* [Freedom of Thought, Conscience and Religion]. In: WAGNEROVÁ, Eliška and others. *Listina základních práv a svobod – komentář* [Charter of Fundamental Rights and Freedoms – Commentary]. Praha: Wolters Kluwer, 2012, pp. 781–963

BUBELOVÁ, Kamila. *Rozpor nauky s veřejným pořádkem jako důvod odmítnutí registrace církve* [Contradiction of Doctrine with Public Order as a Reason for Refusing to Register a Church]. In: MORAVČÍKOVÁ, Michaela and ŠMID, Marek (eds.). *Mezinárodní a vnitrostátní právní aspekty subjektivity osobitných subjektů mezinárodního práva a církví a náboženských společností* [International and National Legal Aspects of the Subjectivity of Special Bodies of International Law and Churches and Religious Societies]. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, pp. 93–107

- FIALA, Petr. *Laboratoř sekularizace; náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ* [Laboratory of Secularization; Religion and Politics in Non-religious Society: the Czech Case]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007
- HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí* [Religion in Czech Society on the Threshold of the 3rd Millennium]. Praha: Karolinum, 2013
- HANUŠ, Jiří. (ed.). *Náboženství v době společenských změn* [Religion in Times of Social Changes]. Brno: Masarykova univerzita, 1999
- HORÁK, Zboj. *Církev a české školství* [Churches and the Czech Educational System]. Praha: Grada, 2011
- CHOCHOLÁČ, Aleš. *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář* [Act regulating Churches and Religious Societies – Commentary]. Praha: Wolters Kluwer, 2016
- JÄGER, Petr and Aleš CHOCHOLÁČ. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Komentář* [Act regulating Property Settlement with Churches and Religious Societies. Commentary]. Praha: Wolters Kluwer, 2015
- JÄGER, Petr. *Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společenství v letech 1948–1989* [Freedom of Religion and Legal Relations of Churches and Religious Societies in 1948–1989]. In: BOBEK Michal, Pavel MOLEK and Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví* [Communist Law in Czechoslovakia. Chapters from the History of Injustice]. Brno: Masarykova univerzita, 2009, pp. 769–810
- KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL and Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář* [European Convention on Human Rights. Commentary]. Praha: C. H. Beck, 2012
- KOPA, Martin. *Doktrína prostoru pro uvážení v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva* [The Doctrine for Discretion in the Case Law of the European Court of Human Rights]. Praha: Leges, 2014
- KOSAŘ, David. *Svoboda projevu (čl. 10 EÚLP)* [Freedom of expression (Art. 10 ECHR)]. In: KMEC, Jiří, David KOSAŘ, Jan KRATOCHVÍL and Michal BOBEK. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář* [European Convention on Human Rights. Commentary]. Praha: C. H. Beck, 2012, pp. 993 et seq.
- KOSAŘ, David. *Zákaz nošení náboženských symbolů na univerzitní půdě ve světle judikatury ESLP* [Prohibition of Wearing Religious Symbols in University Space in the Light of ECtHR Case Law]. *Právní fórum* č. 3/2005, pp. 108 et seq.
- KŘÍŽ, Jakub. *Autonomie církví* [The Autonomy of Churches]. Praha: C. H. Beck, 2017
- KŘÍŽ, Jakub. *Registrace církví a náboženských společností v České republice ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva* [The Registration of Churches and Religious Societies in the Czech Republic in the Light of the Case Law of the European

- Court of Human Rights*]. In: MORAVČÍKOVÁ, Michaela and Marek ŠMID (eds.). *Mezinárodní a vnitrostátní právní aspekty subjektivity osobitných subjektů mezinárodního práva a církví a náboženských společností The International and National Legal Aspects of the Subjectivity of Special Bodies of International Law and Churches and Religious Societies*. Trnava: Právnická fakulta TU, 2013, pp. 80 et seq.
- KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech – komentář [Act regulating Churches and Religious Societies – Commentary]*. Praha: C. H. Beck, 2011
- MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Církev a náboženské společnosti – správněprávní aspekty jejich vzniku a činnosti [Churches and Religious Societies – Administrative Aspects of their Origin and Activities]*. Praha: Leges, 2014
- NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*. [Law and Religious Studies 8]. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012
- PRAVOVĚRNÁ KATOLICKÁ CÍRKEV [THE ORTHODOX CATHOLIC CHURCH]. *Registrace na MK ČR [Registration at the Ministry of Culture of the Czech Republic]*. Available on-line at <http://www.pravover.cz/clanky/pravoverna-katolicka-cirkev/registrace-na-mk-cr/> [quoted on 5th November 2018]
- PŘIBYL, Stanislav. *Konfesněprávní studie [Studies on State Ecclesiastical Law]*. Brno: L. Marek, 2007.
- SPOUSTA, Jan. *České církve očima sociologických výzkumů [Czech Churches through the Eyes of Sociological Research]*. In: HANUŠ, J. (ed.). *Náboženství v době společenských změn [Religion in Times of Social Changes]*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, pp. 73–90.
- ŠIMÍČEK, Vojtěch and Lukáš POTĚŠIL. *Soudní řád správní – komentář [Administrative Procedure Code – Commentary]*. Praha: Leges, 2014.
- TRETERA, Jiří Rajmund and Záboj HORÁK. *Konfesní právo [State Ecclesiastical Law]*. Praha: Leges, 2016.
- TRETERA, Jiří Rajmund and Záboj HORÁK. *Slovník církevního práva [Dictionary of Church Law]*. Praha: Grada, 2011.
- TRETERA, Jiří Rajmund. *Církev a právo – Miscellanea [Church and Law – Miscellanea]*. HORÁK, Záboj and Adam CSUKÁS (eds.). Praha: Leges, 2015.
- VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938) [Legal Regulation of the Status of Churches and Religious Societies in the Period of the First Republic (1918–1938)]*. Praha: Václav Valeš, 2013.
- VLADÁR, Vojtech. *Dejiny cirkevního práva [The History of Church Law]*. Praha: Leges, 2017.

REGISTRATION OF CHURCHES AND RELIGIOUS SOCIETIES IN SLOVAKIA

Damián Němec

*Trnava University in Trnava, Faculty of Law,
Institute for Legal Aspects of Religious Freedom*

Abstract

The paper presents the legal regulation on the issue of the registration of churches and religious societies and records of religious legal entities in the Slovak Republic. It is based on the description of the religious situation and the legal status of churches and religious societies up to the year 1990. It constitutes a contractual anchorage of religious freedom, current legal regulation on the freedom of conscience and religious freedom, as well as the special legal regulation of the registration of churches and religious societies and records of religious legal entities from 1991 to 1994 and its development up to the present. On the basis of the presentation of existing experience and open questions discussed also at the Constitutional Court and in the European Court of Human Rights, the final part of the paper draws attention to the possibilities with a view to the development of future law (de lege ferenda).

Key words

Churches and religious societies, church and state, law, concordats, registration, records

1. Religious Situation in the Past and Present

According to the first census in 1921, Slovakia had 3,005,540 inhabitants in total, since the end of the year 2011 it has been about 5,400,000 inhabitants.¹ In recent years, the national composition has been as follows:²

¹ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY [STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2017* [Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2017], pp. 63–67.

² The table has been retrieved from the website: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY [STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov* [Census of Inhabitants, Homes and Flats].

Resident population	2011		2001		1991	
Persons	Absolute number	%	Absolute number	%	Absolute number	%
In total	5,397,036	100.00	5,379,455	100.00	5,274,335	100.00
<i>Nationality</i>						
Slovak	4,352,775	80.70	4,614,854	85.80	4,519,328	85.70
Hungarian	458,467	8.50	520,528	9.70	567,296	10.80
Roma	105,738	2.00	89,920	1.70	75,802	1.40
Czech	30,367	0.60	44,620	0.80	52,884	1.00
Ruthenian	33,482	0.60	24,201	0.40	17,197	0.30
Ukrainian	7,430	0.10	10,814	0.20	13,281	0.30
German	4,690	0.10	5,405	0.10	5,414	0.10
Polish	3,084	0.10	2,602	0.00	2,659	0.10
Croatian	1,022	0.00	890	0.00	×	×
Serbian	698	0.00	434	0.00	×	×
Russian	1,997	0.00	1,590	0.00	1,389	0.00
Jewish	631	0.00	218	0.00	134	0.00
Moravian	3,286	0.10	2,348	0.00	6,037	0.10
Bulgarian	1,051	0.00	1,179	0.00	1,400	0.00
Other	9,825	0.20	5,350	0.10	2,732	0.10
Not identified	382,493	7.00	54,502	1.00	8,782	0.20
	× – record not possible for logical reasons					

In the 20th century, Slovakia was a significantly religious country. According to the census in 1921, Catholicism prevailed (71% Roman Catholics and 6% Greek Catholics), a relatively high number of Evangelicals (13% of the Augsburg Confession and 5% Reformed ones), 5% of Jewish Confession and very few members of the Orthodox Church and non-re-

ligious persons. The Greek Catholics were present in higher numbers in Eastern Slovakia, the Evangelicals of the Augsburg Confession spoke mainly Slovak and the Reformed ones mainly Hungarian.³

This religious image did not change much until 1950 and it is still relatively stable, as shown in the following table:⁴

	Churches and religious societies	According to census on 1 st March 1950		According to census on 3 rd March 1991		According to census on 26 th May 2001		According to census on 21 st May 2011	
		Number of believers	%	Number of believers	%	Number of believers	%	Number of believers	%
1	Roman Catholic Church in the Slovak Republic	2,623,198	76.20	3,187,383	60.43	3,708,120	68.93	3,347,277	62.02
2	Evangelical Church of the Augsburg Confession in Slovakia	443,251	12.88	326,397	6.19	372,858	6.93	316,250	5.86
3	Greek Catholic Church in Slovakia	225,495	6.55	178,733	3.39	219,831	4.09	206,871	3.83
4	Reformed Christian Church in Slovakia	111,696	3.25	82,545	1.57	109,735	2.04	98,797	1.83
5	Orthodox Church in Slovakia	7,975	0.23	34,376	0.65	50,363	0.94	49,133	0.91

³ ŠPROCHA, Branislav and Juraj MAJO. *Storočie populačného vývoja Slovenska II: populačné štruktúry* [A Century of Population Development of Slovakia II: Population Structures], pp. 65–76.

⁴ The table has been retrieved from the website: MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Počet veriacich podľa sčítania obyvateľov* [Number of Believers according to Census].

Registration of Churches and Religious Societies in Slovakia

	Churches and religious societies	According to census on 1 st March 1950		According to census on 3 rd March 1991		According to census on 26 th May 2001		According to census on 21 st May 2011	
		Number of be-lievers	%	Number of be-lievers	%	Number of be-lievers	%	Number of be-lievers	%
6	Religious Society of Jehovah's Witness in the Slovak Republic			10,501	0.20	20,630	0.38	17,222	0.32
7	Evangelical Methodist Church, Slovak Region			4,359	0.08	7,347	0.14	10,328	0.19
8	Christian Congregations in Slovakia			700	0.01	6,519	0.12	7,720	0.14
9	Apostolic Church in Slovakia			1,116	0.02	3,905	0.07	5,831	0.11
10	Brotherly Unity of Baptists in the Slovak Republic			2,465	0.05	3,562	0.07	3,486	0.06
11	Church of the Brethren in the Slovak Republic			1,861	0.04	3,217	0.06	3,396	0.06
12	Seventh-day Adventist Church, Slovak Association			1,721	0.03	3,428	0.06	2,915	0.05
13	Central Union of Jewish Religious Communities in the Slovak Republic	7,476	0.22	912	0.02	2,310	0.04	1,999	0.04

	Churches and religious societies	According to census on 1 st March 1950		According to census on 3 rd March 1991		According to census on 26 th May 2001		According to census on 21 st May 2011	
		Number of be-lievers	%	Number of be-lievers	%	Number of be-lievers	%	Number of be-lievers	%
14	Czechoslovak Hussite Church in Slovakia	2,825	0.08	625	0.01	1,696	0.03	1,782	0.03
15	Old Catholic Church in Slovakia			882	0.02	1,733	0.03	1,687	0.03
16	Bahá'í Congregation in the Slovak Republic							1,065	0.02
17	Church of Jesus Christ of Latter-day Saints in the Slovak Republic							972	0.02
18	New-Apostolic Church in the Slovak Republic							166	0.00
	Others	10,722	0.31	6,373	0.12	6,294	0.12	23,340	0.43
Together	Believers	3,432,638	99.72	3,840,949	72.82	4,521,549	84.05	4,100,237	75.97
	Without religion	9,679	0.28	515,551	9.80	697,308	12.96	725,362	13.44
	Not identified			917,835	17.40	160,598	2.99	571,437	10.59
	Number of inhabitants of the Slovak Republic	3,442,317	100.00	5,274,335	100.00	5,379,455	100.00	5,397,036	100.00

2. Legal Status of Churches and religious societies in the Past

2.1 *Until the End of World War I*

Today's territory of the Slovak Republic used to be a part of Greater Hungary for many centuries and therefore the Hungarian legal order, which had a long tradition of confessional law dating back to the time of the first Hungarian King Saint Stephen (†1038), which used to be exercised there.

Hungarian law was developed in a sovereign manner, however, efforts were made to adapt the Hungarian law to Austrian law in the context of the unification of power (especially in the 19th century) from the time of the personal governmental union with Austria, which resulted in opposition of the Hungarian part among both the political and ecclesiastical representation. This resistance finally resulted in the Austro-Hungarian settlement in the year 1867, when the church-political relations returned to the situation in the year 1848, which was characterized by a relative amount of religious freedom.

Reciprocity of the following Christian confessions adopted upon law (accepted): Roman Catholic, Greek Catholic, Evangelical Church of the A. c. (Lutheran), Evangelical Church of the H. v. (Calvinists) and Orthodox Church was established as early as 1868 upon the statutory article LII: 1868; all these confessions had the status of public-law corporations. Apart from these Christian confessions, the Jewish religion and the Unitarian religious society were recognized at the same time as well.

Independent Hungarian Confessional Legislation was completed at the turn of the 19th and 20th centuries: Legal Article XVIII: 1895 regulating the Freedom of Religion gave not only clear provisions for individual religious freedom, including non-religious status, but also conditions for the recognition of new religious societies. Unlike the accepted churches, these religious societies were placed under greater state control not only in relation to their own organisation, but also in the property area, as they could, under Section (§) 9, acquire real estate only for worship, teaching, education, charity and housing of their employees. Due to this fact, in 1905 the Baptists were recognized upon the administrative act of the Ministry of Culture and Public Education⁵ and Islam was rec-

⁵ *Československé církevní zákony [Czechoslovak Church Laws]* – quoted as “*Československé církevní zákony*”. Vol. II, pp. 1272–1273.

ognized upon Legal Article XVII: 1916 – however, there was not established any Islamic Religious Community in Slovakia until the end of the World War I.⁶

2.2 Interwar Period

In the course of its establishment in October 1918, Czechoslovakia took the route of legal continuity, expressed in Art. 2 of Act no. 11/1918 Sb. z. a n. regulating the Establishment of the Independent Czechoslovak State, according to which the previous Austrian and Hungarian regulations remained provisionally applicable – thus creating a condition of legal dualism. The Hungarian regulations continued to be applied in Slovakia – in the matter of the recognition of other churches and religious societies (hereinafter referred to as the “CRS”), Legal Article XVIII: 1985. Religious entities were divided into three categories: accepted, recognized and unrecognized ones, the last of the mentioned ones were legally established in accordance with the federal law.⁷

The Czechoslovak (unitary) Act No. 96/1925 Sb. z. a n. regulating the Mutual Relationships of Religion did not bring any change in this area either. It did not address the issue of corporate religious freedom at all, only in Sections (§) 1 to 5 it newly regulated the issue of the religious affiliation of children, giving them the right to freely change their religion (or be without religion) from the age of 16 and in Section (§) 6 it simplified the procedure of changing religion as opposed to Legal Article XVIII: 1895.⁸

As a result of the incorporation of Slovakia into the Czechoslovak Republic, the status of evangelical churches was newly resolved⁹ by the separation of their management from centres in Hungary: in 1919, the Evangelical Church of the Augsburg Confession, which was in majority Slovak¹⁰

⁶ Československé církevní zákony. Vol. I, pp. 1–41; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku [State, Churches and Law in Slovak History to Present]*, pp. 23–28.

⁷ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku [State, Churches and Law in Slovak History to Present]*, pp. 30–31.

⁸ PODOLA, J. *Zákon 96/1925 Sb. o vzájemných poměrech náboženských vyznání v soudní judikatuře [Act No. 96/1925 Sb. regulating the Mutual Relations of Religions in Judicial Jurisprudence]*, pp. 225–226.

⁹ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku [State, Churches and Law in Slovak History to Present]*, pp. 35–37.

¹⁰ Československé církevní zákony. Vol. II, pp. 904–905.

and in 1922, the Reformed Church, which was mostly Hungarian.¹¹ The Orthodox Church¹² and Jewish Religious Communities¹³ modified their structures in line with the borders of the new state as well. In contrast, in 1928, the Evangelical Church of the Czech Brethren established in 1918 in Prague was recognized in the territory of Slovakia and Carpathian Ruthenia and in 1929 the Czechoslovak Church founded in Prague in 1920 was recognized as well. Czech immigrants in Slovakia predominantly made up the congregations of both these churches.¹⁴

Churches and religious societies not recognized by the state could continue to develop their religious activities more freely than in Hungary when Section (§) 122 of the first Czechoslovak Constitution no. 121/1920 Sb. z. a n. granted to all citizens the right to publicly express their religious beliefs, while in Hungary only a private cult was added to the unrecognized CRS upon Legal article XLIII: 1895.¹⁵

2.3 World War II

From 15th March 1939 to year 1945, an independent Slovak State existed in the reduced territory of the present-day Slovak Republic, which was in the position of a vassal state in relation to Nazi Germany. The leadership of the state was strongly Catholic, but there occurred no change in legislation with respect to the recognition of the CRS. Until 1944, church education and teaching of religion were strengthened, however, there were

¹¹ *Československé církevní zákony. Vol. II*, pp. 1008–1009; VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)* [Legal Regulation of the Status of Churches and Religious Societies in the Period of the First Republic (1918–1938)], p. 24.

¹² *Československé církevní zákony. Vol. II*, pp. 1186–1189; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku* [State, Churches and Law in Slovak History to Present], p. 38.

¹³ *Československé církevní zákony. Vol. II*, pp. 1294–1297; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku* [State, Churches and Law in Slovak History to Present], pp. 38–39.

¹⁴ *Československé církevní zákony. Vol. II*, pp. 1152–1153, 1170–1186; ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku* [State, Churches and Law in Slovak History to Present], p. 41; VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)* [Legal Regulation of the Status of Churches and Religious Societies in the Period of the First Republic (1918–1938)], p. 25.

¹⁵ *Československé církevní zákony. Vol. II*, pp. 1441–1442; VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)* [Legal Regulation of the Status of Churches and Religious Societies in the Period of the First Republic (1918–1938)], pp. 34–35.

also laws aimed at persecution and the deportation of Jews. From August 1944, legal measures in insurgent territory were aimed against the church. After suppression of the rebellion, the Nazi authorities had practically all the power in Slovakia to seek a final solution to the Jewish question.

After the war, measures aimed at reducing the CRS influence were implemented.¹⁶ There was no legal change in their legal recognition.

2.4 Years 1945–1989

Years 1945–1948 were the first part of this long period, these were the years of limited democracy in the restored Czechoslovakia aimed primarily at urgent post-war reconstruction of the economy. During this period, the confessional law regulations concentrated on the economic area: the issue of the application of President Beneš's confiscation decrees, as well as church property and the revision of the first land reform of 1919.

In February 1948, the Communist Party of Czechoslovakia took over power with the aim of controlling the whole society, including the CRS. After the Act regulating the New Land Reform of March 1948, Act no. 218/1949 Zb. regulating the Economic Support of Churches and Religious Societies by the State was issued, Section (§) 14 of which caused a condition of legal discontinuity:

All regulations governing the legal relations of the church and religious societies are abolished.

Nevertheless, in the 1950s, the state recognitions of the CRS were being granted and withdrawn even without any legal basis – even this showed the extent to which the CRS were subject to the communist party leadership and administrative authorities. This especially concerned the churches that had not intentionally sought state recognition by that time: in 1951, the Brotherly Unity of Baptist, the Church of the Brethren, the Evangelical Methodist Church and the Seventh-day Adventist Church (the recognition was withdrawn from it in 1952 and returned in 1956), later, in 1956, the New-Apostolic Church and Christian Congregations, while most of these churches were forced into a certain form of centralization they had not been used to.

¹⁶ Cf. e.g. DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945* [Church and State in Slovakia in 1918 – 1945], pp. 80–110.

In addition to this, due to repression, in 1950, the Greek Catholic Church “voluntarily returned to the womb of the Orthodox Church”, its operation was re-permitted only after the Prague Spring in 1968 – nevertheless, this promising period, brought only a temporary change in the administrative practice, which returned to the old manner of functioning from 1971 in the period of so-called “Normalization”, in fact, there occurred no change in the confessional legislation until 1989.¹⁷

3. Contractual Anchoring of Religious Freedom and the Freedom of Conscience from an Individual and Corporate Dimension

3.1 *Multilateral International Conventions*

Accession to and ratification of international human rights conventions were implemented in some cases even before the velvet revolution, they were not put into practice though. Their importance has increased since 1990, when they became not only the basis of the new human rights legislation of the then Czechoslovakia, but mainly the basis for the real conduct of public authorities and institutions.

Since this foundation was created during the existence of Czechoslovakia (until 1992) and became a part of both Slovak and Czech law by the means of legal continuity, it is not necessary to repeat this, as it is stated in the paper on the issue of the registration of the CRS in the Czech Republic by dr. Bubelová and dr. Menke.

¹⁷ MINISTERSTVO KULTÚRY ČESKÉ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE CZECH REPUBLIC]. *Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností*. [Date of Registration of Churches and Religious Societies and Unions of Churches and Religious Societies]. Such a list is missing on the website of the Ministry of Culture of the Slovak Republic. The data may be found for a single registered church and religious society at MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Registované cirkvi a náboženské spoločnosti* [Registered Churches and Religious Societies], in the case of the non-registered ones partially at MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Správne konania* [Administrative Proceedings].

3.2 Concordats with the Holy See and Agreements with Other Churches

3.2.1 Concordats and Treaties with Holy See

The Slovak Republic defined its contractual relations with the Holy See very clearly. After a relatively short negotiation, the Basic Agreement between the Holy See and the Slovak Republic was signed in the Vatican on 24th November 2000, which was ratified very quickly on 18th December 2000 following the approval of the National Council of the Slovak Republic (Slovak unicameral parliament) of 30th November 2000, upon which it entered into force and subsequently it was declared in the Collection of Laws under no. 326/2001 Z. z.

The Basic Agreement in its wording envisages the conclusion of several separate partial agreements: on the application of the right to freely exercise objection of conscience (Article 7), on the scope of financial support of schools and educational facilities from the state budget funds [Article 13, Subsection 2)], on other rules concerning schools and educational facilities, the teaching of the Catholic religion and Catholic upbringing of children, a Catholic University, faculties of theology, priestly seminars and religious formation institutes [Article 13, Subsection 9)], on the performance of pastoral care in the armed forces and police corps and details of performance of mandatory military service, as well as the civilian service of priests, deacons, religious, seminarists and novices [Article 14, Subsection 4)] and the extent to which the Catholic Church is financially secured, including church facilities for educational, upbringing, research, missionary, charitable, medical and social activities from the state budget [Article 17, Subsection 3) and Article 20].

Only two separate partial agreements have been concluded so far:

- The Agreement between the Slovak Republic and the Holy See on Pastoral Care for Catholic Believers in the Armed Forces and Armed Units of the Slovak Republic signed on 21st August 2002 in Bratislava and ratified by the President on 11th October 2002, in force since 30th October 2002,
- The Agreement between the Slovak Republic and the Holy See on Catholic Upbringing and Education signed in Bratislava on 13th May

2004 and ratified by the President on 4th June 2004, in force since 9th July 2004.¹⁸

In 2005, a text of a specific partial agreement (negotiated at the Ministry of Justice in cooperation with the Catholic Church in 2003–2005) on the right to exercise objection of conscience was prepared. However, in January 2006, the Government of the Slovak Republic refused to approve it, which contributed to the collapse of the then government coalition.¹⁹

Preparations are currently underway to conclude a specific partial agreement on property issues, but it is not possible to make predictions about its specific content and the time of its conclusion.

3.2.2 *Agreements with Other Churches*

Preparing for the speedy conclusion of the Basic Agreement between Slovakia and the Holy See raised fears of other churches in connection with violating the parity principle. Therefore, amendment no. 394/2000 Z. z. of Act no. 308/1991 Zb. regulating Churches and Religious Societies was concluded prior to entering into the Basic Agreement, where a new Sub-section was added to Section (§) 5:

(5) The State may enter into mutual cooperation agreements with churches and religious societies.

On the basis of it, the specific Slovak path of concluding such national agreements was adopted: also upon the instigation of the Ecumenical Council of Churches in the Slovak Republic, one common text of an agreement similar to the Basic Convention with the Holy See was prepared. It was almost the same text as the one of the Basic Convention and that is the reason why it is designated as a “mirror” model.

Lastly, on 11th April 2002, representatives of 11 churches and religious societies signed the Agreement between the Slovak Republic and Registered Churches and Religious Societies in the Slovak Republic, which was proclaimed in the Collection of Laws of the Slovak Republic under no. 250/2002 Z. z. The Agreement therefore was of a similar character as

¹⁸ ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku [State, Churches and Law in Slovak History to Present]*, pp. 126–134. The text of the Agreements was promulgated in the Collection of Laws under no. 648/2002 Z. z. and no. 394/2004 Z. z.

¹⁹ NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and the Post-Communist Countries (1990–2010)*, pp. 166–167.

the Basic Agreement and it was to be supplemented by a number of specific partial agreements, which should be more numerous than in the case of the Basic Agreement with the Holy See: in addition, they should regulate the legal personality of the registered CRS and their legal entities (Article 1, Subsection 2) and access to the public service media (Article 18, Subsection 4). Furthermore, this Convention explicitly confirms the right of each CRS to conclude special bilateral agreements with the State.

Subsequently, in parallel with the wording of the Agreement of the Catholic Church, the text of Treaty no. 395/2004 Z. z. between the Slovak Republic and Registered Churches and Religious Societies on Religious Upbringing and Education was agreed upon followed by the Treaty no. 270/2005 Z. z. between the Slovak Republic and Registered Churches and Religious Societies on Pastoral Care for Believers in the Armed Forces and Armed Units of the Slovak Republic.

The forthcoming agreement with the Catholic Church on the right to exercise objections in conscience had a parallelly agreed text of a similar agreement with registered churches and religious societies – it had the same fate as well.

It is worth mentioning that on the one hand, the Slovak model of “mirror” agreements fully respects the principle of parity, on the other hand, it does not always reflect the differences related to the CRS well.

4. Current Legislation on the Principles of Religious Freedom

On the basis of international treaties, in 1991, the Charter of Fundamental Rights and Freedoms was drafted in federal Czechoslovakia as a constitutional law. Its Article 15 guarantees freedom of thought, conscience and religion (in the individual dimension) and Article 16 guarantees freedom of expression of religion or belief, both individual and corporate, including autonomy of the CRS in the management of their affairs (internal organization, appointment of clergy, etc.)

At the end of 1992, within the framework of preparation for the dissolution of Czechoslovakia into two independent states, the Czech Republic and Slovak Republic, the Constitution of the Slovak Republic was adopted on 1st September 1992 as a Constitutional Act no. 460/1992 Zb., where in the second Title, namely Art. 24, the same freedom of conscience, faith

and religion is guaranteed as in Art. 15 and 16 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms.

The guarantee of human rights is thus contained in the Slovak legal system primarily in the Constitution, while maintaining the validity of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms.

5. Current Legal Regulation of the State Registration of Churches and religious societies

After decades of legal vacuum, in 1991, a brief (only 25-paragraph) Federal Act no. 308/1991 Zb. regulating Freedom of Religion and the Position of Churches and Religious Societies was adopted still in the then federal Czechoslovakia. Its third part, Sections (§) 10 to (§) 21 is devoted to the registration of the CRS.

5.1 Basic Requirements for Registration

The basic requirements for registration, which shall be met by at least a three-member preparatory body of the CRS are defined as follows:

Section (§) 12

The application for registration includes:

- a) the name and address of the church or religious society;
- b) the names, surnames, addresses, signatures and birth registration numbers of the members of the preparatory body;
- c) the essential characteristics of the church or religious society, its teachings, mission and territory in which it intends to operate;
- d) signatures of adult persons claiming to be members of such a church or religious society in a specified number, (Section (§) 11) indicating their names, surnames, addresses and birth registration numbers;
- e) a statement that the church or religious society will fully respect the statutes and generally binding regulations and will be tolerant to other churches and religious societies and persons without religion.

Section (§) 13

Subsection 1) The application for registration shall be accompanied by a basic document of the established church or religious society (statute, order, charter, etc.), which shall clearly indicate:

- a) the name and registered office of the headquarters of the church or religious society;
- b) the bodies and institutions, the arrangements for their establishment and authorization;
- c) the method of appointment and dismissal of the persons engaged in clerical activity;
- d) basic articles of faith;
- e) the management principles, including the method of determining the liquidator in the case of a property settlement in the event of the dissolution of a church or religious society;
- f) the manner of approval of the basic document and its changes;
- g) institutions which have legal personality, in what extent and who is authorized to act on their behalf.

Subsection 2) The name of the church or religious society must be different from that of a legal entity that is already active in the territory of the Czech and Slovak Federal Republic.

If the preparatory body fails to supply all the information requested, it shall complete it within one month, otherwise the registration procedure will be discontinued [Section (§) 14].

The negative conditions for registration are stated as follows:

Section (§) 15

The registering authority shall examine whether the establishment and operation of the church or religious society is not contrary to this Act and other statutes, the protection of the safety of citizens and public order, health and morality, the principles of humanity and tolerance, or whether the rights of other legal persons and citizens are not at risk.

If the conditions of Section (§) 15 are not met, the registering authority shall dismiss the registration [Section (§) 16]. Until 30th June 2016, it was valid that in such a case, the preparatory body may submit a proposal to the Supreme Court within 60 days to review this decision [Section (§) 17], however, this paragraph was repealed by the Amending Act no. 125/2016 Z. z. regulating some Measures related to the Code of Civil Dispute Procedure, the Code of Civil Alternative Dispute Resolution Procedure, the Code of Administrative Procedure and Amendments and Supplements to some other Acts, and therefore since 1st July 2016 the pe-

tition has been filed at the ordinary courts in the usual manner of proceedings, i.e. initially at the District Court.²⁰

In Annex no. 1 to the Act, lists of the CRS still operating in the territory of the Czech Republic and Slovak Republic (in 1991 they were 14 of them in Slovakia) on the basis of the law or consent of the state are stated – these were deemed to be registered under this Act upon provision of Section (§) 22.

5.2 Cancellation of Registration

The cancellation of registration is mentioned in the Act only briefly:

Section (§) 20

Subsection 1) If a church or religious society acts in contravention of this Act or the conditions of registration, the registering authority shall proceed with the cancellation procedure.

Subsection 2) A church or religious society may request the Supreme Court of the Republic to review a decision to cancel the registration.

5.3 The Question of the Number of Persons in the Census

The Federal Act distributed jurisdiction to set the number of persons in a census to the national councils of both Republics. In the case of the Slovak Republic, the census was stipulated by the Act of the Slovak National Council no. 192/1992 Zb. regulating the Registration of Churches and Religious Societies as 20,000 adult persons with the permanent residence status in the Slovak Republic.

Since these persons could even be only sympathizers of the registration of a particular CRS, the Act was amended by Act no. 201/2007 Z. z., which not only incorporated the census of 20,000 adult persons into the Act [to Section (§) 11], but it also stated in several parts that these persons shall declare their membership in such a CRS: “adult members with permanent residence status in the territory of the Slovak Republic who are citizens of the Slovak Republic”.

²⁰ On the one hand, this change unified the methods of court procedure; on the other hand, in the case of disputes regarding the registration of the CRS, it leads to the situation that now courts that do not have experience in this matter are put in charge of the decisions.

Lastly, in 2017, Amendment no. 39/2017 Z. z. increased the census to 50,000 adult members with permanent residence status in the Slovak Republic who are citizens of the Slovak Republic.

6. Current Legislation related to State Records of Legal Entities Established by Churches and Religious Societies

6.1 Anchoring in Act Regulating Churches and Religious Societies

The originally federal CNS Act no. 308/1991 Zb., which has been applicable up to now, does neither contain detailed regulations providing for the records of legal entities established by the CRS, nor does it introduce a clear legislative concept. The right to set up separate legal entities is stated primarily in relation to the rights of believers in Section (§) 5 subsection 2, where Article 16, Paragraph 2 Charter of Fundamental Rights and Freedoms is cited as follows:

Churches and religious societies govern their own affairs; in particular, they establish their own bodies and appoint their clergy, as well as founded religious orders and other church institutions, independently of state authorities.

The concrete solution was left practically for the administrative measure of the state administration bodies, in practice specifically the Ministry of Culture upon the provision of Section (§) 19, Subsection 1 of the cited Act:

(1) The registering authority keeps records of all legal persons under this Act, including those, whose legal autonomy is derived from churches and religious societies, except for those, which are subject to different records or registration, and establishes the conditions of keeping such records. It also registers sentences which are not expunged imposed on them by the courts in criminal proceedings, as well as penalties which are not exercised affecting their legal successors.

6.2 Detailed Regulation upon Subordinate Standards

The measures of the Ministry of Culture have become a platform for resolution. So far, two measures have been issued: the Measure of the Ministry of Culture of the Slovak Republic no. 579/1994-1 of 28th March 1994 and the Measure of the Ministry of Culture of the Slovak Republic no. MK-33 /2001-1 regulating the records of legal entities that derive their legal per-

sonality from churches and/or religious societies as of 10th January 2001, abolishing the previous measure of 1994.

Even though these measures do not include the legal designation of such legal entities, in scholarly literature the term “religious legal entities” is used to refer to them, which is also listed on the website of the Ministry of Culture to indicate the site with information related to their records.

The conditions for records of religious legal entities are laid down in Article III of the Measure of the Ministry of Culture:

(1) An application for records of a legal entity shall be submitted to the Church Department by the competent authority of the church and/or religious society from which the legal entity derives its legal personality, or the statutory body of the legal entity records of which it concerns.

(2) An application for records of a legal entity deriving its legal personality from a church and/or religious society shall include:

- a document proving the establishment of the legal entity by the competent authority of the church and/or religious society,
- the exact name of the legal entity that shall be different from the name of a legal entity that is already active in the territory of the Slovak Republic,
- the registered office of the legal entity in the territory of the Slovak Republic,
- designation of the statutory body of the legal entity.

(3) An application for records of a legal entity deriving its legal personality from a church and/or religious society shall be accompanied by a complete basic document of the legal entity, unless it is an organizational unit of the church or religious society. The provisions of the basic document shall not be in conflict with the generally binding legal regulations.

(4) An application for records of a legal entity deriving its legal personality from a church and/or religious society, as well as a complete basic document of that legal entity shall be submitted to the Church Department in the state language. Documents in a language other than the state language shall be translated into the state language by an interpreter and they shall be authenticated.

According to provision of Article II of the Ministry of Culture measure, a legal entity is entered into records as of the date of receipt of the complete application. In the event of an incomplete application, the Ministry will request within 10 days that the data be completed by the CRS and set a deadline; after completing the data, the record is carried out on

the day of delivery of the complete data, otherwise the legal entity will not be entered into the records.

According to Article IV, the record is terminated on the day of delivery of the notice of termination of its existence to the Church Department if filed by a competent person or on the date of termination of the existence of the registration of the relevant CRS, which has not yet happened in practice.

6.3 Overview of Religious Legal Entities in Records

Records of religious legal entities is quite a routine issue and the number of such persons is high, as shown on the website of the Ministry of Culture:²¹

Condition by 1 st May 2018			number	number of all legal entities in records
registered churches and religious societies			18	2,905
of this	number of headquarters (dioceses, districts, eparchies, ...) registered churches and religious societies			36
	the number of basic organizational units (parishes, church congregations, church communities, ...) registered churches and religious societies with a legal personality			2,538
	the number of other religious legal entities (religious institutes, special-purpose facilities, associations, ...)			336
	includ- ing	male religious institutes	33	74
		female religious institutions	51	81

The Ministry of Culture keeps records of religious legal entities and publishes information about them with the exclusion of personal data. It is a single alphabetically listed large list, which also lists the revoked le-

²¹ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Evidencia cirkevných právnických osôb [Records of Religious legal Entities]*.

gal entities (in total 24) and includes: the name of the entity, the address of the registered office, the designation of the statutory body, the registered CRS from which it derives its legal personality, the date it was entered into the records and the date of its cancellation.

7. Past Experience and Open Questions in the Area of the State Registration of Churches and Religious Societies and State Records of Religious Legal Entities

Since the records of religious legal persons is not associated with practical problems, we will only deal with registration in this Chapter.

7.1 Proceedings on Registration of Churches and Religious Societies

The CRS registration proceedings are only a rare event at the Ministry of Culture: 14 out of 18 registered ones have been accepted in the Annex to Act no. 308/1991 Zb., and only four of them were registered later:

- 24th March 1993: Religious Society of Jehovah's Witnesses in the Slovak Republic,²²
- 16th January 2001: New-Apostolic Church in the Slovak Republic,²³
- 26th September 2006: Church of Jesus Christ of Latter-day Saints in the Slovak Republic,²⁴
- 19th February 2007: Bahá'í Congregation in Slovakia.

²² In this case, it was an ordinary registration of the new church and religious society. MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike* [Religious Society of Jehovah's Witnesses in the Slovak Republic].

²³ In this case, it was a correction of a legislative error: it was possible to prove that the activity of this church was permitted in the territory of the Slovak Republic in 1989, and therefore this church should be listed in the Annex to Act no. 308/1991 Zb. regulating the Churches and Religious Societies. The Ministry of Culture therefore decided to register it even without the fulfilment of a large census. JURAN, Ján. *K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkvi* [On Two Requests for Church Registration], p. 278.

²⁴ In this case, the particulars related to the signature sheets were examined as well and 24.8% of the signatures were rejected for various shortcomings. MORAVČÍKOVÁ, Michaela and Silvia VELIČOVÁ. *Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní – sedemnásť zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike* [Church of Jesus Christ of Latter-day Saints – The Seventeenth Registered Church in the Slovak Republic], p. 125.

In all four cases, the application for registration was filed before the Amendment to the Churches Act of 2007, therefore, 10,000 signatures without the condition of membership were sufficient.

In other cases, the applications for registration were rejected (the first date is the date of delivery of the request):²⁵

- 23rd June 2001: Society of Believers in Christ – the Nazarenes in Slovakia, refusal because of the failure to obtain recognition of documents enabling registration,²⁶
- 21st October 2005: Monoism – Fujara, the Triple Love of Monoism, True Christianity and Slovak Buddhism, refusal because of not completing the application for registration,
- 14th July 2006: Islamic Religious Community in the Slovak Republic, refusal because of not completing the application for registration,
- 14th September 2006: Atheist Church of the Unbelievers, 18th December 2006 refusal of registration due to failure to meet the CRS definition, confirmed by the decision of the Supreme Court of the Slovak Republic of 23rd August 2007,
- 19th February 2007: The Church of the Christian Communities of Slovakia, 22nd July 2007 the refusal was because of the failure to comply with the conditions of Section (§) 15 of the Act (negative conditions), on 24th March 2009, the Supreme Court returned the issue to the Ministry for further proceedings, 13th May 2011 the refusal to comply with the conditions of Section (§) 15 of the Act, on 26th September 2012, the Supreme Court returned the issue for further proceedings, 13th March 2018 refusal to comply with the conditions of

²⁵ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Správne konania [Administrative Proceedings]* and information provided by the Ministry of Culture on the personal visit of the author at the Ministry of Culture on 21st December 2018.

²⁶ In this case, the Ministry disagreed with the reason for the registration stated in the application that the church obtained the permission related to its activities by the Secretariat for Church Affairs as early as 1989 and the request was rejected also because not all the conditions for proper registration had been met. JURAN, Ján. *K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkvi [On Two Requests for Church Registration]*, pp. 278–279.

Section 15 of the Act, 22nd August 2018 the Minister of Culture dismissed the remonstrance and confirmed the decision,²⁷

- 22nd June 2010: The Community of Faith, 20th October 2011 refusal because 77% of the affidavits had errors (the personal data of members) and misuse of personal data, on 31st January 2012, the Supreme Court rejected the proposal to review the decision of the Ministry,²⁸
- 29th July 2010: The Church of Essen Christian – Slovakia, 27th August 2010 refusal due to failure to prove the legal conditions.

As it may be seen from this list, requests were mostly rejected for failure to fulfil formal conditions, only in three cases (Atheist Church of the Unbelievers, the Church of the Christian Communities of Slovakia and the Church of Essen Christian – Slovakia) was it necessary to prove failure to fulfil the substantive legal conditions, in two cases failure to fulfil the positive conditions, in one case (the Church of the Christian Communities of Slovakia) proving the existence of negative features listed in the law.

7.2 Judgements of the Constitutional Court as of 2010

The issues related to the registration of the CRS have largely been discussed at the Constitutional Court of the Slovak Republic upon the initiative of the General Prosecutor.²⁹

The General Prosecutor objected claiming contradiction of several provisions of Act no. 308/1991 Zb. regulating the CRS, as amended after the amendment of the Act as of 2007, with the provisions of the Constitution of the Slovak Republic, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Convention Relating to the

²⁷ In this case, judicial proceeding may still be expected. This case is the largest one in the history of the work of the Department for Churches of the Ministry of Culture, the documentation is already comparable to judicial acts.

²⁸ According to the review, a large portion of the signatures included not only dead persons, but also those who testified that they had never signed a declaration of their membership for registration purposes. In this case, the Ministry filed a complaint to the Prosecutor General's Office, but it stopped the proceedings on the grounds that no damages had been caused to anybody and that the criminal responsibility of natural persons had not been proven.

²⁹ Decision of the Constitutional Court of the Slovak Republic no. PL. ÚS 10/08 as of 3rd February 2010.

Status of Refugees and the Convention on the Rights of the Child for several reasons:

- the high census of the number of members required for the registration of the CRS is an obstacle to acquiring the legal personality of a religious entity, and thus to the realization of the religious freedom of an individual, and it discriminates against persons claiming minority religion or belief and therefore they are restricted in the very essence of the right to freedom of religion in connection with its expression,
- the requirement of a numerous census of adult members with permanent residence status in the Slovak Republic who are citizens of the Slovak Republic discriminates against refugees living in the territory of the Slovak Republic and it is in conflict with the Convention Relating to the Status of Refugees,
- the requirement related to a numerous census, namely stating the membership in a Church or religious society and the names, surnames, addresses of permanent residence and birth registration numbers undoubtedly interferes with the privacy of these individuals because upon this act they are required to declare their religion and allow the state to unlawfully collect such personal data without providing adequate guarantees,
- the provision of the Act that the religious upbringing of children up to 15 years of age is decided by their legal guardians is contrary to the Convention on the Rights of the Child.

The Constitutional Court rejected the petition in all points mainly on the basis of the arguments provided to the enjoined party by the Government of the Slovak Republic. It argued in particular using the difference between personal religious beliefs (*forum internum*) and their expression (*forum externum*), which is not necessarily tied to the legal personality of the registered CRS, but it may manifest itself even in three legally regulated ways: natural persons in individual form or in a religious community without legal personality, legal persons in the form of civil associations pursuant to Act no. 83/1990 Zb. regulating the Association of Citizens, as amended, or legal entities in the form of registered CRS pursuant to Act no. 308/1991 Zb. In practice, Act no. 83/1990 Zb. allows for registration of associations, clubs, companies that can devote themselves to their reli-

gious activities in terms of content and these are not considered to be the CRS in accordance with the law. The high census for registration is being justified mainly by the absence of separation of the state from the church, therefore, the CRS is also funded from public sources with the necessary respect for the country's cultural tradition.

Regarding the refugee situation, the court stated that the contested law does not prevent them from exercising religion and performing religious acts as natural persons, as members of civil associations, as well as members of the registered CRS. At the same time, it does not prevent them from establishing civil associations for this purpose and thus exercising their right to freedom of association.

Concerning the provision of personal data of individuals, the court stated that the contested law is a *lex specialis*, which may require the provision of data, such personal data is not disclosed anywhere and its verification is justified by the legal status of a registered church or religious freedom, in particular by public funding.

Concerning the contradiction in determining the child's religious upbringing until the age of 15 by the parents with the Convention on the Rights of the Child, the Court argued that the provision in question does contain neither the right of parents to decide on exercising religion or belief of their children, nor to prohibit children from exercising any religion or belief other than the one which is the subject of their religious upbringing. This means that religious education is part of the right of parents to direct their children and lead them to religion and belief within the meaning of Art. 14 Par. 2 of the Convention on the Rights of the Child.

However, this view of the court was not unambiguous, the constitutional judge Lajos Mészáros filed his different *votum separatum* – we will deal with it in the following subchapter.

7.3 The Open Question of a Numerous Census

In connection with the CRS registration, the question of the numerous census is of a broader dimension, even an international one. It is undeniable that Slovak legislation is much stricter than in other countries.

The first wave of responses appeared in connection with Amendment no. 201/2007 Zb., which incorporated into Act no. 308/1991 Zb. a numer-

ous census of 20,000 adult persons with permanent residence status in the Slovak Republic and citizenship of the Slovak Republic, with an important clarification that these are members of the CRS seeking registration. This change caused not only a national debate and disagreement from abroad, but also professional criticism. For the sake of brevity, we present from this area a professional opinion of a renowned expert prof. Wolfgang Wieshaider, who mentions the first judicial decision of the European Court of Human Rights of 2009 on the numerous census in the case of the complaint by members of the Unification Church (officially *The Holy Spirit Association for the Unification of World Christianity*) against the Czech Republic for the reason of denying its registration. Among other things, the Court found that the census of 10,000 members required at that time in the Czech Republic is too high and it does not comply with the recommendations of the Council of Europe. Due to a change in legal regulation of registration in the Czech Republic, the court rejected the complaint as inadmissible and referred the complainants to the possibility of registration under the new Czech legislation.³⁰

The aforementioned recommendations of the Council of Europe date back to 2004. One of them adopted in June 2004,³¹ in Chapter II., Subparagraph *F. Laws governing registration of religious/belief organizations* explicitly comments on the question of the numerous census using the following words:

High minimum membership requirements should not be allowed with respect to obtaining a legal personality.

Votum separatum of the Constitutional Judge Lajos Mészáros on the finding of the Constitutional Court discussed in the previous subchapter, which concerns the issue of a numerous census, goes explicitly in this direction without citing the recommendations of the Council of Europe. It argues that there was no distinction between the *base level entity status*, which allows the CRS to obtain an adequate legal form and legal personality, and the *upper tier status* enjoyed by the CRS registered in the Slovak

³⁰ WIESHAIDER, Wolfgang. *ESLP a početný census pre registráciu náboženských spoločností [ECHR and a Numerous Census for the Registration of Religious Societies]*, pp. 188–191.

³¹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION). *Guidelines for Legislative Reviews of Laws Affecting Religion or Belief* No. CDL-AD (2004)028.

Republic, because there is no legal possibility to achieve only a base level entity status. Based on a comparison with the legislation of some states (Austria, the Czech Republic), where there is a multi-stage registration and with the jurisprudence of the European Court of Human Rights, the numerous census of 20,000 members is appropriate for obtaining special rights, but not for obtaining a legal personality and therefore this census is considered to be a discriminatory one. As an optimal solution, it proposes derogating from the existing regulation and replacing it with another one – a lower census at the same time with introducing a registration with a basic standard besides the existing registration with a higher legal standard – i.e. multi-stage registration.

It is interesting that these social and professional debates did not take place to a greater extent after the last change of the numerous census to 50,000 adult members implemented by Act no. 39/2017 Z. z. In addition to the fact that the impact on public opinion in connection with the pan-European immigration crisis (which is to a large extent about immigrants of Islamic beliefs) has been reflected in both social and parliamentary debate, it should be mentioned that this Act was vetoed by the President of the Republic, who in his decision³² accuses the Act of violating the principle of proportionality and states that the speculative registration of the CRS may already be defended by the instruments contained in the amended Act, while stating that only 5 out of 18 registered CRS would be met by the existing numerous census of 20,000 members so far and only four of them would meet the increased census of 50,000 members! In effect, this amendment to the Act eliminates the possibility of a new registration.³³

However, this does not address the issue of the adequate census. In particular, it should be considered whether to remain with the single-stage registration system or to follow a multi-stage registration proce-

³² Decision of the President of the Republic no. 5106-2016-CPR on the return of the Act as of 30th November 2016, amending Act no. 308/1991 Zb. regulating the Freedom of Religious Belief and the Status of Churches and Religious Societies, as amended as of 19th December 2016.

³³ The Act was finally adopted on 31st January 2017, the vote was quite unambiguous: 143 members were present, of which 103 approved of the Act, 30 were against and 10 abstained. See NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY [NATIONAL COUNCIL OF THE SLOVAK REPUBLIC], *Hlasovanie poslancov [Voting of Members]*, 31st January 2017.

ture. Even in the second case, as Wolfgang Wieshaider puts it, the census of 20,000 members, virtually 4 % of inhabitants of the Slovak Republic, is too high proposing that a number below 5,000 members would be appropriate. However, he admits that it cannot be clearly stated where the allowable threshold lies: it has to be dependent on the fact how much and what benefits of a higher degree would remain unavailable in the case of a multi-stage registration.³⁴

Conclusion

In the Slovak Republic, the legal status of churches and religious societies (“CRS”) is primarily determined by a single common legal act. The unified situation remains virtually unchanged by the agreements and treaties with the Holy See and with other CRS, which are so similar to each other that we may talk about a mirror model of such treaties and agreements.

There are few legal proceedings in Slovakia for the registration of churches and religious societies. It have been influenced by the numerous census of 20,000 people since 1992, which has been refined to CRS members since 2007 and increased to 50,000 people since 2017, which virtually excludes the registration of any CRS in the future.

From the point of view of *de lege ferenda*, we do not dare present a single possible model because it is unclear what way would be the most appropriate one. On the one hand, a large degree of unification of the legal status of the CRS (also on a contractual basis!) complies with the principles of religious neutrality of the state and parity, on the other hand it does not take due account of the differences between the individual CRS. In this context, it is a burning question whether to remain with the single-stage registration system, or proceed to the adoption of a multi-stage registration model.

Regarding the controversial issue of a numerous census for the registration of the CRS, it must be borne in mind that it depends to a high degree on the solution of the funding of the CRS: whether it will remain funded from the state budget, or if there will be a *de facto* economic separation of churches and the state, while it is not always easy to take into

³⁴ WIESHAIDER, Wolfgang. *ESLP a početný census pre registráciu náboženských spoločností* [ECHR and a Large Census for the Registration of Religious Societies], pp. 193–194.

concern the necessary theoretical resources,³⁵ to respect execution of human rights³⁶ as well as the teaching of churches in the social area, which is very widely developed in the case of the Catholic Church.³⁷ Indeed, the continuation in state funding necessarily leads to the need for more stringent requirements for the registration of the CRS because of the need for proper state control over the use of public resources.

Bibliography

Sources

Legal Article XX: 1868 regulating the Reciprocity of Christian Confessions Adopted by Law

Legal Article XLIII: 1895 regulating Freedom of Religion

Act no. 11/1918 Sb. z. a n. regulating the Establishment of the Independent Czechoslovak State

Act no. 121/1920 Sb. z. a n. stating the Constitutional Charter of the Czechoslovak Republic

Act no. 96/1925 Sb. z. a n. regulating the Mutual Relationships of Religion

Act no. 83/1990 Zb. regulating the Association of Citizens

Constitutional Act no. 23/1991 Zb. stating the Charter of Fundamental Rights and Freedoms

Act no. 308/1991 Zb. regulating the Freedom of Religious Belief and Position of Churches and Religious Societies

Act of the Slovak National Council no. 192/1992 Zb. regulating the Registration of Churches and Religious Societies

Measure of the Ministry of Culture of the Slovak Republic No. 579/1994-1 of 28th March 1994 (registration of religious legal entities)

Act no. 394/2000 Z. z. amending Act no. 308/1991 Zb. regulating Freedom of Religion and the Position of Churches and Religious Societies

³⁵ MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností – teoretické východiská a prax* [Financing of Churches and Religious Societies – Theoretical Background and Practice], pp. 221–224.

³⁶ MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Ludské práva, kultúra a náboženstvo* [Human Rights, Culture and Religion], pp. 85–86.

³⁷ Cf. e.g. KRIŽAN, Viktor and Michaela MORAVČÍKOVÁ. *Sociálna náuka Katolíckej cirkvi v pracovnom práve Slovenskej republiky* [Social Doctrine of the Catholic Church in the Labour Law of the Slovak Republic], pp. 17–18.

Measure of the Ministry of Culture of the Slovak Republic no. MK-33/2001-1 regulating the records of legal entities that derive their legal personality from churches and/or religious societies as of 10th January 2001

Notification of the Ministry of Foreign Affairs of the Slovak Republic no. 326/2001 Z. z. related to the conclusion of the Basic Convention between the Slovak Republic and the Holy See

Agreement no. 250/2002 Z. z. between the Slovak Republic and Registered Churches and Religious Societies

Notification of the Ministry of Foreign Affairs of the Slovak Republic no. 648/2002 Z. z. related to the conclusion of the Agreement between the Slovak Republic and the Holy See on the pastoral care of Catholic believers in the armed forces and armed bodies of the Slovak Republic

Notification of the Ministry of Foreign Affairs of the Slovak Republic no. 394/2004 Z. z. related to the conclusion of the Agreement between the Slovak Republic and the Holy See on Catholic upbringing and education

Treaty no. 395/2004 Z. z. between the Slovak Republic and Registered Churches and Religious Societies on Religious Upbringing and Education

EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION). *Guidelines for Legislative Reviews of Laws Affecting Religion or Belief* adopted by the Venice Commission at its 59th Plenary Session (Venice, 18–19 June 2004), No. CDL-AD (2004)028, Opinion no. 271/2004. Available on-line at [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2004\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2004)028-e) [quoted on: 17th December 2018]

Treaty no. 270/2005 Z. z. between the Slovak Republic and Registered Churches and Religious Societies on Pastoral Care for Believers in the Armed Forces and Armed Units of the Slovak Republic

Act no. 201/2007 Z. z. amending Act no. 308/1991 Zb. regulating the Freedom of Religious Belief and the Status of Churches and Religious Societies in the wording of Act no. 394/2000 Z. z.

Decision of the Constitutional Court of the Slovak Republic no. PL. ÚS 10/08 as of 3rd February 2010, Different opinion of judge Lajos Mészáros on the decision of the plenum of the Constitutional Court of the Slovak Republic in the case of File no. PL. ÚS 10/08; both available online at <https://www.ustavnsud.sk/vyhľadavanie-rozhodnuti#!DecisionsSearchResultView> [quoted on 17th December 2018]

Act No. 125/2016 Z. z. regulating some Measures related to the Code of Civil Dispute Procedure, the Code of Civil Alternative Dispute Resolution Procedure, the Code of Administrative Procedure and Amendments and Supplements to some other Acts

Decision of the President of the Republic no. 5106-2016-CPR on the return of the Act as of 30th November 2016, amending Act no. 308/1991 Zb. regulating the Freedom of Religious Belief and the Status of Churches and Religious Societies, as amended as of 19th December 2016

NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY [NATIONAL COUNCIL OF THE SLOVAK REPUBLIC], *Hlasovanie poslancov [Voting of Members]*, 31st January 2017. Available on-line at <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=38194> [quoted on 17th December 2018]

Act no. 39/2017 Z. z. amending Act no. 308/1991 Zb. regulating the Freedom of Religious Belief and Position of Churches and Religious Societies, as amended

MINISTERSTVO KULTÚRY ČESKÉ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE CZECH REPUBLIC] *Data registrace církví a náboženských společností a svazů církví a náboženských společností. [Date of Registration of Churches and Religious Societies and Unions of Churches and Religious Societies]*. Available on-line at <https://www.mkr.cz/data-registrace-cirkvi-a-nabozenskych-spolocnosti-a-svazu-cirkvi-a-nabozenskych-spolocnosti-408.html> [quoted on 17th December 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Evidencia cirkevných právnických osôb [Records of Religious legal Entities]*. Available on-line at: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti/-evidencia-cirkevných-pravnických-osob-1a0.html> [quoted on: 17th December 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike [Religious Society of Jehovah's Witnesses in the Slovak Republic]*. Available on-line at <http://www.culture.gov.sk/vdoc/249/nabozenska-spolocnost-jehovovi-svedkovia-27.html> [quoted on 17th December 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Počet veriacich podľa sčítania obyvateľov [Number of Believers according to Census]*. Available on-line at the website MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Registované cirkvi a náboženské spoločnosti [Registered Churches and Religious Societies]*, <http://www.culture.gov.sk/vdoc/249/nabozenska-spolocnost-jehovovi-svedkovia-27.html> [quoted on: 17th December 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Registované cirkvi a náboženské spoločnosti [Registered Churches and Religious Societies]*. Available on-line at <http://www.culture.gov.sk/registrovane-cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-f9.html> [quoted on: 17th December 2018]

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY [MINISTRY OF CULTURE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Správne konania* [Administrative Proceedings]. Available on-line at <http://www.culture.gov.sk/vdoc/253/spravne-konania-57.html> [quoted on: 17th December 2018]

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY [STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov* [Census of Inhabitants, Homes and Flats]. Available on-line at <https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/> [quoted on: 17th December 2018]

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY [STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC]. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2017* [Statistical Yearbook of the Slovak Republic 2017]. Bratislava: VEDA, 2017. 680 s. ISBN 978-80-224-1629-0

Literature

BUŠEK, Vratislav, Jaroslav HENDRYCH, Václav MÜLLER and Karel LAŠTOVKA. *Česko-slovenské církevní zákony* [Czechoslovak Church Laws]. 2 vol. Praha: Československý Kompas, 1931, XXXI + 1949 s. (numbered continuously) – quoted as “Česko-slovenské církevní zákony”

ČEPLÍKOVÁ, Margita. *Štát, cirkvi a právo na Slovensku: história a súčasnosť* [State, Churches and Law in Slovak History to Present]. Košice: Univerzita P.J. Šafárika, 2005. 190 pp. ISBN 80-7097-586-5

DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945* [Church and State in Slovakia in 1918 – 1945]. Trnava: Dobrá kniha, 1999. 131 pp. ISBN 80-7141-268-6

JURAN, Ján. *K dvom žiadostiam o zaregistrovanie cirkvi* [On Two Requests for Church Registration]. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2002* [Yearbook of the Institute for State and Church Relations 2002]. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2003. 318 pp. ISBN 978-80-89096-30-5; pp. 277–279

KRIŽAN, Viktor and Michaela MORAVČÍKOVÁ. *Sociálna náuka Katolíckej cirkvi v pracovnom práve Slovenskej republiky* [Social Doctrine of the Catholic Church in the Labour Law of the Slovak Republic]. Praha: Leges, 2015. 188 pp. ISBN 978-80-7502-119-9

MORAVČÍKOVÁ, Michaela and Silvia VELIČOVÁ. *Cirkev Ježiša Krista svätých neskorších dní – sedemnásť zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike* [Church of Jesus Christ of Latter-day Saints – Seventeenth Registered Church in the Slovak Republic]. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006* [Yearbook of the Institute for State and Church Relations 2006]. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007. 236 pp. ISBN 978-80-89096-30-5; pp. 125–139

MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Financovanie cirkví a náboženských spoločností – teoretické východiská a prax* [Financing of Churches and Religious Societies – Theoretical Back-

- ground and Practice]. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed.). *Právne postavenie duchovných a financovanie cirkví a náboženských spoločností* [The Legal Position of Clergymen and the Financing of Churches and Religious Societies]. Praha: Leges, 2017. 228 pp. ISBN 978-80-7502-265-3; pp. 216–228
- MORAVČÍKOVÁ, Michaela. *Ludské práva, kultúra a náboženstvo* [Human Rights, Culture and Religion]. Praha: Leges, 2014. 248 pp. ISBN 978-80-7502-063-5
- NĚMEC, Damián. *Concordat Agreements between the Holy See and Post-Communist Countries (1990–2010)*. [Law and Religious Studies 8]. Leuven – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2012. 544 pp. ISBN 978-90-429-2519-9
- PODOLA, J. *Zákon 96/1925 Sb. o vzájemných poměrech náboženských vyznání v soudní* [Act No. 96/1925 Sb. regulating the Mutual Relations of Religions in Judicial Jurisprudence]. In *Melior est aquisitio scientiae negotiatione argenti: pocta Prof. Ignácovi Antonínovi Hrdinovi, O. Praem. k šedesátým narozeninám* [Melior est aquisitio scientiae negotiatione argenti: Homage to Prof. Ignác Antonín Hrdina, O. Praem. to the 60th birthday]. Praha: Královská kanonie premonstrátů na Strahově, 2013. pp. 225–231. ISBN 978-80-260-3820-7
- ŠPROCHA, Branislav and Juraj MAJO. *Storočie populačného vývoja Slovenska II: populačné štruktúry* [A Century of Population Development of Slovakia II: Population Structures]. Bratislava: Univerzita Komenského, INFOSTAT – Výskumné demografické centrum, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, 2016. 127 pp. ISBN 978-80-89398-31-7
- VALEŠ, Václav. *Právní úprava postavení církví a náboženských společností v období první Československé republiky (1918–1938)* [Legal Regulation of the Status of Churches and Religious Societies in the Period of the First Republic (1918–1938)]. Praha: Václav Valeš, 2013. 169 pp. ISBN 978-80-260-3707-1
- WIESHAIDER, Wolfgang. *ESLP a početný census pre registráciu náboženských spoločností* [ECHR and a Numerous Census for the Registration of Religious Societies]. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2010* [Yearbook of the Institute for State and Church Relations 2010]. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011. 275 pp. ISBN 978-80-89096-30-5; pp. 188–197

REGISTRATION OF CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES IN POLAND

Mirosław Sitarz

*The John Paul II Catholic University of Lublin, Faculty of Law,
Canon Law and Administration, Head of the Department of Public
and Constitutional Church Law*

Agnieszka Romanko

*The John Paul II Catholic University of Lublin, Faculty of Law,
Canon Law and Administration, Department of Public
and Constitutional Church Law*

Abstract

The article presents the legal underpinnings and procedure of the registration of churches and religious communities as well as the religious situation existing in Poland in the years 1918–1989. Despite the fact that in 2018 about 91.9% of Poles declared their membership of the Catholic Church, the legislator guarantees religious freedom to all religious communities, which may obtain legal personality in the State legal order as long as they fulfil certain legal conditions.

Key words

Religious freedom, cooperation, Catholic Church, religious organisations

1. Religious Situation in the Past and Present

As a result of the reunification of its partitioned lands after regaining independence on 11 November 1918, the Polish State obtained a multinational and multi-religious character. In 1921, the country was inhabited by 25,384,500 people, of whom 17,509,100 were of Polish nationality. 15,787,700 believers¹ declared themselves as Roman Catholics. In 1931, of 31,915,800 Polish inhabitants, 21,993,400 declared that their

¹ Ordinance of the Council of Ministers of 9 June 1921 on carrying out a general population census, Journal of Laws No. 58, item 368.

mother tongue was Polish.² Having Roman Catholic faith was reported by 20,670,100. In 1921, the Roman Catholic faithful formed 62% of the country's population, but in 1931 the figure was about 64.8%. Moreover, in the period of the Second Polish Republic about 11.8% of the population were Eastern Orthodox, about 10.5% were Greek Catholics, 9.8% were followers of Judaism, and about 2.6% were Evangelicals.³

The war operations changed the multinational and multi-religious character of Poland. National minorities practically ceased to function.⁴ In 1938, the population of Poland was estimated at 34,849,000.⁵ According to the population census of 14 February 1946,⁶ 20,520,200 citizens voted in favour of Polish nationality. It was even more difficult to estimate figures describing religious denominations. Therefore, the post-war state statistical yearbooks do not contain any information about the number of faithful Catholics and other churches or religious communities.⁷

According to the statistical data as of 18 December 2018 provided by the Polish Central Statistical Office (GUS),⁸ nearly 94% of Polish citizens aged 16 and older declare membership in a religious denomination. Nearly 81% of the respondents consider themselves believers and 3% non-believers. Approximately 94% of Polish inhabitants aged 16 and older identify themselves with religious institutions. The largest community is comprised of the faithful of the Roman Catholic Church (91.9%).

² Ordinance of the Council of Ministers of 2 September 1931 on carrying out the second general population census, Journal of Laws No. 80, item 629.

³ SITARZ, M. *Prawo kanoniczne*. In: *Synteza prawa polskiego. 1918–1939*. In: Guz, T., J. GŁUCHOWSKI and M.R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. 1918–1939*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, pp. 885–886.

⁴ ŻARYN, J. *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*. Warszawa: Instytut Historii PAN and Neriton, 2003, pp. 54–55.

⁵ URZĄD STATYSTYCZNY W WARSZAWIE. *Ludność i powierzchnia Warszawy w latach 1921–2008*, Warszawa 2009, p. 15.

⁶ Ordinance of the Council of Ministers of 10 January 1946 on carrying out a general summary census of the civil population, Journal of Laws No. 4, item 36.

⁷ The faithful of the Catholic Church made up 93.4% of the total population of Poland, see ADAMCZUK, L. and W. ZDANIEWICZ (eds.). *Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Zakład Socjologii Religii SAC, 1991, p. 50.

⁸ GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. *Życie religijne w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018*, Available at <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/zycie-religijne-w-polsce-wyniki-badania-spojnosci-spoecznej-2018,8,1.html> [accessed: 18 Jan 2019].

Members of other churches and religious communities make up a total of 1.7% of the population of people in the 16-plus age group. The second largest religious group in Poland is the Orthodox Church (0.9%). Members of Protestant churches make up 0.3%, Jehovah's Witnesses 0.2%, and Greek Catholic believers 0.1% of the Polish population. No affiliation with any religion was declared by around 3%. The remaining respondents (3.4% in total) refused to answer the question or were unable to determine their religious membership.⁹

2. The Legal Status of Religious Communities in the Past

2.1 Up to the End of the First World War

The First Polish Republic was a Catholic state using the model of open confessionality, in which religious freedom was respected. The principle of religious freedom for all Christian denominations was proclaimed in the Constitution of 3 May 1791.

2.2 The Interwar Period

The legal situation of the Catholic Church and other religious communities in the Second Polish Republic is defined in the following normative acts: the March Constitution of 1921,¹⁰ the April Constitution of 1935¹¹ and in the Concordat.¹² Freedom of conscience and religion in the individual and institutional dimensions was guaranteed.¹³

Within the borders of the Polish Republic of the interwar period the following religious communities received statutory recognition: the Cath-

⁹ For comparison, see the situation in 2004 in SITARZ M., *Polskie Prawo kanoniczne*. In: GUZ, T., J. GŁUCHOWSKI and M.R. PAŁUBSKA (eds.). *Prawo polskie. Próba syntezy*. Warszawa: C. H. Beck, 2009, pp. 1005–1006; for the law applicable in 2008, see SITARZ M., *Polskie Prawo kanoniczne*. In: GUZ, T., J. GŁUCHOWSKI and M.R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. Od 1989 roku*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, pp. 860–861.

¹⁰ Act of 17 March 1921 (Constitution of the Republic of Poland), Journal of Laws No. 44, item 267 as amended.

¹¹ Constitution of the Republic of Poland of 23 April 1935, Journal of Laws No. 30, item 227.

¹² Concordat between the Holy See and the Polish Republic, signed in Rome on 10 February 1925, Journal of Laws No. 72, item 501.

¹³ For more see SITARZ M., *Prawo kanoniczne*, p. 889; KRUKOWSKI, J. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000², p. 230.

olic Church, the Religious Association of Judaism,¹⁴ the Eastern Old-Rite Church,¹⁵ the Muslim Religious Union,¹⁶ the Karaim Religious Union,¹⁷ the Evangelical Church of the Augsburg Confession¹⁸ and the Polish Autocephalous Orthodox Church.¹⁹

2.3 World War II

On 1 September 1939, Poland was the first to be invaded by Hitler's Germany, whose troops crossed its border along the whole length, while on 17 September the Red Army of the USSR breached the Polish territory. As a result, Poland found itself under two occupying forces. On 22 September 1939, Germany and the USSR concluded an agreement on the partition of the Polish lands. During the Potsdam Conference, which lasted from 17 July to 2 August 1945, the country underwent another administrative division. As a result of the German and Soviet occupation, the activity of the majority of church organisations was interrupted.

2.4 The Years 1945–1989

In 1945, as a result of the Yalta Agreement, Poland came under the influence of the Soviet Union. The dictatorship authority in the Polish People's Republic was wielded by a communist party founded upon Marxist-Leninist ideology, committed to eliminating religion from the sphere of

¹⁴ Ordinance of the Minister of Religious Denominations and Public Literacy of 5 April 1928 on the announcement of the consolidated text of the ordinance of the President of the Republic of Poland on ordering the legal status of Jewish religious communities in the territory of the Republic of Poland, except for the Silesian Voivodeship, Journal of Laws No. 52, item 500.

¹⁵ Ordinance of the President of the Republic of Poland of 22 March 1928 on relations between the State and the Eastern Old-Rite Church, without an ecclesiastical hierarchy, Journal of Laws No. 38, item 363.

¹⁶ Act of 21 April 1936 on relations between the State and the Muslim Religious Union in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 30, item 240.

¹⁷ Act of 21 April 1936 on relations between the State and the Karaim Religious Union in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 30, item 241.

¹⁸ Decree of the President of the Republic of Poland of 25 November 1936 on relations between the State and the Evangelical Church of the Augsburg Confession in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 88, item 613.

¹⁹ Decree of the President of the Republic of Poland of 18 November 1938 on relations between the State and the Polish Autocephalous Orthodox Church in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 88, item 597.

public life. On 22 July 1944, the Polish Committee for National Liberation in Chełm Lubelski submitted its Manifesto²⁰ in which it declared the restoration of all democratic liberties. The activity of the communist authorities was only ostensibly aimed at preserving the freedom of religious communities. The hostile policy of the communist regime towards the Catholic Church was demonstrated by the adoption of a resolution invalidating the Concordat of 1925 by the Provisional Government of National Unity on 12 September 1945. As a result, the situation of the Catholic Church deteriorated in contrast to other religious organisations, whose situation was regulated by law. On the other hand, the normative acts adopted by the communist system were intended to eliminate all traces of religion from public life and deprive the Church of its entitlements to carry out its mission freely. In 1950, the Bureau for Religious Affairs²¹ was established, which supervised the functioning of churches and religious societies to such an extent that religious societies could not undertake activities without its consent.²² On 14 April 1950 an agreement was signed between the Polish Episcopate and the Government of the Polish People's Republic. In practice, however, the state authorities did not respect its provisions from the beginning. In the Constitution of the People's Republic of Poland of 22 July 1952, the legislator²³ proclaimed the principle of separation of the Church from the State. In practice, this meant the supremacy of the State over the Church.

3. The Contractual Basis of Religious Freedom and Freedom of Conscience at the Individual and Community Levels

Socio-political changes and systemic transformations initiated in 1989 influenced the process aimed at stabilising mutual relations in the Republic of Poland. Poland, which had undergone a transformation from Marx-

²⁰ Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (22. 7. 1944), *Rocznik Lubelski* 2 (1959), pp. 7–14.

²¹ Act of 19 April 1950 on changing the organisation of the state authorities in respect of municipal management and public administration, Journal of Laws No. 19, item 156 as amended.

²² MISZTAŁ, H. *Historia relacji państwo – kościół w Polsce*. In: MEZGLEWSKI, A., H. MISZTAŁ and P. STANISZ. *Prawo wyznaniowe*, Warszawa: C. H. Beck, 2006, p. 30.

²³ Constitution of the Polish People's Republic enacted by the Legislative Sejm of 22 July 1952, Journal of Laws No. 33, item 232 as amended.

ist totalitarianism to a democratic system, adopted the model of a state with moderate secularism, which guaranteed freedom of conscience and religion in the individual and community dimensions.

One stage of the political transformations which took place after 1989 was the normalisation of relations by way of an international agreement, i.e., the Concordat concluded between the Holy See and the Republic of Poland on 28 July 1993. The Concordat – due to a lack of political will – was ratified as late as 23 February 1998.²⁴ According to Art. 4 para. 1, ‘The Republic of Poland recognises the legal status of the Catholic Church’, and thus of the Church as a whole, as well as the legal personality of all territorial and personal church institutions which have acquired such personality under canon law. The ecclesiastical authority should give due notice to the competent state organs (Art. 4 para. 2). Other ecclesiastical institutions of the Catholic Church may, at the request of the church authority, acquire legal status in accordance with Polish law (Art. 4 para. 3).

4. Current Regulations Concerning Religious Freedom and Freedom of Conscience

In the Constitution of the Republic of Poland, the legislator²⁵ guarantees freedom of religion and freedom of conscience in both the institutional (community) dimension and in the individual dimension. The basic principles underlying relations between the State and the Catholic Church and other religious communities are vested in Art. 25 of the Constitution: 1) the principle of equality of churches and other religious organisations;²⁶ 2) the principle of impartiality of public authorities in

²⁴ Concordat between the Holy See and the Republic of Poland, signed in Warsaw on 28 July 1993, Journal of Laws of 1998, No. 51, item 318 [henceforth quoted as Concordat]. For more, see SITARZ M. *Wpływ relacji państwo–Kościół na stabilność Rzeczypospolitej. Zarys problematyki*. In: ANTONOWICZ, L., T. GUZ and M.R. PAŁUBSKA (eds.). *Bezpieczeństwo Polski. Historia i współczesność*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010, pp. 271–278.

²⁵ Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997, Journal of Laws No. 78, item 483 as amended. [henceforth quoted as ‘Constitution’].

²⁶ For more, see SITARZ M. *Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych*. In: KRUKOWSKI, J., M. SITARZ and H. STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, pp. 115–134.

matters of personal conviction along with assurance of the freedom of their expression in public life;²⁷ 3) respect for autonomy and mutual independence of the State and the Church, and the principle of their cooperation;²⁸ 4) the principle whereby the relations between the Republic of Poland and the Roman Catholic Church are determined by an international agreement concluded with the Holy See and a law enacted on the basis of an agreement negotiated by the government with representatives of these churches, that is, other religious communities which are not entities under public law in international relations.²⁹ In turn, according to Art. 53 of the Polish Constitution, ‘freedom of conscience and religion shall be ensured to everyone’ (para. 1). The following para. 2 says:

Freedom of religion shall include the freedom to profess or to accept a religion by personal choice as well as to manifest such religion, either individually or collectively, publicly or privately, by worshipping, praying, participating in ceremonies, performing of rites or teaching. Freedom of religion shall also include possession of sanctuaries and other places of worship for the satisfaction of the needs of believers as well as the right of individuals, wherever they may be, to benefit from religious services.

According to the *Act on guarantees of freedom of conscience and religion*,³⁰ citizens of the Republic of Poland, who exercise the freedom of conscience and religion to which everyone is entitled, may in particular establish churches and other religious communities (Art. 2 para. 1). Moreover, as regards the Catholic Church – apart from the international agreement – the issues of freedom of religion were regulated in the Act

²⁷ For more, see DUDEK, D. *Zasada bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań i wolność ich wyrażania w życiu publicznym*. In: *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*, pp. 135–158.

²⁸ For more, see STANISZ, P. *Konstytucyjne zasady określające relacje państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi: autonomia i niezależność oraz współdziałanie*. In: *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*, pp. 159–185.

²⁹ For more, see SUCHOCKA, H. *Konstytucyjne formy regulacji stosunków między państwem a Kościołem Katolickim i innymi związkami wyznaniowymi*. In: *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie*, pp. 75–86.

³⁰ Act of 17 May 1989 on guarantees of the freedom of conscience and religion, Journal of Laws of 2017, item 1153 [henceforth quoted as ‘Guarantees Act’ or ‘GA’].

on relations between the State and the Catholic Church in the Republic of Poland.³¹

Since Poland is a member of the European Union, Art. 17 of the Treaty on the Functioning of the European Union³² should also be taken into consideration since it enshrines three basic principles governing the relations between the EU and churches and the so-called lay organisations: 1) the principle of respecting the autonomy of the EU Member States with regard to their regulation of the legal status of churches; 2) the principle of equal treatment of churches and non-religious, philosophical organisations, which were founded on philosophical and non-religious convictions; and 3) the principle of churches having a share in the civil society of the European Union.³³

5. Current Legislation Concerning Registration of Religious Communities

Institutions of the Catholic Church – which were not listed in Art. 6–9 of the Relations Act – may, at the request of the ecclesiastical authority, acquire legal personality under Polish law (Art. 4 para. 3 of the Concordat). Acquisition of legal personality by such entities takes place by way of an ordinance of the minister competent for religious denominations and national and ethnic minorities (Art. 10 of the Relations Act).³⁴

The constitutional legislator also guaranteed that relations with other churches and religious communities would be maintained by way of legislation (Art. 25 para. 5 of the Constitution):

The relations between the Republic of Poland and other churches and religious organisations shall be determined by statutes adopted pursuant to agree-

³¹ Act of 17 May 1989 on relations between the State and the Catholic Church in the Republic of Poland, Journal of Laws of 2018, item 380 as amended [henceforth quoted as 'Relations Act' or 'RA'].

³² Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (13.12.2007), Official Journal of 2010, C 83.

³³ For more on the subject of Church-State relations within the EU, see: KRUKOWSKI, J. *Kościół i państwo w prawie Unii Europejskiej*. In: *Katolickie zasady relacji państwo-Kościół a prawo polskie*, pp. 331–342.

³⁴ Pursuant to Art. 4, Art. 5 point 25 and Art. 30 of the Act of 4 September 1997 on departments of government administration, Journal of Laws of 2018, item 762 as amended [henceforth quoted as 'Administration Act'].

ments concluded between their appropriate representatives and the Council of Ministers.

5.1 Registry Department for Churches and Other Religious Communities

The Registry Department for Churches and Other Religious Communities maintains a register of churches and other religious communities in electronic form. The Register holds entries for churches and other religious communities whose legal situation has not been regulated by means of a separate act as well as inter-church organisations.

The IT Register is maintained pursuant to the Guarantees Act (Art. 30–38). In accordance with Art. 37 of the Act, the minister in charge of religious denominations and national and ethnic minorities (Art. 4 para. 1, Art. 5, para. 25 and Art. 30 of the Administration Act) specifies by way of ordinance the principles and manner of keeping the Register, the data and information to be recorded, the manner, form and time limit for updating entries in the register, the conditions for making the Register available, the issuance of excerpts from the register, and the manner of deleting a church or other religious community from the register. For that reason, the operation of the Registry Department for Churches and Other Religious Communities was defined in detail in the Ordinance of the Minister of the Interior and Administration of 31 March 1999 on the register of churches and other religious communities.³⁵

5.2 Register Sections and Data Subject to Registration

The Register has two sections: Section A, in which churches and other religious associations are entered, and section B, in which inter-church organisations are entered (para. 2 of the Register Act). Separate register books are kept for each section in which data and information subject to registration is entered (para. 3 RegA). Separate register records are kept for each registered entity, i.e., files of registration proceedings and files of proceedings concerning further entries in the Register, as well as documents constituting the basis for making entries (para. 4 RegA).

³⁵ Ordinance of the Minister of Interior and Administration of 31 March 1999 on the register of churches and other religious associations, Journal of Laws of 38, item 374 [henceforth quoted as 'Register Act' or 'RegA'].

Data and information is be entered in the Register in the following order: 1) the sequential number of an entry; 2) the date of an entry and dates of subsequent amendments of the entity's articles of association; 3) the name and address of the registered address of the church or other religious community; 4) the territorial reach of the church or other religious community, membership in inter-church organisations, membership in international organisations, as well as the scope and forms of mutual relations; 5) information about the principal objectives of the activity and the methods of their attainment; 6) information about the sources and principles of the doctrine; 7) bodies, principles and procedures for their formation, transformation and abolition; 8) competence of the bodies; 9) information about persons performing managerial functions of the executive bodies, such as the position, full name, date of birth, place of residence; 10) information about the secular and religious clergy in accordance with the state law; 11) information about the way of representing the church or other religious community and incurring property obligations; 12) data concerning organisational units with legal personality – names, rules of their formation, transformation and abolition; 13) created organisational units with legal personality (their names, registered offices); 14) data concerning organisational units without legal personality – names, rules of their formation, transformation and abolition; 15) created organisational units without legal personality (name, registered offices); 16) information about the application of the registry body or public prosecutor to a common court for a declaration of incompatibility of the operation of the church or other religious community with the provisions of law or its charter; 17) date, file reference number and the content of the decision to be removed from the Register and to appoint a liquidator; 18) comments (para. 5 RegA).

The updating of the Register entries related to information other than amendments to the articles of association (i.e., about persons holding managerial positions in the executive bodies, including the position, full name, date of birth, place of residence, citizenship, number and features of the identity document, established organisational units with legal personality (names, registered offices), established organisational units without legal personality (names, registered offices), change of address of a church or other religious association, application of the registry body

or public prosecutor to the common court for a declaration of incompatibility of the operation of a church or other religious community with the provisions of law or its articles of association) is made in the Register by way of a notification made by the authorities of a church or other religious community (para. 7 RegA).

5.3 Application for an Entry in the Register

The right to be entered in the Register of churches and other religious communities is ensured by the competent minister in charge of religious denominations and national and ethnic minorities (Art. 4 para. 1, Art. 5 point 25 and Art. 30 of the Administration Act) and exercised by way of submitting a declaration on the establishment of a church or religious community and an application for entry into the Register (Art. 30 of the Guarantees Act). The right to submit the said application is reserved for a minimum of 100 Polish citizens who enjoy full capacity to act in law (Art. 31 para. 1 GA).

The application should include: 1) a list containing notarised signatures of the applicants to acknowledge the content of the application and a declaration on the establishment of a church or other religious community, first name and surname, date of birth, place of residence, type and serial number of the identity document, and the PESEL number³⁶ of each applicant (Art. 31 para. 2 GA); 2) information about previous forms of religious activity and the methods of operation of the church or other religious community in the territory of the Republic of Poland; 3) information about the fundamental goals, sources and principles of the doctrine, religious rituals; 4) the registered address of the church or other religious community and personal data of individuals assuming the managerial positions in the executive bodies (full name, date of birth, place of residence, name, type and serial number of the identity document, the PESEL number); 5) articles of association (Art. 32 GA).

Additionally, applicants may elect a committee composed of at least 5 persons from among themselves to provide representation in the registration proceedings (Art. 31 para. 3 GA). In such a case, the application for registration should include minutes, signed by all the applicants,

³⁶ A PESEL number is a unique code that identifies a single individual, so it can be called a personal number.

specifying the date and venue of the election and the following data of the appointees: full name, date of birth, place of residence, type and serial number of the identity document, the PESEL number (Art. 32 para. 1 GA).

In addition, the application for entry into the Register should be accompanied by the original receipt confirming the payment of stamp duty at the amount of PLN 10 for the issuance of the said decision.³⁷

During the registration proceedings the registration authority may request the applicants to explain the contents of their application (Art. 32 GA) and request competent public authorities to verify the data therein (Art. 33 para. 1 GA).

5.4 Statutes

The legislator states that the statutes of a church or other religious community should specify in particular: 1) name of the church or other religious community which should be different from names of other organisations; 2) territory of action and the seat of the authorities; 3) the goals as well as forms and rules of their realisation; 4) organs, the manner of their appointment and dissolution, competences and the manner of making decisions; 5) sources of funding; 6) the manner of amending the articles of association; 7) external representation and manner of incurring property obligations; 8) the manner of acquiring and losing membership as well as the rights and obligations of the members; 9) the manner of appointing, recalling and the competences of church persons referred to in Art. 12 para. 3 of the Guarantees Act, unless the church or other religious organisation provides for the creation of such positions; 10) the manner of dissolving a church or another religious community and the management of the remaining estate (Art. 32 para. 2 GA).

Moreover, if a church or another religious organisation provides for creating organisational units with legal personality, its articles should determine their names, territory of operation, seats, scope of competence, rules of creation, dissolution and transformation of these units, their bodies, the scope of competence, the manner of making decisions, the manner of appointing and recalling those organs, external representa-

³⁷ Act of 16 November 2006 on stamp duty, Journal of Laws of 2018, item 1044 as amended, Art. 1 para. 1 point 1, letter a) and the Appendix.

tion and the manner of incurring property obligations, as well as the intended use of the estate left over after the liquidation of the legal person of a legal church or another religious community (Art. 32 para. 3 GA). On the other hand, if a church or other religious community provides for the creation of organisational units without legal personality, its articles should specify the names, rules of creation, abolition and transformation of these units (Art. 32 para. 5 GA).

In a situation where a church or other religious community is a part of an international organisation, the statute should specify the scope and forms of mutual relations (Art. 32 para. 4 GA).

Amendments to the articles of association of a church or other religious community entered in the Register must be made in a manner applicable to their registration. The competent minister may request that the data be updated (Art. 35 GA).

5.5 Entry in the Register

In a situation where no deficiencies or omissions in an application have been detected, and it does not contain provisions contrary to statutes protecting public safety and order, health, public morality, parental authority, or fundamental rights and freedoms of others, the minister in charge of religious denominations and national and ethnic minorities – within 3 months from the submission of the declaration – issues a decision on entry in the Register (Art. 34 para. 1 of the Guarantees Act). Upon entry in the Register, the church or other religious community acquires legal personality (as well as its organisational units, if indicated in its articles of association) and exercises all rights and is subject to the obligations specified in statutes (Art. 34 paras. 2–3 GA).³⁸

5.6 Refusal of Entry in the Register

The Minister of the Interior and Administration refuses entry in the Register if: 1) the application is found to contain omissions or errors which have not been rectified within two months despite a request to do so, or 2) the application contains clauses which are at conflict with the provi-

³⁸ ‘Article 14 shall apply accordingly to churches and other religious associations entered in the Register’ (Art. 34 para. 4 GA).

sions of statutes protecting security and public order, health, public morality, parental authority, or fundamental rights and liberties of others (Art. 33 paras. 2–3 of the Guarantees Act).

The registration authority issues a decision refusing entry into the Register within 3 months from the date when the entry proceedings were initiated. These decisions may be appealed to the Provincial Administrative Court (Art. 33 par. 4 GA).

5.7 Removal from the Register

The following can be removed from the register: 1) a church or other religious association whose legal and property status has been regulated by a separate statute; 2) a church or other religious association which has notified the Minister of the Interior and Administration of the cessation of its activity; 3) a church or other religious association which has lost the attributes necessary for entry into the Register – this applies in particular to a church or other religious association which within three years has failed to respond to the request of the Minister of the Interior and Administration to update the entries in the Register concerning the data and information on the address of the seat of the church or other religious association, full names, dates of birth, addresses of residence, numbers and features of identity documents and PESEL numbers of persons entering the executive bodies (Art. 36 GA); 4) it has been confirmed by a final court ruling that the activity of a church or other religious association grossly breaches the law or provisions of the articles of association (art. 36a GA).

In a situation where a church or religious association has ceased its activity, has lost the features necessary for registration, and it has been confirmed in a final court ruling that its operation grossly breaches the law or provisions of the articles of association, deletion from the Register takes place after liquidation proceedings are completed (Art. 36 paras. 3–8 GA).

6. Current Legislation Concerning Registration of Legal Persons Established by Religious Communities

Under the court registration procedure, legal personality may be acquired by organisational units (e.g., foundations, associations) established by legal persons of the Catholic Church or other churches and religious communities.³⁹

The Polish legislator provides that ‘churches and other religious associations shall enjoy on equal terms the freedom to perform religious functions’ (Art. 19 para. 1 of the Guarantees Act). This is why they may create organisations whose purpose is to carry out activities supporting religious formation and public worship (Art. 19 para. 1 point 14 GA), conduct charitable and guardianship activity (Art. 19 para. 1 point 15 GA), and educational activity (Art. 19 para. 1 point 12 GA). To this end, specific types of organisations, including foundations and associations may be established. Moreover, with regard to the Catholic Church, the right to establish ecclesiastical foundations is based on Art. 26 of the Concordat and Art. 58 para. 1 of the Relations Act, while the right to establish associations is based on Art. 35 paras. 1–2 of the Act.

In the Polish legal order, foundations established by churches and other religious communities acquire legal personality by way of court registration in accordance with the act on foundations.⁴⁰ Pursuant to its Art. 9 para. 1, an entry in the National Court Register of a foundation is made by the court after confirming that the legal actions constituting the basis for the entry have been undertaken by an authorised person or authority and are valid, and after stating that the purpose and articles of the association are in conformity with the provisions of law. The act known as *Law on Associations*⁴¹ is applicable to Catholic organisations and organisations established by other churches and religious associations. Then, on the basis of Art. 16 para. 1 of the act, the registry court issues a decision on the entry of an association into the National Court Register after de-

³⁹ KRUKOWSKI, J. *Prawo wyznaniowe w Polsce*. In: *Synteza prawa polskiego. Od 1989 roku*, p. 840.

⁴⁰ Act of 6 April 1984 on foundations, Journal of Laws of 2018, item 1491.

⁴¹ Act of 7 April 1989 (Law on Associations), Journal of Laws of 2017, item 210 as amended.

termining that its articles of association are consistent with the provisions of law and its founders meet the requirements specified by statute.

7. Experience and Open Issues with Regard to the Registration of Churches and Religious Communities and the Registration of their Legal Persons

Organisational units of the Catholic Church which existed on the date of entry into force of the Act on the relationship between the State and the Catholic Church in the Republic of Poland acquired legal personality under the law if they were listed in Art. 6–9 of the Relations Act. That the legal entities existing on the date of entry into force of the Act have legal personality is confirmed by the fact that they are mentioned in: 1) the latest diocesan schema, published in print by the diocese or archdiocese prior to the entry into force of the Relations Act; 2) a statistical survey of the order or religious province, submitted as of 31 December 1988 to the Bureau for Religious Affairs; 3) decisions not to raise objections against the creation of a parish, issued on the basis of Art. 1 and 2 of the Decree of 31 December 1956 on the organisation and filling of ecclesiastical posts (Art. 72 para. 1 of the Relations Act). The Supreme Court argued: ‘The purpose of this provision was not to grant legal personality to ecclesiastical entities, but only to confirm it in the case of persons already existing.’⁴² By statute, the following gained legal personality: Polish Episcopal Conference (Art. 6 para. 1 RA) and Catholic universities, i.e., the John Paul II Catholic University of Lublin, the Pontifical University of John Paul II in Kraków, the Pontifical Faculty of Theology in Poznań, the Pontifical Faculty of Theology in Wrocław, the Pontifical Faculty of Theology in Warsaw, and the Faculty of Philosophy of the Society of Jesus in Kraków (Art. 9 para. 1 points 1–6).

The ecclesiastical authority duly notifies the competent state authorities (Art. 4 of the Concordat) about the acquisition of legal personality by the ecclesiastical organisational units referred to in Art. 7 and 8 and Art. 9 para. 1 point 7 of the Relations Act (Art. 13 para. 1 RA). The following are granted legal personality by way of notification: metropolises, archdioceses, dioceses, apostolic administrations, parishes (Art. 7 para. 1), rec-

⁴² Judgement of the Supreme Court dated 25 February 2015, IV CSK 312/14.

tory churches, Caritas Polska, a diocesan Caritas, Pontifical Missionary Works (Art. 7 para. 2), Military Ordinariate, chapters, personal parishes, Conference of Major Superiors of Men in Poland,⁴³ Conference of Major Superiors of Women Religious in Poland,⁴⁴ institutes of consecrated life and associations of apostolic life, provinces of religious orders, abbeys, independent monasteries, religious houses, diocesan higher and lower seminaries, higher and lower seminaries of religious clergy (if they are of an autonomous character; Art. 8 para. 1), and canonically erected ecclesiastical scientific and didactic-scientific institutes (Art. 9 para. 1 point 7). The competent authority of state administration to be notified is the minister in charge of religious denominations and national and ethnic minorities or the voivode⁴⁵ (Art. 13 para. 2 RA). The notification should include the name of the ecclesiastical legal person, its seat and the delimitation of its area of operation, if it concerns legal persons with territorial scope (Art. 13 para. 3 RA). What is more, competent church authority also submits a notification about changes in the name and seat of the legal person and about changes in its boundaries, its incorporation, division, and suppression (Art. 13 para. 4 RA).

According to the data available on the website of the Ministry of the Interior and Administration (as of 7 November 2018), Section A of the Register includes 166 registered churches and religious associations, and Section B includes 5 inter-church organisations.

Conclusion

In the current legal order, due to the guaranteed freedom of conscience and religion, citizens of the Republic of Poland may, after fulfilling relevant legal requirements, establish churches and other religious communities, as well as their individual organisational units by way of administrative and court registration. The Register of Churches and Other

⁴³ Announcement of the Minister of Internal Affairs and Administration of 8 March 2017 on the change of the name of the Conference of Male Major Religious Superiors to the Conference of Major Superiors of Men Religious Institutes in Poland, M.P. No. 278.

⁴⁴ Announcement of the Minister of Interior and Administration of 24 August 2016 on the change of the name of the Conference of Female Major Religious Superiors to the Conference of Major Superiors of Women Religious Institutes in Poland, M.P. No. 896.

⁴⁵ A voivode is the governor of a territorial voivodeship – a higher self-governing unit. Since 1 January 1999, the territory of Poland has been divided into 16 voivodeships.

Religious Associations contains entries of churches and religious communities whose legal status has not been regulated by way of a separate statute, as well as inter-church organisations. On the other hand, organisational units established by legal persons of the Catholic Church or other churches and religious communities are subject to court registration.

Bibliography

Sources of Law (in chronological order)

Act of 17 March 1921 (Constitution of the Republic of Poland), Journal of Laws No. 44, item 267 as amended.

Ordinance of the Council of Ministers of 9 June 1921 on carrying out a general population census, Journal of Laws No. 58, item 368.

Concordat between the Holy See and the Polish Republic, signed in Rome on 10 February 1925, Journal of Laws No. 72, item 501.

Ordinance of the President of the Republic of Poland of 22 March 1928 on relations between the State and the Eastern Old-Rite Church, without an ecclesiastical hierarchy, Journal of Laws No. 38, item 363.

Ordinance of the Minister of Religious Denominations and Public Literacy of 5 April 1928 on the announcement of the consolidated text of the ordinance of the President of the Republic of Poland on ordering the legal status of Jewish religious communities in the territory of the Republic of Poland, except for the Silesian Voivodeship, Journal of Laws No. 52, item 500.

Ordinance of the Council of Ministers of 2 September 1931 on carrying out the second general population census, Journal of Laws No. 80, item 629.

Constitution of the Republic of Poland of 23 April 1935, Journal of Laws No. 30, item 227.

Act of 21 April 1936 on relations between the State and the Muslim Religious Union in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 30, item 240.

Act of 21 April 1936 on relations between the State and the Karaim Religious Union in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 30, item 241.

Decree of the President of the Republic of Poland of 25 November 1936 on relations between the State and the Evangelical Church of the Augsburg Confession in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 88, item 613.

Decree of the President of the Republic of Poland of 18 November 1938 on relations between the State and the Polish Autocephalous Orthodox Church in the Republic of Poland, Journal of Laws No. 88, item 597.

Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (22th July 1944), *Rocznik Lubelski* 2 (1959), pp. 7–14.

Ordinance of the Council of Ministers of 10 January 1946 on carrying out a general summary census of the civil population, *Journal of Laws* No. 4, item 36.

Act of 19 April 1950 on changing the organisation of the state authorities in respect of municipal management and public administration, *Journal of Laws* No. 19, item 156 as amended.

Constitution of the Polish People's Republic enacted by the Legislative Sejm of 22 July 1952, *Journal of Laws* No. 33, item 232 as amended.

Act of 6 April 1984 on foundations, *Journal of Laws* of 2018, item 1491.

Act of 7 April 1989 (Law on Associations), *Journal of Laws* of 2017, item 210 as amended.

Act of 17 May 1989 on relations between the State and the Catholic Church in the Republic of Poland, *Journal of Laws* of 2018, item 380 as amended.

Act of 17 May 1989 on guarantees of the freedom of conscience and religion, *Journal of Laws* of 2017, item 1153.

Concordat between the Holy See and the Republic of Poland, signed in Warsaw on 28 July 1993, *Journal of Laws* of 1998, No. 51, item 318.

Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997, *Journal of Laws* No. 78, item 483 as amended.

Act of 4 September 1997 on departments of government administration, *Journal of Laws* of 2018, item 762 as amended.

Ordinance of the Minister of Interior and Administration of 31 March 1999 on the register of churches and other religious associations, *Journal of Laws* No. 38, item 374.

Act of 16 November 2006 on stamp duty, *Journal of Laws* of 2018, item 1044 as amended.

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union (13.12.2007), *Official Journal* of 2010, C 83.

Announcement of the Minister of Internal Affairs and Administration of 8 March 2017 on the change of the name of the Conference of Male Major Religious Superiors to the Conference of Major Superiors of Men Religious Institutes in Poland, M.P. No. 278.

Announcement of the Minister of Interior and Administration of 24 August 2016 on the change of the name of the Conference of Female Major Religious Superiors to the Conference of Major Superiors of Women Religious Institutes in Poland, M.P. No. 896.

Case Law

Judgement of the Supreme Court dated 25 February 2015, IV CSK 312/14.

Literature

ADAMCZUK, Lucjan and Witold ZDANIEWICZ (eds.). *Kościół Katolicki w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny [Catholic Church in Poland 1918–1990. Statistical Yearbook]*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, Zakład Socjologii Religii SAC, 1991.

DUDEK, Dariusz. *Zasada bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań i wolność ich wyrażania w życiu publicznym [The Principle of Impartiality of Public Authorities in Matters of Beliefs and the Freedom to Express them in Public Life]*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ and Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie [Catholic Principles of the Church-State Relationship and Polish Law]*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, pp. 135–158.

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY. *Życie religijne w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018 [Religious Life in Poland. Results of the Social Cohesion Survey 2018]*. Available at <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/zycie-religijne-w-polsce-wyniki-badania-spojnosci-spoecznej-2018,8,1.html> [accessed: 18 Jan 2019].

KRUKOWSKI, Józef. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych [Church and State. Fundamentals of Legal Relations]*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL, 2000².

KRUKOWSKI, Józef. *Kościół i państwo w prawie Unii Europejskiej [Church and State in the Law of the European Union]*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ and Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie [Catholic Principles of the Church-State Relationship and Polish Law]*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, pp. 331–342.

MISZTAŁ, Henryk. *Historia relacji państwo–kościół w Polsce [History of the State-Church Relation in Poland]*. In: MEZGLEWSKI, Artur, Henryk MISZTAŁ and Piotr STANISZ. *Prawo wyznaniowe [State Ecclesiastical Law]*. Warszawa: C. H. Beck, 2006, pp. 21–31.

SITARZ, Mirosław. *Polskie prawo kanoniczne [Polish Canon Law]*. In: GUZ, Tadeusz, Jan GŁUCHOWSKI and Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Prawo polskie. Próba syntezy [Polish Law. An Attempt to Synthesise]*. Warszawa: C. H. Beck, 2009, pp. 1005–1020.

SITARZ, Mirosław. *Polskie prawo kanoniczne*. In: GUZ, Tadeusz, Jan GŁUCHOWSKI and Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. Od 1989 roku [Synthesis of Polish Law. Since 1989]*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, pp. 860–873.

- SITARZ, Mirosław. *Prawo kanoniczne [Canon Law]*. In: GUZ, Tadeusz, Jan GŁUCHOWSKI and Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Synteza prawa polskiego. 1918–1939 [Synthesis of Polish Law. 1918–1989]*. Warszawa: C. H. Beck, 2013, pp. 884–920.
- SITARZ, Mirosław. *Wpływ relacji państwo–Kościół na stabilność Rzeczypospolitej. Zarys problematyki [Impact of the Church-State Relations on the Stability of the Republic. Outline of the Problem]*. In: LECH Antonowicz, Tadeusz GUZ and Maria R. PAŁUBSKA (eds.). *Bezpieczeństwo Polski. Historia i współczesność [Security of Poland. History and Present Day]*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010, pp. 271–278.
- SITARZ, Mirosław. *Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych [The Principle of Equality of Churches and of Other Religious Communities]*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ and Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie [Catholic Principles of the Church-State Relationship and Polish Law]*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, pp. 115–134.
- STANISZ, Piotr. *Konstytucyjne zasady określające relacje państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi: autonomia i niezależność oraz współdziałanie [Constitutional Principles Defining the State's Relations with Churches and Other Religious Communities: Autonomy, Independence and Cooperation]*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ and Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie [Catholic Principles of the Church-State Relationship and Polish Law]*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, pp. 159–185.
- SUCHOCKA, Hanna. *Konstytucyjne formy regulacji stosunków między państwem a Kościołem Katolickim i innymi związkami wyznaniowymi [Constitutional Principles Defining the State's Relations with Churches and Other Religious Communities]*. In: KRUKOWSKI, Józef, Mirosław SITARZ and Henryk STAWNIAK (eds.). *Katolickie zasady relacji państwo–Kościół a prawo polskie [Catholic Principles of the Church-State Relationship and Polish Law]*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, pp. 75–86.
- URZĄD STATYSTYCZNY W WARSZAWIE [STATISTICAL OFFICE IN WARSAW]. *Ludność i powierzchnia Warszawy w latach 1921–2008 [Population and Area of Warsaw in 1921–2008]*. Warszawa, 2009.
- ŻARYN, Jan. *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989) [The History of the Catholic Church in Poland (1944–1989)]*. Warszawa: Instytut Historii PAN and Neriton, 2003.

REGISTRATION OF CHURCHES AND RELIGIOUS COMMUNITIES IN HUNGARY

Balázs Schanda

*Pázmány Péter Catholic University, Faculty of Law
and Political Sciences, Department of Constitutional Law*

Abstract

The realisation of religious freedom has been a central concern with the collapse of the communist regime. The Church Act of 1990 provided all religious communities legal personality and equal rights upon formal registration with a county court. After various attempts to change the law, the Church Act of 2011 introduced a two-tier system by leaving a religious association-status open to all communities seeking legal personality but reserving most rights to religious communities recognised by Parliament. The new system is to be changed to comply with the case law of the ECHR as well as decisions of the Constitutional Court of Hungary.

Keywords

Freedom of religion, state and church, religious entities

1. Religious Situation in the Past and Present

Since the Reformation, Hungarians have been divided between Catholicism and Protestantism (mainly Calvinism). Orthodox minorities and a Jewish community have been present in the country since early times. The proportion of the Jewish population rose in the 19th century from 1% to 5% due to immigration. Whereas the large majority of Orthodox Christians (Romanians and Serbs) were cut off from Hungary by the post-World War I border arrangements, two-thirds of the Jewish community perished in the Holocaust, particularly in 1944. The history of Hungary was determined from the 15th to the 17th century by the conflict with the Ottoman Empire – widely understood as a war between the Christian and the Muslim worlds. As the Turks were driven out from the country by the end of the 17th century, the presence of Muslims practically ceased until the very recent times. The number of Muslims in the country has

risen from a few hundred thirty years ago to a few thousand, which is still a relatively low figure. Half of the Muslims stated a Hungarian identity along with Turkish, Arab, Persian and other identities. The share of those having a higher education is relatively high.

After the *communist takeover* in 1948, religious freedom remained a dead letter of the Constitution. *Education* was nationalised (1948), religious education was curtailed (from 1949), theological faculties were detached from state universities (1950), religious orders were banned (1950), the property of religious communities was mostly confiscated, and numerous religious leaders were arrested and sentenced, including the Primate of the Catholic Church in Hungary, Cardinal Mindszenty, who was arrested on 26 December 1948 and, after being tortured, was sentenced to life imprisonment in February 1949. After the arrest of a considerable part of the Hungarian episcopate, the remaining Bishops' Conference signed an agreement with the Government in 1950, regulating the fate of members of banned religious orders and consenting to the operation of eight Catholic secondary schools managed by four orders. Other denominations had already signed similar agreements in 1948, basically acknowledging the emerging power. The Churches were generally put under strict state control that was exercised by the State Office of Church Affairs. However, from the 1960s state pressure began to relax to some extent, and the general rules and practices of the regime did not change until the late 1980s. In 1964, the *Holy See* and Hungary signed a document on the procedure to be followed with regard to the appointment of bishops, the oath of clergy on the constitution, and the operation of the post-graduate training institution of the Hungarian clergy, the Pontifical Ecclesiastical Institute in Rome. Regarding a much longer list of sensitive issues, no agreement was reached. In a remarkable way, the competence of the Holy See with regard to issues of the Catholic Church in Hungary was acknowledged: a unique development in the Soviet Bloc. From that date, representatives of the regime and the Holy See met twice a year, once in Budapest and once in the Vatican, but diplomatic relations could not be re-established. In the late 1980s, the control over religions became looser, a number of new denominations were acknowledged, and traditional denominations – including members of the Catholic episcopate – began to claim more freedom. The collapse of the communist sys-

tem (1989/1990) had brought a gradual new beginning for religious freedom and church-state relations. Following the landslide electoral victory of a centre-to-right political alliance (2010), far-reaching changes were introduced to religion-related legislation, as well as many other fields of life.

There are no exact data on religious affiliation. Whereas at the census in 2001 only 11% refused to answer the question on religious affiliation, ten years later 27% did not provide an answer. The percentage of those declaring not to have a religious affiliation has risen from 14.5% to 18%, as 20% of younger generations do not belong to any denomination. Data are difficult to compare as in 2001 'religion' was the question, while ten years later the question was to which religious community one 'feels one belongs to'. From a population of about 10 million, more define themselves as Catholics, but in 2011, only 3.87 million declared themselves as belonging to the Catholic Church. In 2011, 1.15 million declared themselves members of the Reformed Church and 214 thousand as that of the Lutheran Church. The number belonging to other religious communities was 167 thousand. Within younger generations, non-adherence rises but the proportion of declared atheists does not rise. Elder generations (over 60) show a higher adherence to religion (almost ten times more declared their belonging than no adherence). Under the age of 40 only two times more stated a belonging than no affiliation; data, however, do not show secularisation to be on the rise. This means that generations born in the 1960s and those born in the 1980s have a similar level of religiosity. The most significant smaller religious communities are the Jehovah Witnesses (31 thousand declared adherents), the Faith Church (an Evangelical congregation with 18 thousand declared members), Buddhists (9 thousand divided into different branches), Baptists (18 thousand), 6 thousand Adventists, 9 thousand Pentecostals, 2.4 thousand Methodists, and 6.8 thousand Unitarians. The number of Muslims was 5,579 (2,907 in 2001).¹

Detailed data regarding the religious practice of communities is not available. Sociological surveys show that the majority of the population is religious 'in its own ways' but only about 10% is practising religion on a regular basis.

¹ Census data available at: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/vallas_sb (30 March 2018).

2. Legal Status of Religious Communities in the Past

There has been a recognition procedure provided for denominations since 1895 when a two-tier system was introduced with incorporated religions (Catholic, Orthodox, Calvinist, Lutheran, Unitarian and Jewish) as well as recognised denominations.² Under the 1895 Act Baptists were recognised in 1905, Muslims in 1916, Methodists in 1947. In 1947, traditional denominations lost their 'privileges' and all religious communities were put into to the category of recognised denominations. As the recognition procedure was politically abused during the communist regime, the new legislation adopted in 1990 aimed at the elimination of state control. According to this, the registration of churches was done by the county courts in the same way as associations, political parties or foundations were registered. The requirements were highly formal: communities wishing to be registered needed to submit the names of 100 private individuals as founding members, and a charter containing at least the name of the religion, its headquarters address, its internal organisational structure, and specify those internal units of the church that should enjoy legal personality. The founders had to submit a declaration that the organisation they had set up had a religious character and that its activities complied with the Constitution and the law (sections 8–9). The number of registered churches grew to over 300.³ All churches that were registered had the same rights and obligations. Equality, however, became a matter of legal status and not of social significance.

The liberal legislation of 1990 on religious freedom (passed in one of the last sessions of the last communist parliament) proved to be a safeguard for religious freedom for two decades. Since its adoption some of its elements – primarily the easy registration of religious communities granting wide autonomy and financial benefits without any scrutiny and hardly any control – were repeatedly criticised, but none of the attempts to change the law gained the necessary majority. The 1990 law provided that

² Act XLIII/1895.

³ Including communities like the Church of Scientology, the Association of Witches, the Community for the dignity of birth (running a maternity centre), the Noah for Life Community (running a shelter for abandoned pets), a community of UFO-believers, and a number of esoteric and pagan cults, often with a far-right agenda.

Those following the same religious beliefs may, for the purpose of exercising their religion, set up a religious community, religious denomination or church (hereinafter together referred to as 'church') with self-government. (...) Churches may be founded for the pursuance of all religious activities which are not contrary to the Constitution and do not violate the law.⁴

As the Constitutional Court stated:

Also, treating the churches equally does not exclude taking the actual social roles of the individual churches into account.⁵

Consequently external, social differences between religious communities may have been taken into account by the legislator if these were of relevance in the given issue. In many practical issues, historic and social differences were taken into account by the legislation and the government (e.g., restitution of confiscated property, army chaplaincy).

3. Contractual Basis of Religious Freedom and of Freedom of Conscience in Both Individual and Corporate Dimensions

Unlike several countries in Europe historically linked to the Catholic Church, Hungary has no comprehensive agreement with the Holy See. Hungary in its history has always been closely linked to the Holy See, but never in its history did it come to a concordat to regulate bilateral relations and the situation of the Catholic Church. The Austrian Concordat of 1855 was intended to be applied also in Hungary, but it was not enacted in Hungary. When the Austro-Hungarian Monarchy fell apart, diplomatic relations had already begun even before the peace treaty was signed.⁶ In the mid-war period, in 1927 an *intesa semplice* was signed, which regulated the procedure of the appointment of the military bishop and the diocesan bishops, as the patronship of the king over the Catholic Church became obsolete (the Kingdom of Hungary had a governor as the head of State in the mid-war era). The agreement was formalised as a written note and no concordat was taken into consideration.

⁴ Act IV/1990, § 8.

⁵ Decision 4/1993 (II. 12.) AB.

⁶ GERGELY, Jenő, *Relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede (1920–1990)*, in ZOMBORI, István (ed.), *Le relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede 1920–2000*, Budapest 2001, pp. 15, 19.

In the post-war era, even the diplomatic missions were closed down, and the apostolic nuncio Angelo Rotta was expelled by the occupying force in April 1945. After the 1956 revolution, however, the communist regime tried to consolidate its power and seemed to be ready to grant certain concessions after a period of systematic persecution. As from the side of the Holy See the new *Ostpolitik* was emerging, and negotiations began in May 1963 between the Hungarian Government and a delegation of the Holy See, led by Agostino Casaroli, later Cardinal Secretary of State. As the result of these negotiations, on 15 September 1964, a document (*atto*) was signed regulating the few issues where the parties had reached a compromise (the procedure for the nomination of bishops, the oath of allegiance to the Constitution required from priests and bishops, and the operation of the Pontifical Hungarian Ecclesiastical Institute in Rome), and a much longer protocol, stating the standpoints of the parties on issues where no agreement had been reached.⁷ The document was originally not published.⁸ It should be noted that it could not be qualified as a concordat or a *modus vivendi*, or even as an accord, but only as a partial agreement, eventually as an *intesa pratica*. Representatives of the regime and the Holy See met from that date twice a year, once in Budapest, once in the Vatican, but diplomatic relations could not be re-established.

The very first agreement at the time of the collapse of the communist regimes in Central and Eastern Europe was signed with Hungary, a few months before the first free elections, on 9 February 1990 – a few days after Parliament had passed the new law on the freedom of religion but before this new law was promulgated. The accord signed in Budapest states that the issues related to the Church are settled by the new *Codex Iuris Canonici* and the new law on religious freedom.⁹ The 1964 ‘partial agreement’ was repealed. The accord states that the parties in future will reach

⁷ CASAROLI, Agostino, *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963–89)*, Torino 2000, p. 95.

⁸ The document was finally published in 2008: BARBERINI, Giovanni, *La politica del dialogo. La Carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*. Bologna 2008, pp. 156–171.

⁹ In Hungary it was published in the official gazette Magyar Közlöny 1990/35; it was not published in the AAS.

mutual agreements on the issues of common concern.¹⁰ The mere setting up of diplomatic relations had not required the signing of an agreement on the level of prime ministers – but the need to put aside the 1964 document did make a formal agreement necessary. In a peculiar way the accord was signed by Cardinal Secretary of State Agostino Casaroli himself, who in 1964 as the plenipotentiary of the Holy See had signed the abovementioned document. In a symbolic way, the ‘father of the *Ostpolitik*’ had the role of eliminating the earlier compromise and opening a new era. Later agreements with other countries were in much more detail and were usually signed by ministers of foreign affairs on the one hand, and the nuncio on the other hand.

The Agreement of 9 February 1990 proved to be a foundation of further relations. Since then, two further agreements have been concluded. On 10 January 1994, an agreement was signed regarding the military ordinariate¹¹ as this was a precondition for the Government to set up the army chaplaincy.¹² After the drastic changes in the structure of the army – especially with regard to the professional character of the army – the Holy See and Hungary have agreed on a *memorandum* on the interpretation of the Agreement concluded in 1994 on the spiritual assistance provided in the army.¹³

On 20 June 1997, a third agreement was signed solemnly in the Vatican on the financial issues concerning the Catholic Church.¹⁴ The Holy See followed a highly modest approach in financial issues, giving priority to the freedom of the Church, and the stability of the operation of the

¹⁰ ERDŐ, Péter, *Accord bilatéraux entre le Saint-Siège et la Hongrie*, in *Revue d'éthique et de théologie morale «Le Supplément»*, 199 (décembre 1996), Quand le Saint-Siège signe des concordats, pp. 121, 127.

¹¹ AAS 86 (1994), pp. 574–579, 19/1994 international agreement from the minister of defence; BAURA, Eduardo, L'Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Ungheria sull'assistenza religiosa alle Forze Armate e di Polizia di Frontiera, *Ius Ecclesiae* 7 (1995), pp. 374–381.

¹² Government Decree 61/1994. (IV. 20.) Korm.

¹³ The memorandum was published by the Government Decree 290/2008. (XII. 9.) Korm.

¹⁴ Ratified by the decree of the Parliament: 109/1997. (XII. 8.) OGY, promulgated: Act LXX/1999.; AAS 90 (1998), pp. 330–341; ERDŐ, Péter, *Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica d'Ungheria*, *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* XIV (1998), pp. 721–728, *Ius Ecclesiae* 10 (1998), pp. 652–659.

Church: pastoral dimensions prevailed over the *restitutio in integrum* of property claims. The Holy See was rather looking ahead than back. In some issues the accord delegates certain rights to the Bishops' Conference, for example, the agreement foresees that the Bishops' Conference and the competent State authorities agree upon the financing of institutions of theological higher education founded after the accord was concluded. In other issues the parties have to evaluate the praxis after a certain period of time.

As the Constitution provides for the consistency of domestic law with international law, the Constitutional Court has the power of abolishing internal laws inconsistent with international agreements promulgated by higher ranking laws or by laws of the same level (e.g., a Government Decree or an Act of Parliament can be abolished if it violates an international agreement promulgated by an Act of Parliament). If the Constitution was inconsistent with an international agreement, the Court had to notify this to those responsible for the inconsistency. The Constitutional Court abolished a section of an amendment to the law on social care, as it limited the right of the Catholic Church to set up institutions of social care and, thus, it violated the agreement between Hungary and the Holy See concluded under an earlier social-liberal government in 1997. This was the first case when domestic law was abolished because of violating an agreement with the Holy See. As a spin-off effect, all religious communities could enjoy this right again.¹⁵ In another decision the Constitutional Court stated that a provision of the Act on Public Education (introduced in 2005) limited the public support of Church-run schools, and this violated the same agreement concluded with the Holy See. Following this decision, the normative support to non-public schools provided by the budget shall not be less than the normative support to public schools.¹⁶ These cases show that the agreements with the Holy See truly qualify as international agreements and function as such.

After the landslide victory of the centre-to-right political alliance in 2010 a general amendment and even a new concordat were brought into discussion. The mixed commission of representatives of the Holy See and the government was launched again. Finally, instead of a new agreement,

¹⁵ Decision 15/2004. (V. 14.) AB.

¹⁶ Decision 99/2008. (VII. 3.) AB.

the 1997 agreement was amended. The amendment was signed on 21 October 2013 by the heads of the two delegations of the mixed commission, apostolic nuncio Alberto Bottari de Castello and deputy prime minister Zsolt Semjén. From the Hungarian side the agreement was promulgated by Act CCIX/2013 of 12 December 2013 and the ratification documents were exchanged on 10 February 2014. In comparison to other agreements, this ratification can be regarded as a rapid procedure.¹⁷

Hungarian ecclesiastical law is determined by laws rather than by agreements. It should be noted that the agreements between Hungary and the Holy See are of a highly technical nature, lacking general statements well known in other concordatarian agreements. Hungary has no general agreement with the Holy See – neither a concordat nor a basic agreement providing for a comprehensive set of rules. Amongst the Central-Eastern European States which joined the European Union in 2004, this feature of Hungarian ecclesiastical law is almost unique. The reasons may be, on the one hand, the lack of a historical tradition of concordats and, on the other hand, the pragmatic legal tradition which has led to prefer case-by-case settlements instead of large constructions. The existing concordatarian agreements by their nature bind the State (not just the Government) as international agreements. The 1997 agreement has granted legal certainty to the situation of the Catholic Church – and indirectly to the situation of all other religious communities. The recent revision of the agreement can also be seen as the result of a long dialogue. Most of the new elements in the amendment to the agreement were not in fact novelties introduced by the agreement, as earlier laws or practice had already provided for them. The concordatarian guarantee, however, can serve well the stability of particular arrangements of the funding system. It has to be noted that the funding system is not merely about money, but it is more a practical expression of a system of Church-State relations emphasising a strict institutional separation, on the one hand, and a close societal cooperation, on the other.

Besides some (rather technical) agreements Hungary has concluded with the Holy See, the Government has signed cooperation agreements

¹⁷ For details of the Agreement on financial issues: SCHANDA, Balázs, The Revision of the Agreement between the Holy See and Hungary on Financial Issues, *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 22 (2014), pp. 447–485.

with a number of (but not all) recognised churches. These are rather of a declarative character and do not provide for special rights to specific communities. Agreements concluded with other religious communities (Reformed Church, Lutheran Church, Alliance of Jewish Communities, Baptist Church, Serbian Orthodox Church) significantly contributed, in general, to ensure stability in church-state relations. In these cases, the contractual partner is the Government (not the State itself).

Particular agreements on certain institutions or projects are done on various levels (Government or local self-governments).

4. Current Legislative Regulation of the Principles of Religious Freedom and of Freedom of Conscience in the Individual and Corporate Dimensions

The doctrine on *neutrality*, elaborated by the Constitutional Court on the basis of the previous constitution, may be seen as the most important principle governing the State in its relationship with religious communities as well as with other ideologies. The State should remain neutral in matters concerning ideology; there should be no official ideology, be it religious or secular. Neutrality means that the State should not identify with any ideology (or religion); consequently, it must not be institutionally attached to churches or to any one single church, or to any organisation based on an ideology. This shows that the underlying doctrine behind the principle of *separation* (as explicitly stated in the Basic Law) is the neutrality of the State. Separation goes hand in hand with cooperation especially with regard to public services. Neutrality in Hungary should not be understood as 'laicism'; the State may have an active role in providing an institutional legal framework as well as funds for the churches to ensure the free exercise of religion in practice. Public institutions, including schools, universities, hospitals, etc., are bound by the principle of neutrality.¹⁸ There are no religious symbols at public institutions.

The meaning of *separation* may be defined on the one hand by respecting the *autonomy* (or self-determination) of the churches ('the State must

¹⁸ Decision 4/1993. (II. 12.) AB. In English: L. SÓLYOM & G. BRUNNER (eds.), *Constitutional Judiciary in a New Democracy: the Hungarian Constitutional Court*. Michigan, 2000.

not interfere with the internal workings of any church'),¹⁹ and, on the other hand, by the principle stated in the law on religious freedom: 'No State pressure may be applied in the interest of enforcing the internal laws and rules of a church.'²⁰ The State has no competence concerning the nomination of religious authorities or ministers.

5. Current Legislation on State Recognition/Registration of Religious Communities

Following the new constitution (2011) Parliament passed the new law on churches replacing Act IV/1990. The new law (Act CCVI of 2011 on the Right to Freedom of Conscience and Religion and the Legal Status of Churches, Denominations and Religious Communities) entered into force on 1 January 2012. The Venice Commission (European Commission for Democracy through Law) stated in its opinion on the new law that eliminating 'the abuse of religious organizations, which have operated for illicit and harmful purposes or for personal gain' was a legitimate concern. Also, the 'limitation of number of recognized churches' was legitimate according to the Venice Commission (17). Freedom of religion must be enjoyed by all communities without any distinction with regard to the legal format of the community. Religious communities do not need to make use of a certain legal form, but they can do so: a non-recognised group or a religious association shall enjoy the same freedom as a recognised church.²¹ Besides identifying some important problematic issues, the Venice Commission regards the new Act to 'constitute a liberal and generous framework for the freedom of religion' (107), 'a generous framework that permits the recognition of a relatively high number of churches in comparison to other European countries' (21).²²

Instead of a formal registration and equal status for religious communities, the new law provides for a two-tier system. Religious communities can either function as religious associations or as recognised churches.

¹⁹ Constitutional Court Decision 4/1993. (II. 12.) AB.

²⁰ Act CCVI/2011. § 8 (2).

²¹ Decision 8/1993. (II. 27.) AB.

²² Opinion 664/2012 on Act CCVI of 2011 on the Right to freedom of Conscience and Religion and the Legal Status of Churches, Denominations and Religious Communities of Hungary, Adopted by the Venice Commission at its 90th Plenary Session.

Religious associations only need ten members to obtain registration and enjoy a wide autonomy. Recognition depends on a decision of the Parliament (a qualified majority is needed) and presupposes the cooperation of the community and the state in the fulfilment of public duties. Religious associations can seek recognition if they have been functioning in Hungary for at least twenty years in an organised way or if they represent a religion practiced internationally for at least a century (the earlier version of the law did not take foreign existence into account).²³ The request can be filed by a representative of a religious association with at least 1,000 supporters (not necessarily members – anyone could support the recognition of a new church). Parliament decides upon the bill of the Committee. From 82 communities applying for recognition by Parliament to be recognised in February 2012, 17 religious communities were successful, raising their total number to 31.²⁴

If a religious community were to adopt an unconstitutional practice, Parliament could withdraw the recognition after an opinion delivered by the Constitutional Court.²⁵ Associations could be dissolved by a court decision upon a lawsuit of public prosecution in case of unlawful activities.²⁶ It has to be noted that religious associations – unlike other associations – are not subject to control by the public persecution with regard to the lawfulness of their activities.

The new system can be described as a two-tier system with an easily accessible association-status and a small group of communities that have a special recognition. A ‘church’ under the new law has a more protected and autonomous status than under the 1990 law. On the other hand, communities that have lost their church status and became religious associations were put in a less favourable position than they had before. The two-tier system also gained constitutional protection as the Basic Law re-

²³ Whereas the number of applicants requirement is not regarded as excessive by the Venice Commission, the duration requirement is deemed excessive (64).

²⁴ Act VII/2012. Recognised communities include the Methodist Church, the Adventist Church, Pentecostals, the Anglican Church, the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, Nazarenes, the Salvation Army, Jehovah’s Witnesses, ISKCON, the Coptic Orthodox Church, two Islamic communities and five Buddhist communities.

²⁵ The procedure is analogous to the dissolution of local self-governments (city councils) by Parliament.

²⁶ Act CLXXV/2011, § 11.

fers to the different categories of religious communities. From a religious freedom perspective, it is not the two-tier system as such that may raise concern but the political nature of the recognition procedure as there is no remedy against the decision of Parliament denying the status from a community that fulfils the legal requirements. The parliamentary decision on recognition is more a political vote than a formal procedure with procedural guarantees and effective remedies.

All religious communities registered under the 1990 law that were not recognised as a church have become associations upon request. Religious associations may use the term 'church'. In a number of practical issues, the legislator when passing the final version of the new law seemed to endorse the concerns regarding minor religious communities including communities that continue to function as associations. Examples could be that these associations have the right to own agricultural land or to run theological colleges.

The new religion law (and the law on associations) ensures a base level entity status for all religious communities. The most important difference between religious associations and other NGOs is that unlike other associations religious associations enjoy full autonomy. Like recognised churches, they cannot be subjects of state control and function separately from the state. The European Court of Human Rights has found a violation with regard to the freedom of association read in light of the freedom of religion in a case launched by communities that were not recognised by Parliament and only registered as religious associations.²⁷ After the judgment, Parliament discussed a bill to make the registration/recognition system more detailed and grant more rights to communities not recognised by Parliament but the bill failed the necessary qualified majority in Parliament in 2015.

With regard to a number of rights, there is no difference between religious associations and recognised churches. Both enjoy legal personality, autonomy and tax exemption. Cooperation, however, is generally reserved to recognised churches. Only recognised churches have the right to offer religious education at public schools. They have airtime in the public media. Major recognised churches have organised chaplaincies in the army and at penitentiaries. They enjoy a generous system of public

²⁷ Magyar Keresztény Mennonita Egyház and Others v. Hungary (Judgment 8.4.2014).

funding including a tax assignment system to support their religious activities and public support of their public benefit activities (schools, hospitals, etc.). In addition to this, a number of church projects have received public funding in recent years upon the decision of the government – mostly for the reconstruction of architectural heritage. Some recognised churches opt out of public support (e.g., the LDS), whereas others do not make use of a set of rights (for small communities, religious education at public schools is not realistic). Policies of religious communities under the same legal regime differ to a large extent, and also the legal regimes (recognised churches – religious associations) are highly different.

The most important difference between religious associations and other NGOs is that, unlike other associations, religious associations enjoy full autonomy. Like recognised churches they cannot be subjects of state control and function separately from the state. Also, the right of their clergy not to be questioned with regard to vocational secrets is recognised (§ 36 (2)). This recognition inherently means that there is a legal recognition of the fact that religious associations also can have a clergy. On the other hand, the clergy of a religious association would not enjoy a qualified criminal protection but would be taken as any other private individual.

6. Current Legislation on State Registration of Legal Entities Founded by Religious Communities

Internal entities of recognised churches (organisational units like parishes, dioceses or religious orders, but also public benefit entities like schools, health care institutions, etc.) also enjoy legal personality upon the decision of the church. Internal entities of churches will be registered by the competent government agency instead of the court if the church wishes to register internal entities. The ecclesiastical character of internal entities is determined by the church itself. A church may determine the type of internal entities that shall be recognised by the State (like ‘all parishes’) or may also declare certain units (a given religious order, congregation or institution) to be a legal person. Legal personality as well as the representative of the entity is certified by the church itself. Using the public register of ecclesiastical entities is optional. Registering an internal

entity with the government agency can serve legal certainty but is not required to be legal entity.

When church entities set up foundations or companies, these have no ecclesiastical character. In their case only the founder/owner is an ecclesiastical entity, but the foundation or company is not.

7. Past Experiences and Open Issues, Especially in the Area of State Recognition/Registration of Religious Communities and State Registration of their Legal Persons

The legal status provided for religious communities shifted from a highly liberal regime to a fairly restrictive one with the legislation introduced in 2011.

Some religious associations remain frustrated due to not being on an equal legal footing with mainstream churches. Religious associations maintaining public benefit institutions complain about losing the right of equal funding to public institutions.

Decisions of the Constitutional Court required Parliament to amend legislation in two sensitive aspects. Firstly, religious associations claiming recognition by Parliament shall have a right to receive a decision in due course.²⁸ The two-tier system in itself is based on constitutional provisions, however, there should be a transparent procedure on recognition and communities requesting recognition shall have a right to receive a decision in due time. Secondly, taxpayers wishing to support with the 1% tax assignment a religious association instead of a recognised church shall have the right to do so.²⁹ Since 2013, religious associations can only benefit from tax assignments due to associations, but they are excluded from tax assignments reserved to recognised churches. It can be legitimate to place different religious communities in different financial regimes, but from the perspective of the taxpayer there can be no difference. Adherents of minor and mainstream communities shall have equal rights with respect to supporting their community.

²⁸ Decision 27/2014. (VII. 23.) AB, Decision 36/2017. (XII. 29.) AB.

²⁹ Decision 17/2017. (VII. 18.) AB.

Due to the April 2019 amendment of the Church Act of 2011, instead of the two categories (religious association – recognised church) there are to be four categories provided for religious communities.

The base level entity remains the religious association (*vallási egyesület*), a legal person enjoying full autonomy. A novelty of the amendment is that also religious associations have the right to receive tax assignments from income tax payers. In this way, they enjoy a kind of public subsidy beyond tax exemption. The law also provides for the possibility to enter into agreements between the state and a religious association for further subsidies and the support of public benefit activities (like education, health care, etc.).

A religious association can be upgraded to a registered church (*nyilvántartásba vett egyház*) after three years, if in the three preceding years at least 1,000 taxpayers on average have assigned the 1% of their income tax to them and they have been functioning for at least five years as a religious association in Hungary or 100 years abroad. Smaller religious associations can become registered churches if they declare they have no intention to receive extra public funding beyond the tax assignment system. For further subsidies, the state can also establish a contractual relation with registered churches.

A slightly higher status would be that of the incorporated churches (a kind of first-class registration – *bejegyzett egyház*). A religious association can become an incorporated church if in the previous five years on average at least 4,000 taxpayers have assigned the 1% of their income tax to them and they have been functioning as a religious association for at least 20 years in Hungary or 100 years abroad or it has been a registered church for at least 15 years. Religious associations with at least 10,000 registered members can also become incorporated churches after 20 years if they declare not to run for further public subsidies. Beyond the possibility of agreements between an incorporated church and the state on public benefit activities, incorporated churches also take part in the tax assignment system and they also receive an additional subsidy that supplements the tax assignments distributing the relevant share of the tax not covered by assignments (1% of the income tax is distributed between churches – the relevant share of those who do not make use of their right

to assign 1% of their tax is distributed according to the proportion established by those who assigned the 1% of their tax).

Religious associations, and registered and incorporated churches are registered at the Budapest Metropolitan Court.

The highest status provided for religious entities remains that of recognised churches (*bevett egyház*). When the State enters a comprehensive cooperation agreement with an incorporated church, this grants recognition to it. Such agreements are promulgated by special acts of Parliament. Recognised churches enjoy a wide range of special rights and public support including the public funding of their public benefit institutions (like schools, hospitals, etc.).

Registered, incorporated and recognised churches as well as their internal entities are ecclesiastical legal persons. All ecclesiastical legal persons have the right to provide religious education in public schools and to receive public funding for such education.

The legislator has established a highly complex system for providing an adequate status for various communities. The amendment added some rights to all communities (e.g., the tax assignment system). Interim steps between religious associations and recognised churches could be appealing for some communities (additional funding, religious education at public schools, and eventually higher social prestige). Whereas religious associations have a right to be upgraded to be registered as an incorporated church if they meet the criteria, the decision on becoming a recognised church remains a discretionary decision of the Parliament: both State and the church have to be willing to cooperate for the public good.

Bibliography

Literature

- BARBERINI, Giovanni, *La politica del dialogo. La Carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*. Bologna 2008.
- BAURA, Eduardo, L'Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Ungheria sull'assistenza religiosa alle Forze Armate e di Polizia di Frontiera, *Ius Ecclesiae* 7 (1995), pp. 374–381.
- CASAROLI, Agostino, *Il martirio della pazienza. La Santa Sede e i paesi comunisti (1963–89)*, Torino 2000.

ERDŐ, Péter, Accord bilatéraux entre le Saint-Siège et la Hongrie, *Revue d'éthique et de théologie morale «Le Supplément»*, 199 (décembre 1996, Quand le Saint-Siège signe des concordats), p. 121.

BAURA, Eduardo, L'Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica di Ungheria sull'assistenza religiosa alle Forze Armate e di Polizia di Frontiera, *Ius Ecclesiae* 7 (1995), pp. 374–381.

ERDŐ, Péter, Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica d'Ungheria, *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* XIV (1998) 721–728, *Ius Ecclesiae* 10 (1998), pp. 652–659.

GERGELY, Jenő, *Relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede (1920–1990)*, in ZOMBORI, István (ed.), *Le relazioni diplomatiche tra l'Ungheria e la Santa Sede 1920–2000*, Budapest 2001.

SCHANDA, Balázs, *Religion and Law in Hungary*, Alphen aan den Rijn, Hollandia: Wolters Kluwer Law and Business (2015).

SCHANDA, Balázs, Revision of the Agreement between the Holy See and Hungary on Financial Issues, *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica* 22:2, pp. 477–485 (2014).

SCHANDA, Balázs, The Freedom of Religious Association in Hungary: Recent Developments, Religion and Human Rights: *An International Journal* 8, pp. 65–75. (2013).

UITZ, Renáta, Lessons for Access to Legal Entity Status for Religious Communities for Europe: Hungary's New Religion Law Faces Repeated Challenges, Religion and Human Rights: *An International Journal* 8, pp. 43–63. (2013).

UITZ, Renáta, *The Pendulum of Church-State Relations in Hungary*, in Peter CUMPER – Tom LEWIS (eds.), *Religion, Rights and Secular Society, European Perspectives*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing (2012).

REGISTRATION OF RELIGIOUS COMMUNITIES IN UKRAINE

Oleksandr Bilash

*Uzhhorod National University, Faculty of Law, Department
of Administrative, Financial and Information Law*

Abstract

This article deals with the analysis of the administrative and legal mechanism of the procedure for the registration of religious communities and current changes in the legislation of Ukraine. Based on the texts of constitutions and regulatory-and-legal acts, the author conducts a brief analysis of religious legislation in the era of the Soviet Union, comprehensively characterises the modern legislation of Ukraine in the sphere of freedom of conscience and religion, and indicates that the legal status of religious communities in Ukraine is conditioned by the constitutional and administrative-and-legal principles of relations between the state and religious communities. The author provides the latest statistical data on the religious situation in Ukraine and analyses the first international treaty of independent Ukraine with a religious community – the Ecumenical Patriarchate.

Keywords

Confessional law, freedom of conscience, freedom of religion, legislation of Ukraine, registration of religious communities, religious associations, church, legal regulation, legal entities

Introduction

The problems of the proposed research concerning the registration of churches and religious communities in Ukraine is more relevant than ever. Ukrainian legislation in the sphere of freedom of conscience and religion has undergone significant changes over many decades, along with the relationship between the state and religious communities, while the legal status of religious communities, as a specific institution of civil society, has also been changing. Being an institutional form of the expression of religion and the most important condition of its social existence, religious communities are created and operate to satisfy the religious needs of people, who determine the essence and purpose of religious communities.

Changes in the constitutional-and-legal status or administrative-and-legal status of religious communities in a state directly affect not only state-and-church relations in general, but also the entire religious life of a society. The undoubted fact is that it is from the members of this society that the religious community consists, and the primary goal of such a group of believers is the subsequent registration and obtaining of the status of a religious community. Administrative-and-legal relations arise from the process of the state registration of religious communities, the execution by them of the powers of a legal entity and the control of justice bodies over the activities of religious communities and their liquidation.

Based on the study and brief analysis of religious legislation concerning the status and activities of religious communities in the Soviet period, examining the constitutional foundations of freedom of conscience and religion and the administrative-and-legal status of religious communities in the legislation of modern Ukraine, in this article we will try to analyse the current state of Ukrainian legislation on the registration of religious communities and changes that have occurred and are happening in Ukraine in recent times.

1. Religious Legislation in Ukraine in Historical Retrospect during the Existence of the Soviet State

For many years of its existence, the Soviet government considered the church and religious communities to be their ideological adversary. V.I. Lenin in his work 'Socialism and Religion' essentially gave an explanation to the entire future policy of the Soviet government; in particular, he wrote:

The state should not be concerned with religion, religious societies should not be connected with state power. Everyone should be completely free to practise any religion he pleases or not to recognise any religion, which means to be an atheist, as any socialist usually is... The complete separation of church and state is the requirement that the socialist proletariat places on the modern state and the modern church.¹

¹ LENIN, Vladimir Iljich. *Социализм и религия* [Socialism and religion]. In: *Полное собрание сочинений В.И. Ленина* [Complete collection of works of V.I. Lenin.] Vol. 12. Moscow: Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС [Institute of Marxism-Leninism at the Central Committee of the CPSU], 1968, pp. 143–144.

1.1 Constitutional Legislation

Since the end of the 1920s, there was a tendency to completely supplant religion from the life of society in the religious policy of the Soviet authorities. The first act of the constitutional nature of the Soviet state in relation to the freedom of conscience is the Decree of the Council of People's Commissars of the Russian SFSR² of 20 January 1918 'On the Freedom of Conscience, and on Clerical and Religious Societies'.³ Later, in 1924, the Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics (henceforth 'USSR') was adopted and approved by the Second Congress of the Soviets of the USSR in January 1924. It should be noted that the first Constitution of the USSR did not contain sections devoted to the basic rights and duties of citizens, leaving the regulation of this institution at the level of constitutions of the Union republics and consisted of two parts: the Declaration on the Formation of the USSR and the Treaty on the Formation of the USSR. Considering the limited scope of this article, the Constitution of the Russian SFSR of 1918, 1925 and 1937, as well as the Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic of 1919, 1929, 1937 and 1978, are of particular interest to us.

It should be noted that the Constitution of the Russian SFSR of 1918 (Art. 13) does not distinguish the concept of freedom of conscience and freedom of religion, which is confirmed by subsequent acts of Soviet constitutional legislation. This Constitution, in fact, became the basis for the Constitutions of other Union republics. The Constitution of the Ukrainian Socialist Soviet Republic, approved by the All-Ukrainian Congress of Soviets at its meeting on 10 March 1919 and adopted by the All-Ukrainian Central Executive Committee at its meeting on 14 March 1919, in Section III 'Declaration of Rights and Responsibilities of the Working and Exploited People of Ukraine' provides the following clarification regarding the freedom of conscience:⁴

² The Russian Soviet Federative Socialist Republic, henceforth 'Russian SFSR' or 'RSFSR'.

³ The Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR of 20 January 1918 on freedom of conscience, church and religious societies: In: *Декреты Советской власти* [Decrees of Soviet power]. Moscow: Гос. изд-во полит. лит. [State Publishing House of Political Literature], 1957. Vol. 1, pp. 373–374.

⁴ Constitution of Ukrainian Socialist Soviet Republic. Kiev, 1919.

... in the ways of ensuring the working people with real freedom of conscience, as well as preventing the use of religion and the church in the interests of preserving the class system, the church is separated from the state, and all citizens are granted the right to propagate religious teachings that do not pursue any social and political goals, as well as anti-religious teachings that do not contradict the communist world view in their spirit.

As the Soviet scientist V. Goncharenko later wrote, 'For the first time, the workers of Ukraine were legally provided with freedom of speech and the conscience of the press...'.⁵

In 1925, a new Constitution of the Russian SFSR was adopted, which practically did not change Article 4 'In order to ensure the workers real freedom of conscience, the church is separated from the state and the school – from the church, and freedom of religious and anti-religious propaganda is recognised for all citizens'⁶ of the previous Constitution. Only in 1929, by the decision of the XIV All-Russian Congress of Soviets, was this article changed. The words 'freedom of religious and anti-religious propaganda' were replaced by 'freedom of religious confessions and anti-religious propaganda'. This replacement testified the restriction of the influence and rights of believers and deprived them of the possibility of religious preaching beyond the borders of their religious buildings. We have investigated this correction later in the Constitutions of the USSR of 1936⁷ and even of 1977.⁸

1.2 Administrative Legislation

The only example of the codification of administrative law in the former USSR until 1980, when the Fundamentals of the USSR Law on Admin-

⁵ GONCHARENKO, Volodymyr Dmitrovich. *Первая Конституция Украинской ССР [The first Constitution of the Ukrainian SSR]*. In: GONCHARENKO, Volodymyr Dmitrovich (ed.). *Проблемы социалистической законности [Problems of Socialist Legality]*. Kharkiv: Вища школа [Higher school], 1983. Vol. 11, p. 11.

⁶ Constitution (Basic Law) of the RSFSR, adopted on 11 May 1925.

⁷ Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics Adopted by the Extraordinary VIII All-Union Congress of Soviets on 5 December 1936. ЦИК Союза СССР и ВЦИК [Central Executive Committee of the Union of the USSR and the All-Russian Central Executive Committee], 1936 (# 283).

⁸ Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics: Adopted by the Extraordinary seventh session of the Supreme Council of the USSR on 7 October 1977. *Ведомости ВС СССР [Bulletin of the Supreme Council of the USSR]*, 1977, No. 41, Art. 617.

istrative Offences became adopted, was the Administrative Code of the Ukrainian SSR of 1927.⁹ This code regulated a fairly wide range of public relations. Almost immediately the code was translated into German.¹⁰

The Administrative Code also included Chapter X 'Rules on Cults', which was divided into three sections: 'Basics', 'Religious Communities' and 'Cult Property'. The first section confirmed the separation of church from state and school from church, and also confirmed the right of every citizen 'to recognise any religion or not recognise any religion. The confession of any religion or the non-recognition of any religion does not entail any right to restrict and does not give any advantages'.

It should be noted that the same article (351) in a special note highlights the prohibition of designating citizens of any religion in official acts, and it is also prohibited to indicate non-affiliation to religious confessions.

According to the Administrative Code of 1927, citizens had the right to establish religious communities, adhering to the rules established for non-profit communities, such as societies and citizens unions (Art. 358). Religious communities could not have the rights of a legal entity (Art. 360).

Regarding the property of religious communities, in this case, all religious property (with the exception of that temporarily transferred to religious communities by private individuals) became state-owned (Art. 366). Regarding registrations of religious communities, the Decree 'On Separation of Church from State and School from Church' of 1918 did not provide a special procedure for the establishment of a religious community and stated that all 'church and religious societies are subject to general provisions on private societies and unions...'¹¹

⁹ KANARSKIY, S. and Yu. MAZURENKO (Канарський, С. та Мазуренко Ю.) (eds.). Адміністративний кодекс УСРР. Текст та партикулярний коментар. [Administrative Code of the Ukrainian SSR. Text and commentary]. Kharkiv: Юридичне видавництво наркомюсту УСРР [Legal publishing house of the PCJ of Ukrainian SSR], 1929. 400 pp.

¹⁰ Verwaltungsgesetzbuch der Ukraine von 1927. *Zeitschrift für Ostrecht*. Osteuropa-Institut in Breslau, Heft 10-11, Berlin, 1928.

¹¹ The Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR of 23 January 1918 on Separation of Church from State and School from Church.

In the Resolution 'On Religious Associations' of 1929, a special registration procedure was first mentioned, which a religious community must pass through before it starts to exist:¹²

4. A religious society and a group of believers can start their activities after registering a society and a group of believers in the religious affairs commission of the district executive committee...

In the period from 1948 to 1954 all petitions of believers to open new prayer houses and register religious communities were rejected; moreover, it was a state aiming to reduce the number of registered churches due to 'long-time non-use due to the lack of a clergyman'. The document 'Instructions for the Application of the Law on Cults' of 1961 is also interesting.¹³ According to this instruction, religious societies and groups of believers belonging to sects whose creed is anti-state and fanatic, such as the Jehovah's Witnesses, True-Orthodox Christians, Genuine Orthodox Church, Adventists, Reformists, etc., were not subject to state registration. The Resolution of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR of 1 April 1969 'On Strengthening the Control over the Implementation of the Law on Religious Cults' No. 219 explicitly states that 'adequate measures are not taken regarding the leaders of religious communities who evade registration'. According to administrative legislation, 'Religious societies are based solely on meeting their religious needs, therefore they do not enjoy rights and legal entities, i.e., as societies, they do not have the right to own property, assume or commit, make agreements, make claims and respond to the court (Article 360 of the Administrative Code of the Ukrainian SSR).

¹² The Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR of 20 January 1918 on freedom of conscience, church and religious societies: In: *Декреты Советской власти* [*Decrees of Soviet power*]. Moscow: Гос. изд-во полит. лит. [State Publishing House of Political Literature], 1957. Vol. 1, pp. 373–374.

¹³ Instructions for the execution of the law on cults adopted by the Resolution of the Council for Religious Affairs at the Council of Ministers of the USSR and the Decision of the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church at the Council of Ministers of the USSR, dated 16 March 1961.

1.3 Criminal Legislation

On 8 June 1922 a new Criminal Code of the Ukrainian SSR was adopted.¹⁴ On 23 August 1922 the Code was enacted.¹⁵ Prof. Benitskiy A.S. notes: ‘The Criminal Code of the Ukrainian SSR of 1922 actually reproduced the Criminal Code of the Russian SFSR, adopted on 26 May 1922 at the 3rd session of the IX All-Russian Congress of Workers’, Peasants’, Red Army and Cossack Deputies.’¹⁶ Our analysis of Chapter III of the Special Part of the Criminal Code of the Russian SFSR of 1922, entitled ‘Violation of the Rules on the Separation of the Church from the State’ and the corresponding Chapter IV of the Criminal Code of the Ukrainian SSR of 1922, almost completely confirm this statement. In this section only the maximum limit of the possible punishment is indicated.¹⁷ Here are some examples:

Art. 111. Teaching juvenile and minors of religious dogma in public or private education institutions and schools is punishable by forced labour for up to one year.

¹⁴ Criminal Code of the Ukrainian SSR (adopted by the All-Ukrainian Central Executive Committee on 23 August 1922) with an alphabetical index: Publ. House Official. Kharkiv: Изд. Наркомюста УССР [Publ. House of People’s Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR], 50 pp.

¹⁵ On the Enactment of the Criminal Code of the USSR: Resolution of the A-UCEC of August 23, 1922 // Laws of USSU. 1922. No. 36. Art. 554.

¹⁶ BENITSKIY, Andriy Sergiyovich. Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з Кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 [Responsibility for involvement in a crime and complicity in a crime in accordance with the Criminal Code of the USSR in 1922 and 1927]. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, Серія юридична* [Scientific Bulletin of the Lviv State University, Series of Law], No. 4/2013, pp. 199.

¹⁷ NOVAK Kateryna Michaylivna. *Основні особливості Кримінального кодексу УСРР 1922 р.* [The main features of the Criminal Code of the Ukrainian SSR in 1922]. In: *Теорія та практика сучасної юриспруденції: матеріали I Всеукр. наук. конф., Харків, 15 берез. 2013 р. – 15 квіт. 2013 р.; Конституційне будівництво в УРСР за радянських часів: матеріали круглого столу, Харків, 24 берез. 2013* [The theory and practice of modern jurisprudence: materials of I All-Ukr. Scientif. Conf., Kharkiv, 15 March 2013 – 15 April 2013; Constitutional development in the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the Soviet era: materials of the round table, Kharkiv, March 24, 2013]. Kharkiv, 2013, pp. 201–202.

Art. 114. The commission in public institutions and enterprises the religious rites, as well as placing any religious images in these buildings, is punishable – by forced labour for up to three months or a fine of up to 300 roubles in gold.

It must be said that Art. 115 provided criminal punishment in the form of forced labour for up to six months also for those who obstructed the conduct of religious rites (not violating public order and not encroaching on the rights of citizens). But this article was hardly ever used in the interests of the church. In the Criminal Code of 1960, which was enacted on 1 April 1961, article 138 continues to provide criminal responsibility for violating the law on the separation of church from state and school from church. Changes to this article were made in 1966 and 1983, but this article was completely abolished in 1992 in connection with the adoption of the Law of Ukraine ‘On the Rehabilitation of Victims of Political Repression.’¹⁸

2. The Religious Situation in Ukraine in the Modern Period

2.1 Religious Self-Determination and Ukrainian Citizenship

According to the latest research and polls of one of the most well-known and credible sociological services (Ukrainian Centre for Economic and Political Studies, named after Oleksandr Razumkov)¹⁹ in Ukraine, the level of declared religiosity in Ukrainian society remains very high, as more than 72% of polled say they are religious. As in all countries where Orthodoxy prevails, the level of religiosity is significantly higher among the respondents of the older age category, and less among young people. The

¹⁸ Today, this Law of Ukraine is called ‘On the Rehabilitation of Victims of Repression of the Communist Totalitarian Regime of 1917–1991’.

¹⁹ *Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010–2018 рр. (інформаційні матеріали)*. Інформаційні матеріали підготовлені до чергового засідання постійно діючого Круглого столу “Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин” 26 квітня 2018 р. за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні [Features of Religious and Church-and-Religious Self-determination of Ukrainian Citizens: Trends in 2010–2018 (Information Materials). Information materials prepared for the regular meeting of the permanent round table ‘Religion and power in Ukraine: problems of mutual relations’ 26 April 2018 with the assistance of the Representative Office of the Conrad Adenauer Foundation in Ukraine]. Kyiv, 2018, 78 pp. Available online at http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf [quoted on 10 May 2019].

number of those who periodically attend a church service is somewhat less and amounts to about 58%, which is somewhat less than the stated figure of religious people. Even more difficult is the situation connected with the religious upbringing of children, for only 16% of respondents believe that religious education is necessary, with 38% in the West and only 6% in the East of Ukraine.

Regarding confessional separation, the majority of respondents identify themselves with Orthodoxy – 67.3%; Greek Catholicism – 9.4%; Protestantism of various directions – 2.2%; Catholicism – 0.8%; Judaism – 0.4%; and 7.7% consider themselves to be Christians in general.

Also, in connection with the latest events in Ukraine, the number of opponents of the institution of a state church is growing as 56% of respondents do not support this idea and only 12% support it. In 2010, the idea of introducing the institution of a state church was unequivocally supported by 20% and 52% were against the idea.

2.2 Official Statistics of Religious Communities in Ukraine on 1 January 2019

According to the official statistics of the Department of Religious Affairs and Nationalities of the Ministry of Culture of Ukraine, as of 1 January 2019,²⁰ there are 35,162 religious communities in Ukraine, of which 32,719 are active, 1,011 are inactive and 1,120 are unregistered. For convenience, we present statistical data on the largest religious associations in the table:

²⁰ The statistics in the text as of 1 January 2019 are used from the statistical report of the Ministry of Culture of Ukraine 'Report on the network of religious organisations in Ukraine as of 1 January 2019 (Form No. 1)' / Approved by the order of the Ministry of Culture of Ukraine 'On the annual statistics reporting on issues of state-confessional relations in Ukraine for 2018' dated 29 March 2019 No. 257.

Registration of Religious Communities in Ukraine

Churches and religious communities	Religious communities / of which are active / inactive / unregistered	Monasteries / monks and nuns	Clerics / foreigners from them	Religious education institutions/ higher / high, students (full-time / part-time)	Schools General / Sunday	Mass media
Orthodox						
Ukrainian Orthodox Church (in unity with the Moscow Patriarchate)	12437/ 12122/ 255/ 60	215/ 4684	10419/ 22	18 8/10 (1765/ 2395)	4216 1/4215	138
Ukrainian Orthodox Church – Kyiv Patriarchate	5363/ 4946/ 326/ 91	63/ 230	3737/ 3	18 8/ (1061)	1406 0/1406	50
Ukrainian Autocephalous Orthodox Church	1171/ 1048/ 105/ 18	14/ 18	706/ 2	8 4/4 (58/93)	1406 0/1406	17
Catholics						
Roman Catholic Church	943/ 897/ 36/ 10	111/ 664	707/ 346	10 (343/35)	390 1/389	20
Ukrainian Greek Catholic Church	3470/ 3365/ 48/ 62	103 1057	2733/ 16	16 (2053/ 223)	2039 4/2039	58
Mukachevo Greek Catholic Diocese	442/ 442/ 0/ 0	20 114	337/ 12	2 2/0 (73/0)	138 0/138	3

3. International Legal Cooperation of Ukraine in the Sphere of the Rights Regarding Freedom of Conscience and Religion Protection

3.1 *Legal International Obligations of Ukraine*

Freedom of conscience is a natural right given to a person from birth, this being the internal ability of an individual to analyse and determine his outlook and being. At the same time, the state, and in our case the international supranational communities of the United Nations, the Council of Europe, the Organization for Security and Cooperation in Europe and others, by their legal acts, establish only the limits, possibilities and minimum guarantees of the external expression of freedom of conscience. Ukraine is party to most of the universal international legal instruments that contain the norms of the right to freedom of conscience and religion.

On 10 December 1948, the General Assembly of the United Nations adopted the Universal Declaration of Human Rights, of which Article 18 fully describes the content of religious freedom in the legal aspect of its consideration.²¹ It should be noted that the Articles of the Declaration are of a recommendatory nature and unite in one group the concepts of 'freedom of thought', 'freedom of conscience' and 'freedom of religion'.²²

In 1966, the United Nations General Assembly adopted the International Covenant on Civil and Political Rights, of which Art. 18 became the first legally binding norm of protection of religious freedoms in international law.²³

²¹ BILASH, Oleksandr. (Archimandrite Evfrosin) (ed.). *Міжнародно-правові акти про право на свободу совісті та віросповідання. Хрестоматія [Legal Acts of Europe in the System of Protection of Human Rights in the Sphere of Freedom of Conscience and Religion. Scientific herald of Uzhhorod National University: series: Law]*. Uzhhorod: Видавництво Олександри Гаркуші [Publishing House of Oleksandra Garkushi], 2015. 200 pp. ISBN 978-617-531-133-2.

²² ROBINSON, Nehemiah. *The Universal Declaration of Human Rights*. New York: Institute of Jewish Affairs, World Jewish Congress, 1958. 173 pp.; EIDE, Asbjørn. *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*. Oslo, 1992, p. 263.

²³ CONDE, Victor H. Protection of Religious Freedoms under International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Times of Armed Conflict. *U.C. Davis Journal of International Law & Policy*, 1999 (Winter), Vol. 5, No. 1, pp. 103.

After gaining independence, Ukraine has undertaken to bring its legislation to international and European standards, including in the field of human rights, and, accordingly, in the area of freedom of conscience and religion, thereby changing the course of history and society as a whole. In the area of the protection of the right to freedom of religion at the universal level, the powers of the mechanisms established in accordance with the Charter of the United Nations are extended to Ukraine.

At the regional level, Ukraine is a party to numerous treaties concluded within the framework of the Council of Europe, which create clear commitments for it in the area of the protection of the right to freedom of conscience and religion. During the years of independence, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe has repeatedly raised the issue of the possible termination of Ukraine's membership in the Council of Europe, due to the fact that the country hastened changing its human rights legislation in accordance with its international obligations, but the use of sanctions has been delayed every time, providing Ukraine with time for reforms.²⁴

Analysing the decisions of the European Court of Human Rights as an international judicial body whose jurisdiction extends to all member states of the Council of Europe that have ratified the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (including Ukraine) and whose decisions are recognised by our state as a source of law, we come to the conclusions about the role of the state as a neutral and impartial organiser of the decision of issues related to different religious worship, the confession of religions and beliefs. The European Court of Human Rights has repeatedly emphasised that such a role contributes to the maintenance of public order, religious harmony and tolerance in a democratic society.

The acts adopted within the framework of the Organization for Security and Cooperation in Europe, which record the political obligations of

²⁴ BILASH, Oleksandr Volodymyrovych. Правові акти Ради Європи в системі захисту прав людини у сфері свободи совісті та віросповідання [Legal acts of Europe in the System of Protection of Human Rights in the Area of Freedom of Conscience and of Religion]. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право* [Scientific Herald of Uzhgorod National University: Series Law]. Видавничий дім „Гельветика“ [Publishing House ‘Helvetyka’], Vol. 34, No. 3/2015, pp. 127–131.

the participating countries, also play a significant role in understanding the international legal standards of the right to freedom of conscience and religion. Ukraine is a party to the main acts of this organisation and recognises the relevant standards for the protection of the right to freedom of conscience and religion.

Ukrainian scientist Vitaliy Sorokun notes in the dissertation paper that

the inclusion of the right to freedom of conscience and religion to a large number of international legal treaties of Ukraine (from bilateral to universal levels), as well as the recourse to this right as it is enshrined in international treaties, in the practice of the Constitutional, The Supreme and Supreme Economic Court of Ukraine, can testify to the recognition by our state of this right as a universal.²⁵

At the same time, Viktor Bed makes the observation that there is no effective mechanism for implementing and controlling the compliance with decisions taken in the area of freedom of conscience and religion by international communities. And all decisions appeal to the goodwill of the countries of the parties.²⁶ Confirmation of this opinion is a separate Recommendation of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe No. 190 (1995) devoted to Ukraine ('Concerning the Accession of Ukraine'), which recommended the Committee of Ministers to invite Ukraine to become a member of the Council of Europe. A separate point concerned the situation between the Orthodox churches: at that time, Ukraine promised, and the Council of Europe expressed the hope that 'the peaceful settlement of existing disputes between the Orthodox churches will be accelerated while ensuring the independence of the church in its relations with the state, and will introduce a new non-discriminative system of registration of churches and a legal solution to the question of the return of church property'.

And although Ukraine has been a member of the Council of Europe since 1995, the issue of the introduction of a non-discriminatory system

²⁵ SOROKUN Vitaliy Mikolayevich. *Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання* [International legal protection of the right to freedom of conscience and religion]. Author's abstract of dissertation. Kharkiv, 2009. 18 pp.

²⁶ BED, Viktor Vasilovich. *Міжнародно-правове закріплення свободи совісті* [International legal consolidation of freedom of conscience]. *Часопис Київського університету права* [Journal of the Kyiv University of Law], 2011. No. 1, pp. 349–353.

of registration of religious communities, the provision of legal status to religious associations, the legal mechanism for the return of church property – all of these have not been implemented. Unfortunately, others have added to these issues today.

3.2 Concordats and Conventions

Currently Ukraine has no Concordat between Ukraine and the Apostolic See, although talks about the possible signing of such a concordat, at least on cooperation in the field of upbringing and spiritual worship of Catholic soldiers, have been in Ukrainian society for several years.

Concerning the signed Conventions or Agreements with the Orthodox Churches, at this time the only Cooperation and Cooperation Agreement between Ukraine and the Constantinople Patriarchate was signed on 3 November 2018 in Istanbul (Turkey) by President Petro Poroshenko and Patriarch Bartholomew. The press service of the President was informed that the main point of the Agreement is the creation of an independent autocephalous Orthodox Church of Ukraine. After numerous requests from deputies, news agencies and the public, the Presidential Administration refused to publish the text of the Agreement. And only at the beginning of March 2019, the text of this agreement was published and posted on the official website of the President of Ukraine. Indeed, this agreement is the first international treaty of an independent Ukraine (represented by the President of Ukraine) and a religious community. In addition to the preamble, the agreement consists of 6 articles. According to the text, one of the most important points of the agreement is 'mutual systematic work on the creation and constitution of the Autocephalous Local Orthodox Church in Ukraine with the centre in Kyiv on the basis of the Tomos about autocephaly granted by the Ecumenical Patriarchate and its recognition by other autocephalous Orthodox churches'.²⁷ But the point due to which the Presidential Administration did not want to pub-

²⁷ Agreement on Cooperation and Interaction between Ukraine and the Ecumenical Patriarchate of Constantinople dated 3 November 2018. Official online residence of the President of Ukraine. Available online at https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/65/02/39d5327fe27135d96c04d0f53e1e5745_1551875784.pdf [quoted on 10 May 2019].

lish the document for so long most likely was paragraph 3.1. 'For the purposes of the Agreement, Ukraine will contribute to:

- functioning of the residence of the Ecumenical Patriarchate in Ukraine, namely, the Mission 'Stavropegic of the Ecumenical Patriarchate in Ukraine', in accordance with the Law of Ukraine 'On Freedom of Conscience and Religious Communities';
- acquisition in accordance with the legislation of Ukraine, by the residence of the Ecumenical Patriarchate in Ukraine, namely, by the Mission 'Stavropegic of the Ecumenical Patriarchate in Ukraine', buildings and premises, and other property objects necessary for the functioning of the Mission 'Stavropegic of the Ecumenical Patriarchate in Ukraine'.

It should be noted that even before the signing of the agreement on the initiative of the President, on October 18, 2018, the Parliament of Ukraine adopted the Law 'On the Features of the Use of St. Andrew's Church in the National Reserve "Sophia of Kyiv"'.²⁸ The law was adopted

to ensure the religious needs of believers in restoring and maintaining ties with the Mother Church of Constantinople, founded by the Christianisation of the Kievan Rus – Ukraine by Volodymyr the Great, eliminating the negative effects of Russian intervention – the aggressor state in the life of Ukrainian Orthodoxy and confronting the threats to national security caused by intervention, the creation of preconditions for the unification of the Ukrainian Orthodox community and the whole society, recognition of the Local Orthodox Church within the Ukrainian Orthodox world, eliminate the grounds for discrimination against believers belonging to it, and providing activities of the Stavropegic Throne of St. Andrew.

According to this Law, St. Andrew's Church, as a significant cultural heritage site, an architectural monument of national importance, a religious building that is in state ownership, is transferred to the Ecumenical Patriarchate for free to perform religious services, religious ceremonies, ceremonies and processions. The same Law made the corresponding changes to the Law 'On Freedom of Conscience and Religious Communities', the norms of which clarified the features and conditions of the transfer and use of the temple by the Ecumenical Patriarchate. According to various

²⁸ Law of Ukraine 'On the Features of Using St Andrew's Church of the National Preserve Sofia Kyivska' dated 18 October 2018. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-19> [quoted on 10 May 2019].

sources, the transfer of the real estate to the Ecumenical Patriarchate was to take place in Lviv.

4. Legal Regulation of the Sphere of Freedom of Conscience and Freedom of Religion in Ukraine

4.1 Constitutional Foundations and the Constitutional Legal Status of Religious Communities

Religious relations are an integral element of social relations, the subject of which is both a religious and non-religious population, and the state is obliged to regulate them legally, while guaranteeing the possibility of practising or not practising a particular religion. At the same time, the state should be in compliance with the current legislation, and the rights and freedoms of all citizens.

Guaranteed by the Constitution of Ukraine (the first in the history of independent Ukraine and after the collapse of the Soviet Union was adopted on 28 June 1996)²⁹ and the relevant laws, the right to freedom of conscience is possible only under the condition of legal norms guaranteeing the necessary rights and freedoms to religious communities and believers and impose on them separate responsibilities.

The legislation of Ukraine on freedom of conscience and religious communities is a system of related regulatory acts that govern state-legal relations. The most important of these is the Law of Ukraine 'On Freedom of Conscience and Religious Communities', which contains most of the legal provisions governing the general issues of freedom of conscience.

The Constitution of Ukraine, namely Article 35, enshrines the right to freedom of world view and religion, including the freedom to profess any religion or not to profess any, freely realise solely or collectively religious cults and ritual ceremonies, and to conduct religious activities. The church and religious communities in Ukraine are separated from the state, and the school is separated from the church. The article focuses on the fact that no religion can be recognised by the state as mandatory. The position of Part 4 of Art. 35 of the Constitution is on the possibility of re-

²⁹ Constitution of Ukraine of 28 June 1996. *Відомості Верховної Ради України [Bulletin of the Supreme Counsel of Ukraine]*, 1996, No. 30, p. 141.

placing the military obligation with an alternative (non-military) service of a citizen's religious convictions.

Freedom of ideology and religion (freedom of conscience), like other fundamental human rights and freedoms (in particular, the right to freedom of thought and speech, the free expression of their views and beliefs (Art. 34)), are considered by the Constitution as inalienable and unshakable (Art. 21).

The rights and freedoms of a person declared and guaranteed by the Constitution define 'the content and direction of the activities of the state', and their approval and provision 'is the main duty of the state' (Art. 3).

4.2 Administrative and Legal Regulation of Religious Communities: the Procedure for Registration and Liquidation

In 1991, the Law of Ukraine 'On Freedom of Conscience and Religious Communities'³⁰ was adopted. It enshrines the right to freedom of conscience, equality of citizens regardless of their attitude to religion, separation of church (religious communities) from state. Noting the characteristic features of this Law, the following should be noted:

- the current law approves the Ukrainian state to be non-religious, but not anti-religious, that is, the state does not allow the church as a state institution in its political structure, but does not recognise the right to fight against religion – the state refused to establish mandatory beliefs or worldviews;
- the law provides citizens with the right to freedom of conscience, which includes the right not only to profess a religion, to realise religious cults, but also to change their beliefs, to freely disseminate them, even if they are religious;
- the law is more consistent with the content and requirements of international legal acts on political and civil rights;
- the law is aimed more at positive attitudes and permission than at banning certain actions, as was the case in the past.

³⁰ Law of Ukraine 'On Freedom of Conscience and Religious Communities' dated 23 April 1991. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> [quoted on 10 May 2019].

The current legislation on freedom of conscience and religious communities specifically defines the legal framework for the formation and activities of religious communities in Ukraine.

The Law determines that religious communities in Ukraine are formed to meet the religious needs of citizens, their intentions to profess and spread the faith and act in accordance with their hierarchical and institutional structure, and elect, appoint and change personnel in accordance with their charters.

Religious communities in Ukraine are religious communities, administrations and centres, monasteries, religious brotherhoods, missionary societies (missions), religious education institutions, as well as associations consisting of the aforementioned religious communities.

Other communities formed on the basis of religion are not covered by this Law.

The Law also provides specific definitions of existing religious communities.

Article 8 gives the definition of a religious community: it is a local religious community of believing citizens of the same cult, religion, trend, trend or sense, voluntarily united to meet religious needs together.

The Law states that 'the state recognises the right of a religious community to its subordination in canonical and organisational matters...' to existing religious centres (departments) both in Ukraine and abroad, as well as a change in this subordination.

It is important to note that the subordination of religious communities in canonical and organisational issues to centres (departments) is not identical to the direct dependence of communities on centres (departments), which include professional clergymen, clergy, theologians, etc. This fully corresponds to the right to freedom of conscience; the clergy can monopolise influence on the lives of believers and their communities, establish special, specific orders there and so on. In other words, the clergy has no right to exercise the administrative leadership of religious communities without authorisation. Responsibility to the state, as well as the very subordination to the centres (administrations), is decided at the general meeting by the believers who founded the religious community, as well as their elected self-government bodies. At the same time, the clergy themselves have the right to form part of religious communities,

to be a member of the group ('dozens') of believers who are the founders of a religious community.

Under civil law, the legal capacity of religious communities determines their statutes, which are subject to registration. The Charter is adopted at a general meeting of believers or at religious congresses or conferences. It should contain information on the type of religious community, its religious affiliation, property status and place of a religious community in the organisational structure of a religious association, the right of a religious community to establish enterprises, the media, other religious communities, the creation of educational institutions, etc.

A religious community is a legal entity from the moment of registration of its charter and enjoys rights and bears obligations in accordance with the current legislation and its charter.

Article 14 of the Law regulates the registration of charters of a religious community. For a religious community to obtain the legal capacity of a legal entity, it is necessary that citizens of at least 10 people who have reached the age of 18 have formed it, and filed an application and charter for registration with regional state administrations.

Religious centres of government, monasteries, religious brotherhoods, missions and religious schools submit a charter (regulation) to the Ministry of Justice for registration. The registration mechanism is determined by Art. 14 of the Law of Ukraine 'On Freedom of Conscience and Religious Communities'.

For worship, religious rites, ceremonies and processions, religious communities have the right to:

- establish and maintain places of worship or religious meetings with free access, as well as places revered in a particular religion (places of pilgrimage);
- freely conduct them in religious buildings and in the surrounding area, in places of pilgrimage, religious institutions, cemeteries, burial grounds and crematoriums, apartments and houses of citizens;
- at the initiative of labour collectives and the consent of the administration to hold worship services, religious ceremonies, etc. in institutions, communities and enterprises;
- conduct services and religious rites in hospitals, homes for the elderly and people with disabilities, places of preliminary detention and

punishment, at the request of citizens residing in them, or on the initiative of religious communities. The administration of these institutions contributes to this, participating in determining the time and other conditions of worship or different types of ceremony;

- according to the religious needs of military personnel, the command of military units provides them with the opportunity to participate in worship services and perform religious rites.

The Law stipulates that in other cases, public worship, religious ceremonies, ceremonies and processions are held every time with the permission of local governments or executive authorities. A petition for the issuance of the said permit is filed in advance (according to Article 39 of the Constitution of Ukraine) before the appointed time for conducting worship service, ritual, ceremony or procession, except for cases that do not tolerate delay.

For the broader implementation of the right to freedom of conscience, as well as the proper functioning of religious communities, the following rights have been granted between it and the believer directly:

- the right to purchase, possession and use of religious literature in the language of their choice, as well as other religious items and materials;
- the right to produce, export, import and distribute religious items, religious literature and other religious information materials. Religious communities are granted the exclusive right to establish enterprises for the production of liturgical literature and the production of religious objects;
- the right to establish societies, fraternities, associations and other associations of citizens for the implementation of charity, the study and dissemination of religious literature and other cultural and educational activities. Religious communities have the right to carry out charitable activities and charity, both independently and through charitable communities. General provisions of charity are determined by the Law of Ukraine 'On Charity and Charitable Communities' dated September 16, 1997;
- Religious communities and believers, alone or in association with others, have the right to establish and maintain international contacts and direct personal contacts, including traveling abroad for pil-

grimage, participation in meetings and religious events. Participants in these contacts and events may, in the manner prescribed by applicable law, acquire, receive and carry with them religious literature and other information materials of religious content;

- have the right to send citizens abroad to study in religious schools and to receive foreign citizens for these purposes.

The law establishes certain restrictions on the activities of foreign preachers. In Art. 24 of the Law, it is noted that priests, religious preachers, mentors, and other representatives of foreign communities who are foreign citizens, hold services only in those communities at the invitation of which they arrived.

The activity of religious communities as legal entities provides for the right of religious communities to own property, objects of religious purposes, as well as the direct production of religious objects. Therefore, for them an important issue of activity is the possession and use of a creation and registration of legal entities property. In accordance with the legislation of Ukraine, religious communities have been granted the right to own property, as well as the right to land use, exercised in accordance with the procedure established by the relevant legislative acts of Ukraine.

Religious buildings and property constituting state property are transferred by communities on whose balance they are in, free of charge, or returned to the property of religious communities free of charge by the decision of regional or city administrations, or the Government of the Autonomous Republic of Crimea.

The Law states that the unauthorised seizure of religious buildings or the appropriation of religious property is not allowed. Disputes on issues related to the ownership and use of religious buildings and property are resolved by regional and local authorities.

The law provides religious communities with the right to seek and receive voluntary financial and other donations. Forced taxation of believers is prohibited.

5. State Registration of Legal Entities Established by Religious Communities

It should be noted that the creation and registration of legal entities depend on the goals that will be faced by this legal entity and the religious community as the founder. If this is an entrepreneurial activity, in Ukraine often a legal entity is created in the form of a limited liability company or an additional liability company. Ukrainian legislation also allows for the creation of three possibilities: a full partnership (a company, a legal entity, all participants of which conduct joint business activities and jointly carry additional (subsidiary) responsibility for the obligations of the partnership with all their property); a limited partnership (a partnership in which, together with one or more participants who carry on business on behalf of the partnership and are responsible for the obligations of the partnership for all their property, there is one or more participants whose liability is limited to the contribution to the property of the partnership (depositors)); or a joint-stock company, but in such forms legal entities in Ukraine are created quite often.

Features for business partnerships (enterprises created by legal entities and/or citizens through the merger of their property and participation in the entrepreneurial activity of the company for the purpose of profit) include their legal status and activities are regulated on the basis of general principles of civil and economic codes, and laws 'On Commercial Companies' or 'On Joint Stock Companies'.

If a religious community creates a legal entity for other purposes, then organisational forms are different. This may be a public organisation, institution, etc. As an example, religious communities can create and register charitable communities, educational institutions, etc. And in this case, there are also no differences or peculiarities in the registration of such legal entities in comparison with other founders.

6. Current changes in the Legislation of Ukraine

On 17 January 2019, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted a new version of bill number 4128-d immediately as a law – without a second reading, and thus introduced a new procedure for the registration of religious communities without any consultation with them. The Law of Ukraine

‘On Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Subordination of Religious Communities and the Procedure for State Registration of Religious Communities with the Status of a Legal Person’³¹ introduces amendments to Articles 8, 14, 18 of the Law of Ukraine ‘On Freedom of Conscience and Religious Communities’ and to Articles 1, 3, 9, 16, 17, 29 of the Law of Ukraine ‘On State Registration of Legal Entities, Individuals – Entrepreneurs and Public Associations’.

Among innovations regarding the procedure for registration of religious communities we should note the following.

There is the creation of a ‘single window’ for filing documents for registration by religious communities. This will solve the long-standing problem of ‘double’ registration of religious communities, which initially registered their statutes with the Ministry of Culture, regional state administrations or the Kyiv city state administration, and then had to contact the state registrar. Now, simultaneously with the registration of the statute, religious affairs bodies will carry out state registration and make relevant information to the Unified State Register of Legal Entities.

However, this service will not work until it accepts the required by-laws, nor will new software for state registrars be developed and new forms of registration applications be approved. From this time additional data on the ‘type of religious community’ and its ‘religious affiliation’ will be added to the Register. And accordingly, to date, no religious community can register or be registered.

Local state registrars lost the authority to register religious communities. An important point is the change of subordination and making appropriate changes or additions to the status. The amended norms of Article 8 of the Law of Ukraine ‘On Freedom of Conscience and Religious Communities’ emphasise that:

The state recognises the right of a religious community to its subordination in canonical and organisational matters to any religious centres (administration) in effect in Ukraine and abroad and the free change of this subordination by making appropriate changes to the statute (position) of the religious community. The

³¹ Law of Ukraine ‘On Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Subordination of Religious Communities and the Procedure for the State Registration of Religious Communities with the Status of a Legal Person’ dated 17 January 2019, No. 2673-VIII. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19> [quoted on 10 May 2019].

decision to change subordination and to make appropriate amendments or additions to the statute shall be approved by the general meeting of the religious community. Such general meetings of a religious community may be convened by its members. The change of subordination will be possible only with not less than two thirds of the number of members of the religious community necessary for the recognition of the plenipotentiary general meeting of the religious community in accordance with the statute (position) of the religious community.

At the same time, the change in subordination of a religious community does not affect the content of property rights and other real rights of such a religious community, except in the case established by Article 18 of this Law (this provision prohibits the alienation of property of a religious community, in particular its sale, exchange, pledging, the establishment of a mortgage, the free transfer of ownership and management of other persons, before the completion of the procedure for changing its subordination in canonical and organisational matters to any religious association operating in Ukraine and abroad through the provisions of a new version of the statute (regulation) approved by not less than two thirds of the number of members of a religious community necessary for the recognition of the plenipotentiary general meeting of a religious community in accordance with its statute (regulation) or the governing bodies specified by the statute (regulations) of a religious community (religious centre (management), a monastery, a religious brotherhood, a missionary society (mission), or a spiritual educational institution).

A part of the community that does not agree with the decision to change subordination has the right to form a new religious community and to conclude an agreement on the use of a religious building and property with their owner (user).

The announcement of state bodies on the formation of a religious community is not obligatory.

Amendments were made to the Law of Ukraine 'On State Registration of Legal Entities, Individuals – Entrepreneurs and Public Associations'. However, some of the provisions of the new registration order cause criticism of lawyers. The requirement of the Law on the submission of a list of believers who participated in the general meeting of the re-registration of the religious community of any denomination contradicts Article 4 of

the Law of Ukraine ‘On Freedom of Conscience and Religious Communities,’ which states:

Official documents do not indicate the attitude of a citizen to religion.

The official document is not only a passport, but also a protocol of the general meeting of the religious community. In addition, according to Part 2 of Article 11 of the Law of Ukraine ‘On Information,’ information about a person’s religious beliefs belongs to ‘confidential information about an individual,’ which, according to Article 6 of the Law of Ukraine ‘On Protection of Personal Data’ is prohibited to be transferred to third parties without written consent. Statutes of religious communities should be brought into compliance with this Law for one year – until 31 January 2020.

It should be noted that, on 20 December 2018, the Verkhovna Rada of Ukraine voted a draft law amending the Law of Ukraine ‘On Freedom of Conscience and Religious Communities’ regarding the names of religious communities (associations) that are part of a religious community (part of) (association), the management centre of which is located outside Ukraine in a state which is recognised by law as having committed military aggression against Ukraine and/or temporarily occupied part of the territory of Ukraine. According to the document, a religious community (association), which is a part of another structure whose governing centre is in a state that is recognised by law as military aggressor against Ukraine and temporarily occupied the territory of Ukraine, is obliged in its full name, indicated in its charter, to show belonging to a religious community outside of Ukraine to which it belongs, by obligatory reproduction in its name of the full statute name of such a religious community with the possible addition of the words ‘in Ukraine’ and/or defining their place in the structure of foreign religious communities.

In particular, as noted in their speeches, People’s Deputies, the Ukrainian Orthodox Church of Moscow Patriarchate should change its name to the Russian Orthodox Church in Ukraine.

They also expressed the opinion that church representatives have no right to conduct activities in the area of hostilities, in particular, in order not to convey information about the Ukrainian troops to the aggressor.

Such changes must be made by religious communities within 4 months to their statutes, and the community within 9 months.

The law indicates that the signs of such communities are:

- The Statute of the Ukrainian religious community is a reminder that it is subordinated to a foreign centre;
- The Statute of a foreign centre is a statement that a religious community in Ukraine is subordinate to it, as well as the right of this foreign centre to make decisions that will be binding on the Ukrainian religious community;
- In the Statute of a foreign centre, there is mention of the fact that its governing body includes a representative of the Ukrainian religious community.

The examination conducted by the Ministry of Culture of Ukraine established that the following religious associations are subject to this Law:

- Ukrainian Orthodox Church,
- Russian (Russian) True Orthodox Church,
- Russian (Old Russian) Church of the Old Believers (Bespopovtsy concord),
- Russian (Russian) Old-Orthodox Church (ROOC Novozybkiv concord),
- Russian (Russian) Orthodox Old Believers Church.

The aforementioned religious communities must, within three months, make changes to their charter (regulation) stipulated in Part 7 of Art. 12 of the Law 'On Freedom of Conscience and Religious Communities' and submit them for registration in accordance with the established procedure. Interestingly, in Ukraine, the church does not have the status of a legal entity, unlike a particular local parish. This means that from a legal point of view, this bill will apply specifically to parishes, as well as to diocesan offices, monasteries, seminaries. And here there is some confusion, because each parish actually lives in two charters. One of them is the charter of the community as a legal entity, and it is registered by public authorities. It concerns purely legal issues. And there is another statute – the Charter of the Ukrainian Orthodox Church. Almost all the charters of local parishes indicate that they are in particular guided by the UOC Statute. After all, it regulates Church matters, not legal ones.

The list includes, in addition to the parishes of the Ukrainian Orthodox Church (more than 800 pages), the religious centre of the Kyiv Metropolitanate, 53 religious departments, 19 religious educational institutions, 271 monasteries and others.

As stated by the director of the Department for Religious Affairs and Nationalities of the Ministry of Culture of Ukraine Andriy Yurash, the Ukrainian Orthodox Church completely falls under the law and is obliged to be renamed. He explained that the communities would remain unnamed if they did not make changes in due time. However, they will retain the status of a legal entity. 'This opens up opportunities for the state to independently choose and name this religious community. I do not think that this is the best case for religious communities themselves when they will be offered some names.'

On 30 January the Kyiv Metropolitan of the Orthodox Church of Ukraine, which received a Tomos of autocephaly from the Ecumenical Patriarch, registered his statute and completed the state registration. Data on this were entered into the Unified State Register of Legal Entities, Individual Entrepreneurs and Public Associations. The founder of the new legal entity is the Local Unity Council of the Orthodox Church of Ukraine, which was held in Kyiv on 15 December 2018. The head of the Orthodox Church of Ukraine is Epiphanius (Dumenko), Metropolitan of Kyiv and all Ukraine. The church received a double name – the Ukrainian Orthodox Church (Orthodox Church of Ukraine). According to the data of the state register, the name of the legal entity is as follows: the Kyiv Metropolitan of the Ukrainian Orthodox Church (Orthodox Church of Ukraine). It should be noted that the name of the newly formed Church literally repeats the current name of the UOC (in unity with the Moscow Patriarchate), which sounds the same – the Kyiv Metropolitan of the Ukrainian Orthodox Church, only without clarification in brackets.

Currently, a group of Ukrainian deputies (49 people), on 18 January 2019, filed a lawsuit with the Ukrainian Constitutional Court of Deputies to declare unconstitutional the law 'On Amendments to Article 12 of the Law "On Freedom of Conscience and Religious Communities" regarding the name of religious communities (association), which are included in the structure (is part of) a religious organisation (association), the governing centre (management) of which is located outside Ukraine

in the state, recognised by law to carry out military aggression against Ukraine and/or temporarily occupied part of the territory of Ukraine' dated 20 December 2018 No. 2662-VIII. The decision of the panel of judges of the Constitutional Court opened the constitutional proceedings on the case; the case is being prepared for consideration at a plenary session of the Grand Chamber of the Court.³²

Conclusion

The latest events in Ukraine in inter-Orthodox relations, the provision of the Tomos about autocephaly by the Ecumenical Patriarchate, and changes in legislation in Ukraine, including registration and re-registration of religious communities, create quite a lot of tension in state-and-church relations. Attempts to forcefully transfer religious communities from one church to another have repeatedly taken place, as noted in the Report of the UN High Commissioner for Human Rights³³ 'Public Space and Fundamental Freedoms on the eve of the presidential, parliamentary and local elections in Ukraine in 2019–2020'. The report noted that the political situation in the country contributes to the exacerbation of inter-religious conflicts, and this, in turn, violates the freedom of religion and belief. Mention was also made of the forced renaming of the Ukrainian Orthodox Church, emphasising exactly what this Church is implied as in the discriminatory law. Human rights violations are considered by the UN and the law on military chaplains, which prohibits UOC priests from serving in the army, since it 'contradicts the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights, because security is not a valid basis for restricting freedom of religion or belief'.³⁴

The legislation of Ukraine during various moments of history has undergone significant changes, and the specific nature of the activities of

³² Constitutional appeals as of 19 April 2019. Official site of the Constitutional Court of Ukraine. <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytucijni-podannya-stanom-na-19-kvitnya-2019-roku>

³³ Since 14 March 2014, the Monitoring Mission of the UN High Commissioner for Human Rights has been permanently operating in Ukraine.

³⁴ Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the situation in Ukraine 'Civil space and fundamental freedoms on the eve of the presidential, parliamentary and local elections in Ukraine in 2019–2020' https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CivicSpaceFundamentalFreedoms2019-2020_UK.pdf.

religious communities is reflected in the special norms of current legislation, specifies the legal status of religious communities and the possibilities and conditions for them to fulfil their functional role in society. The conditions for registration and re-registration (including by changing the jurisdiction of religious communities) are quite democratic and legal. But sometimes their application, together with the desire to achieve any preferences in any way, diverge in practice with the concept of legality and the right to freedom of religion.

Bibliography

Sources

The Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR of 20 January 1918 on freedom of conscience, church and religious societies: In: *Декреты Советской власти [Decrees of Soviet power]*. Moscow: Гос. изд-во полит. лит. [State Publishing House of Political Literature], 1957. Vol. 1, pp. 373–374.

The Decree of the Council of People's Commissars of the RSFSR of 23 January 1918 on Separation of Church from State and School from Church.

Constitution of Ukrainian Socialist Soviet Republic. Kiev, 1919.

Criminal Code of the Ukrainian SSR (adopted by the All-Ukrainian Central Executive Committee on 23 August 1922) with an alphabetical index: Publ. House Official. Kharkiv: Изд. Наркомюста УССР [Publ. House of People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR], 50 pp.

Resolution of the All-Ukraine Executive Committee of 23 August 1922 on the Enactment of the Criminal Code of the USSR. Laws of USSU, 1922, No. 36, Art. 554.

Constitution (Basic Law) of the RSFSR, adopted on 11 May 1925.

КАНАРСКИЙ, S. and Ю. МАЗУРЕНКО (Канарський, С. та Мазуренко Ю.) (eds.). *Адміністративний кодекс УСРР. Текст та партікулярний коментар. [Administrative Code of the Ukrainian SSR. Text and commentary]*. Kharkiv: Юридичне видавництво наркомюсту УСРР [Legal publishing house of the PCJ of Ukrainian SSR], 1929. 400 pp.

Regulation of the All-Union Central Executive Committee and the Council of People's Commissars of the RSFSR on Religious Associations of 8 April 1929.

Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics Adopted by the Extraordinary VIII All-Union Congress of Soviets on 5 December 1936. ЦИК Союза СССР и ВЦИК [Central Executive Committee of the Union of the USSR and the All-Russian Central Executive Committee], 1936 (# 283).

Instructions for the execution of the law on cults adopted by the Resolution of the Council for Religious Affairs at the Council of Ministers of the USSR and the Decision of the Council for the Affairs of the Russian Orthodox Church at the Council of Ministers of the USSR, dated 16 March 1961.

International Covenant on Civil and Political Rights, 1966 (Ratified by Decree of the Presidium of the Supreme Council of the Ukrainian SSR No. 2148-VIII of 19 October 1973). Available online at http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043 [quoted on 10 May 2019].

Constitution of the Union of Soviet Socialist Republics: Adopted by the Extraordinary seventh session of the Supreme Council of the USSR on 7 October 1977. *Ведомости ВС СССР [Bulletin of the Supreme Council of the USSR]*, 1977, No. 41, Art. 617.

Law of Ukraine 'On Freedom of Conscience and Religious Communities' dated 23 April 1991. Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine [Electronic resource]. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12> [quoted on 10 May 2019].

Law of Ukraine 'On Commercial Companies' dated 19 September 1991 No. 1576-XII with amendments and additions. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1576-12> [quoted on 10 May 2019].

Constitution of Ukraine of 28 June 1996. *Відомості Верховної Ради України [Bulletin of the Supreme Counsel of Ukraine]*, 1996, No. 30, p. 141.

Law of Ukraine 'On Joint Stock Companies' dated 17 September 2008 No. 514-VI with amendments and additions. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> [quoted on 10 May 2019].

Civil Code of Ukraine: as of 22 November 2018. Kharkiv: Право [Law], 2018, 448 pp.

Commercial Code of Ukraine: As of 3 September 2018. Kharkiv: Право [Law], 2018, 226 pp.

Law of Ukraine 'On the Features of Using the St. Andrew's Church of the National Preserve 'Sofia Kyivska' dated 18 October 2018. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2598-19> [quoted on 10 May 2019].

Agreement on Cooperation and Interaction between Ukraine and the Ecumenical Patriarchate of Constantinople dated 3 November 2018. Official online residence of the President of Ukraine. Available online at https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/00/65/02/39d5327fe27135d96c04d0f53e1e5745_1551875784.pdf [quoted on 10 May 2019].

Law of Ukraine 'On Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Subordination of Religious Communities and the Procedure for the State Registration of Religious Communities with the Status of a Legal Person' dated 17 January 2019,

No. 2673-VIII. Available online at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-19> [quoted on 10 May 2019].

Constitutional appeals as of 19 April 2019. Official site of the Constitutional Court of Ukraine. Available online at <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyni-podannya-stanom-na-19-kvitnya-2019-roku> [quoted on 10 May 2019].

Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the situation in Ukraine 'Civil space and fundamental freedoms on the eve of the presidential, parliamentary and local elections in Ukraine in 2019–2020'. Available online at https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CivicSpaceFundamentalFreedoms2019-2020_UK.pdf [quoted on 10 May 2019].

Literature

БЕД, Viktor Vasilovich (Бедь, Віктор Васильович). Міжнародно-правове закріплення свободи совісті [International legal consolidation of freedom of conscience]. *Часопис Київського університету права [Journal of the Kyiv University of Law]*, 2011. No. 1, pp. 349–353.

БЕНІТСЬКИЙ, Andriy Sergiyovich (Беніцький, Андрій Сергійович). Відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині згідно з Кримінальним кодексом УСРР 1922 і 1927 рр. [Responsibility for involvement in a crime and complicity in a crime in accordance with the Criminal Code of the USSR in 1922 and 1927]. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, Серія юридична [Scientific Bulletin of the Lviv State University, Series of Law]*, No. 4/2013, pp. 197–206.

БІЛАШ, Oleksandr (Archimandrite Evfrosin) (Білаш, Олександр (Архімандрит Євфросин)) (ed.). *Міжнародно-правові акти про право на свободу совісті та віросповідання. Хрестоматія [Legal Acts of Europe in the System of Protection of Human Rights in the Sphere of Freedom of Conscience and Religion. Scientific herald of Uzhhorod National University: series: Law]*. Uzhhorod: Видавництво Олександрі Гаркуші [Publishing House of Oleksandra Garkushi], 2015. 200 pp. ISBN 978-617-531-133-2.

БІЛАШ, Oleksandr Volodymyrovych (Білаш, Олександр Володимирович). Правові акти Ради Європи в системі захисту прав людини у сфері свободи совісті та віросповідання [Legal acts of Europe in the System of Protection of Human Rights in the Area of Freedom of Conscience and of Religion]. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право [Scientific Herald of Uzhgorod National University: Series Law]*. Видавничий дім „Гельветика“ [Publishing House 'Helvetyka'], Vol. 34, No. 3/2015, pp. 127–131.

CONDE, Victor H. Protection of Religious Freedoms under International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Times of Armed Conflict. *U.C.*

Davis Journal of International Law & Policy, 1999 (Winter), Vol. 5, No. 1, pp. 95–110.

Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації в Україні «Громадський простір і основоположні свободи напередодні президентських, парламентських і місцевих виборів в Україні у 2019–2020 роках» [Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the situation in Ukraine ‘Civil Space and Fundamental Freedoms on the Eve of the Presidential, Parliamentary and Local Elections in Ukraine in 2019–2020’]. Available online at https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/CivilSpaceFundamentalFreedoms2019-2020_UK.pdf [quoted on 10 May 2019].

EIDE, Asbjørn. *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary*. Oslo, 1992. 474 pp. ISBN 82-00-21339-0.

GONCHARENKO, Volodymyr Dmitrovich (Гончаренко, Володимир Дмитрович). *Первая Конституция Украинской ССР [The first Constitution of the Ukrainian SSR]*. In: GONCHARENKO, Volodymyr Dmitrovich (ed.). *Проблемы социалистической законности [Problems of Socialist Legality]*. Kharkiv: Вища школа [Higher school], 1983. Vol. 11, pp. 10–18.

LENIN, Vladimir Il'ich. (Ленин, Владимир Ильич). *Социализм и религия [Socialism and religion]*. In: *Полное собрание сочинений В.И. Ленина [Complete collection of works of V.I. Lenin.]* Vol. 12. Moscow: Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС [Institute of Marxism-Leninism at the Central Committee of the CPSU], 1968, pp. 143–144.

NOVAK Kateryna Michaylivna (Новак, Катерина Михайлівна). *Основні особливості Кримінального кодексу УССР 1922 р. [The main features of the Criminal Code of the Ukrainian SSR in 1922]*. In: *Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали I Всеукр. наук. конф., Харків, 15 берез. 2013 р. – 15 квіт. 2013 р.; Конституційне будівництво в УРСР за радянських часів: матеріали круглого столу, Харків, 24 берез. 2013 [The theory and practice of modern jurisprudence: materials of I All-Ukr. Scientif. Conf., Kharkiv, 15 March 2013 – 15 April 2013; Constitutional development in the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the Soviet era: materials of the round table, Kharkiv, 24 March 2013]*. Kharkiv, 2013, pp. 201–202.

Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010–2018 рр. (інформаційні матеріали). Інформаційні матеріали підготовлені до чергового засідання постійно діючого Круглого столу “Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин” 26 квітня 2018р. за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауєра в Україні [Features of Religious and Church-and-Religious Self-determination of Ukrainian Citizens: Trends in 2010–2018 (Information Materials). Information materials prepared for the regular meeting of the permanent round table ‘Religion and power in Ukraine: problems of mutual relations’ 26 April 2018 with the assistance of the Representative Office of

the Conrad Adenauer Foundation in Ukraine]. Kyiv, 2018, 78 pp. Available online at http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf [quoted on 10 May 2019].

ROBINSON, Nehemiah. *The Universal Declaration of Human Rights*. New York: Institute of Jewish Affairs, World Jewish Congress, 1958. 173 pp.

SOROKUN Vitaliy Mikolayevich (Сорокун Віталій Миколайович). *Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання* [*International legal protection of the right to freedom of conscience and religion*]. Author's abstract of dissertation. Kharkiv, 2009. 18 p.

Verwaltungsgesetzbuch der Ukraine von 1927. *Zeitschrift für Ostrecht*. Osteuropa-Institut in Breslau, Heft 10–11, Berlin, 1928.

SUMMARY AND SUGGESTIONS

These contributions clearly show very different situations: on the one hand, Austria is a country with an uninterrupted legal tradition; on the other hand, there are post-communist countries that had to rebuild their confessional system after the decline of the communist regimes.

In the case of Austria, we have a relatively different position of religious organisations and their subunits, based on the gradual historical development of the status of the individual entities, generally recognised through special laws. As a lower level, there is a registration of confessional communities by an administrative act based on the act of 1998, these communities can be legally recognised on the higher level after having fulfilled relatively strict conditions. Special laws regulate the status of a number of churches and religious societies, which facilitates accommodation of their specificity.

In contrast, post-communist countries initially embarked on a vast and benevolent parity in the status and registration of churches and religious societies. To date, such legislation has remained practically in its original form only in Poland, while in other countries it has been amended by new laws or amendments to existing laws, being mostly tightened.

In the Czech Republic in 2002, a practically (albeit not normative) two-tier registration system was modelled on that of the Austrian Confessional Community Act from 1998. In the Czech Republic, the second level is an acknowledgment of so-called special rights – this applies as a normative basis for all registered churches and religious societies without exception.

Hungary replaced the very benevolent system of 1990 with a two-tier registration system as a religious association or recognised church by the new legislation of 2011. This system was subsequently amended by the April 2019 amendment practically to a four-tier registration system – religious associations, registered churches, incorporated churches and recognised churches.

In Slovakia, the system of uniform one-stage registration remained, but the numerous census changed significantly over time: the original requirement of 20,000 adult adherents was changed to 20,000 adult mem-

bers in 2007 and 50,000 adult members in 2017. It in practice precludes the registration of any other church and religious societies now, when – in addition to it – only four churches meet such a numerous census from the 18 registered churches and religious societies. A unique model of agreements with non-Catholic registered churches and religious societies also contributes to unifying the status of registered churches. The state has concluded with 11 churches and religious societies a unified text of agreements so similar to concordant treaties with the Holy See that one can speak of a mirror model of such agreements and treaties, one with the Catholic Church represented by the Holy See and the other with 11 non-Catholic churches and religious societies. Although it is legally anticipated, bilateral agreements between Slovakia and a non-Catholic church or religious society have not yet been concluded (although six of them remain without an agreement or treaty with the Slovak Republic).

A very specific system (carried by the tradition of the Soviet Union) exists in Ukraine, where only local religious communities (associations) are registered, which eventually claim a particular ‘umbrella’ church (not having legal personality). For the prevailing Orthodoxy in 2018, on the initiative of the then President, a Tomos regarding autocephaly was received from the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, saying that Orthodox churches independent of the Moscow Patriarchate should be united in one Ukrainian Orthodox Church. Finally, in December 2018, a law was passed by the parliament that practically disadvantages churches (especially Orthodox) associated with headquarters in a foreign country, especially being a state recognised by Ukrainian law as a military aggressor against Ukraine or temporarily occupying part of Ukraine’s territory. The last-mentioned limitation is challenged by a constitutional complaint that has not yet been heard.

As can be seen from this overview, there is a certain degree of diversification in the status of different churches and religious societies, not a unified system in most of the countries surveyed – it only exists in Poland and Slovakia, but with very different parameters. The difference is mainly in the numerous census where 100 persons who enjoy full capacity to act in law are required for registration (from about 38.5 million inhabitants), in Slovakia 50,000 persons (from about 5.5 million inhabitants) – practically about 3,500 times higher a requirement than in Poland. It can

be seen that the legal solution in Slovakia is at some points very far from the solution in other countries, especially on the issue of the high census. Although the following considerations (also in line with the grant parameters of the Visegrad Fund) are primarily directed at the Slovak Republic, they are also meant to a lesser extent for Poland – with the below described differences.

In the area of possible new legislation (*de lege ferenda*) in Slovakia, it is necessary first of all to address the question of whether to remain with a uniform approach to churches and religious societies, or to go the way of diversification. Although the first approach fully complies with the formally understood parity of the status of churches and religious societies, it does not allow – even because of a unified contractual base that does not exist in Poland to this extent – sufficient account to be taken of the existing differences between them. Applying a second approach would mean a difficult, perhaps even a profound change in the position of some churches and religious societies, but in particular a significant change in legislation.

In applying a diversified model, it would also be necessary to clarify more precisely which requirements ‘upper-tier’ churches and religious societies should fulfil, especially in the area of access to public services: negative criteria, including safety considerations, may not also be disregarded; and what rights they should enjoy, especially in the area of financing: how much and to what extent to maintain direct financing from the state budget, how much from taxpayers (especially through tax assignment) and how much to use various fiscal concessions – this has to be considered more when it appears that there is currently no will to create a system of economic separation of state and churches in Slovakia. Indeed, the continuation of state financing leads to the need for stricter registration requirements for churches and religious societies because of the need for proper state control over the use of public resources. This, as desirable diversification, could be best based on a system of practically two-stage registration, and there is also a question of the way and the degree of *de facto* throughput between the two stages, which should be in the public interest in both directions.

The solution to the issues outlined in the previous paragraph is closely linked to the issue of the numerous census, which, as it is clear from

the analysis and comparison made, is disproportionately high in Slovakia, too, and may be inversely or unreasonably low in Poland. In fact, every boundary of a large census means that some entities remain below this – but this does not mean for them the impossibility of exercising religious freedom, not only in an individual dimension, but even in a corporate dimension, because religiously oriented legal entities are formed and may also arise on a different legal basis than through the registration of churches and religious societies. Although such entities will not be able to enjoy the specific legal protection and specific legal status accorded to registered churches and religious societies, this limitation results from taking into account the public interest in both positive and negative ways.

Finally, it should be borne in mind that the current Slovak legislation on the registration of churches and religious societies is based primarily on the model of Christian churches, which have a predominantly centralistic structure. Also in the context of growing immigration from countries with a different religious tradition than Christianity (and generally without a centralist structure), it is desirable not to be afraid to go through a special legal regime corresponding to the specificities of these religious entities, as shown by the example of Austria, especially in the case of the regulation of the status of Jewish and Muslim religious societies. The use of special legislation, as Prof. Wolfgang Wieshaider of Vienna pointed out in the discussion at the Faculty of Law in Trnava during the scientific conference on 7 February 2019, does not have to entail negative discrimination, but may help to positively accommodate the existing religious and social reality, which cannot be achieved to the same extent by unified legislation.

Therefore, we believe that this study fulfils its mission not only in exploring and describing the systems existing in the neighbouring countries of the Slovak Republic, but also in the relatively clear indication of the ways to be suitable for further direction of the legislation of the Slovak Republic in the area of the registration of churches and religious societies, and clearly by the way of greater diversification in the status of registered churches and religious societies for the benefit not only for the whole civil society, but also for individual churches and religious societies.

Damián Němec